

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

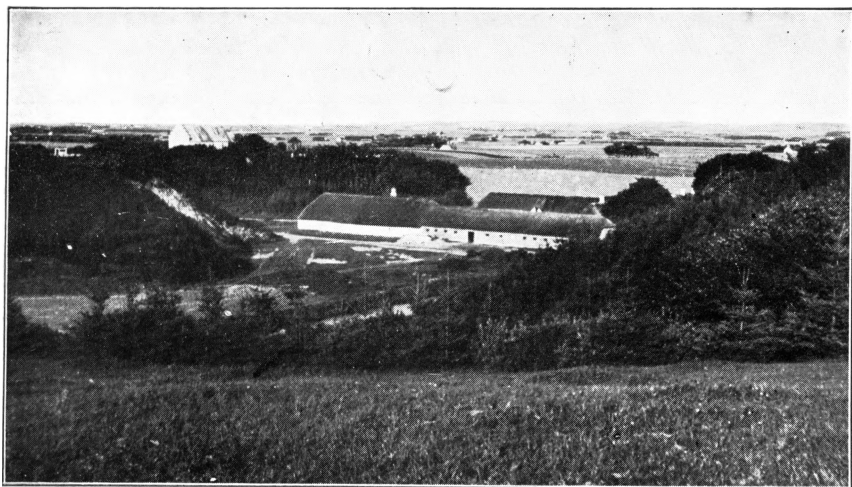
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sindal-Eggen set fra Vagthøjen mod Øst.

SINDAL SOGNS HISTORIE

AF

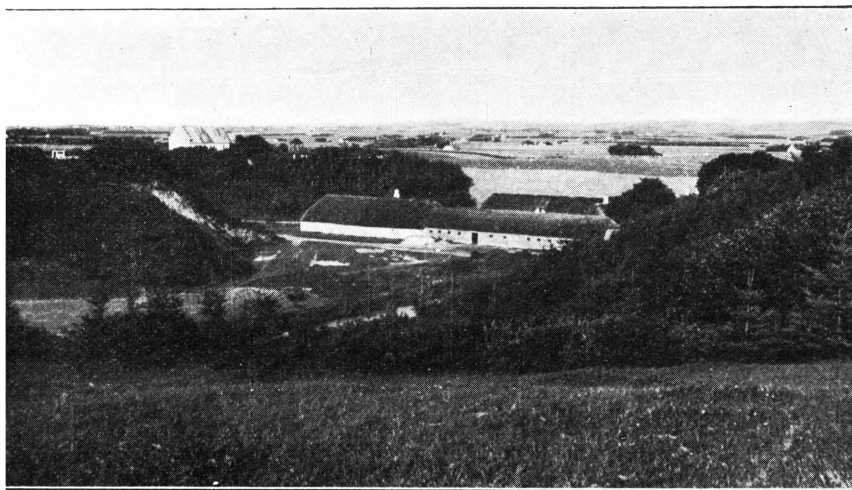
CHR. MUNCK RØMER

Chr. Munck Rømer

Sindal Sogns Historie

Et Udsnit af Danmarks Historie

Sindal-Eggen set fra Vagthøjen mod Øst.

Expres-Trykkeriet (Th. Jørgensen) Hjørring. 1926.

Chr. Munch Pöner.

*Han flittig gransked og fandt frem
fra gamle Tiders dunkle Gem
en Skat.*

*For den at hæve støt han stred —
med Møje og i Kærlighed.*

TIL MINDE OM

CHR. MUNCK RØMER

UDSENDES DENNE BOG.

Gennem aarelangt, ihærdigt og kærlighedsfyldt Arbejde er Bogen om Sindal Sogn blevet til. Ved Granskning af gamle Kildeskrifter, der er utilgængelige for de fleste, har Chr. Munck Rømer knyttet længst forsvundne Tider til Nutiden, idet han har fulgt de skiftende Tidens Udvikling i Landsdelen og de forskellige Kaar for dens Beboere, Slægt efter Slægt.

Paa Grund af forskellige ugunstige Forhold blev Bogen ikke udgivet før Chr. Munck Rømers tidlige Død. Ved sin bratte Bortgang efterlod han sig et i det væsentlige fuldendt Manuskript som en uvurderlig Skat — en Arv, det var svært at løfte.

Ved værdifuld Støtte af Folketingsmand J. S. Vanggaard er det blevet muligt at afslutte Manuskriptet.

Vi skylder Hr. Vanggaard megen Tak for den Interesse og Forstaaelse, hvormed han har fulgt min Mands lokalhistoriske Arbejde og glædet ham ved Samtale derom.

Ligeledes en særlig Tak til Hr. Postmester Klitgaard for velvillig Vejledning og værdifuld Hjælp ved Korrekturlæsning.

Iøvrigt Tak til alle, der paa en eller anden Maade har bidraget til, at Arbejdet kunde gøres og Bogen blive udgivet. (Min Mand har haft nogen Under-

støttelse fra „Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencro-
neske Stiftelse“ og Sindal Bank).

Men først og sidst vender vor Tak sig til ham,
uden hvem vi slet intet kunde gøre.

Gud alene Æren!

Maatte denne Bog nu blive vel modtaget af mange
i Chr. Munck Rømers Hjemegn!

December 1926.

Hans Hustru
Kirstine Rømer f. Thau.

FORORD.

Chr. Munck Rømer blev født den 18 April 1881 i Sindal, som Søn af daværende Gaardejer Chr. Rømer af Østergaard. Som Bedstefaderen og Oldefaderen valgte han Lærergerningen, blev forberedt af Lærer Sørensen i Sindal gl. Skole, kom paa Jelling Seminarium, hvorfra han blev dimitteret 1902 med 1ste Karakter. Var først Lærer i Linderum og Fuglsig og fra 1917 til sin Død Lærer i Hjørring. 1912 blev Rømer gift med Kirstine Thau fra Rurup i Sønderjylland.

Efterhaanden førtes Rømer ind paa lokalhistoriske Studier, og disse samlede sig om hans Fødesogn, hvor den 4de Generation af Slægten Rømer nu har Bopæl. I „Vendsysselske Aarbøger“ for 1921 vakte Rømer Opmærksomhed ved at skrive en interessant og paa virkelige Studier hvilende Afhandling om Navnet Sindal. 1923 og 24 fulgte i samme Aarbøger Afhandlingen om Baggessvogn, hvor Rømer for Alvor viste sin Flid med at finde frem og tilrettelægge det gamle Arkivmateriale, der er det nødvendige Grundlag for en saadan Beskrivelse forbundet, som det blev, med den stedlige mundtlige Tradition om de senere Ejere og deres Virke.

Men hans store Hjemstavnskærlighed drev ham videre; han studerede indgaaende i Arkiverne, og efterhaanden steg Sognets Fortid gennem de forskellige Tidsaldre frem for hans Blik, og han fæstnede det i den ene Afhandling efter den anden. Ved

hans Død forelaa der et i Hovedtrækkene fuldført Manuskript.

Faa danner sig nogen Forestilling om, hvilken Sum af Arbejde, der ligger bag et saadant Værk. Hver Sommerferie tilbragtes ved de store Arkiver, Rigsarkivet og Landsarkivet i Viborg, og derforuden gik Størstedelen med af den Fritid, Skolegerningen levede; ofte kunde der resultatløst søges og læses en Mængde Materiale, inden det rigtige Stof fandtes. Et stort Held for et godt Resultat var det, at Baggesvogns Godsarkiv i alt væsentligt var bevaret; men derforuden har der maattet søges i Retsprotokoller, Kirkebøger, i Bispearkiv, i Kancelliets Brevbøger og i en uhyre Mængde spredt Materiale. Men Resultatet af denne Flid har da ogsaa været, at der foreligger en Sognebeskrivelse, der er langt mere omfattende og fuldstændig end tidligere Forsøg i den Retning. Som Følge af, at meget af Sognenes historiske Liv ligner hinanden, er her skabt et betydningsfuldt Udsnit af Landets Historie; og derfor har Arbejdet ogsaa en hel Del mere end lokalhistorisk Betydning.

Lokalhistorikeren vinder sjældent Gods og Guld ved sit Arbejde; thi dels har Interessen for Lokalhistorie først rigtig været i Stigen i de senere Aar, og dels er det mere begrænset, hvad der kan sælges af denne Litteratur end af den meste anden, fordi Salget særlig maa samle sig om det Sted, som Beskrivelsen omfatter.

Chr. Munck Rømer syslede paa sin sidste Tid, som Arbejdet nærmede sig sin Afslutning, særlig med, hvorledes det kunde blive muligt at faa Bogen udgivet. Han udarbejdede en Maaned før sin Død et Udkast til en Oversigt over Indholdet og havde,

efter Bemærkning i samme Udkast, tænkt sig en Forhaandssubskription, saa han kunde faa nogen Sikkerhed for at faa Udgifterne til Bogens Trykning dækket.

Til Slut skriver han: „Jeg haaber, at Sindal og Omegns Beboere vil støtte mit Arbejde ved at tegne sig som Købere af Bogen, saa at den Viden, som den indeholder, kan blive tilgængelig for alle“.

Nu har hans Enke, fhv. Lærerinde Fru Kirstine Thau Rømer, i fremragende Interesse for sin afdøde Mands Virke og af Pietet overfor hans Minde gennemgaaet og ordnet Stoffet samt samlet det endnu resterende Materiale og vil lade Bogen trykke; maatte den da ogsaa finde den fortjente Udbredelse.

Chr. Munck Rømer havde et mildt og gudhengivent Sind; blandt Kaldsfæller nød han Venskab og Tillid, hvilket ogsaa bekræftes ved, at han ved sin Død var Formand for den stedlige Kreds af Danmarks Lærereforening. Af sine Elever var han meget afholdt, og de satte da ogsaa en Mindetavle paa hans Grav.

Den 17. November 1925 afgik Chr. Munck Rømer efter en kort forudgaaende Sygdom ved Døden og blev begravet paa Sindal Kirkegaard.

Ære være hans Minde.

J. S. Vanggaard.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Forord	
En Beskrivelse af Egnen	3
Vejene før og nu (med Kort).	17
Sindal Sogns Stednavne (med 2 Kort)	33
Oltidsminderne	58
Den gamle Kirke fra Middelalderen	66
De første skriftlige Efterretninger om Sindal	84
Krigenes Spor	88
Stykker af „Kristen Staphensens Aarbog“	93
Jorden. Bønderne og Herremændene:	
1. Skoven og Marken	106
2. Fællesskabets Tid	120
3. Fæste og Selveje	126
4. Herremand og Fæstebonde	131
5. Byernes og Gaardenes Plads, Udstykning og Udflytning (2 Kort)	153
6. Beretning om Bygninger, Indbo og Besætning i 1700erne	163
7. Gaardenes og Husenes Brugere tildels fra 14, 15, 1600erne til Nutiden:	
a. Hovedgaarden Baggesvogn	170
b. Enestegaarde	263
c. Sindal By	293
d. Fjelsted By	320
8. Skat (med Eksempler fra 16, 17 og 1800erne.	331
Baggesvogns Hospital ved Sindal Kirke	340
De sidste Krige — Veteranerne	351
Sagn og Træk fra det daglige Liv, tildels paa Vendel- bomaal	357
Præsterne — Kirkeligt Liv.	370
Lærerne — Skolevæsen	402
Den nyeste Tid	421

SINDAL SOGNS HISTORIE.

ET UDSNIT AF DANMARKS HISTORIE.

INDLEDNING.

Danmarks Historie er Summen af, hvad der er handlet og levet i Landets tusind Sogne og Byer. Saaledes maa det enkelte Sogns Historie i nogen Grad være en Genspejling af hele Landets. Muligvis kan man paavise en saadan Overensstemmelse. Det kan ogsaa hænde, at det paa visse Punkter ikke kan lade sig gøre; men det behøver ikke at betyde, at der ikke har været en saadan. Grunden kan være den ganske simple, at vore Kilder er saa faa og saa tørre, som det ofte er Tilfældet.

Det efterfølgende er et Forsøg paa at skildre det lille Stykke af Danmark, som hedder Sindal, et Forsøg paa at fortælle om det Liv, der rørte sig, og et Forsøg paa at se, om den Udvikling, som vort Fædreland har gennemgaaet, og de Hændelser, det har oplevet, ogsaa har været at mærke i dette Sogn.

I Tidernes Løb er der sket store Forandringer i Sognets Udseende. Blot i den Tid de fleste nu kan mindes, husker vi, at mange Bakker, især omkring Præstegaarden og mellem Slotved og Fjelsted, laa hen udyrkede og bevokset med Lyng. Nu staar der ung, kraftig Naaleskov paa dem. Rundt om ved Huse og Gaarde er der plantet større Haver, og langs mange Markskel vokser der levende Hegn. Tilsammen er det en god Begyndelse til

at skaffe de mange Hjem Læ mod den hærgende Vestenvind.

Et ældre Slægtled kan huske, at Jernbanen blev bygget og aabnet (1871). Da laa der paa hele den Strækning, hvor Stationsbyen nu ligger, kun et eneste Hus. Og de allerældste nulevende kan mindes, at det meste af Heden, der strakte sig fra Sindal Bymark (lidt Nord for Agerledet Skole) til Bindslev Skel, blev opdyrket eller bebygget.

Men vil vi have noget at vide om ældre Tider, maa vi til andre Kilder. Og vi vil da forsøge at fremstille, hvad disse siger om Skoven og den dyrkede Jord i Sindal Sogn og om det Liv, der levedes.

EN BESKRIVELSE AF EGNEN.

Sindal Sogn er det østligste Sogn i Vennebjerg Herred, Hjørring Amt. Vestsiden er o. 10 km Øst for Hjørring, og Østsiden o. 20 km Vest for Frederikshavn. Sognet har Form som en skæv Firkant, af hvis Sider de to gaar Øst-Vest, Vestsiden i Syd-Nord, mens Østsiden er brudt og dels gaar i Nord-Syd, dels Nordøst-Sydvest. Dets største Udstrækning, fra Skelbækkens Udløb i Uggerby Aa ved Høngaard i Sydvest til Gilkrog i Nordøst er 9 km, medens der fra Christianshede i Nordvest til Stationsbyen i Sydøst er 7,5 km. Dets Fladerum er 3224 ha (5840 Td.) Land. Deraf er o. 5000 Td. Land Ager og Eng, o. 614 Td. Land Skov, Resten er Haver, Veje, Huspladser og udyrkede Arealer. De Naturgrænser, der engang bestemte Sognets Størrelse, ses nu ikke alle Vegne. Mod Nord og Nordøst ses ikke længere de store Hede- og Skovstrækninger, der skilte det fra Bindslev og Mosbjerg. Skoven paa Vestgrænsen findes heller ikke mere, men de høje Bakker

Syd for Baggesvogn, kronede af Teglhøj, kan dog uden Vanskelighed vise, at hertil og ikke længere gaar Sognet. Og endelig gør Uggerby Aa hele Vejen mod Syd og Sydøst et tydeligt Skel — nu, som for tusinde Aar siden.

Sindal gennemskæres af Jernbanen Hjørring-Frederikshavn og af Amtslandevejen, der følger denne gennem Sognets sydlige Del. Ogsaa fra Øst til Vest, men gennem Midten af Sognet, gaar Vejen, der forbinder Sindal, Astrup og Mosbjerg Kirker med Hjørring og Frederikshavn. Den var indtil o. 1848 en Hovedlandevej. — Fra Nord til Syd gaar ogsaa to Veje. Den ene, som har meget stærk Færdsel, skærer Amtslandevejen midt i Stationsbyen og fortsætter mod Nord til Bindslev og Tværsted, mod Syd til Lendum og Linderum. Den anden gaar fra Baggesvogn forbi Slotved til Fjelsted, men den er daarlig holdt og bruges kun lidt. Endelig skæres Sognet fra Nordvest til Sydøst af en Vej, der fra Mygdal fører forbi Baggesvogn og Sindal gl. Kirke og udmunder i Bindslevvejen i Udkanten af Stationsbyen.

Den, som ønsker at faa et rigtigt Udsyn over Sindal og Omegn, bør gaa et Stykke bort fra den slagne Landevej op til Teglhøj ved Sognets vestlige Grænse. Det er en besværlig Tur, men den lønner sig. Thi Udsigten derfra er en af de videste i Vendsyssel, og det siger ikke saa lidt. Selv er man hævet højt over alle Omgivelser; man staar som paa en Ø. Ude mod Øst ses den lange Række Bakker, der har Navn efter Vogn og Tolne. De mange særprægede Toppe tegner sig mod Himlen. Imellem disse og Højden, vi staar paa, ligger en dyb Sænkning. Den har Form som en Havarm, en Fjord, der her, hvor vi staar, er en halv Snes Kilometer bred. Mod Syd bliver den smallere, indtil den ender ude ved Klosterskoven. Mod Vest ses det flade

Land mellem Bakkeøerne (Thise, Børglum, Rubjerg, Ilbjerge, Hjørring m. fl.) Bag Skallerup Kirke blinker Skagerak. Nordpaa ganske fladt at se til ligger Bindslev, Tværsted og Uggerby Sogne. Længere ude ses det blaa Hav. Vi kan følge det næsten fra Hirtshals til Skagen og fra Skagen til langt ned mod Frederikshavn. Hele Skagens Odde med sin smukke Krumning ligger for os. Længst ude stikker Skagens Fyr op som en graa Streg. Noget nærmere ses Raabjerg Mile med sit gnistrende hvide Sand. Derefter den sorte Mose, Maastrup, Tværsted eller Sørig Mose, hvad vi nu vil kalde den, som et bredt Bælte fra Kyst til Kyst. Vogn Bakker med Eskær Skov skyder sig ud imod den som et helt Forbjerg, akkurat som Højlandet, vi staar paa, med Baggesvogn Skov paa sin Nordskraaning gaar frem mod Lavlandet paa denne Side af „Havarmen“.

Nede paa den jævne Flade ligger den østlige Halvdel af Sindal Sogn. Kun faa er de Ujævnheder, der findes; heroppe fra ses de ikke. Højden over Havet er næsten ens overalt, o. 30 m, med en svag Hældning mod Nord og Øst. Helt nede mod Øst bugter Uggerby Aa sig i den brede Aadal med de stejle Skrænter, som den selv har dannet i en længst svunden Tid. — Muslingeskaller i de vandrette Jordlag, som ses i Ler- og Sandgrave, viser, at det er Havet, som i Slutningen af Istiden har glatter Overfladen saa godt.

Den vestlige Halvdel danner en fuldstændig Modsætning hertil. Her har Isen arbejdet, rodet med Sand og Ler, Grus og Sten, kort sagt dannet et Morænelandskab, et Højland, som naar op til 90 m over Havet. Bagefter har rindende Vand fortsat Arbejdet, saa der nu er et Virvar af Bakker og Aase, af Længdedale og Tværdale, som dels hælder mod Syd, dels mod Øst og dels mod Nord. Her er Sandhøje og Lerbjerge,

Lyngbakker og Kratbakker, Granplantager og Bøgeskove, vide Udsigter og idylliske Afkroge. Her, hvor man kan se fra den ene Kyst til den anden, er det, som den Natur, der følger Jyllands Vestkyst, og den, der præger Østkysten, har funden hinanden, ja har knyttet sig sammen i en Knude, saa Vest blev Øst, og Øst blev Vest. Eller — ligesom Vesterhavet bøjer Nakken paa det jydsk Land deroppe ved Skagen og sender sine Skumspøjt ind i Kattegat, saadan har den vestjydske Natur kastet sig omkring Nordspidsen af den østjydske Højderyg, vi staar paa, og sendt et Stykke Sletteland ind mod Øst i Læ af Bakkerne. Men netop det, at Sletten kryber i Ly, viser, at den er den overvundne; den faar et andet Præg, saa man maa sige, at det er Østjyllands Natur, der stærkest præger Egnen om Sindal.

Dette har man set allerede for længe siden, og to Gange i det mindste har det fundet skriftligt Udtryk. Forfatteren Niels Heldvad (1564—1634) siger saaledes for at begrunde sin morsomme Forklaring af Sognets Navn, at Sindal kommer af Siunedal „formedelst det dejlige Siun og den smukke Prospect, som er her, frem for paa mange andre Steder i Herredet, nu formedelst Skov, Agre og Eng, nu formedelst Kirkens angene Situation og Siirlighed — — “¹⁾

Og Amtsforvalter Brinck-Seidelin skriver 1828²⁾ „Ingensteds (i Vennebjerg Herred) ere Bakker og Dale oftere afvejlende med hinanden end i Astrup og Sindal Sogne, som derfor har mange paafaldende Situationer.“

STATIONSBYEN ligger i Sognets sydøstlige Hjørne paa en lille Aas, der mod Øst og Syd afgrænses af Aa-dalen og mod Vest af et Kær, Oremose, med en Bæk, hvis gamle Navn er Glommens Bæk³⁾.

1) Anført i Ny kgl. Saml. 4.º 743, trykt i Vends. Aarb. 1920, S. 312.

2) Hjørring Amts Beskrivelse S. 20.

3) Baggesv. Arkiv E. 12.

Da Byen saaledes i Hovedsagen er henvist til at udvide sig mod Nord, har den faaet en langstrakt Form. I den ældre Del ligger Husene tæt sammen, mens man først senere har lagt den saadan, at der kunde blive en Have udenom. I Afstand viser den sig nu som en venlig Haveby.

Byens Midtpunkt er i een Henseende Jernbanestationen. Den kan just ikke rose sig af sin Skønhed; den staar langt tilbage for sin yngre Nabo, Posthuset. Gadekrydset, hvor Nørregade (Bindslev-Vejen) skærer Vestergade - Østergade (Hjørring - Frederikshavn-Vejen), hører naturligt med til dette Midtpunkt. Paa og ved de fire Hjørner byggedes Byens første Huse til Forretninger: Købmandsgaard, Gæstgivergaard, Urmagerforretning, Manufakturhandel.

Den, som udefra betragter Byen, vil dog let finde et andet Midtpunkt. Hans Øje vil fanges af den nye Kirkes hvide Taarn med det høje, røde Spir. Denne smukke Kirke (opført 1910 — Arkitekt Paludan) ligger netop midt i den lange By med de mange hvidkalkede, rødtagede Huse, ja det er næsten, som den har samlet de spredte Huse nord for og den tæt sluttede Husmasse syd for sammen til et Hele og dannet en sluttet By. Kirkens Kor er nu prydet med Kalkmalerier i ældgammel Kirkestil; de er udført af Joachim Skovgaards Elev, Kunstmaler Rieseby (1921).

DEN ØSTLIGE DEL AF SOGNET. — Fra Gadekrydset gaar Byen langs Nørregade 1 km mod Nord. Her standser en temmelig bred Dal Bebyggelsen, der saa har fortsat sig et Stykke mod Vest langs Baggessvogn-Vejen. Fortsætter man imidlertid mod Nord over Dalen, kommer man til den gamle Sindal Bys Marker. Her ligger Østergaard lige øst for Vejen og lidt længere borte 5—6 af de Gaarde (V. og Ø. Ledet, Svinsig, Tyr-

sig og Nymark), der til o. 1800 laa i den gamle By. To Kilometer N. for St. ligger Gaden, Agerledet og Havehusene, hvoraf de to første ved deres Navne minder om den gamle Landsby. Her skæres Vejen af den gamle Landevej fra Hjørring til „Fladstrand.“¹⁾ Videre nordpaa gaar Vejen, og her ser man mod Vest Sindal „Hede“, der for længe siden er opdyrket. Mod Øst ligger Menholt med henved en halv Snes Afbyggersteder, og længere borte S. og N. Taagholt. Yderst mod N.-Ø. ligger Gilkrog.

Hele den Del af Sognet, her er omtalt, er som før sagt en fuldstændig jævn Slette, der nord for Dalen ved Østergaard kun fures af ganske enkelte Lavninger, Sige. Af disse gaar Tyr sig mod Øst. To andre, der skiller Menholt Mark fra Sindal Hede og Taagholt fra Menholt, fører mod Nord. Langs Vejen til Mosbjerg ligger Husene paa Tværkær, Udflytterne fra Nymark, Højen²⁾ samt Vaaens Mølle, en Vindmølle, der har Navn efter den vestligste Gaard i Mosbjerg, Vaaen.³⁾

Interessant er det nu at dreje af ved Højen og gaa mod Syd forbi Resterne af et Par gamle Gravhøje. Faa Øjeblikke efter staar man ved Randen af Dalen langs Uggerby Aa. Stejlt falder Skrænterne ned mod Aadalens jævne Bund, 16—17 m lavere. Ned ad saadan en Skrænt vover sig ikke enhver. Man kan ogsaa undgaa Vovestykket ved at gaa ned ad en kort Dal, der fra gamle Tider bærer det ejendommelige Navn, Vabendal⁴⁾ (Vaabendal). Her lige under Skrænten ligger Sognets østligste Gaard, Skjelstrup, (Skjellet).

1) Bag. Ark. E. 16.

2) Udtales »Høw en«, d. e. Flertal af Høj, altsaa Husene ved Højene.

3) »Vaa en« er Dialektens Udtale af Vadene, Vejen gaar her over to smaa Bække.

4) Bagg. Ark. E. 3.

Derefter bør man gaa mod Sydvest tilbage til Stationsbyen og — ligesom Aaen — give sig god Tid. — Lune-fuldt slynger det blanke Vand sig i bløde Buer, paa en lang Strækning tæt ovre ved de stejle Skrænter paa Hørmsted-Siden, senere bugtende sig frem midt gennem den 6—800 m brede Dal, for saa at glide tæt ind til vestre Side oppe ved Sindal St. — Langs Bredderne vokser Tagrør, Dunhammer, Kvan og Sværdlilje, ude paa Vandet svømmer de brede Aakandblade med de gule Aakander og de dejlige hvide Nøkkeroser, og nede i Vandet smutter hele Stimer af blanke Skaller og Aborrer af Sted. Aaen har her lykkelig undgaaet at faa sine „Kroge“ skaaret af, sine Bugter udjævnede og sine „Høller“ fyldt Vandstanden er her saa langt under Markernes Overflade, at disse nok kan afvandes, uden at man har nødig at gøre Aaen til en kedelig Kanal. Først i Nærheden af Sindal St. — Øst og Syd for — bliver Overfladen forholdsvis lavere, og her finder et Barn af denne Egn „de bredeste Enge, jeg nogen Tid saa“.

Som Aaen har sin Skønhed og sine Tillokkelser, har den ogsaa sin Rædsel og sin Hemmelighedsfuldhed. — Hvem har ikke som Barn med Angst hørt fortælle: Der er den druknet, og der er den. Hvem har ikke staaet og stirret ned i „Høllernes“ sorte Vandhvirvler, til han syntes, at usynlige Hænder begyndte at trække ham nedad. Og ikke saa faa fattige Hyrdedrenge har staaet ved det mægtige „Skrinhøl“ og drømt om, hvad han vilde gøre, hvis han kunde hente Skrinet med den store Skat op af det „bundløse“ Dyb.

MIDTEN AF SOGNET. Den gamle Sindal By og Kirke besøger man paa en anden Tur.

Først ad Bindslev-Vejen $1\frac{1}{2}$ —2 km. N. f. Østergaard eller ved Agerledet drejer man til venstre og kommer 6—7 Minn. senere forbi den gamle Skole og en navn-

løs Gaard. En næsten tilgroet Dam viser, at her var et af den gamle Bys Gadekær. N. f. ligger Vestermark og Nørgaard. Alle fire „Steder“ ligger endnu paa Sletten, men Højlandet begynder at hæve sig lige Vest for, saa det er let at forstaa, at her har været Læ for Vestenvinden, dengang Bakkerne var dækket af Skov. Tre af Byens Gaarde ligger nu lidt længere mod Nord: Kolsager højt paa Bakken (paa „Kollens Agre“) o. 25 m (80 Fod) over Sletten nedenfor, paa Skraaningen N. f. ligger Tronsig, mens Lundergaard har faaet en lun Plads paa Sydøst-Skraaningen.

Fra Byen gaar man mod Vest, kommer ved Grænsen af Byens Jord over Broen ved Ledetsvad (et halvvejs glemmt Navn), krydser Baggessvogn-Vejen og staar et Øjeblik efter paa Kirkegaarden. Denne er smuk og velholdt, tildels omgivet af det gamle Kampestensdige, bevoxset med unge Træer og omgivet af gammelt Bøgekrat.

Kirkens Indre maa man ikke forsømme at se. Man skal gaa langt for at finde et Kirkerum saa hyggeligt og smukt som dette. Billederne og den øvrige Udsmykning er malet af den unge nu afdøde Kunstmaler Malling.

Fra Kirkegaarden fører en stejl Trappe og derefter en hurtigt faldende Sti ned til den Gryde, hvor Præstegaarden ligger. De gamle Risbøge lukker sig tæt over ens Hoved. En vild Abild kan ved Foraarstide række en blomstrende Gren ud imod en. Derefter skubber de unge Graner sig ind imod os. Men pludselig rykker de atter til Side, og vi staar lige udenfor Præstegaardens lange, hvide Længer. Flere af disse er meget gamle. Forpagterboligen i den østre Længe er bygget 1748, Stuehuset er det, der blev rejst efter Branden ^{8/11} 1678, og Laden med det svære Egetømmer er sikkert endnu ældre. Større Interesse end selve Bygninger har dog Omgivelserne. Først Haven, der efter Traditionen er

anlagt (snarere udvidet) af Fru Smith (1823-24), dernæst Kildeengen Ø. for med en lille Bøgeskov bagved, saa den lange Dam V. for Gaerden og endelig Bakkerne rundt om: Møllebakken, Kirkebakken, Sandbakken og den store Knude i Vest med Vagthøjen (ca. 68 m) øverst oppe. Nu da de unge Naaetræer giver Læ, løfter det gamle Krat af Bøg, Eg og Asp Hovedet og skyder i Vejret, saa det snart er, hvad det engang var, en dejlig Højskov, der breder sig vidt ud til Siderne. Skønnere Plads for en Præstegaard kan vanskeligt findes.

Herfra kan man følge en Sti Syd om Møllebakken, gennem den gamle Kratskov, langs Tørvemosen og videre mod Øst ud til Landevejen; men man kan ogsaa fortsætte ad Vejen mod Syd. Egentlig burde man saa lægge Vejen op over Vagthøjen. Der er en vid og smuk Udsigt deroppe fra:

Først til Præstegaarden, som temmelig bogstavelig ligger under ens Fødder — saa til Sindal St. og hele den flade østlige Del af Sognet. Dernæst længere mod Øst. I den Højde, man selv staar, løfter den takkede Bakkerække i Vogn og Tolne sig højt i Vejret, og man faar et stærkt Indtryk af hele den mellemliggende Egns Karakter — en mægtig Dal.

Mod N.-Ø. og N. er Synskredsen omtrent den samme som paa Teglhøj.

Mod Vest ligger et uroligt, bølgeformet Land, hvor den ene Bakketop løfter sig stadig højere bag den anden: Langebakken, Gravhøjene paa Lerbjergget, Hejrebakken, Ørnvej og tilsidst Teglhøj (93 m). Deroppe er Sognets Grænse, og Udsigten naar heller ikke længere. I Syd — tæt ved — ligger Slotved Skov, mens Baggesvogn Skov ses i N.-V.

Nedad gaar det nu igen, helst ad den stejleste Skraaning mod Syd. Da kommer man nemlig til en snæver

Dalkedel. I Bunden af den staar tæt ved hinanden to gamle, tykke Bøgetræer, der hedder de hellige Bøge.

De hellige Bøge.

Høje er de ikke, thi Vinden og Sand fra Marken Vest for har klippet Toppene; men til Gengæld breder Kronerne sig vidt ud til Siderne og sænker sig ydmygt ned til Jorden, saa der er en hel Løvsal under dem.

Hvad der er gaaet for sig her i gamle Dage, er ikke godt at vide, men usandsynligt er det ikke, at Stedet i Oldtiden har været en hellig Plet, et Offersted (Sagn om et begravet Menneske).

Vejen gaar nu videre gennem Præstegaardens Skov og over en Bæk, saa er man i Slotved Skov. I denne voksede til o. 1880 næsten ikke andet end Bøg og El. Nu er Elletræerne i de dybe Kløfter mest afløst

af Ask, mens der paa Højderne gerne staar Gran i Stedet for Bøg. Endnu staar midt i Skoven en fattig Rest, en lille Klynge høje Bøge tilbage af den Samling slanke Træer, der engang dannede en herlig Søjlehal, der ret passede til Højtid og Fest. Har man end faret haardt frem mod Skoven, er den dog nok værd at besøge, især om man følger „Slangegangen“ og de andre Stier rundt i Udkanten. Hvad siger ikke Digteren Goldschmidt om Skoven efter sit Besøg her 1865: „Laa den ved København, hvad var saa Ulvedalene“. „Kræmmerens Træ“ er for længe siden fældet, og de vejfarende kaster nu ikke Grene i Bunke under Træet, men den dybe Kræmmerdal N. f. Astrupevejen gemmer endnu i sit Navn Mindet om den Tid, da det ikke altid var lysteligt at komme gennem Skoven.

Fra Skoven gaar man mod Øst forbi Tummelbakken, over Glommens (Oremose) Bæk ved Moskildvad Bro, og kort efter naar man ved Ulstedbo Hjørring-Frederikshavn Landevej $\frac{1}{2}$ km V. f. Stationsbyen.

SOGNETS VESTLIGE DEL. Man gaar ad Nørregade, Baggessvognvej, forbi Sindallund, Præstegaarden og Kirken. N. f. Korsvejen ser man til højre en Brink med gammelt Krat, den sidste Rest af Sindal Bys Skov; til venstre ligger en Gaard med Navnet Skoven og en anden, som hedder Bolleholt. Lidt senere ses i N. de to Gaarde, Bradsholt og Stokholm, der nu begge er delt i flere Dele. Vi kommer ned over en Dal, som strækker sig mod Nord, Vest om disse Gaarde, og saa er vi paa Baggessvogns østligste Mark, Aasens Mark, der netop ligger som en Aas mellem to Dale. Aasen krones af to Gravhøje, de største og tilsyneladende mest urørte i hele Sognet.

Over Klovbros Vejen mod Vest, deler den store Anders (el. Amdis) Mark, der kranses af Skov

paa alle Sider, skærer derefter den nordøstlige Del af den egentlige Baggessvogn Skov, og deler sig saa lige uden for Baggessvogns „Port“. En Vej fortsætter mod N.-V. forbi Christianshede, en anden gaar mod N.-Ø. forbi Voerholt Skov og videre til Bindslev, en tredie gaar mod S.-V. til Astrup. Denne sidste samt en dyb Dal, Humlegaards Kær, deler Skoven paa langs i tre Dele, hvoraf den vestligste før hed Kviehaven.

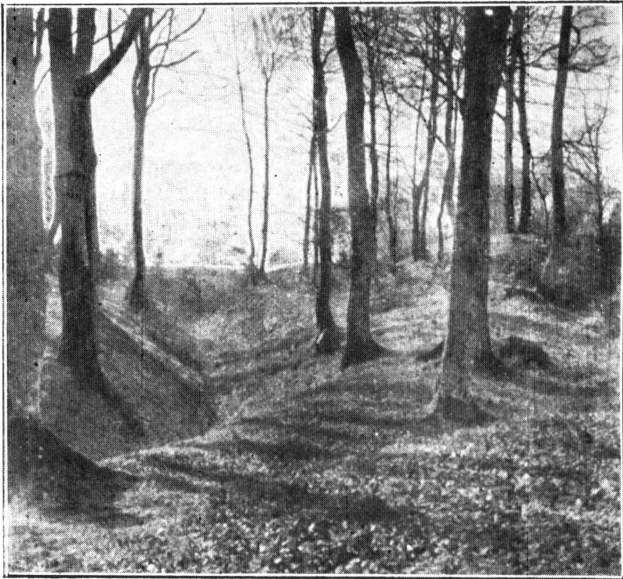
Skoven staar paa god Jord. Træerne, som gennem-gaaende er Løvtræer, er kraftige, og Plantevæksten paa Skovbunden er frodig. — Naturelskeren vil glæde sig baade over den smukke Helhed og de mange interessante Enkeltheder, og Botanikeren vil i Floraen her finde mange Arter, som ellers ikke forekommer i vid Omkreds. (Lund-Fredløs, Fireblad, Sanikel f. Eks.)

Fra Skovens sydøstlige Hjørne kan man gaa mod Syd over Vejborg, Ørnhøj, og Slotved. Men man kan ogsaa fra den sydvestlige Udkant tage forbi Teklaborg op til Teglhøj og nyde Udsigten derfra (se S. 5) og derefter fortsætte forbi Lille og Store Ryd til Sindal-Astrup-Vejen, som man naar ved Langheden og Rævbak lidt V. f. Grued Bakke. Nu ligger Fjelsted, den sydvestligste Del af Sognet, lige for, men Vejen dertil er fra denne Side ikke meget banet, skønt den er mere interessant end den praktiske, snorlige Amtslandevej, der skærer Fjelsted fra Vest til Øst.

I Modsætning til de lerede Bakker ved Slotved, Ørnhøj og Teklaborg er Fjelsted Bakker sandede. Her har der i fordums Tider været Sandflugt paa sine Steder, og endnu kan det støve slemt en tør blæsende Foraarsdag, men de unge Plantninger, som skyder op, bryder dog Vindens Magt mange Steder. Men mod Syd, især mellem Jernbanen og Aaen, er der dog gode, fede Jorder, og her ligger de fleste af Byens Gaarde nu —

spredt i en lang Række — fra Høngaard i Vest til Faurholt og Horsholt i Øst. Denne Række brydes dog af en dyb Dal, der fører mod Syd. I denne ligger Skolen og — tæt ved — Østergaard omtrent paa den Plads, hvor hele Byen engang laa. Ø. f. Dalen ligger to svære, lynggroede Knuder, „Kirkebakken“ N. og „Folbakken“ S. f. Landevejen, og dem bør man ikke undlade at bestige, før man gaar videre forbi de gamle Sandflugtsarealer ved Nørgaard.

Idet man straks efter begynder at gaa ned ad den lange, jævnt skraanende Ulstedbo Bakke, har man igen et smukt Billede for sig: Til Højre de brede Enge, til Venstre Skoven ved Slotved og Præstegaarden og ligefor hele Stationsbyen omtrent i Fugleperspektiv.

Stedet i Slotved Skov, hvor de gamle Hulveje skiller.
Man ser mod V. S.-Vest.

VEJE I DET NORDLIGE VENDSYSSEL ISÆR I MIDTEN AF DET GAMLE HORNS HERRED

af CHR. MUNCK RØMER.

Uggerby Aa har altid været en Hindring (større eller mindre), for Samkvem mellem Beboerne paa dens Bredder. Aaen, der ved sin store Krumning mod Øst faar en anselig Længde, er endnu baade dyb og bred, og den løber fra Bastholm og Rønnebjerg i Vrejlev Sogn til et Stykke forbi Mosbjerg Kirke i en bred Dal med Enge, som mange Steder helt op til Nutiden har været meget bløde. En Sommerdag kan man ganske vist let finde et Sted med lavt Vand, hvor man kan komme over, naar man kaster Tøjet, men om Efteraaret og Vinteren kunde denne Fremgangsmaade være baade ubehagelig og farlig. — Det er da ganske naturligt, at Aaen her næsten hele Vejen er Sogneskel (og fra Vibholm til Sindal ogsaa var Herredsskel).

Paa denne Strækning omtaler Professor Lundbye¹⁾ tre Overgangssteder: ved Rønnebjerg, Lørslev (altsaa Ilbro) og Mosbjerg.

Der har dog været flere.

1.

Saaledes som Professoren slutter, har der været en Overgang over Aaen, hvor den løber i vest-østlig Retning. — I Nutiden ligger her Astedbro, der fører fra Ugilt Sogns midterste Del til Astrup Sogns østlige

¹⁾ I »Oldtidsveje i Vendsyssel« i Vend. Aarbøger 1923.

Del. Nærmest Syd for Broen ligger her den gamle Herregaard Egebjerg samt den lille By Ajstrup. Traditionen i Ugilt siger, at den første Bro her blev bygget 1701. Men der har været Bro her længe før. Hvor længe bliver nok aldrig opklaret, men den var der om ved Aar 1600. I et Tingsvidne fra Horns Herreds Ting 1631 (i Baggessvogn Arkiv), nævnes en Vej, som fra Bøgsted førte mod Syd „til Ajstrup Bro“. 1683 siges (i Astrup Markbog), at der før har været en Bro, som Jens Christensen i Sønderskov har holdt vedlige, og derfor fik han hvert andet Aar 1 Skp. Byg af hver Mand i Ugilt Sogn. Navnet tyder paa, at Broen er ældre end Egebjerg, der jo er nærmere Broen end Ajstrup er.

Oldtidsmindesmærker er der nok af paa begge Sider. Bøgsted var endnu 1419 en Landsby¹⁾ og paa dens Mark har man i vore Dage fundet flere Oldtidsgrave, og ved Ajstrup ligger f. Eks. Femhøje og Baalhøj.

2.

Ligesom Aadalen snævrer sig ind ved Astedbro, gør den det et Par Kilometer længere mod Øst, mellem Mølskov Klit i Ugilt og Gaarden Horshølt i Fjelsted, Sindal Sogn. Her var der 1794 en Bro, som hed Nybro²⁾, og alene dette Navn siger, at her har ligget en anden, ældre Bro³⁾. Denne har sagtens heddet Stokkebro, thi 1683 hed en Del af Fjelsted Bys Østermark „Stokkebro Haves Fald“.

Kom man Syd fra, over Højderne fra Taars til Baalhøj og Femhøj, har Adgangen til Overgangsstederne ved Astedbro og Nybro været lige let. Og fortsætter man

¹⁾ Vends. Aarb. 1923 S. 15.

²⁾ Ældste Originalkort i Matrikelarkivet (maalt 1794).

³⁾ Jvf. Vends. Aarbøger 1920 S. 335, hvor der er fremsat den Anskuelse, at Stednavnet Fjelsted (1419 Fiælstæde) betyder et Vadested eller Overkørselssted.

fra Stedet, hvor Nybro laa, Nord paa til Slottved og Baggessvogn, er der Tegn nok paa Oldtidsbebyggelse. Her ligger langs gamle, nu kun lidt brugte Veje: Kæmpehøj, Hejrebakken, Ravnhøj, en Grav ved Vejborg, en Høj og Grave ved Baggessvogn Teglværk — og (om man gaar videre til Horns Herreds gamle Tingsted) en Stengrav i Baggessvogns nordre Mark, Søtrupmarken.

En anden Vej fra „Nybro“ kunde man komme ved at gaa ad Fjlsteds gamle Kirkevej, Nord om Ulstedbo¹⁾, over Moskildvad²⁾ forbi Torskildhøje²⁾ til Sindal, Holt, Bindslev o. s. v.

3.

Langs Sindals Sogns sydøstlige Side er Aadalen særlig bred, og Brinkerne ned imod Dalen er tit meget stejle. Her gaar Aaen to Steder tæt ind til Skrænterne, til den vestlige Side ved Sindal Stationsby og til den østlige ved Gaarden Nejst i Hørmested, — og begge Steder har der været Overgang.

Paa det sidstnævnte Sted er der ingen Overgang nu, og der var heller ingen 1795, da Kortet over Sindal blev tegnet. Bro har der maaske aldrig været, men 1585 var der en Vej, som kommer fra Togholt og løber Øster til Nejst (ogsaa skrevet Nest, vel = Næsset), den kaldes ogsaa „Togholts Vej, som løber ad Nestaa (= Nejst Aa)³⁾. Ad denne Vej kunde man paa Sindal-Siden komme op fra Aadalen ad en

1) Ældste Originalkort i Matrikelarkivet (maalt 1794).

2) To mærkelige, gamle Navne; i en af Højene var Graven dækket af een stor, flad Sten (meddelt af Skræder Niels Christensen, Sindal).

3) Baggessvogn Arkiv E. 3.

kort Slugt, som hed Vabendal¹⁾ — et Navn, som maa sætte ens Tanker i Gang mod ældgamle Tider.

Straks oven for Vabendal ligger nu Husene Ø. og V. Højen (Høwen er Flertal af Høw) og her ligger endnu synlige Rester af flere Grave.

Der kan da næppe være Tvivl om, at dette Vade-sted har været brugt meget langt tilbage i Tiden.

Ligesom Overgangstederne ved Ajstrup-Sønderskov og Mølskov-Fjelsted især har været brugt af Folk, som rejste Nord eller Syd, har ogsaa det ved Nejest rimeligvis mest været befærdet af Folk, der skulde Syd- eller Nord paa (se et Kort).

4.

De derimod, som kom Øst eller Vest fra, havde lettere ved at gaa over omtrent, hvor Sindal Stationsby nu ligger. Og dette Overgangssted har haft en ikke ringe Betydning, hvad man ser deraf, at der saa tidlig som i 1484 (og hvem ved hvor længe før?) var en Bro over Aaen her²⁾. Den kaldtes Egens Bro (ogsaa skrevet Jigens el. Jiens Bro = Flertal af Eg, Jig), og Aaen kaldtes Egens eller Jigens Aa. Den nævnes ogsaa 1574³⁾ og ligeledes i Aarene omkring 1640⁴⁾.

Temmelig nøje kan man bestemme Broens Plads ved at sammenligne Forholdene ved Aaen nu med de Synsforretninger, der ved Aar 1640 blev optaget i en lang Trætte om en Aalegaard tæt Nord for Egens Bro⁴⁾. Aalegaardens østlige Ende stod i Birkets Ejendom Hørmested Sogn, mens dens vestlige stod paa „Sindal Fællig“ i en Sandbakke.

1) Vaben er i Egnens Maal Vaaben; Vaabenhus hedder Vabenus. Navnet kendes endnu af enkelte.

2) Saml. t. jydsk T. og Hist. 1889 og et Brudstykke i Baggesvogn Arkiv.

3) Baggesv. Arkiv E. 2, Tingsvidne fra Horns Herred.

4) Baggesv. Arkiv E. 12.

Broen har da ligget et lille Stykke Nord for den nuværende Landevejsbro paa Hjøring-Frederikshavn-Vejen. Her var indtil o. 1910 en Aalegaard, der var fælles for Birket og Ejeren af Grunden ligeoverfor i Sindal (i mange Aar kaldet Muncks Aalegaard).

Nedkørselen ad den ellers noget stejle Skraaning paa Vestsiden kan have fundet Sted ad en Lavning lidt Norden for, der hvor endnu en Markvej fører fra Sindallund Teglværk ned til Markerne ved Aaen.

Denne Bro forbandt altsaa paa den smukkeste Maade Vejene, der fra Tolne og Tislum førte til Hørmested (Hørmested Kirke ligger tæt Øst for Birkets Mark) med de Veje, som gennem Sindal førte mod Vest til Hjøring og mod Nordvest til Mygdal o. s. v.

Fra Broen har Vejen gaaet omtrent lige mod Vest over Sindallund og Torskildhøj Marker (her var to Gravhøje paa den ene Side af Vejen og mindst een Grav paa den anden¹⁾ til Slottved Skov. Nedkørslen fra Torskildshøj er sket ad en dyb Hulvej, der dog i de senere Aar er skredet meget sammen. Inde i Skoven forenede Vejen fra Egens Bro sig med den, som kom fra Sindal Kirke, for derefter at fortsætte over Gru Bakke til Astrup og Hjøring. (Hulvejene inde i Skoven viser det tydeligt, nogle peger lige mod Øst, andre mod Nord).

Men — Egens Bro forsvandt (man kan maaske gætte i Svenskekrigens Tid). Den synes at være borte 1685, thi da var der igen Trætte om Birkets Aalegaard, men Broen nævnes ikke²⁾).

5.

Da Egens Bro ikke blev bygget op igen, maatte Færdselen Øst-Vest gennem Sognet udelukkende komme

¹⁾ Her har Skræder Niels Christensen fundet en Lerkrukke med brændte Ben.

²⁾ Baggessv Arkiv E. 12.

fra og stile imod Mosbjerg Bro, ad den Vej, som gennem Sindal By over Ledetsvad forbi Sindal Kirke gik til Slottved Skov. Denne Vej var det, som 1677 og 1795 kaldtes „Landevejen fra Hjøring til Fladstrand“¹⁾, og saaledes vedblev det at være i lange Tider.

I Sindal Sogn har denne Vej fra ældgammel Tid delt sig paa Strækningen fra Højen i Øst til Slottved Skov i Vest. I Stedet for at gaa forbi Sindal Kirke, kunde man tage en sydligere Retning langs Sydsiden af Dalen forbi Sindallund (paa det første Stykke Øst for Skoven kunde den følges med Vejen til Egens Bro). Ganske vist skulde man ogsaa ad den Vej to Gange overskride Bække (det ene Vad hedder, og hed før 1638²⁾, Barkvadet), men ellers havde Vejen her haft den Fordel at være mere tør end den anden, der over Sindal Bys Marker tit har været fugtig og træls.

Ved denne Vej har der ogsaa boet Folk i Oldtiden. Ovenfor Barkvadet ligger endnu en Gravhøj, og et Stykke længere Vest har der ogsaa ligget en; da Fader til den nuværende Lodsejer i sin Tid sløjfede denne, var der i dens Bund en stenlagt Rundkreds „ligesom en Hestegang“.

6.

Paa sin sidste Strækning løber Uggerby Aa i en Rende med stejle Skrænter. Her ved disse faste Bredder har det ikke været særlig vanskeligt at komme over; der var Broer ved Bindslev og Uggerby, gamle Vadesteder ved Gaden, Ejaas og Aagaard, og tit har man haft en Spange („Planke“). At Aaen her ikke har dannet noget stort Skel, ser man af, at den løber midt gennem tre Sogne, Uggerby, Bindslev og Mosbjerg.

1) Baggessv. Arkiv E. 12 og Kort i Matrikelarkivet.

2) Register til Sofie Sandbergs Brevkiste 1638 i Baggessv. Arkiv.

Vejen fra Bindslev til Astrup-Hjøring, som Professor Lundbye omtaler, overskrider tæt Øst for Baggesvogn to Bække. Vejdæmningen over Dalen nærmest Gaarden tjener til at opstemme Møledammen, og her var en Mølle, første Gang Gaarden nævnes o. 1460¹⁾. Over den næste Bæk var der i Aaret 1517 en Bro, der kaldtes Stokbro²⁾, og som førte over til Stokholm.

7.

Vejen fra Syslets Hovedbyhøj lige mod Øst over Egens Bro gik kun igennem de sydligste Sogne af det gamle Horns Herred. Det er da rimeligt, at der længere Nord har gaaet en eller flere Veje gennem Herredet, der jo strakte sig fra Tornby til Elling.

Fra Vogn i Mosbjerg gaar en gammel „Vandskelsvej“ gennem Maastrup, N. Bindslev til Uggerby Bro, hvorfra man saa kan komme videre mod Vest.

En anden mere bugtet Vej fører fra Mosbjerg Bro mod Nordvest til Bindslev Kirke og videre mod Vest til Mygdals nordre Del, Asdal o. s. v.

Det kan være vanskeligt nok at sige, hvilken af disse eller andre Vejforbindelser, der kan have haft størst Betydning i gamle Dage.

I Middelalderen har man dog benævnt en enkelt Vej med Navnet Herredsvej.

Hvor denne Vej ellers har gaaet, kan jeg ikke paa-vise, jeg ved kun, at den har gaaet langs Nordsiden af Hedegaards Mark i S. Bindslev, og at den der har krydset den Bæk, som fra Baggesvogn Skove løber mod Nord til Uggerby Aa.

Men da det Tingsvidne, hvor dette nævnes, er over

1) Se min Afhandling om Baggesvogn i Vends. Aarb. 1923 S. 17.

2) Baggesvogn Arkiv E. 17.

3) Om Herredsinddelingen se C. Klitgaards Afhandling i Vends. Aarbøger 1922.

100 Aar ældre end de opbevarede Tingbøger, og der desuden foruden den førnævnte Stokbro ogsaa nævnes, hvor selve Tingstedet for Horns Herred var, fortjener det at anføres i sin Helhed (det er bevaret i en smuk Afskrift fra 1684 i Baggesvogn Arkiv):

„Alle Mænd, som dette Brev ser eller hører læse, hilse vi Otto Ibsen, den Dag Foged til Horns Herreds Ting, Christen Staldsvend, Lars Nielsen, Bertel Thomsen, Erik Mikkelsen, Klemen Kjeldsen, evindeligt med Gud, at Aar efter Guds Byrd 1517, den Mandag næst efter Marie Bebudelses Dag var skikket for os paa førnævnte Ting beskeden Mand, Niels Fus, hvilken der lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af otte lovfaste Dannemænd, som var:

Mikkel Pedersen, Terkild Mortensen, Christen Jepsen, Oluf Lauridsen, Oluf Davidsen, Jens Mikkelsen, Anders Lauridsen og Poul Pedersen, hvilke førnævnte otte Dannemænd vidnede paa deres Tro, Sjæl og Sandhed, at de saa og hørte samme Dag paa førnævnte Ting, at førnævnte Niels Fus bød Lov for Lovhævd tre samfulde Ting — paa vores naadigste Herre Konges Vegne — paa Hedegaards Mark, og gjorde sin Lovhævd selv tolvte, som Fogden ham forfandt med Bønder og Selvejere, lovlig Lovtiddag (i rette Tid) saa lydende:

Først gjorde de deres Ed (∴ om Ejendommen) fra gammel Herredsvej ad Tingbækken¹⁾ og øster norden om Tinget, i Elsigen og Elsigens sønder op til ny Skifte, sønder fra ny Skifte og østen om det gamle Gaardsted, som ligger i førnævnte Hedegaards Mark, og sønder ad Medskær til Mogensbæk Markskel, og sønder og vester til en Sig (der) ligger sønder i Medskær og (langs) Sigen i (∴ til) Bækken, som kommer sønder fra Stokbro, og saa (langs) Bækken midtstrøms til gamle Herredsvej vedtager. Disse førnævnte Steder indværger førnævnte Niels Fus lovlig Lovtidsdag (∴ i rette Tid) til sin Endel til førnævnte Hedegaards med

1) D. v. s. Skellet gaar fra det Sted, hvor Vejen krydsede Bækken, og følger de senere nævnte Steder.

gilde Mænd og gæve (o: gode og gæve Mænd), som forskrevet staar, undtagen to Stykker Eng, som ligger til Asdal og den hellige Kirke, hvor som de kunde findes at have det med Rette, og var hans Lovhøringer inden (for) alle fire Tingstokke, som var Oluf Nielsen og Oluf Jepsen, og (de) sagde fornævnte Niels Fus lovlig Lov af Hænde imidlertid ved Magt saa længe, til hun (Lovhævden) kunde rykkes (omstødes) af bedre Mænd.

Til ydermere Stadfæstelse og Forvaring hænger vi vort Indsegl neden (for) dette Brev, (dem er) givet som foran staar skrevet, Aar, Dag og Sted.“

Udtrykket „gamle Herredsvej“ forudsætter med Nødvendighed, at der 1517 har været en ny Herredsvej, som dog vel ikke kan have været ret langt borte fra den gamle her i Nærheden i Tingstedet. Man maa vel nærmest tænke paa Vejen Vogn-Mosbjerg-S. Bindslev-Aagaard o. s. v. Denne har i saa Fald gaaet et Stykke Nord om det gamle Tingsted, der efter Beskrivelsen vel har ligget omtrent 1 km Vest for Bindslev Kirke, og som Følge deraf er saa maaske Tingstedet blevet flyttet lidt mod Øst nærmere Vejen og Kirken.

Maaske kan man gætte paa, at den gamle Herredsvej har stilet lidt længere mod Syd end den nye, saa den fra Bindslev Kirke har ført forbi Holt, Menholt og Togholt (hvor man f. Eks. har fundet Redskaber fra Stenalderen) til Overgangsstedet ved Nejst (Højen — Vabendal).

Et Minde om denne Vejs Betydning for Herredet har man vel nok i Fortællingen om Henrettelsen af en Heks paa en Høj mellem Togholt og Vaaen ved Sindal Sogneskel¹⁾.

8.

I Slutningen af 1600erne blev som bekendt Herreds-

¹⁾ A. P. Gaardboe: Fortidsminder i Vendsyssel S. 333 og C. Klitgaard: Fra Hexenes Tid i Vends. Aarb. 1915 S. 75.

tinget flyttet til Astrup (senere Hjøring) til den sydlige Vej gennem Herredet Vogn-Mosbjerg-Sindal o. s. v.

Denne Vej var endnu 1828¹⁾ den ene af de to Landeveje mellem Hjøring og Frederikshavn; den anden gik over Ilbro og Ugilt, hvor Proprietær Bang, Linderumgaard, 29. April 1830 „nylig havde faaet Privilegium paa en Kro i Linderum²⁾, (allerede 18. Jan. 1687 blev der givet Bevilling til Krohold i Linderum Mølle). Den sidste var vel nok den mest bakkede, men begge var betydelig længere end den lige Linie mellem disse to Byer.

Et godt Eksempel paa Ulemperne for Beboerne ved Aaens Bredder og tillige en malende Skildring af, hvorledes en rask Ungersvend hjalp sig, læser man i følgende Beretning³⁾ (skrevet af Willum Jacobsen, der i Vinteren 1799—1800 var Skoleholder i Hørmested):

„En Lørdag Eftermiddag, da jeg var fri for Skolen og maatte hjem til Ulstedbo efter Levnedsmidler, gik jeg min sædvanlige Tour, naar Aaen ikke var tilfrossen, om ad Aalegaarden, den Gang Linderumgaard men nu Mølskovgaard tilhørende. Aaen oversvømmede Engene paa begge Sider, men Natten i Forvejen havde det frosset lidt og dermed var Vandet sunket noget. Her stod jeg, enten skulde jeg gaa en lang Omvej ad Linderum eller forsøge Muligheden at sætte over. Af to Ting bør man vælge den mindste, men her valgte jeg sikkert den største. For (at) jeg kunde komme til Aalegaarden, skulde jeg først over en Grøft, kastet imellem Lilleaaen¹⁾ og den store Aa. Fra mine Fisketure, mens jeg var hjemme, kjendte jeg adskillige Steder, hvor jeg den Gang havde vadet over. Ved et saadant Sted trak jeg nu af alle mine Klæder, bandt dem sammen og satte dem paa Hovedet. Isen slog jeg i Stykker med

1) Brinck Seidelins Beskrivelse af Hjøring Amt S. 208.

2) Rigsarkivet; Pakke: Kontoret for Statssager. Baggesvogn 1819—41.

3) I et Haandskrift tilhørende Vinhandler Jacobsen, København.

en Stok, og saaledes kom jeg lykkeligen over Grøften, skønt Vandet gik mig til Halsen. Herfra til Aalegaard den maatte jeg bryde Isen med mine Fødder; denne kom jeg ogsaa lykkeligen over og ligeledes herfra til den tørre Jord barfodet traske i Is og Vand. Jeg erindrer, at jeg da var ganske blaa paa Kroppen. Med Hastighed kom jeg i Klæderne og løb derpaa saa stærkt og saa længe, jeg kunde. Dette var ufejlbarlig min Frelse, thi derved blev Blodet igen drevet ud til de yderste Dele af Legemet. — Ved denne Tid var jeg mest forvoven. — Min Stedfader forsikrede mig flere Gange, at jeg vist vilde drukne i Aaen. Imidlertid var min Forvovenhed altid ledsaget af muligste Forsigtighed. Vejen imellem Hørmested Skole og Ulstedbo var kort, naar jeg kunde gaa lige over. Naar jeg saaledes paa Isen gik over Aaen, naar ellers Ingen letteligen dristede sig dertil, lagde jeg mig paa Maven, udstrækkede Arme og Ben til Siderne for saaledes at byde den tynde Is den største Flade. Saaledes krybende, sædvanligen med en lang Stok i Haanden, kunde Isen bære mig, der aldeles ikke havde baaret mig gaaende.“

Dette følte stadig mere besværligt, og i Amtmand Graahs Tid blev det gennemført, at der skulde anlægges en snorlige Vej mellem Hjøring og Frederikshavn (o. 1830).

Den kom ogsaa til at gaa omtrent saa lige som en Snor, og den gik derfor paa den første Mils Vej Øst for Hjøring paa samme Sted som den nuværende Landevej, men fra Sønderkov fortsatte den lige mod Øst over den sydlige Del af Fjeldsted Bys Marker og gik over Aaen, omtrent hvor Nybro laa 1811. Herfra førte den stadig lige mod Øst til Hørmested (hvor Gaarden „Gammel Kro“ endnu minder om den), Tolne o. s. v. Der er endnu Spor af den flere Steder, f. Eks. i Fjeldsted, Øst for Volstrup i Hørmested og ved Nederskoven i Aasted.

---

1) Glimsholt Aa.

9.

Denne gamle Kongevej blev mærkelig hurtig nedlagt igen paa hele den midterste Strækning. Thi da man i Aarene 1845—46 ombyggede den gamle bløde Vej til en stenlagt Landevej (Chaussé), valgte at forlade den lige Linie igen. Ved at se paa Terrænet kan man tænke, at Vejen over de lave Strækninger fra Fjeldsted til Hørmested tit har været ufremkommelig.

Vejen blev da lagt lidt længere mod Nord, hvor den ligger nu, saa man byggede Bro over Aaen i det sydøstlige Hjørne af Sindal Sogn over til Birkets Mark i Hørmested Sogn.

Uden at nogen af de medvirkende sikkert anede det, havde man nu lagt Broen paa samme Sted, hvor 200 Aar før den gamle Egens Bro laa. — Den ny Vej forenede sig med den gamle i Bakken Øst for Skaarupgaard, men i den modsatte Bakke (v. Nederskoven) skiltes de igen, idet den ny nu gik Syd for den gamle. Afstanden var dog kun ringe. Ved Knivholt skar de igen hinanden¹⁾.

10.

Anlægget af denne fortrinlige Vej gjorde, at den gamle Vej til Hjøring mistede en Del af sin Betydning. Folk, som kom fra Skagen med Fisk, og andre Vejfarende, som kom over Mosbjerg Bro, tog nu meget ad Vejen over Barkvadet (se Stk. 5) Vest til Sindallund (dette Stykke kaldes endnu „Skaw-Vej“) og derfra mod Syd til Landevejen, som de naaede lidt Vest for, hvor Sindal Station nu ligger (ved Oremose).

11.

Da Jernbanen endelig kom 1871, maatte der anlægges Veje til Stationerne, hvor der ingen fandtes tør. Dette var især Tilfældet ved Sindal. Her blev den gamle

¹⁾ Kort i Amtsvejsinspektørens Arkiv.

Bindslev Vej forlænget fra Korsvejen ved Agerledet forbi Østergaard til Stationen. Syd fra blev der ligeledes ført en Vej fra Gravenstøn over Høgholt Marker og Enge og over en ny Bro til Stationen og Landevejen.

Fra Slottved Skov kom et nyt Vejstykke forbi Ulstedbo. Dette skulde nu ogsaa bruges af Fjelsted til Kirkevej i Stedet for den gamle, der gik Nord om Ulstedbo, over Moskildvad og Torkildshøj til Sindallund.

Min Opgave her har været først og fremmest at fremstille, hvad jeg har fundet i de skriftlige Kilder.

Hvor langt tilbage i Tiden de her omtalte gamle Veje ellers har været brugt, skal jeg ikke prøve at bedømme. Egnen her er ikke medtaget i Professor Sophus Müllers „Vendsyssel-Studier“ og er, saa vidt jeg ved, endnu ikke bleven underkastet en samlet arkæologisk Undersøgelse.

Vil man følge Professor Lundby og tage Enstavelses-Stednavnene til Vejledere, maa flere af disse Veje høre til de allerældste.

Af saadanne Navne findes nu en Del: Gru, Holt, Hving, Hvims, Hvirp, Skram, Ryd, Slyng(e), Vogn. Men de er næppe alle lige gamle. Ryd maa efter sin Betydning være et forholdsvist ungt Navn. Hvims, som forekommer to Steder (i Astrup og Raabjerg) kan maaske være en Sammentrækning af Hvidemose. Hvirp kunde maaske være et -torp Navn. Gru findes ogsaa i Formen Grued, men det udtales i en Stavelse med haardt g til Slut (grug). Navnet Vogn, der før blev skrevet Vorn el. Voen, hed i Oldsproget Orn (= Skov)¹⁾, og det forekommer her ikke mindre end fire Steder, 1. Byen

---

1) Joh. Steenstrup: De danske Stednavne.

Vogn i Mosbjerg, 2. Baggesvogn¹⁾ (se Tingsvidnet 1517²⁾, 3. Sparrevogn (gamle Folk vidnede 1677³⁾, at de havde hørt af deres Forældre, at denne Gaard havde været beboet af Adelsfolk), 4. Marknavn „Voens Agre“ paa Sindal Præstegaards Mark⁴⁾.

SLUTNING.

De Veje, som har haft mer eller mindre Berøring med Uggerby Aa er da følgende:

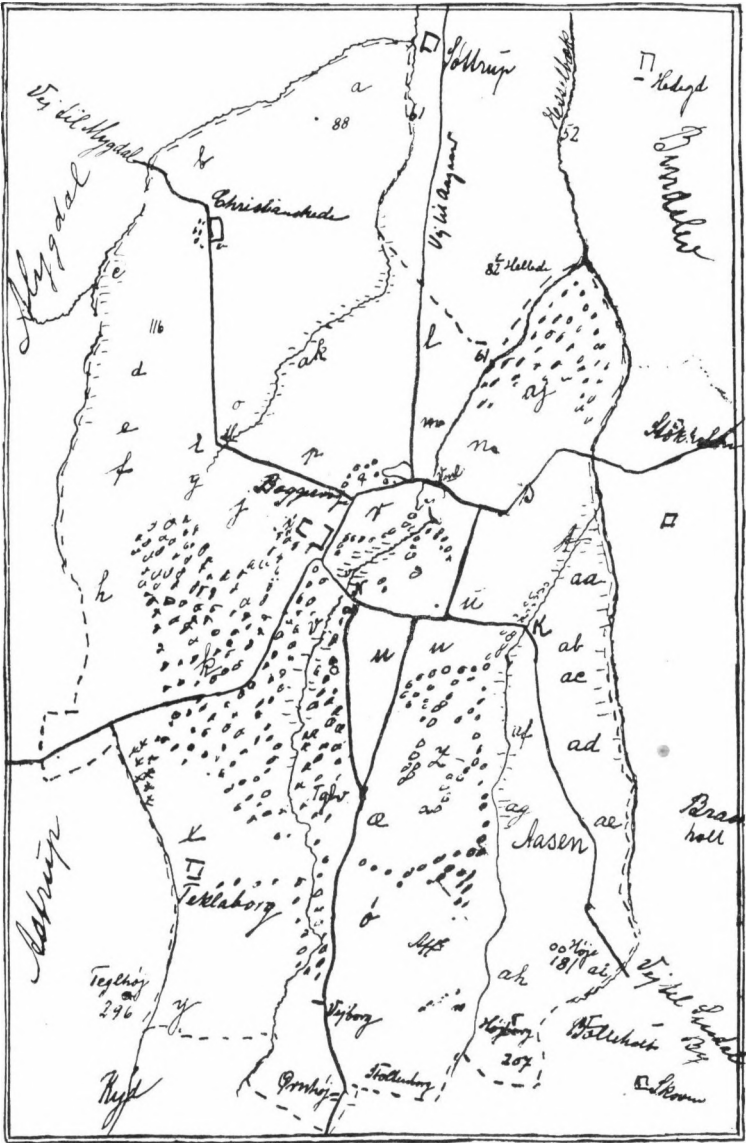
1-2. Taars-Ugilt	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Astedbro-Astrup-Hving-Uslev-Mygdal o. s. v.} \\ \text{»Nybro«} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Slotved-(Bagges)vogn o. s. v.} \\ \text{Moskildvad-Sindal-Holt-Bindslev-} \\ \text{Skensvad-N. Elkær-Skram-Slynge.} \end{array} \right\}$
3. Tolne-Tislum		
4-5. Tolne-Tislum	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Egens Bro} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Torskildshøj-Slotved-Gru-Astrup-Hjøring} \\ \text{Sindal-Aasen-(Bagges)vogn o. s. v.} \end{array} \right\}$
6-8. Elling-Hvirp-Vogn		
		$\left\{ \begin{array}{l} \text{S. Bindslev-Odden-Asdal} \\ \text{Vaaen-Højen} \end{array} \right\}$
		$\left\{ \begin{array}{l} \text{Ledetsvad} \\ \text{Slottved osv.} \end{array} \right\}$
		$\left\{ \begin{array}{l} \text{Barkvadet} \end{array} \right\}$

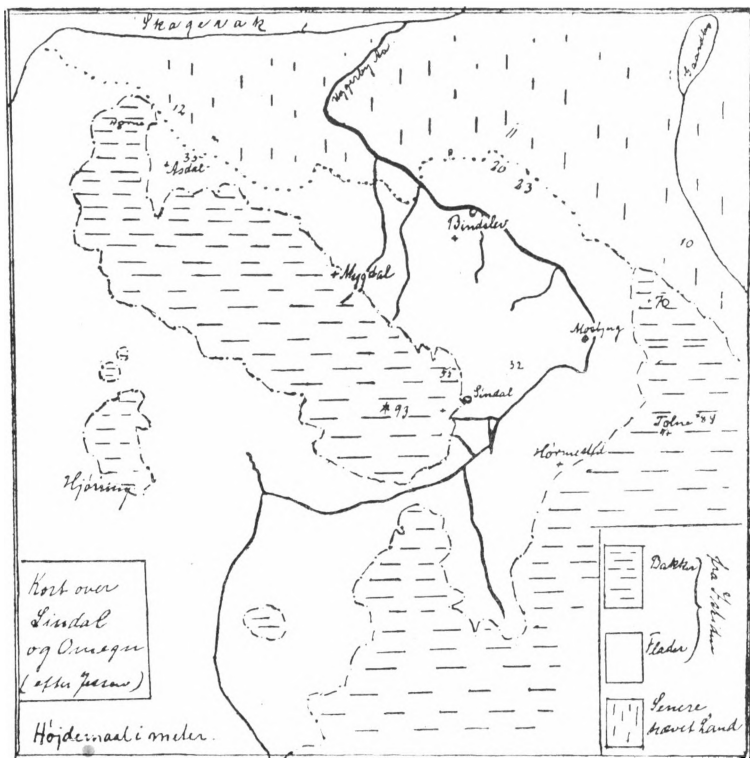
1) Se Prof. Lundbyes Afhandling i Vends. Aarb. 1923.

2) Vends. Aarb. 1923 S. 17.

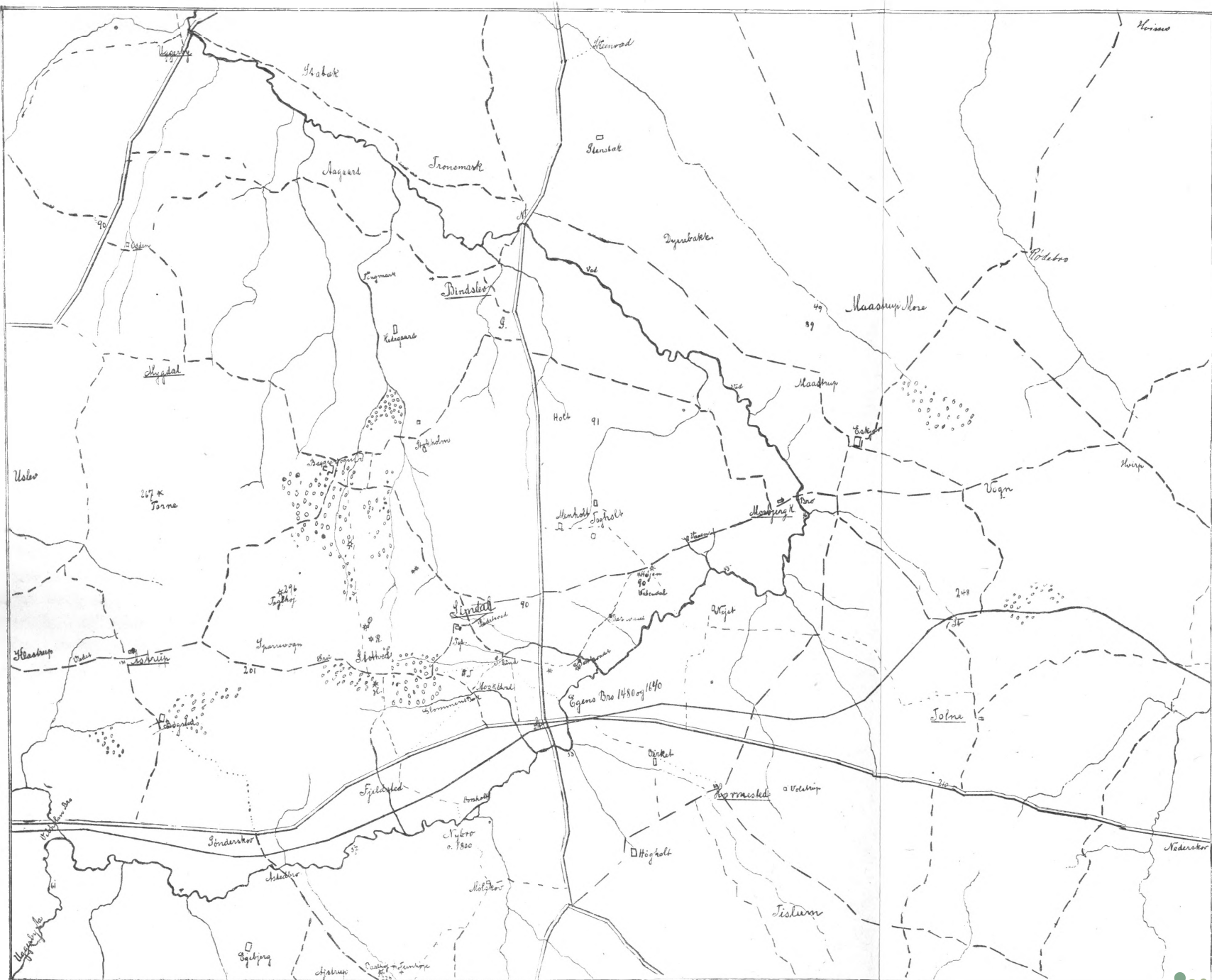
3) Baggesvogn Arkiv E. 16

4) Markbogen fra 1683 i Matrikelarkivet.

Kort over Sindal Sogn.

SINDAL SOGNS STEDNAVNE.

(Se 2 Kort bag i Bogen.)

Et Sogns Stednavne kan man dele paa tre Maader:

1. Eftersom de betegner „Bosteder“ eller er „Marknavne“.
2. Efter Navnenes Endelser.
3. Efter Navnenes Forled.

Af de godt 350 Stednavne, her er samlet, er godt og vel 100 Navne paa „Bosteder“, mens o. 250 er Navne paa Marker, Enge, Skove, Kær o. s. v.

Det er kun ganske faa af alle disse Navne, der stammer fra det sidste Hundrede Aar; de fleste er meget ældre.

Naar et Stednavn har været i Brug en Tid, vil det let gaa saadan, at man ikke mere tænker paa, hvad Navnet betyder, — man bruger det; det er fra et beskrivende Ord gaaet over til at blive et Egennavn.

De allerfleste Bosteder er afsatte paa Generalstabens Kort, enkelte er forsvundne. En Del Marknavne er endnu i Folkemunde, og disse er forsynet med Udtalebetegnelse. De øvrige er dels fra Matrikelarkivets „Ældste Originalkort“ (Sindal — Fjelsted), dels fra „Markbogen“ 1683, fra Akter i Baggessvogn Arkiv og enkelte andre trykte og utrykte Kilder.

a. NAVNE PAA BOSTEDER.

1. SINDAL.

Sognenavnet Sindal kan i de skriftlige Kilder følges tilbage til 1419, og det blev da skrevet Syndale.

1479 skrives det Søndall. I 1500'erne Syndal, Syndall, Søndal, Søndall og Sindall. I 1600'erne Søndal, Sindael og Sindal. Fra o. 1700 skriver man mest Sindahl og endelig o. 1850 sejrer den nuværende Skrivemaade. Egentlig er det mærkeligt, at ikke en af de ældste Former sejrede, thi Syndal eller Søndal viser netop, hvordan Navnet endnu klinger i vor Dialekt.

Formen Sindal findes første Gang 1558 i et Brev fra Kancelliet. Naar man ser, at andre Breve derfra bruger Syndal, mens Tingsvidner, der er skrevet af stedkendte Folk, gerne skriver Søndal, synes det rimeligt at en Skriver, der ikke har kendt den stedlige Udtale, har ombyttet y med i. Dengang skrev man tit y i Stedet for i. Skriveren har tænkt sig, at dette y ikke hørte hjemme i Navnet, men at det skulde være et i. Denne Skrivemaade har da fra Kancelliet bredt sig, saa den nu er eneraadende, og den har paavirket Tale sproget, saa mange nu udtaler Navnet, som det skrives.

Navnet Sindal er blevet tydet som „den store Dal“, idet sin skulde betyde stor ligesom i det tyske Sinflut (Syndflod), men dette er sikkert ikke rigtigt, idet Forklaringen bygger paa den nyere Form. En anden Forklaring faas ved at sammenligne Udtalens søn med Skriftsprogets Sønder (Syd). Sindal skulde da betyde den søndre Dal.

Imod denne Forklaring taler baade Naturen og Sproget.

Sindal ligger som skildret i den store Dal, som fra Klosterskoven strækker sig ud mod den gamle Kystlinie. Nord for den er der ingen Dale.

Vilde man i Stedet for Hoveddalen tænke paa de mindre Dale, som strækker sig mod Øst ned til Uggerby Aa, da viser det sig, at Sindal By laa Nord for

den nordligste. I intet af disse Tilfælde kan „den søndre Dal“ passe.

Tænker vi paa det sproglige, ved vi, at i andre Stednavne, dannet med Sønder, Syd eller Søndre: Søndergaard, Sønderskov, lyder Forleddet altid Søjer (søjær). Saaledes klinger det oldnordiske *sudr* (Syd) altsaa i Nutidens Vendelbomaal. Forskellen er ikke særlig stor. Og ingen af de to Former har den *n*-Lyd, som findes i Sindal.

Hvis da Sindal betød Sønderdalen, Syddalen eller den søndre Dal, kan der næppe være Tvivl om, at Navnet nu maatte lyde Søjerdal (søjærdål).

En S sammensætning med *sunnan* (Sønden for) er fristende, da dette Ord har det manglende *n*. Men det gaar næppe, da ogsaa dette Ord udtales uden *n*, ogsaa i S sammensætninger, hvad der er vel kendt fra Gaardnavnet Søndenaæn (søjæn'oen). Desuden strider en Forklaring: Sønden for Dalen, ganske mod Naturforholdene (se foran).

Nu er der i Vendelbomaalet kun eet Ord, hvis Forstavelse lyder ligesom Forstavelsen i Søndal. Det er Ordet Søndag. Dette er dannet af *sunna* (Sol), det hed i oldnordisk *sunnudagr* (Solens Dag) og i olddansk *sundagh*. Det ligger da nær at mene, at Søndal er dannet paa samme Maade, saa det altsaa betyder Solens Dal eller Dalen, der vender mod Solen, og at det i Oldnordisk har heddet *sunnudalr*.

Ligesom det første Ord har gennemgaaet den kendte Udvikling: *sunnudagr* — *sundagh* — Søndag, skulde Stednavnet efter denne Forklaring have haft de tilsvarende Former: *sunnudalr* — *sundal* — Søndal (Sindal).

Da Sindal her i Landet er et enestaaende Navn, maa vi gaa til Nabolandene for om muligt at finde tilsvarende og ældre Former. Det viser sig da, at der i Norge

(men kun i Stavanger, Bergens og Romdals Amter) findes et Navn, ialt 8 Steder, som skrives Sundal og gerne udtales Søndal. (Nordmændene har, undertiden med nogen Tvivl, ment, at det betød Syddalen.) I Dalsland i Sverige findes ogsaa et Sundal.

Endelig findes paa Island (Nordøstlandet) en Dal og en Gaard, der allerede nævnes i Vopnfjordinga Saga og i Fortællingen om Torsten Stanghug med Navnet sunnudalr.¹⁾ Om dette Navns Betydning kan der ikke være Tvivl. Da Island især modtog sin Befolkning fra den vestlige Del af Norge, synes det rimeligt, at Navnet paa Island er givet af Folk fra en sunnudalr i Norge, og at i hvert Fald nogle af Sundalene maa udledes heraf.

Altsaa findes virkelig en Række: sunnudalr — sundal — Søndal (Sindal). Sunnudalr paa Island, saavel som Sindal i Danmark, betyder da Solens Dal eller Dalen, der vender mod Solen.

Navnet synes givet af Folk, der er kommet Nord fra, fra Kysten — den ældgamle Færdselsvej. Hvad har de set, da de fra Strandbredden derude ved Tværsted gik Syd paa? Til højre den mægtige Bakkerække fra Lodbjerg i Horne til Teglhøj; til venstre et lige saa vældigt Bakkedrag, hvor det yderste Forbjerg krones af Eskær Skov; og ind imellem maaske oplyst af Solen laa den brede Dal.

Foruden Dalens Retning kan muligvis et andet Naturforhold have gjort sit til, at Stedet blev kaldt Sunnudalr. Man mener at kunne paavise, at Bakkerne heroppe i den graa Oldtid var dækkede af store, mørke Skove, mens det flade Land endnu var bært — altsaa har Dalen kunnet blive stærkere oplyst af Solen.

Saa drog da Nybyggerne ind i Landet og satte Bo paa Bakkesiderne, hvor Skoven kunde give Læ for deres

¹⁾ Kålund: Island II 197.

Hytter. Nogle fandt en lun Plads paa den allerøstligste Skraaning; de boede altsaa i eller ved sunnudalr.

Lidt efter lidt er Navnet gaaet over til at betegne Byen og Sognet. Der opstod i Dalen andre Byer, som fik andre Navne, men Fællesnavnet for hele Dalen gik af Brug og glemtes, skønt det stadig lever som Sindal.

Et Fingerpeg m. H. t. Navnets Ælde kan man vel se deri, at Sindal er Sognets største By og derfor rimeligvis den ældste, ældre end Fjelsted, der som en sted-By er af høj Alder.

2. FJELSTED.

Dette Navn træffes ogsaa første Gang 1419 under Formen Fielstæde. Nutidens Skrivemaade — med j — er først trængt igennem i 1800'erne. Men Dialekten har trofast bevaret et langt, skarpt i i Udtalen.

Da Forleddet i de danske Navne med Endelsen sted som Regel er gamle Mandsnavne, er det rimeligt at mene, at dette ogsaa er Tilfældet her. Navnet siger altsaa, at Byen har tilhørt en enkelt Mand. Hvorledes dette Mandsnavn har set ud, kan man ikke sige noget bestemt om. (I „Norske Gaardnavne“ IX 37 forklares et Fjellestad ved et sjældent Mandsnavn Fjallarr.)

Man har ogsaa forklaret Navnet af at fjæle, der jo ligesom dette udtales med langt i, saa Fielsted skulde betyde det skjulte Sted. En tredje Forklaring vil have Formen Felsted (= Vadested), men begge disse Forklaringer er mindre sandsynlige.

Sognet bestaar af følgende 8 Ejerlav: Sindal, Fjelsted, Ulstedbo, Slottved, Stoksdal, Baggessvogn, Stokholm og Menholt — Taagholt.

GAARDNAVNE.

(Bosteder i disse Ejerlav.)

I. Sindal Ejerlav: .

Matr. Nr. 1 Præstegaarden med den gl. Kirke og det nu nedlagte Baggessvogns Hospital („Kirkehuset“) Bukholt (nedlagt), Nr. 2 Degnebolet el. d. gl. Skole, nu kaldet Nørlund, Nr. 3—4 Sindallund, ogsaa V. og Ø. Lund, Nr. 5 Melgaard, Nr. 6—7 Østergaard, Nr. 8 Ø. og V. Ledet, Nr. 9 Svinsig, Nr. 10 Tyrsig, Nr. 11—12 Ø. og V. Nymark, Nr. 13 Vestermark, Nr. 14 Lundergaard, Nr. 15 Nørgaard, Nr. 16 Kolsager, Nr. 17 Skoven, Nr. 18 Tronsig, Nr. 19—20 Bradsholt, Nr. 21—22 Gaden, Nr. 23 Agerledet, Nr. 24—29 Havehusene, Nr. 30 Lille Bradsholt, Nr. 31 Bolleholt, Nr. 32 Torskildhøj, Nr. 33 Oremose, Nr. 34—35 Huse N. f. Ledet, Nr. 36 V. Højen, Nr. 37—41 Tværkær, Nr. 42—46 „Heden“.

II. Fjelsted Ejerlav:

Matr. Nr. 2 Skolen, 3 Nørgaard el. Tørholm (to), 4 Melgaard, 5 Horsholt, 6 Faurholt, 7 Søndergaard, 8—9 Hønggaard, 10 Østergaard (to), 11 Vestergaard, 12 „Skovbostedet“, 13 Grøndal, 14—15 Dalhusene, 16 Lille Hønggaard, 17 Vagthuset, 18—22 navnløse, 23 Nybro (nedlagt).

III. Ulstedbo Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Ulstedbo med Afbyggere, bl. a. Oremosegaard.

IV. Slottved Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Slottved, 2 Tummelbakken, 3 Ørnhøj, 4 Lille Gru.

V. Langhede m. fl. Ejerlav (Stoksdal):

Matr. Nr. 1 Langheden, 2 Sommerdal, 3 Rævbakken, 4 Stoksdal.

VI. Baggesvogn Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Baggesvogn Hovedgaard med Vandmølle og Afbyggere: Christianshede, Teklaborg, Tveden, Vejborg, Stoltenborg, Affersholt, Vagtenborg, Bomhuset, 2 a Aasen (nedlagt Gd.), 2 b Højborg, 3 Røgelmarke el. Røgelhuset (nu under Christianshede).

VII. Stokholm Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Stokholm (nu N. og S.) med Stokholmhus.

VIII. Menholt — Taagholt Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Menholt med Lille Menholt el. Holt, 2 Nørre Taagholt, 3 Sønder Taagholt med Lille Taagholt, 4 V. Højen med Vaaens Mølle, 5 Skjelstrup (Skjellet), 6 Højen, 7 Gilkrog.

B. MARKNAVNE

i Sognets 8 Ejerlav.

Sindal Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Præstegaarden med Kirken og det nu nedlagte Baggesvogns Hospital („Kirkehuset“).

Marknavne: Bukholts Fald og Lod, De hellige Bøge, 1683 og 1795 nævnes Ø. og V. Endels¹⁾ Agre, Folsted Agre, 1795 nævnes Grønne Eng, Haldens²⁾ Agre, Havreagre, Kial Eng, Langbakken, Lerbjerg, Lunds Eng, Møllebakken — der stod en Mølle o. 1800 — Mølleeng, Nælderdalen, 1683 nævnes Agre ved Spangen,³⁾ Svidebakken, Toplund Agre, Tuskelhøj Agre, Vagthøjen, Vester Heden, Woens Agre. Matr. Nr. 2 Den gamle Skole el. Degnebolet, med Kirkemosen, Ledetsvad, TagKjær, 3—4 Sindallund, ogsaa V. og Ø. Lund, med Barkhede, Blokkene, Krouseleng, Lang Agre, Sindallund Mark,

1) Endel = Særejendom.

2) Hallen el. Halden af Hald = Skraaning (jfr. Gaarden Halden i Skærum Sogn.)

3) Spange = Gangbræt (en Bæk løber Ø. paa).

Sønder Heden, Ullemos Agre, 5 Melgaard med Tue-skifterne og Skovlodden, 6—7 Østergaard med Eg Sig, Hessel Eng, Hesthaven, Hull Eng, Røvermosen el. Østergaards Mose, Skrid Kjær, Stens Agre, Store Føllefold, Vanagre, Vidiebusk Agre, 8 a og b Ledet, Ø. og V., med Kroer (Krog) Kjær, Kroer Kjærs Agre, Krog-holm, Ny Mose, Smalingen, Lille Føllefold Agre, — Barkvadet, 9 Svinsig, Gammeljord, V. og Ø. Svinsig Agre, Trappens Fald, 10 Tyrsig, Blokkene, Rønnens Fald, Tyr Sig og Tyr Sig Blok, 11—12 Nymark, Ø., V. og Lille — med Fælleden neden Vabendal, Græsgaard, Yvsen-Holm, 13 Vestermark, 14 Lundergaard og 15 Nørgaard med Blokkene, Bolle Toft, Boubakken, Brem Agre, Gall Eng, Groben, Hushøj Agre, Kallehaven, Kilde Bakken, Kilde Lund, Kielling Hederne, Kringeleng, Land (el. Lunds) Agre, Leer Agre, Maarbakken, Mosebakken, Skald Bakken, Sønder Lang Agre, 16 Kolsager med Brøns Agre, Brødeleddet, Ved Brødeleddet, Dye Sig, Vedskov, Donnelsigen, Sindal Hede, 17 Skoven, Skov Agre, Sød Sig, 18 Tronsig, Ø. og V. Tornsig, Trunheden, 19—20 Bradsholt, Blokkene, Bradsholts Endels Mark, Græsgaard, 21—22 Gaden, Gadebygger Toft, 23 Agerledet, 24—29 Havehusene, 30 Lille Bradsholt, 31 Bolleholt, Ibs Fælde, 32 Toskildhøj med Moskildvad, 33 Oremose, 34—35 Huse N. f. Ledet, 36 V. Højen, 37—41 Tværkær med Øster-Hede, 42—46 Heden. Dette Navn bruges nu ikke om disse Huse, men om dem, der er bygget paa Hedelodderne fra Matr. Nr. 2, 6, 7, 9, 14, 15, 16 og 18.

Fjølsted Ejerlav:

Matr. Nr. 1 Præsteholmen, Eng tilh. Præstegaarden, 2 Skolen, 3 Nørgaard (nu to) med Teglværk (nu nedlagt) og Langhuset, Kat Roppen, Raasig Have, Sort Have, Stenbro Have, Yder-Engen, 4 Mel-

gaard med Aasens Fald, Folbakken, Kirkebakken, Spanger Eng, 5 Horsholt, Hors Enge, Maaen, 6 Favrholt, Ous Mose, 7 Søndergaard, Hylsagre, Lang Agre, 8—9 Høngaard, Arris Odde, Arris Oddes Fald, Krattets Fald, Mosens Fald, Rountved Eng, 10 Østergaard (nu to), Dams Enge, Odden, Under Odden, 11 Vestergaard, Digeled Agre, Haurdal, Kløver Agre, Lange Skov, 12 „Skovbostedet“, Græsgaard Blokke, Hummel-Haven, Kolmesig, Sinds Agre, Skomager Eng, Ulve Bakken, Østergaards Krog, Aanderis Krog, 13 Grøndal, 14—15 Dalhusene, 16 Lille Høngaard, 17 Vagthuset, Nelles Rende, 18—22 Uden Navn, Mølskov Bakke, 23 Nybro. Desuden Eskær og Kæmpehøjhus. 1692 nævnes Berkils Mose, S. f. Byen, og Bøgholts Fald Vest for.

Ulstedbo Ejerlav:

1 Ulstedbo (nu udstykket) og Oremosegaard (ny) med Holtens Fald, Sletholts Fald, Sønderholt.

Slottved Ejerlav:

1 Slottved med Skole (nedlagt) og Skovfogedhus med Hejrebakken, Kræmmerdalen, Kræmmerens Træ, Ravnehøj, Slottved Skov, 2 Tummelbakken, 3 Ørn-høj, Ørnholt, 4 Lille Gru, Gru Bakke, Ravnholt.

Langhede m. fl. Ejerlav (Stoksdal):

1 Langhede, 2 Sommerdal, 3 Rævbak, 4 Stoksdal.

Baggesvogn Ejerlav:

1. Baggesvogn Hovedgaard med Afbyggere, Teklaborg, Christianshede, Tveden, Vejborg, Stoltenborg, Affersholt, Vandmøllen, Teglværket, Vagtenborg, Røgelhuset, Bomhuset.

Marknavne m. m.: Baggesvogn Skov og Voerholt Skov med Kviehaven, Humlegaards Kær, Junkerens Sten,

Mølle dammen, Fruer dammen, Tudshullerne. — Nybro, Fløjbro, Kløjbro, Møgbro. — Læderfælds Vad, Piltes Vad. — Amdismarken, Bremagre, Boveds Fald, Damengen, Fløjbro Kær, Gadens Agre, Gild Bakkerne, Hedens Agre el. Langager, Hedens Blokke, Hejsels Mark, Holterne, Jordbroleds Agerskifte, Møllemarken, Melsens Mark, Norden Dammene, Nymarks Fald, Ravnholt, Røgelmark, Skrædermarken, Skøtmarken, Sletholt, Smedetoften, Snedkerbakkerne, Snedkermarken, Stenagermark, Stenager Høj, Stenvads Mark, Store Skovbak, Søndermarken el. Langagre, Tingerengen, Tvedeengen, Tved Gyde, Tvedemark, Ko Kær, Møgbro Kær, Norden Tved Gyde, Nordre og Søndre Brønd, Stenvads Blok, Boveds Blok.

Baggesvogn Ejerlav:

1 a. Baggesvogn Hovedgaard med Vandmølle, 1 b og 3. Røgelhuset nu Christianshede, 1 c. Tvedhuset, 1 d. Bomhuset, 1 e m. fl. Vagtenborg nu Teklaborg, 1 f. Vejborg, 1 g. Ørnhøj, 1 h. Stoltenborg.

2 a. Aasens Mark (en Gd. nedlagt o. 1750), Aasens Høje, Aas Dam, Kridtbakken, Kroghede, Kløjbro Kær, Limhoveds Fald, Norden-, Mellem og Sonden-Odden, Ris Renden, Rønnebæk (el. bak), Sønderhave, Ved Nye Eng, Højenes Agre, Oddingen, 2 b. Højborg.

3. Røgelhuset med Røgelmark, nu under Christianshede.

Stokholm Ejerlav:

1. Stokholm (nu N. og S.) med Stokholmhus.

Menholt — Taagholt Ejerlav:

1 a. Menholt med Lille Menholt el. Holt, 2. Nørre-Taagholt, Olbond Sig, 3. Sønder Taagholt med Lille Taagholt, 4. V. Højen, Spaanhuset med Vaaens Mølle, 5. Skjelstrup (Skjellet), Vabendal, 6. Ø. Højen, Totsig, 7. Gildkrog, Bjørnbæk, 8. En Lod paa 2 Fdk. 1 Alb. tilhørte endnu 1843 Tolne Kirke.

Sognets vekslende Natur har givet sig mange malende Udtryk i de opbevarede Stednavne. I andre gemmer sig Mindet om Mennesker, der engang levede her, og om deres Færd. (I mange findes et Naturnavn sammen med et „Menneskenavn“).

Om Overfladen og dens Form.

Foruden Sognavnet Sindal ender følgende 7 Navne med Ordet Dal: Grøndal, Havredal, Kræmmerdal, Nælderdal, Sommerdal, Stoksdal og Vabendal (= Vaabendal).

Ud i Dalen og i Aaen skyder sig Odder (7 Navne), Kroge (3), Hoveder (1) og Holme. Op fra Dalene og Fladerne hæver sig Aasen, Bakkerne (19), Bjergene (Borge) (5) og Højene (7).

Af Navne, som i deres Forled siger noget om Overfladen, er her: Aasens Fald, Barkhede, Barkvad, Bolleholt, Bolle Toft, Dalhusene, Gilbakke, Gilkrog, Groben, Gru Bakke, Lille Gru, Haldens Agre, Hull Eng, Højborg, Kringeleng, Kroghede, Krogholm, Kroer Kjær, Kroer Kjærs Agre, Krouseleng ?, Kolsager, Langagre, Langbakke, Langheden, Langhuset, Lange Skov, Røgelmark og Røgelhus, Skaldbakken, Sletholt, Smalingen, Svinsig, Stavn, Tveden, Tvedeengen, Tved Gyde, Tvedemark, Toplund, Trappens Fald ?, Tværkær, Tueskifterne.

Om Jordbunden taler Navnene sammensat med Enge (22), Sig (10), Kær (13), Mose (7) og Hede (10).

Andre: Dye Sig (Dye = Dynd), Ler Agre (2), Lerbjerg, Kridtbakken, Limhoved (Lim = Kalk), Maaerbakken (Mor = er Jordlag i visse Skove), Maaen (Made = Fugtig Grund, Eng), Mosebakken, Mosens Fald, Skiden Eng, Stenager Mark, Stensagre, Steneng, Stenvad, Stenvads Blokke (Junkerens Sten), Svidebakken, Sød Sig, Tot Sig, Tørholm.

Om Vand og Vandløb.

Uggerby Aa nævnes med mange Navne. Egen(e)s Aa el. Jigens Aa, Fielsted Aa, Ilaa og Sindal Aa.

Andre Efterled er Bæk (4), Bro (7), Dam (3), Hul (2), Rende (2), Vad (7). I Forled: N. og S. Brønd, Brønsagre, Damengen, Ilvad, Kildebakken, Kielling-Hederne, Kilde-Lund, Kial-Eng, Spangen, Vaaen (Vadene) Mølle, Vanagre, ? Vandmøllen. Og maaske i det midterste Led af Moskildvad og Toskildhøj.

Farver.

Grøndal, Grønne Eng, Sort-Haven.

Om Skove og Planter.

Med Efterled: Skov (5 Navne), Lund (6), Holt (23), Orn (2), Tved (2). I Forled: Birkels Mose, Donnensigen, Eg Sig, Egen(e)s Aa og Bro, Eskær, Græsgaard (3), Havreagre, Havredal, Hejseleng, Hejselmark, Hejselbæk, Hjelm Kjær, Hyl(d)sagre, Humlegaards Kær, Humlehaven, Jordbroleds Agre, Kløver Agre, Krattets Fald, Lundergaard, Lunds Eng, Nælderdalen, Ris Renden, Rønnebak (el. bæk), Rønnens Fald, Skovagre, Skovbak, Skovhuset, Stoksdal, Stockholm, Vidiebusk Agre.

Om Dyr.

I Forled: Bjørnbæk, Bukholt, Føllefold (2), Hejrebakken, Hesthaven, Hors Eng, Horsholt, Kalvehaven, Ko Kær, Kviehaven, Ravnholt (2), Ravnhøj, Tudshullerne, Ulve (el. Ugle) bakken, Yvsen-Holm, Ørnholt, Ørnhøj.

Verdenshjørner.

Sindal. Nørgaard (2), Søndergaard (2), Sønderhave, Sønderholt, Sønderhede, Søndermark, Vestergaard, Vesterhede, Vestermark, Vester-, Øster- og Nør Lund, Østerhede, Østergaard (4). (Melgaard (2), Høngaard, YderEngen).

Tid.

Gammeljord (Navnet i Brug endnu o. 1800), Nybro (2), Ny Eng, Nymark (2), Ny Mose, Sommerdal. ?

Andre Egenskaber.

Favrholt, Glommens Bæk, Menholt, Slottved, Stoltenborg, Togholt el. Taagholt.

Personnavne findes i:

a. Affersholt, Amdismark, Baggessvogn, Christianshede, Ibs Fælde, Melsehuset og -marken, Nelles Rende, Teklaborg, Villums Kær. — Fjelsted, Ulstedbo, Torskildhøj. ?

b. Degnebol, Fruerdammem, Gadebygger Toft, Junkerens Sten, Kræmmerdalen, Kræmmerens Træ, Kæmpehøjhus, Præstegaard, Præsteholm, Røvermosen, Skomager Eng, Skrædermarken, Skytmarken, Smedetoften, Snedkerbakken, Snedkermark.

Menneskers Færd og Virke.

Efterled: Ager (39), Blok (9), Bo(d) By o. lgn. (6), Fald (13), Fold (2), Fælled (1), Gaard (21), Gade (Gyde) (3), Have (9), Hus (11), Jord (1), Kirke (2), Led (5), Lod (1), Mark (19), Skel (1), Skifte (3), Skole (6), Toft (3), Værk (4).

I Forled: Agerledet, Bremagre, De hellige Bøge, Digeled, Endel, Havehusene, Gall Eng, Hushøj Agre, Kirkehuset, Kirkemosen, Kirkeholmen, Mølledam, Mølleeng, Møllemark, Møgbro, Sinds Agre, ? Skjellet, Skjelstrup, Spangereng, Spaanhuset, Skrinhøllet, Stenbro Have, Teglværk, Tingerengen, ? Tummelbakken, Vabendal, Vagthuset, Vagthøjen, Vejborg.

Ikke tydede Navne.

Arris Odde, Feil Eng, Kolmesig, Læderfældes Vad, Olbond Sig, Piltes Vad, Rountved Eng, Tyersig, Skrid Kær.

STEDNAVNE I BOGSTAVFØLGE.

(Baade Bostednavne og Marknavne).

Forkortelser:

I—VIII Romertallene siger i hvilket af de foran nævnte Ejerlav Stedet ligger.

B. A. = Baggesvogn Arkiv. (i Hjørring Musæum og i Viborg).

Hvf. = Hoveriforening for Baggesvogns Gods 1795. (i Viborg).

Mb. = Markbogen 1683 (i Matrikelarkivet).

M. K. = Matrikelskort 1794 (smst.)

Rygh = Værket „Norske Gaardnavne“.

Sverige III = Topgr. Skildring af Vestergötland, Bohuslän m. m.

Tingb. = Tingbøger fra Horns Herred. (i Viborg).

Aasen VI (o:sæn) Baggesv. Arkiv o. 1460, Sindal Aas, (Afskrift fra 1680), smst. 1640 Aasen, Ny kgl. Saml. in 4° Nr. 2355: 1640 Osin, nedlagt Gaard.

Aas Dam VI Hovf. 1795.

Aasens Fald II M. K.

Aasens Høje VI (o:sæns høv).

Aasens Mark VI (o:sæns marg) Hovf. 1795.

Aas Mose II M. K. Ous Mose.

Aanderis Krog II M. K. Vel = „Under Ris Krogen“.

Affersholt VI (afærs'holtj).

Agerledet I (agerle'ø) B. A. 1610.

Arris Odde, Arris Oddes Fald II M. K.

Baggesvogn VI (ba'gæs'wuæn). Af Mandsnavnet Bagge og Skovnavnet Vorn (oldn. orn), ogsaa skrevet Voen. Hans Bagge fik o. 1460 Vorn til livsvarigt Len († o. 1490).

Baggesvogn Skov VI (do.)

Baggesvogn Teglværk VI (do.)

Baggesvogn Vandmølle VI Baggesv. Arkiv o. 1460 Møllen.

Barkhede I Aalb. Bispeark. 1479. Barckehiedt.

Barkvadet I (bargwåe) Af oldn. barki = Strube, Luftrør i Betydning „Snævring“. Passer nøje til Stedet her. I Norske Gaardn. X 239 nævnes en Gaard „Barke“, der ligger foran en smal, dyb Dal el. Kløft. Sm. V 433 Barkejuvet.

Birkelse Mose II Baggesv. Arkiv 1695 (Berkils-Mose).

Bjørnbæk VIII.

Blokkene I M. K.

Bolleholt I (boleholtj) Indberetn. 1690

M. K. Bolle Holt.

Bolle Toft I M. K. Bolle kan være et Mandsnavn; her snarere en Betegnelse for Jordsmonnet, der begge Steder falder til alle Sider.

Boubakken I Mb., af Bod, Kvægstald.

Boveds Blok og Fald VI, ligeledes.

Bradsholt I (bråshOltj) B. A. 1574 bradzholt. Maaske et Personnavn.

Bremagre I M. K. Brem Agre VI. Brem, et gl. Ord for „Brand“ (Bremhøj = Blushøj).

Brønd, Nørre og Søndre VI M. K.

Brødledet I (brøleæ) M. K. „Ved Brødeledet“.

Brøns Agre I Mb. Brønd = Kilde.

Bukholts Fald og Lod I (boghOltj) M. K. Dyrenavn el. Trænavn.

Bøgholts Fald II (bøghOltj) Mb. Ligger Øst for Gaarden Bøgholt.

Christianshede VI efter H. C. Nyholm.

Dalhusene II Panteb. 1765.

Damengen VI Mb.

Dams Enge II M. K.

Degnebolet I Mb.

De hellige Bøge I (di helø bøg).

Digeled Agre II M. K.

Donnelsing I Baggessv. Ark. 1683. M. K. af Plante-
navnet Dunvol (Dunhammer), der endnu kendes her.
Samsø 77.

Dye Sig I M. K. Dye bruges endnu = Dynd.

Egenes Aa I Egenes Bro, 1484 Egens Bro,
1574 egens brou, 1642 egens og jegens aa og bro.
Flertal af Eg. Jvf. Egebjerg ved Aaen 6 km længere Vest.

Eg Sig I M. K.

Endel, Vester og Øster I 1479 Aalb. Bispe-
ark. Endel = Enemærke, Særejendom.

Eskær II (estjør).

Favrholt II (fOwærhOltj) Panteb. 1781. Faurholt =
det fagre Holt. Rygh I 203, Fagerholt.

Fiel Eng I M. K.

Fjelsted II (fiælsdø) Ersl. Rep. 1419 Fielstæde.

Fløjbro og Fløjbro Kær VI Mb.

Fol el. Foldbakken II (fOlbagi) Maaske af Fold
= Indhegning.

Folsted Agre I Mb. Ligeledes.

Fruerdammen VI (frowærda'mi).

Fuglsig II (fOwlsig) S. for Favrholt. (Efter Per
Favrholt).

Føllefold I M. K. Store og Lille Føllefold Agre.

Føllefold Vejen I (føfOl). (Brugt af Jens Thrane
o. 1885).

Gadebygger Toft I M. K.

Gaden I (gåøn) VI Gadens Agre. Mb.

Gall Eng I M. K. Maaske af Galge.

Gammeljord I Mb. Baggessv. Ark. o. 1795.

Gilbakkerne VI M. K. Gild Bakkerne. Paa Is-
land en Gaard Gilsbakke (se Gunløg Ormstunges Saga).

Gilkrog VIII Baggesv. Arkiv o. 1643 og 1813.
 Gil = Kløft. Ogsaa i Norge, se f. Eks. Rygh V 23
 Gile. I Sverige III 112 Gillekroken.

Glommens Bæk I og III. Flere Steder i Norge,
 f. Eks. Rygh VII 109. Af Glam, Glaamen = den bleg-
 blaa, den blege, eller glom, glumm = dyb, trang Sænk-
 ning el. Dal.

Groben I B. A. o. 1795.

Gru Bakke (grug bag) V B. A. 1677.

Græsgaard I M. K. Gaard = Indhegning.

Græsgaard Blokke II M. K.

Grønne Eng I M. K.

Grøndal II (gröndål) Kirkeb. 1753.

Haldens Agre I Mb. Hallens Agre. I Skærum,
 Horns H., findes Gaarden Halden (hal'øn). Hald = Skraa-
 ning. Passer her.

Havehusene I (ha.whu.søn) Matr. 1844.

Havreagreene I (hawøra.gørn) Mb.

Havredal II M. K.

Heden I (hi.øn) B. A. 1780.

Hedens Agre og Blokke VI Mb.

Hejrebakken IV (hejærbagi) Af Fuglenavnet.
 Sorte Storke yngede i Eggen for o. 30 Aar siden.

Hejselbæk VI (hejsælæg) Af Hassel, Hejsel.

Hejsel Eng I (hejsælæg) M. K. Hessel Eng.

Hejsels Mark VI M. K.

Hesthaven I (hæ.sdhawi) M. K. Hest-Hauge.

Himmel Haven II Himmels Haugen Mb. (hemælhawi).

Hjelm Kær I M. K.

Holt VIII Mb. Holt = Skov. Ordet findes paa
 Guldhornene (o. 400 e. K.)

Holtens Fald III Mb.

Holterne VI Hovf. 1795.

Hors Enge II M. K. Maaske af Hors = Hest.

- Horsholt II (håshOltj) M. K.
 Humlegaards Kær VI Mb. Hommelsgaard: Kjær.
 Hull Eng I M. K.
 Hushøj Agre I M. K. jvf. Samsø 58.
 Hylsagre II M. K. jvf. Samsø 58, Hyldeagre.
 Højborg VI (höjbårø) Matr. 1844.
 Højene V. og Ø. I og VIII (høwæn).
 Højenes Agre VI M. K.
 Høngaard (to), Lille Høngaard II (höngår)
 „Gaarden paa Hjørnet“.
 Ibs Fælde VI Hovf. 1795.
 Il Aa I Kort fra 1650. Illn Aa. Af oldn. ila = Kilde.
 Ilvad II (i.l'wa) B. A. 1640, Iluod. Ligeledes.
 Krattets Fald II M. K.
 Kridtbakken VI M. K.
 Kringel Eng I M. K. Af kringel = rund.
 Kroer Kær og Kroer Kær Agre I M. K.
 Snarest Krog Kær.
 Kroghede VI M. K.
 Krogholm I (krOghålm)
 Krogselengen I (krOwsælængæn).
 Kræmmerdalen IV B. A. 1766.
 Kræmmerens Træ IV (kræmæris trej).
 Kviehaven VI (kwi.hawi) M. K.
 Kæmpehøjhus II.
 Lang Agre I, II, VI. M. K.
 Langbakken I (dæj lång ba.g).
 Langheden V (långhi.øn) B. A. 1643.
 Langhuset II (lång'hu(g)sd).
 Lange Skov II M. K.
 Ledet, Vester og Øster I (le'ø).
 Ledetsvad I (le'æs'wå). „A hyt Kristian we
 Le'æs'wå“. (knytter sig til en Tildragelse fortalt af Chr.
 Rømer, Sindal).

- Leers Agre I M. K.
 Ler Agre VI Hofv. 1795.
 Lerbjerget I (li'orbjerø).
 Lille Gru IV (bedø grug).
 Limhoveds Fald VI M. K. Lim = Kridt.
 Lundergaard I Matr. 1844 (løjergår).
 Lunds Agre I M. K.
 Lunds Eng I M. K.
 Læderfældes Vad VI Hofv. 1795.
 Maaen II M. K. Af Made = Eng.
 Maarbakken I.
 Melsehuset VI Jordeb. 1843.
 Melsens Mark VI Hofv. 1795.
 Melgaard I og II Matr. 1844.
 Menholt og Lille Menholt VIII (mænhOltj).
 1458 Meinholt. Maaske af mein (Skade, Hindring),
 altsaa „Skoven, der skiller“ Sindal fra Bindslev.
 Mosebakken I M. K.
 Mosens Fald II M. K.
 Jordbroleds Agerskifte VI Hofv. 1795.
 Junkerens Sten VI (jongæris sdi'n).
 Kalvehaven I M. K. Kallehaugen.
 Kat Roppen II Mb. En Mand i Byen hed Mikkel
 Christensen Kat; ropr = gammel, frønnet Træstamme.
 (Rygh V 79).
 Kial Eng I M. K. Kial = Kilde. jvf. Samsø 65.
 Kielling Hederne I M. K. Maaske en Afledning
 af Kilde.
 Kilde-Bakken I M. K.
 Kilde Lund I M. K.
 Kirkebakken II Mb.
 Kirkehuset I (tjærghugsd) = Baggesvogn Hospital.
 Kirkemosen I M. K.
 Klønhøj Fald II Mb. Kløfuen Høj Fald.

- Kløjbro VI (kløjbro).
 Kløjbro Kær VI Hovf. 1795.
 Kløver Agre II M. K.
 Ko Kær VI M. K.
 Kolmesig II (kOlmæsīg) Af kold Mose. ?
 Kolsager I (kOlsagær) M. K. Kols Agre. Kol =
 rund Bakke. Passer her. Lavt Land paa tre Sider. —
 I Mb. for S. Næraa nævnes Kollagre. I Sverige III 316
 Kolsäter.
 Moskildvad I (mosgæl'wå) Maaske af Mose og Kilde.
 Moskildvad Kær I M. K.
 Møgbro og Møgbro Kær VI (mO'gbrowæn).
 Møllebakken I (mølbagi).
 Mølleeng I M. K.
 Møllemarken VI M. K.
 Mølskov Bakke II M. K.
 Neder Lund Skifter I M. K.
 Nilles Rende II (nælæs ræ'j).
 Norden Dammene VI M. K.
 Norden Tved Gyde VI M. K.
 Nælderdalen I (nalærdål).
 Nybro II Panteb. M. K. VI Hovf. 1795.
 Nye Mose I B. A. o. 1795.
 Nymark, Lille, Vester og Øster I (nytj-
 marg).
 Nymarks Fald VI Mb.
 Nørgaard I (nörgår) B. A. 1719. II Nyere Navn.
 Nørgaards Mølle I, Nørgaards Teglværk II.
 Odden II (Ojæn) M. K. VI M. K. Norden, Mellem
 og Sonden Odden.
 Oddingen VI M. K. Oddingens Fald II Mb.
 Olbond Sig VIII B. A. 1585.
 Oremose I (o'ærmos) B. A. o. 1800.
 Oremosegaard III Ny.

- Piltes Vad VI Hofv. 1795.
 Præstegaarden I (præ'sgåri).
 Præstholm II M. K.
 Raasig Have II M. K. Maaske samme Mark som
 Roseng.
 Ravnholt V Tngb. 1677 VI M. K.
 Ravnhøj IV (rawnhøj)
 Ris Renden VI Hofv. 1795.
 Rountved Enge II M. K. Ligger overfor Rountved i Ugilt.
 Roseng II Mb. Maaske af ro = afsides Sted.
 Rævbakken V (röwbæg) B. A. o. 1643.
 Røgelhuset VI Røgel = langstrakt, lav Forhøjning.
 Røgelmark VI B. A. 1635.
 Rønnebak (el. -bæk) VI M. K. Rønnetræer findes
 i alle de gamle Krat.
 Rønnens Fald I M. K. Flertal (best.) af Røn.
 Røvermosen I (röwærmusi).
 Sindal Hede I (søndål hi'ə) Før om Matr. 42—46,
 nu om Udmærkslodder af 2, 6, 7, 9, 14, 16, 18.
 Sindallund I (søndållu'j) Aalb. Bispearkiv 1479.
 Sindal Mark I Mb. Syndal Mark.
 Sinds Agre II (sejs a'gær) Mb. Siinds Agre. I
 Norske Gaardn. VII 351 er Sinnes (si'nnes) forklaret af
 sindr = Slagger (f. Eks. fra Myremalm).
 Skald Bakken I M. K. — „den nøgne Bakke“.
 Skiden Eng I M. K.
 Skjellet VIII (sgjeld) el. Skjelstrup. Baggessv.
 Jordebog 1709.
 Skomager Krog II M. K.
 Skoven I (sgOwi) Matr. 1844.
 Skov Agre I B. A. 1800.
 Skovhuset I.
 Skrid Kær I M. K.

- Skrinhøullet I (sgrin høld)
 Skytmarken VI (sgødmargøn) M. K.
 Sletholt VI M. K. Slet = jævn.
 Sletholts Fald III Mb.
 Slottved og Slottved Skov IV (slå'twø) Bagg.
 Ark. 1460. Slottveden.
 Smalingen I (smalingi) M. K., smalt Agerskifte
 ved Barkvadet.
 Smedetoften VI.
 Snedkerbakkerne VI.
 Snedkermarken VI.
 Sommerdal V (sāmærdål) B. A. 1643.
 Sort Haven II M. K.
 Spaanhuset VIII, nyt Navn.
 Spangen I Mb. Agrene ved Spangen.
 Spanger Eng I M. K.
 Stationsbyen (opstaaet efter 1871).
 Stavn I M. K.
 Stenager Høj og Stenager Mark VI M. K.
 Stenbro Haven II M. K.
 Sten Eng I M. K.
 Stens Agre I M. K.
 Stenvads Blok og Stenvads Mark VI M. K.
 Stoksdal V (sdOgsdål el. da'l) B. A. o. 1643.
 Stockholm, Nørre og Sønder VII (sdå'ghålm)
 B. A. 1517. Stok = Træstamme.
 Stokkebro VI Baggesv. Arkiv 1517.
 Stokkebro Haves Fald II Mb.
 Stoltenborg VI I Brug o. 1820. B. A.
 Store Skovbak VI Hofv. 1795
 Stubben Holtes Fald Mb.
 Svidebakken I Mb.
 Svindsig I (swensig) M. K. Vester og Øster
 Svindsig Agre. Efter Sigens Krumning.

Sød Sig I M. K.

Søndergaard I, II (søjergår) Nyere Navne.

Sønderhaven VI.

Sønder Heden I.

Sønderholt III. Erindringer o. 1795. Synderholt.

Søndermarken VI.

Taagholt, Lille, Nørre og Sønder VIII
(tO'gholtj).

Tag Kær I M. K. Taeg Kiær. Af Tagrør, „Blaatag“.

Teklaborg VI bygget o. 1850, opkaldt efter
Etatsraad Nyholms Datter.

Tingerengen VI Mb. Horns Herreds Ting laa
ikke langt fra Nordspidsen af Baggsvogns Mark.

Toplunds Agre I Mb. Et sjældent Navn. Tophøj
er alm.

Torskildhøje I (tåsgø'lhøw) Mb. Tuskelhøj Agre.
„Danske Atlas“ 1769. Tue Skeels Høje. Fæstepr. 1805
Toskildhøj, 1813 Todskelhøje; Kirkeb. 1813 Torskildhøje;
Skatteb. 1800 Tyskelhøj, 1813 Todskjelhøj. Maaske af
„Tors Kilde“. Der er Væld i Skrænterne endnu; æld-
gamle Veje har gaet her. Jvf. Samsø 112. Stenkel-
aasbakke.

Totsig I og VIII Bagg. Arkiv 1585. Vel af Græs-
tot, Sivtot.

Trappens Fald I M. K.

Tronsig I (tronsig, trunsig) M. K. Ø. og
V. Tornsig. Fæstepr. 1812 og 1822 Trunsig. Jvf. Samsø
114 Tron Agre, paa Als et Tronbjerg og Tronager.

Tronheden Kirkeb. 1792 og 1795. Trunhejen.

Tue Skifterne I M. K.

Tuds Hullerne VI M. K.

Tummelbakken IV (tomølbagi) Skftp. 1728
Tommelbakken.

Tveden VI (twe'øn) Tved = Halvø, Odde; der
behøvede vel ikke at være Vand udenom.

Tvede Engen VI M. B.

Tved Gyde VI M. K.

Tvedemark VI M. K.

Tværkær I B. A. o. 1795.

Tyrsig I (ty'ærsig) M. K. Tyer Siig og Tyrsig Blok. Næppe af Dyrenavnet. Maaske af at tøjre, „tyre“ eller Tyri, Tyristik (Sigen er fuld af gamle Skovrester).

Uggerby Aa I (u'gærby).

Ulstedbo III (Olsdebow) B. A. 1600 wlstebou. Danske Atlas 1769 Ulsted. Mærkeligt ved sin dobbelte Endelse. Oprindelig et —sted Navn med et Mandsnavn (Ulf ?) til Forled. Bo = Bod.

Ulstedbo Have II M. B.

Ulve Bakken II (u'lbagi).

Under Odden II M. K.

Vaaens Mølle VIII (wå'æns mø'l), efter Gaarden Vaaen i Mosbjerg. Vaaen er Dialektens Udtale af Vadene.

Vabendal I og VIII (wå'bændål) Baggessv. Arkiv 1585; Vaben = Vaaben.

Vagthøjen I (wagdhöwi).

Vagthuset II (wagdhú'sd) Matr. 1844.

Vanagre I M. K. Skulde maaske være „Vandagre“

Vandmøllen VI.

Ved Nye Eng VI.

Vedskov I (we'sgow) B. A. 1683. Da man havde glemmt Betygningen af with, Skov, har man givet Skoven nærværende Navn.

Vejborg VI (wejbårø).

Vestergaard II (wæ'sdærgår) B. A. 1610.

Vesterheden I M. K.

Vester Lund I (wæ'sdær lu'j).

Vestermark I (wæ'sdærmarg)

Vidjebusk Agre I M. K.

Villums Kær VI M. B.

Woens Agre I M. B.

Voerholt VI (wværhOltj).

Yder Engen II M. K.

Yvsen Holm I M. K. I Hundeleve, Jelstrup S.

findes en Yvsendal; maaske af „jyvsen“ = tyregal.

Ørnholtj V og VI (önhOltj) B. A. 1721.

Ørnhøj V (önhöw) B. A. 1721.

Østergaard I og II (øsdærgår) I B. A. 1600. II
1666 (Trap).

Østergaards Krog II M. K.

Østergaards Mose I B. A. o. 1795.

Øster Hede I M. K.

Øster Lund I (øsdær luj).

Fra Slotved Skov.

OLDTIDSMINDERNE.

Lidt Geologi.

Den Jord, vi Danske bor og bygger paa, har en Historie, som det er tiltrækkende at fordybe sig i.

Naturforskerne fortæller, at Undergrunden til Danmarks Jord dannedes paa Bunden af et varmt Hav, og at Bygmestrene var uendelig smaa Dyr og Planter. De dannede de mægtige Kridtlag, som senere af underjordiske Kræfter løftedes saa højt op, at de endnu er synlige over Havfladen, lige fra Møen og Stevns til Bolbjerg og Aalborg.

I det nordlige Vendsyssel har man ved Boring ved Skærumhede fundet, at Kridtlaget begynder 177 m under Havets Overflade.¹⁾

I Sindal mindes man om Kridtet ved de to Stednavne paa Aasens Mark ved Baggesvogn, Kridtbakken og Limhoveds Fald. Saa vidt vides, har der ikke været foretaget Undersøgelser, som kunde fastslaa, om der findes løsrevne Blokke af Kridt, eller om virkelig den faste Kridtundergrund her er kommen over Havets Overflade. —

Tiderne skred; det blev koldt, og Danmarks Grundvold laa gemt under et vældigt Isskjold, (som Grønland under Indlandsisen nu). Denne uhyre Isbræ gled fra Norge, Sverige og Østersøegnene hen over Kridtlagene eller rodede op i dem. En — maaske flere — Gange smeltede Isen, men den kom igen. Da Isen for sidste Gang maatte vige for det frembrydende, mildere Vejr,

¹⁾ Jessen: Vendsyssels Geologi.

gjorde den Holdt i det nordøstlige Vendsyssel, hertil kunde den komme. men ikke længere. Her læssede den sin Byrde af, Sten, Ler og Sand fra Nabolandenes Bjerge og dannede deraf den faste Bakkeø, der strækker sig fra Hirtshals til Sindal; da blev ogsaa den vestlige Halvdel af Sindal Sogn til.

Saa tog Tøvejret kraftig fat igen, og temmelig hurtigt smeltede et Par Mil af Isbræen, der derefter begyndte at bygge Tolne Bakker o. s. v. Men under dette var Tversted, Bindslev, Mosbjerg og det østlige Sindal gæmt endnu; det dækkedes af et Hav, der var koldt som Ishavene nu. Man ser det f. Eks. af Muslingeskaller fra Sindal og Tversted Teglværker. I enhver Sandgrav i hele Sindal-Fladen ser man, at Sandet ligger i vandrette Lag.

OLDTIDEN.

Lange Tidsrum gik, og omsider løftede ogsaa Sindal-Fladen sig op af Havet. Nu kunde Planter, Dyr og Mennesker lidt efter lidt rykke ind og tage Landet i Eje.

Da Menneskene kom til Vendsyssel, mener man,¹⁾ at alle Bakkedragene var skovklædte, mens de fugtige Flader endnu kun dækkedes af lav Plantevækst. Og Stenalderfolkene bosatte sig i Skovenes Udkanter og Lysninger, her kunde deres fattige Hytter faa Læ mod de barske Storme. Enten Stenalderfolket kom fra Sydøst (Østersølandene) eller fra Sydvest, som Prof. Soph Müller mener — de har boet her — fra Uggerby til Albæk. Fra den ældre Stenalder skal der endog være flere Fund i Vendsyssel end paa Sjælland.

Baade i Nationalmuseet i København og i Vendsyssel historiske Museum findes adskillige Flintøkser og andre Stenredskaber fra Sindal. Det først indsendte Fund (ved Pastor Smith 1832) var fundet paa Mosebakken i

¹⁾ Soph. Müller: Vendsyssel Studier i Aarb. f. nordisk Oldk.

Sindal Bys Mark paa et Sted, hvor der før havde været Skov.¹⁾ Andre Stensager er fremdraget ved Menholt, Ledet, Sindallund, Ulstedbo, Slotved, Baggesvogn og i Fjelsted.

I Bronzealderen boede her Folk, som forenede Rigdom med fin Smag og Kultur. I Sindal By har man fundet et Spiralarmbaand af Bronze, Vest for Bradsholt to store, kostbare Bronze-Halsringe med kunstfærdige Prydelser og i Fjelsted Halvdelen af en lignende Ring.²⁾

De indsendte Fund fra Jernalderen er ikke mange: En Ravperle fra Slotved, en Glasperle fra Præstegaarden, samt nogle Lerkar fra en stensat Grav ved Vejborg er omtrent alt, hvad Museerne gemmer.

Foruden disse Minder om Oldtidsfolkene er der synlige Minder tilbage i Sognet, Gravhøjene.

Hvor mange Høje, der har været, er umuligt at sige. Mange er sløjfede, og desværre er kun ganske faa samtidig blevet undersøgt af Fagfolk. De fleste, maaske alle, er fra Bronze- og Jernalderen.

De Høje, der endnu er Spor af, ligger for største Delen i Sognets vestlige Dal: Fra Syd til Nord ligger her Kæmpehøj i Fjelsted, Hejrebakken og Ravnhøj ved Slotved, Ørnhøj, en stensat Jernaldergrav ved Vejborg — langs Vejen fra Fjelsted til Baggesvogn. Lige udenfor Sognets Vestside ligger Teglhøj. Paa Baggesvogn Mark er der fundet mange Spor af Grave. Ved Vejen herfra til Sindal By ligger Aasens Høje, og paa selve Byens Mark minder Marknavnet Hushøj Agre om en forsvunden Høj. Paa Præstegaardens Mark ligger Vagthøjen, to Høje længere Vest og een Nord for. Øst for Slotved Skov, hvor Vejen Øst paa krydsede Vejen fra Fjelsted, laa Torskildhøje,

1) Nationalmuseets Arkiv.

2) Nu i Nationalmuseet.

vist mindst fire Høje. (Gamle Skræder Niels Christensen har gravet i en af dem, men han fandt kun en Otteskilling, der laa under en stor, flad Sten; et Tegn paa tidligere Skattegravere). Lidt Øst for den nuværende Sindal-Bindslev Vej har afdøde Gaardejer Laust Jensen, Ø. Sindallund, sløffet en Høj, i hvis Bund der var en kredsrund Brolægning — „som en Hestegang“. (Jernalderhøj?). Længere mod Øst paa samme Ejendom, tæt ved det gamle Barkvad, ses endnu en Høj. Følger man Vejen over Vadet 1 km mod N.-Ø., finder man ved Højen(e) flere overpløjede, men dog kendelige Høje.

Foruden i Oldsagerne og i Højene er der endnu et Minde om Oldtidens Folk i adskillige Stednavne.

Af disse er de, som ender paa -ing, almindelig anset for at være de ældste (maaske fra Tiden før Kr. F.) Af saadanne Navne findes her i Egnen Hjørring, Skærping og Elling, alle forbundne ved en Vej, som gik gennem Sindal.

Forskerne synes enige om, at -lev Navnene er fra Tiden o. Aar 500 e. Kr. F., den Tid, da Skjoldungerne samlede Danmark til et Rige. Af disse ligger Uslev Vest, Bindslev Nord og Torslev Syd for Sindal. Disse Byer har den ny Hersker skænket sine fortjente Mænd. Den lige Vej mellem Bindslev og Torslev har krydset Uggerby Aa ved Nejst. Og det er næppe utænkeligt, at Navnet Vabendal lige ved dette strategisk vigtige Punkt netop gemmer den sidste Overlevering om Roars, Helges eller Rolf Krakes Kamp for at vinde Herredømmet over denne Egn.

Navnene paa -sted, -um og -løse har H. V. Clausen¹⁾ antaget for at være samtidige med eller lidt yngre end -lev Byerne, idet -løse og -sted Byerne skulde

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldkyndighed, III Række 6. Bind.

have faaet Navne af de nye Herskere. Men andre, ogsaa den sidste,¹⁾ Undersøgere giver mange gode Grunde for, at disse Navne er ældre.

Allerede før denne Folkevandringstid har der været Mænd, som var mægtigere end andre. Ved saadanne Stormænds Boliger boede naturligvis en Del undergivne, og disses Bosteder fik Navne, der ender paa -sted.

Her i Sognet er der to af disse Navne, Fielsted og Ulsted (bo).

Paa en saa tidlig Tid i Jernalderen var Kvægavlen rimeligvis endnu af større Betydning end Agerbruget. Et Stykke borte fra Gaarden eller Byen var da Græsgangen, hvis Plads endnu mindes ved Navne, der ender med -løse og -bo (bou, Bod, Skur). I Sindal havde Ulsted sin Bod ned mod Engene, og herhen flyttedes Gaarden, som saa fik Navnet med den dobbelte Endelse Ulstedbo. Det egentlige Ulsted laa maaske lidt længere mod Vest, idet den østligste af Fjested Bys Marker 1683 hed Ulstedbo Hauge.

Vest for Sindal By minder Boubakken om en anden Græsgang, og maaske har Stormændens Bolig her ganske simpelt haft Navnet Hus; thi lidt Øst for Boubakken laa Hushøj Agre.

Vest for Baggesvogn Skov var en tredie Græsgang, hvor Boveds Fald og Blok senere fandtes.

Et uklart Minde om en af Oldtidens Stormænd findes i en Fortælling om Torskildhøje.²⁾ „I en af Højene er begravet en Herremand og hans Frue fra Baggesvogn; de døde i Sindal Præstegaard.“ Den skulde maaske lyde saaledes: „Egnens Stormand — (der i nyere Tid boede paa Baggesvogn) boede og døde i Folsted — nu Præstegaarden — og blev begravet i denne Høj ved Syd-siden af Gaardens Mark.“

¹⁾ Henrik Larsen i »Fortid og Nutid« 4. Bind, Side 89 f. f.

²⁾ Fortalt af Skræder Niels Christensen.

Selve Navnet Torskildhøje og det nærliggende Moskildvad er mærkeligt. De ældgamle Veje fra Slotved Skov til Barkvadet og Egens Bro gik her forbi. I Oldtiden har der sikkert boet Mennesker her; i den nyere Tid var her tomt. Til forskellig Tid har Navnet sat Folks Tanker i Sving for at lave Forklaring: T u e S k e e l, T o S k j e l, T h o r k i l d s H ø j. Sognepræsten Bertel Frandsen Bruun har i en Indberetning 1732 skrevet nedenstaaende Bemærkning:

„NB. Ældgamle Folk i Sindals Sogn har for 30 a 40 Aar siden fortalt, at paa en Sindal Præstegaard nær hosliggende Mark, kaldet Tuskild Høje, skal have i gamle Dage boet en Adelsmand, som har havt Navn af Thor eller Thue Scheel, som skal der have havt sin Gaard og brugt ald Jords-Monnet, hvilket nu siden er delt imellem Sogne-Præsten og endel af Sogne-Folkene. Og kaldes det vel Tuskild-Høje af bente Thoor Scheels Høje eller Thue Scheels Høje.“

Rimeligvis betyder det „Thors Kilde“, saa her engang har været en hellig Plet.

Lige op til Folsted Agre ved Præstegaarden er den Dal, hvor de „hellige Bøge“ (el. Dronningens Trær) staar. Gamle Hjulspor fører derind. Ogsaa om dette Sted har Sagnet vævet sit Spind. Der fortælles endnu: „Engang levede her en Præst, som tit i stjerneklare Aftener og Nætter fra Vagthøjen fulgte Stjernernes Gang. Han holdt saa meget af denne Plet, at han paa sine gamle Dage udtalte en højtidelig Fredlysning af den og forbandede enhver, der vilde forstyrre den.“

„Under de hellige Bøge er der begravet en Biskop (andre siger en Dronning).“ Det synes ikke utænkeligt, at Fortællingen om Graven under Træerne viser tilbage til den Tid, da man ofrede Mennesker og Dyr — maaske til Njord (og Frey), Frugtbarhedens Gud, til den

Tid, der laa forud for Folkevandringen og dens Kamp-tummel, før Kampguderne Odin og Thor tog Førstepladsen i Mændenes Sind som i Gudehovene.¹⁾ At der lige ved fandtes en Storgaard som den nuv. Pgd. til Sæde for en Høvding (og Præst), er en Ting, som maa støtte Formodningen om et Offersted.

Navnene paa de gamle enlige Gaarde: Taagholt, Menholt, Bradsholt, Stokholm, Aasen, Vorn (Baggesvogn) og Slottved er alle „Naturnavne“, og selv om der har boet Mennesker paa disse Steder lige siden Stenalderen, henlægger man disse Navnes Opstaaen til Tiden efter Folkevandringen.

Denne Regel har dog ikke været uden en Række Undtagelser, idet Navne som Solbjerg, Solhøj sættes i Alder med -sted og -løse -bo Navnene. Sognavnet og Bynavnet Sindal er jo ogsaa et Naturnavn; men det synes dog lidet troligt, at dette Navn skulde være yngre end dem paa de mindre Bebyggelser Fielsted, Ulsted(bo) (og Folsted). Naar ikke en Erobrer paa-trykte et Sted sit Navn (som i Bindslev), har der næppe været Grund til at give Byer eller Gaarde ny Navne.

Har jeg desuden Ret i, at Forleddet i Sindal er det ældgamle Ord for Sol — Sunna — maa Sunnudal — Sindal, snarest opfattes som ældre end Navne som Solbjerg og Fielsted (se S. 33).

Hen mod Slutningen af Jernalderen var der da rundt om Sognets to Byer og dets enlige Gaarde opdyrket en Del Jord, som efter den Tids Drift kunde føde et vist Tal af Mennesker. Blev Tallet øget, maatte man enten rydde ny Jord og det var besværligt (Skovnavnene paa Gaardene vidner derom) eller ogsaa rejse.

Den sidste Udvej har altid været fristende for de unge. Den var ogsaa prøvet før. Fra det nordlige Jyl-

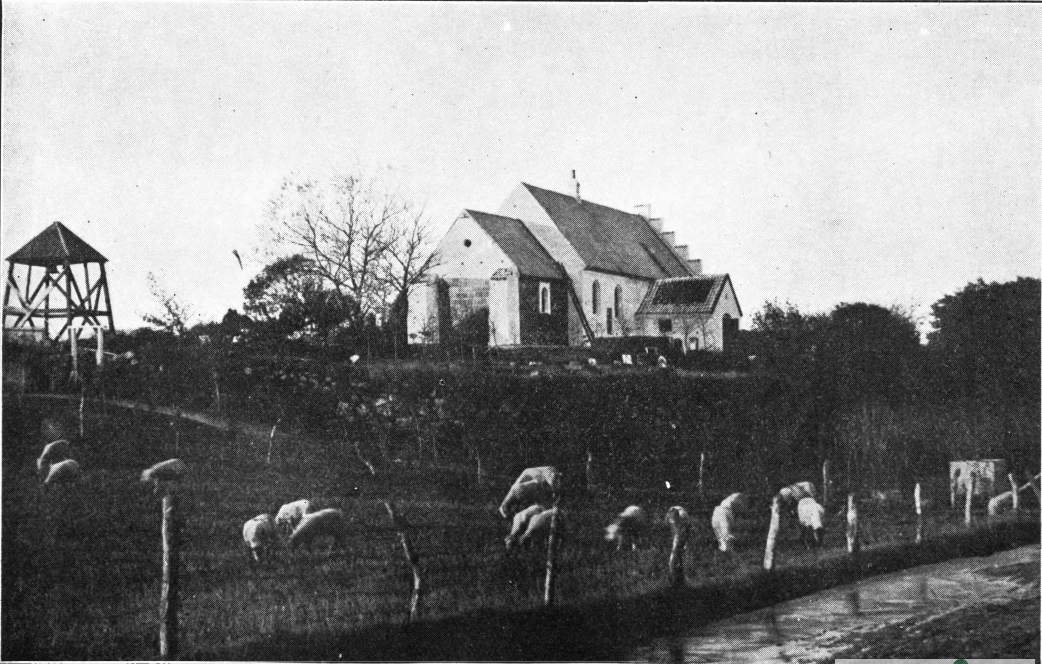
¹⁾ Gaardnavnene Hoven i Mygdal og Hørmested minder om denne Tid.

land drog Cimbrer og Teutoner o. 150 f. K. ud for at ryste det romerske Rige i dets Grundvold.

Men ingen Sinde har Udlængselen grebet Danmarks, ja Nordens unge som i Slutningen af Oldtiden, da Eventyrlysten og Guld tørsten førte dem ud paa Vikingetog.

Naar man hører, hvor mægtige Skarer af Krigere, der stævnede ud fra Danmarks Kyster i de Aar, da forstaar man, at der næppe har været en Boplads, allermindst en, der laa saa nær ved Havets Alfarvej som det nordlige Vendsyssel, der har været uden for dette Røre.

Sindal gl. Kirke.

DEN GAMLE KIRKE FRA MIDDELALDEREN.

Under Vikingetogene, som begyndte kort før Aar 800, mens Karl den Store herskede over Frankrig, og endte 200 Aar senere, da den danske Konge Knud blev Herre over England, modtog de nordiske Krigere stærke Indtryk af sydlige Folks Kultur.

Og her mødte de Kristendommen — netop da mange af dem længtes efter noget bedre end den gamle Tro.

Samtidig kom Udsendinge sydfra, Ansgar og hans Efterfølgere, for at udbrede Troen paa „den hvide Krist“ her i Landet.

Det lader sig næppe udrede, om Vendsyssel modtog Kristendommen vestfra, sydfra eller fra begge Sider. Det synes dog troligt, at Forbindelsen ad Landevejen mod Syd ikke har kunnet være saa hurtig, som Søvejen over Havet mod Vest — saa længe de Danske var saa dygtigt et søfarende Folk, som det var i Vikingetiden

Saa længe var Vendsyssel ikke nogen afsides Landsdel.

Efter Vikingetidens krigerske Liv fortsatte Bønderne Opdyrkningen af Jorden indtil Valdemarstiden. Der kom saa en Tid, da Kampen for Udkommet blev noget mildere.

Korstogstiden kom. Vendertogenes Tid var inde. Stærke Følelser greb Folket. Da fik man Kraft til at samle sig om et Størværk. Thi med noget mindre Navn kan man i Virkeligheden ikke betegne den Bedrift, som det for den Tid med dens ufuldkomne Hjælpemidler har været at bygge saa stort og solidt et Hus som den gamle Kirke. Den har sagtens skullet afløse en gammel brøstfældig Trækirke.

Og saaledes, som man byggede her, arbejdedes der i de samme Aar snart sagt i hvert eneste Sogn Landet over. Mange Steder har man bogstavelig talt kunnet høre Hammerens Slag mod de graa Kampesten fra den ene Byggeplads til den anden, fra den ene Kirke til den anden.

At tage en saadan Opgave op og løse den, det er inden for det enkelte lille Sogn noget, der egentlig godt kan staa Maal med det, som det store Samfund — hele Danmark — fik udrettet paa samme Tid: Landets Befrielse fra Vendernes Plyndringer og fra Tysklands trykkende Indflydelse.

- 1) „Der er en hjemlig Vej, jeg ved.
 Til Kirkedør den gaar.
 Et fattigt Hegn af Hyld og Tjørn
 har fulgt den mange Aar,
 og Vejen selv er træls og smal og sandet.
 Men Slægterne i Højtidsfærd
 har traadt dens grove Grus,
 og paa den brede Bakkes Grund
 staar Kirkens gamle Hus
 og øjnes lyst og langvejs hen i Landet.

Træd stille over Kirkegulv.
 Her tøver Tidens Trin.
 Ind over Rummets hvide Væg
 staar Solens varme Skin
 og tegner Rudetavl og spidse Buer.
 Her traadte de andægtig ind
 og satte sig paa Bænkens Balk
 og saa det samme Spil af Sol
 henover Væggens hvide Kalk,
 de Folk, der smuldrer under Jordens Tuer.

---

1) Mads Nielsen: »Paa Kirkesti«.

Her har de siddet, Slægt paa Slægt
 i Visnen og i Vækst
 og aandet ud i Salmens Brus
 og hørt den samme Tekst,
 som den Guds Mand i Dagens Lektie skriver.
 Der er endnu en Genlyd gemt
 i Kirkens svale Rum
 af Bibelord og Salmesang
 og Rigets Evangelium,
 en Røsters Røst, som er og var og bliver.

Her har de siddet, Slægt paa Slægt
 i Glæde og i Sorg
 og fundet Haabets Ankergrund
 i Troens faste Borg
 og hørt den Røst fra Bjergene hensuse.
 Her har de drømt en Lykkedrøm
 og knælet for Guds Alterfod.
 Her har de traadt de tunge Trin
 og gaaet med bestyrket Mod
 velsignet hjem igen til deres Huse.

Nu falder svundne Slægter hen
 om Kirkens brede Fod,
 som Vækster, der er blevet Muld
 om andre Væksters Rod,
 og Græs og Ukrudt staar paa Agren blandet.
 Men i det gamle Kirkerum
 de samme Toner endnu gaar,
 og som et Ordets Vidnesbyrd
 den gamle hvide Kirke staar
 og øjnes lyst og langvejs hen i Landet.“

Sindal gamle Kirke er det Sted, der rummer flere historiske Minder end noget andet i Sognet. Den, der vil granske i Fortiden, maa atter og atter vende tilbage til Kirken. Hvert eneste Slægtled saa at sige har gennem lange Tider sat sig et eller andet Minde her. Saadan som den staar, er den Resultatet af mange Slægters Trang til at bygge og smykke et Hus til Guds Ære.

Midt i Sognet ligger Kirken. — Fem Veje fører fra de forskellige Verdenhjørner hen imod den. Og synlig er den i den største Del af Sognet, som den ligger der paa sin Bakke, et Stykke hævet over det flade Land mod Øst. Vest for løfter Bakkerne sig ganske vist, den ene højere end den anden; men Kirken faar man let Øje paa fra dem alle. — Herligt ligger den gamle Kirke midt i de vide Udsigtens særegne Skønhed.

At Sindal gl. Kirke stammer fra Valdemarstiden, skønner man af,

1. at den delvis er bygget af Kampesten, og
2. at Kordøren og Vinduerne har runde Buer.

Kirker af Kamp og i Rundbuestil begyndte man her i Jylland at bygge i 1100erne — Mursten lærte man at brænde fra o. 1170.

Som de fleste Landsbykirker fik heller ikke Sindal Kirke noget Taarn; men i Modsætning til mange andre Kirker fik den heller ikke noget senere hen i Middelalderen. — Her maatte Kamgavlens Takker være ene om at pege mod det høje.

I det gamle Horns Herred blev der kun paa 4 Kirker bygget Taarn: Skagen, Tornby, Elling og Uggerby, Yderpunkterne af Herredet. (Uggerby Kirkes Taarn har været nedrevet, men er nu genopbygget).

Sindal Kirke er delt i de tre Dele: Kor, Skib og Vaabenhus.

Skibet er 19,2 m langt og 7,8 m bredt, Koret 5,8 m l. og 5,8 m br.

Koret er bygget af tilhugne Kampesten, Skibet og Vaabenhuset af Munkesten.¹⁾

Denne Forskel i Byggeemne kunde tyde paa to Byggetider, saa Koret skulde være ældre end Skibet, og

¹⁾ Ydersiden af Muren er af almindelige Mursten, hvilket tyder paa, at der engang er foretaget en stor Reparation.

det kan muligvis ogsaa være Tilfældet; men ved at se nøjere efter vil man dog finde noget, der tyder paa, at den østlige Del af Skibet ikke er meget yngre. Sokkelen under denne Del af Skibet er nemlig af ganske samme Højde som under Koret. Den springer 3—4 cm frem fra Muren ovenover, og den øverste Kant er hugget skraat af ganske ens hele Vejen. Den vestlige Del af Kirken (7,8 m) samt Vaabehuset har dels ganske almindelig Syld af raa Kampesten og dels tilhugne Sokkelsten af forskellig Form og i forskellig Højde. Man maa deraf slutte, at denne Del er opført senere hen i Middelalderen, da Menigheden var bleven større — men Sansen for at bygge smukt mindre.

Som før nævnt er Murenes Yderside nu for en stor Del mest af alm. Mursten. For Sydsidens Vedkommende er en Istandsættelse af Muren rimeligvis bleven nødvendiggjort ved, at de gamle Mure er bleven ødelagt, ja, maa-ske sprængt af Træer. Provst Bruun i Sindal fortæller nemlig 1732, og Pontoppidans: „Danske Atlas“ endnu i 1769, at der stod to Bøgetræer ganske tæt op ad Syd-muren. De havde slaaet Rod inde under Sokkelen og var langt højere end Kirken. Disse Træer er forlængst borte. De er rimeligvis bleven fjernede, da den nuværende Yderside opførtes.

Oprindeligt har Kirken vel haft de sædvanlige to Døre, en mod Nord for Kvinderne og en mod Syd for Mændene. Senere er Vaabehuset bygget uden for Nord-døren, og her er nu Kirkens eneste Indgang.

Kirken har været viet til en Helgen. Relikvigemmet — en Granitsten med Hulrum — fra det middelalderlige, murede Alterbord, er ved dettes Nedrivelse lagt i Trappestenen uden for Vaabehuset (nu i Hjørring Museum). Maa-ske det umiddelbart efter Reformationen har faaet sin Plads til Fodaftørring for derved ret at tilkendegive Foragten for Overleveringen om Relikvier.

Lige saa gammel som Kirken er nok Døbefonten, som er af Granit, prydet med en udhugget Rebsnoning.

Alt, hvad der ellers er at se i Kirken, er fra Tiden efter Reformationen, maaske med Undtagelse af et Krucifix af Messing eller Malm, der nu hænger over Døbefonten, og de to store Lystemager paa Alteret.

Ældst er den store Klokke. Den har foroven en nu halvt udvisket latinsk Indskrift:

Verbom domini manet in eternom.¹⁾

M. D. L. XVI.

(Guds Ord varer evindeligt. — 1566.)

Paa Siden er et Mærke, der har været brugt af en Klokkestøber, Peder Lavridsen, der ogsaa har støbt flere andre Kirkeklokker heroppe.

Hvem, der har skænket Klokken til Kirken, ved man intet om. Maaske er det den gamle Klokke, som er støbt om.

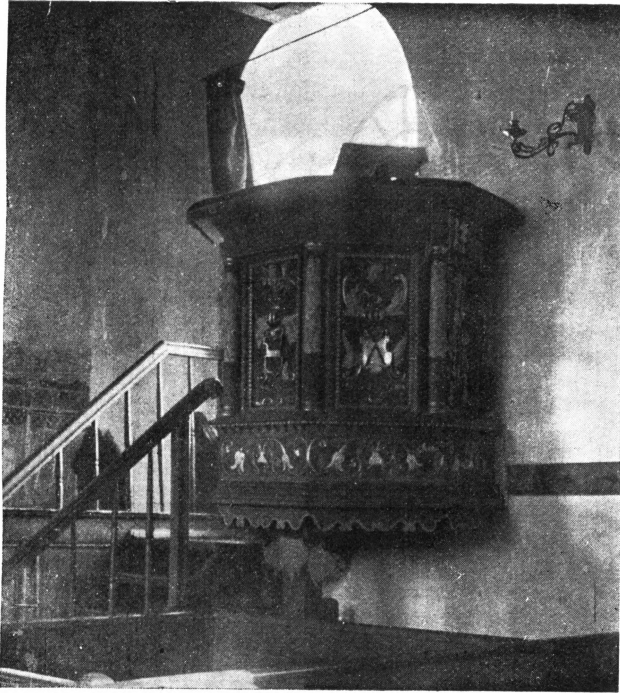
Derimod ved man, at den smukke Alterkalk, som er det næste Stykke, der kom til, er givet af Dommeren paa Horns Herreds Ting, Lars Fus i Taagholt; han var Sognets sidste Selvejrbonde. Det bærer hans Navn samt Aarstallet 1577.

En Snes Aar efter kom de faste Stolestader og snart efter Prædikestolen (se senere).

Fra samme Tid stammer Døbefadet, som er af Malm. Det er et stort og smukt Fad, der paa den øverste Rand bærer en Frise i et Blomstermønster, mens det i Bunden yderst har en Rundkreds af springende Hunde og Hjorte, i Midten en Fremstilling af Mariæ Bebudelse, og derimellem to Kredse af lutter store Bogstaver (Majuskler), der er meget kunstfærdigt udstyrede med mange Snirkler, saa de danner en virkelig Prydelse for Fadet, men som er vanskelige at læse.

1) Gotiske Minuskler.

Ved nøje Eftersyn vil man finde, at i den yderste Kreds stadig gentages et eller to Ord, der bestaar af syv Bogstaver. Nationalmuseet mener, at det betyder: „Hilf uns“ (Hjælp os). I den inderste Kreds er der kun seks Bogstaver i hver Periode, men dem har de Lærde

Prædikestolen i Sindal Kirke.

ikke kunnet tyde. Muligvis skal de være en stærk Forkortning af Engelenes Hilsen til Jomfru Marie.

Man mener, at Fadet er lavet i Nürnberg i Tyskland engang i 1500erne. Der lavede man paa den Tid en Mængde saadanne Fade. De var fra først af ikke udelukkende beregnet til kirkeligt Brug, men senere er mange

af den Slags Fade blevet skænket til Kirkerne. (I Løgumkloster Kirke findes saaledes et, der næsten nøjagtig er Magen til det i Sindal).

I Sindal gl. Kirke havde der vel som i mange andre Kirker i den katolske Tid højest været nogle løse Bænke at sidde paa. — Nu lod Fru Anne Krabbe Kirken forsyne med faste Stolestader. Disse Stole af Egetræ stod til o. 1894. De fleste af dem havde ikke nogen særlig Udsmykning. Der var dog ofret en Del Arbejde (Udskæring) paa de to øverste Stole, de gamle Herskabsstole, som endnu staar tilbage.

Paa den nordligste af disse er ind mod Midtergangen udskaaet tre adelige Vaaben med Indskrifter, til venstre:

AXEL VIFFERT TIL AXEL VALDE ¹⁾	FRV ANNE KABBE ²⁾ HANS HOSTRV
--	---

og til højre:

AXEL VIFFERT TIL AXEL VALDE	FRV ANNE LINDE NOV HANS HOSTRV
--------------------------------	-----------------------------------

Denne er tillige ind mod Væggen forsynet med en Opsats, som sagtens er sat paa senere. Den bærer to malede Vaaben og Navnene Enevold Kruse og Sofie Sandberg samt Aarstallet 1635. —

Prædikestolen, som er udført i Renæssancestil af en ukendt Haandværker, har Anne Krabbe ogsaa ladet lave (se senere). Den bærer paa sine Felter tre udskaarne Adelsvaaben og Navnene Aksel Viffert, Anne Krabbe og Jerck (Erik) Kaas, (Erik Kaas var Fru Annes anden Mand), samt Aarstallet 1614.

1) Axel Viffert til Axelvold i Skaane var 1. G. gift med Anne Lindenov, 2. G. med Anne Krabbe til Baggsvogn.

2) Snedkeren har glemt et R.

Den lille Kirkeklokke har Indskriften:

V. B. (velbaarne) Hr. Claus Unger,

V. B. Frue Barbara Galt.

1696.

Denne Klokke er snarest skænket af dette velbaarne Pars Søn, Volf Abraham Unger, der ejede Baggessvogn 1709—23. Samme Mand bliver senere berømmet, fordi han 1713 havde „zirligen ladet Altertavlen opsmykke“.

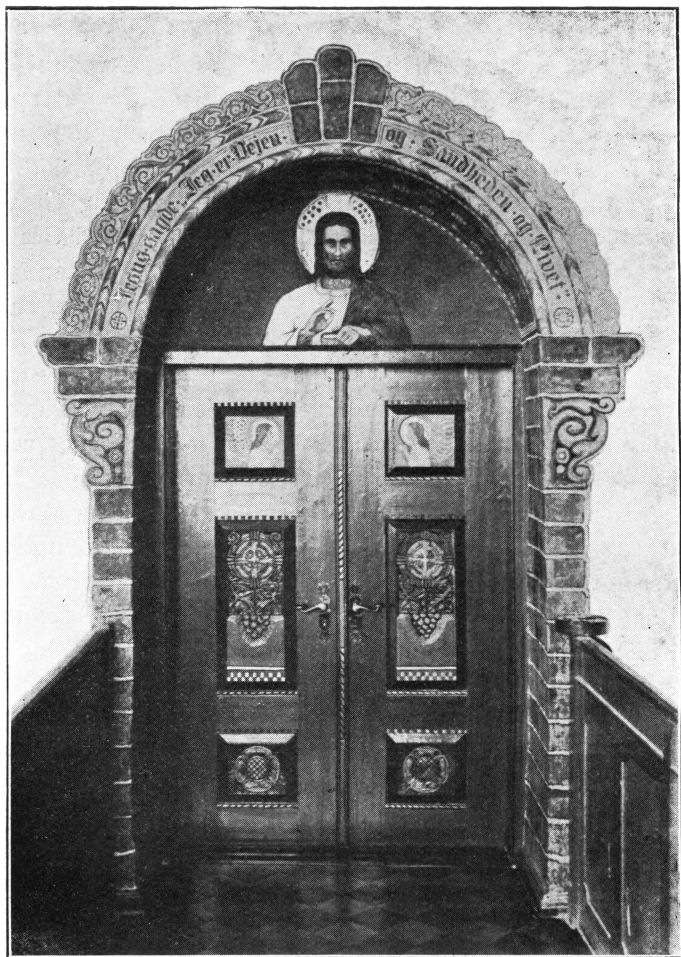
I Kirken hænger nu en Blyplade med en lang Gravskrift over Unger. Den laa paa hans Kiste nede i Gravhvelvingen, indtil denne og alle de øvrige Kister for 60—70 Aar siden blev taget op og gravsat ude paa Kirkegaarden. (Ved den nordre Side af Kirken, Øst for Vaabehuset).

Gravhvelvingen havde Fru Sofie Sandberg, der var Enke efter Oberst Enevold Kruse, som faldt i Slaget ved Lutter am Barenberg 1626, ladet indrette.

Af Ligsten har Kirken rummet to, begge over Mænd fra Aasen (se senere). Der har ogsaa været to Epitafier over Provst Lars Holm og hans første Hustru. Kun den ene af de ovennævnte Ligsten ligger endnu i Kirkegulvet, og den er nu dækket af et Linoleumstæppe, saa det er umuligt at faa den at se. (Burde den ikke tages op og stilles op mod Væggen ved Siden af?).

I Kirkens nordre Ydermur, Øst for Vaabehuset, findes en Marmorplade med Aarstallet 1748 Den er indsat til Minde om Peder Christensen, tidligere Forpagter af Rønnovsholm, ved sin Død boende i Sindal Præstegaards senere Forpagterbolig. — Denne Sten er tillige Gravminde over Pastor Kjærulf († 1771) og Hustru († 1777) og tre af deres Børn.

I de senere Aartier er der gjort meget for at pryde og forhørlige det gamle Kirkerum. Der er Gang paa Gang kommet nye, smukke Ting derind: Orgelet, der

Dør i Sindal gl. Kirke

købtes for frivillige Bidrag o. 1903, en ny Altertavle (en Kopi af Velasquez: Kristus paa Korset); der er hængt Messinglysekroner op og lagt Linoleumstæppe paa Gulvet.

Prædikestolen blev befriet for tykke Lag af grim Maling og fik sine gamle, smukke Farver igen.

Men det, som allermest har gjort, at Sindal gl. Kirke nu er en ualmindelig smuk og hyggelig Kirke, er de Vægprydelser, som 1908 er blevet malet af Kunstneren Malling. Et Kristusbillede som det, han har malet over Indgangsdøren, maa gribe enhver, som ser det.

Pengemidlerne til dette Arbejde og til en hel Del af de øvrige Ting er kommet fra et Legat, som er stiftet af Pastor Lundholm, der var Sognepræst i Sindal i 1870erne.

Kirkegaarden er omgivet af et Kampestensdige, der sagtens er omtrent af samme Alder som Kirken. I Nord og Syd staar det uforandret; men mod Øst og Vest har man i de senere Aar maattet flytte det længere ud. „De dødes Have“ var blevet for lille. Kirkegaarden, der 1730 havde Bøgetræer højere end Kirken, laa senere hen som en Græsmark. Først hen i 1890erne vaagnede Sansen ret for at forskønne den; der blev plantet Træer og hugget Gange.

Det første egentlige Gravminde paa Kirkegaarden blev rejst paa Grev Fædders Grav. Det staar lige Syd for Kirken og er den Dag i Dag det anseeligste Mindesmærke paa Kirkegaarden. Under et meget smukt Relief bærer det en Tavle med følgende Indskrift:

„Her under er nedsænket, hvad Døden kunde forstyrre af Hr. Rigs greve Peder Christian de Fædder, Herre til Baggsvogn. Død d. 18. Maj 1809 i sit Ålders

35. Aar. Ægtefælle, Barn og Venner tabte i ham Manden, hvis hele Sjæl var stemt til virksom Daad for deres Held, for tro Opfyldelse af sine Pligter. — Dybt nedtrykt skuede hans efterladte mod det høje; da stillede Religionen sig som trøstende Engel ved deres Side; de saa den ædle tabte lykkelig som en forklaret tilsmile dem Haabet om Gensyn, dette gød lindrende Trøst i deres Hjerte. De evig velsigne hans Minde.“

Det næstældste Gravminde paa Kirkegaarden er rejst over Pastor Smith († 1847). Han ligger begravet Syd for Kirken sammen med sin Hustru og Sønnen, Carl Ludvig Smith († 1864), der boede i Østergaard.

Først i 1870erne og 80erne kom der flere Gravminder, og nu staar de tæt ved hverandre paa Kirkegaarden.

Da Kirkegaarden blev for lille, blev den som før sagt udvidet, først et Stykke mod Vest, og i 1920 er der lagt et stort Stykke til mod Øst, og her er opført en smuk Portal i den solide Kampestenmur, der omgiver det nye. Er det end noget nyt, indgaar det dog som Led i det gamle, bliver indlemmet deri, ja, omsluttet deraf, og det ikke blot figurlig, men bogstavelig; thi de Kampesten, som før dannede det østre Kirkegaardsdige, er de, der nu sidder i den ny Mur.

OM SINDAL KIRKE.

Sogne-Præsten Hr. Berthel Frandsen Bruuns d. 1. Juni 1732 skrivtlige mig, Mag. Albert Thura, indsendte Relations haver følgende i Munde, at,

Sindal (Sindahl) er af den gamle Helvadero kaldet Siøndahl, hvilket han mener at skal være saa meget som Siunedahl, formedelst det deilige Siun og den smukke Prospect, som er her fremfor paa mange andre Stæder i Herredet, nu formedelst Skov, Agre og Enge, nu for-

medelst Kirkens angenehme Situation og Siirlighed, som bestaar der udi, at paa Kirkegaarden findes en del store Træer og Busker, baade Bøøg, Hassel og Torne, men paa den Sønder Side af Kirken gandske tæt op imod Muuren staa to meget store Bøge-Træer og ligesom de kunde være neden fra under Muren opvoxte; Grenene og Toppen paa dem gaa sammen og mestendels paa samme Side skiuler Kirke-Taget. Samme Træer, som vel er troligt, ere nogle hundrede Aar gamle og ere langt højere end Kirken i sig selv.

En Bonde, vel troligt en Adelsmand, ved Navn Las Fues, som boede paa en Bondegaard Togholt i Sindal Sogn, har givet en smuk Kalk og Disk til Kirken, hvorpaa dette læses: „Denne Kalk hører til Søndal Kirke, som Las Fues i Togholt lood giøre. Og vejer 32 Lod. 1577“.

I Kirken er en siirlig, dog liden Alter-Tavle, før gandske forfalden, men af Kirkens Patron Hr. Volf Abraham Unger og hans Frue Helene Kirstine v. Møsting, paa deres egen Bekostning og til Guds Ære og Kirkens Siirat, repareret og igen opsmykket 1713.

Under Altergulvet er en muret hvalt Begravelse, hvor udi 7 Adels-Liig er nedsatte.

1. Sofie Sandberg f. $17/9$ 1587 d. paa Baggisvogn $24/11$ 1649.

2. Anne Kruse f. p. Tulsted $8^{(9)}/2$ 1624, d. 1687 $1^{(2)}/4$.

3. Birgitte Kruse f. p. Lundenæs $22/6$ 1626, d. $15/4$ 1695.

4. Thøger Kruse, som døde paa Baggisvogn udi sit Alders 3die Aar.

5. Jfr. Margrethe Sandberg.

6. — Else Sandberg (Liget ligger helt, men Kisten og Indskriften hensmaldret.)

7. Sl. Volf Abraham Unger, Herre til Baggisvogn, paa hvis Kiste staar skreven udi en poleret Staal-Plade midt paa Laagget:

„Her under hviler

Den Høiædle og Velbaarne, nu Himmelsalige
Volf Abraham Unger

fordum Herre til Baggisvogn.

Hans Fader var den Høiædle og Velbaarne Herre
Claus Unger til Villerup

Hans Moder den Høiædle og Velbr.
Fru Barbara Galt

Hans Far-Fader den Høiædle og Velbaarne Herre
Hans Volf Unger

Hans Far-Moder den Høiædle og Velbr.
Fru Birthe Kaas.

Den sal. Herres Indgang til Verden var paa Villerup, d. 10. Jul. 1682. Hans gudelige Adgang til Ægteskab med Høiædle Velb. Jomfru Helene Kirstine v. Møsting, var d. 26. Jul. 1709. Udi hvilket Ægteskab han avlede en Datter, neml. Høiædle og Velbr. Frøken Hedevig Juliane Unger. Hans Fremgang i Verden varede ikkun i 40 Aar og ti Maaneder og 2 Dage. Hans Udgang og Afsked fra Verden skeede paa Baggisvogn d. 12. Maj 1723.

I Graven er nedlagt hans Legem og Muld.
I Himlen der glimrer hans Sjæl, mer end Guld,
I Livet han havde Urolighed nok,
I Døden han flytted til Englenes Flok.
I Dommen han stilles for Thronen med Fryd,
I Naade han lever med Krone bepyrd.“

B. F. B.

Hvilket Vers med Grav-Skrivten er vel forfærdiget af be^{nte} Sogne-Præst Hr. Bertel Frantzen Bruun, efterdi disse 3 Bogstaver B. F. B. her under findes.

I Kirken midt i Gangen imellem Stolene ligger en blaa Sten, smukt udhuggen og midt paa i en Oval er skrevet:

„Her under hviler ærlig og velagte Mand, sl. Jens Pedersen, som boede i Aasen i Sindahl Sogn og døde 1643 d. 12. Decb., med sin kære Hustru, ærlig og gudfrygtig Qvinde Maren Niels Datter, som hensov i Herren 1657 d. 27. Septb. Gud give Dennem med alle tro Christne en glædelig Opstandelse. — Vær tro indtil Døden, og jeg vil give dig Livsens Krone! Hvo som overvinder, hannem vil jeg give at æde af Livsens Træ, som er i Guds Paradis. Apoc. 2. Formedelst Troen til Christum ere vi alle Guds Børn.“

Niels Eriksen — — Anne Jens Datter.

Noget længere nede i Kirken ligger en anden Steen meget siirligen udhugget. De 4re Evangelister er i hver sit Hjørne af Steenen, Christi Korsfæstelse og hans Opstandelse findes paa to smaa Ovaler. Nok findes paa Steenen skrevet:

„Her under hviler den hederlige og høiagtbare, nu sal. Mand Jens Nielsen Schyt, som var barnefødt i Aasen 1643 d. 20. Septb., deponerede til Rostock 1664 d. 21. Maj. Havde Aasen udi Fæste i 33 Aar. Levede i Ægteskab 15 Aar med sin Hustru, Mette Thomas Datter, barnefødt i Sundby 1664 d. 25. Febr. Og stod deres Brøllup sammesteds 1686 d. 16. Juni. Deres Ægteskab er velsignet af Gud med 3 Børn, 2 Sønner og en Datter, hvis Navne herunder findes. Døde saa den sl. Mand udi fornævnte Aasen 1701 d. 14. April i sit Alders 58. Aar.

Siden levede hans efterladte Enke udi . . . Aar, boede og døde 17. . . d. . . . udi hendes Alders . . . .

Gud give dennem en glædelig Opstandelse.

Sl. Niels Jensen Schyt, sl. Anne Jens Datter Schyt.
Thomas Jensen Schyt.

Neden for, paa samme Steen, staar i en anden smuk Sirat udhugget dette Vers:

„Jeg, som lagde denne Steen
 Paa min salig Husbonds Been
 Og hos vores Lives Frugt,
 Som i næste Grav er lukt,
 Ønsker at jeg udi Fred
 Hvile maa paa samme Sted.“

FRA SINDAL KIRKE.

Af de Sognepræster, som siden Reformationen har boet i Sindal Præstegaard, døde de ti første i Embedet. De ligger begravet i Kirken eller paa Kirkegaarden, men man kan kun paavise det Sted, hvor den sidste af disse ti Præster (Pastor C. L. Smith, død 1847) blev jordfæstet, idet der paa hans Grav ligger en Marmorplade.

Om alle de øvrige har der i Mands Minde kun været et eneste Minde: To Epitafier over den niende Præst, Amtsprovst Lars Holm, og hans første Hustru.

Disse Epitafier var malede Metalplader paa Træunderlag. I Aarenes Løb blegnede Farverne, Metallet blev enkelte Steder angrebet af Rust, og Træværket hullet af Orm.

Til sidst fandt man, at Mindetavlerne ikke længere var nogen Pryd for Kirken, og de blev derfor taget ned fra deres Plads ved Siden af Døren og lagt paa Loftet. (Mindetavlerne burde sættes i smuk Stand).

Indskrifterne lyder saaledes:

I.

„Her under hviler Støvet af en sand Jesu Christi
 Tienerinde, Oprigtig Menneskeven, From Hustru og øm
 Moder

Anne Hegelund Holm

Fød paa Buerholt den 30. July 1761. Faderen Her
 Cancelli Raad Peder Iversen, Moderen Frue Karen Bast.
 — Gift med Hr. Lars Holm, Sognepræst til Sindahl og
 Adstrup den 26. July 1783. I deres Ægteskab velsignet

med 2de Sønner, af hvilke den Ene endnu lever. — Død i Sindahl Præstegaard den 29. October 1804. Velsignelse hvile over dette kiere Støv. —

II

Fromme Læsere!

Lidt uden for denne Kirkedør ligger paa Kirkegaarden de jordiske Dele begravet af Lars Holm Amtsprøvt og Sognepræst for Sindal og Adstrup. Aar 1752 den 28. Martii kom han til Verden i Jerslev Præstegaard. Faderen Her Jacob Holm, Sognepræst til Jerslev og Westerbrønderslev. Moderen Kirstine Haugaard — af disse blev han efter egen Drivt holdt til Studeringen og 1771 optaget blandt de academiske Borgere. 1776 Anset værdig til offentlig . . . . . (Fremtræden?) i Kirken. 1782 Capellan pro persona ved Budolfi Kirke i Aalborg. 1784 Sognepræst til Sindal og Adstrup. . . . 1783 . 26. Juli givt med Jomfru Ane Hegelund Ifversen . . . (paa el. fra) Burholt; med hende levede Lykkelig i 19 Aar og nogle Maaneder.

DE FØRSTE SKRIFTLIGE EFTERRETNINGER OM SINDAL.

Med Valdemarstiden havde Danmark naaet et Højdepunkt, i Magt udadtil og i Velstand og Tryghed indad.

Mens Kongemagten nu i over hundrede Aar gik ned ad Bakke, og Landet gik fra Broderkrig til Borgerkrig for tilsidst at falde i Hænderne paa „den kullede Greve“ og hans ligesindede, saa voksede Herremændenes Magt til Skade for Kongen og Landet udadtil. Men i de enkelte Sogne skete noget lignende, her var det Bønderne, det gik ud over, dem, der blev afhængige.

Selv om Kongerne senere fik større Magt, saa gavnede det dog ikke Bønderne, og daarligere endnu blev deres Stilling efter Fejderne 1443 og 1534.

De samme Svingninger i Bøndernes Ejendomsforhold til Jorden, som kendes fra det øvrige Danmark, har ogsaa vist sig i Sindal Sogn.

Paa Valdemarstiden, o. 1200, var mange eller de fleste Bønder selv Ejere af deres Jord. Men 3—400 Aar efter var der kun meget faa Selvejere i hele Landet. Bønderne var bleven Fæstere under Herremændene, Klostrene, Bisperne og Kronen.

Det er derfor meget træffende, at den første magre skriftlige Efterretning om Folk i Sindal Sogn netop drejer sig om Fæstebønder.¹⁾

Det er i Aaret 1419. To Adelsmænd, Bonde Due og Anders Jepsen Lunge, skulde dele en Mængde Gods, som deres Hustruer havde arvet efter Herremanden paa Asdal, Hr. Niels Ovesen. I det Brev, hvor Overens-

¹⁾ Erslevs Repertorium.

komsten blev optegnet (2. Juli 1419), og hvor der nøjagtig gøres Rede for, hvad hver af dem skulde have, staar der bl. a., at Bonde Due faar „...i Syndale Sogn i Fjælstæde ...Pd¹) (Tallet borte), i Syndale Truels Skytte (3 Pd)“ og i Anders Jepsen Lunges Part var: „...Syndale Mekel Sigsen²) (3 Pd), Jesse Jac (3 Pd), Per Torbernson (2 Pd) og Niels .... (.Løb Smør).

Altsaa i 1419 var der i hvert Fald i Fjelsted By een og i Sindal By fem Bønder (d. v. s. mindst det halve af Byen), som var Fæstere. Men rimeligvis har mange af de andre Bønder ogsaa været Fæstere. I hvert Fald næste Gang, Navnet Sindal nævnes, er der igen Tale om Fæstebønder eller rettere Fæstegaarde. Det er 40—50 Aar senere, i det Forleningsbrev paa Voen (Baggesvogn), som Anders Nielsen Banner gav Hans Baggi (se senere). Deraf ses, at Gaardene Aasen, Bradsholt og Slottved paa dette Tidspunkt tilhørte Anders Banner og skulde følge Baggesvogn. Hvor mange Bønder, der dengang var Selvejere, kan man intet sige om.

Paa Valdemarstiden havde vore Landsbyer naaet den Størrelse i Henseende til Gaardenes og Befolkningens Tal, som de beholdt de følgende 5—600 Aar. Om dette har været Tilfældet med Sindal og Fjelsted, er umuligt at sige, da der ikke er Efterretning om det samlede Gaardtal før 1568.

Med Sikkerhed kan man sige, at den, som ved Aar 1200 gæstede Sindal og Omegn, vilde have fundet en ren Skovegn.

Baade ved de to Byer og de ni enlige Gaarde, Ulstedbo, Slottved, Aasen, Bradsholt, Stokholm, Menholt, Taagholt, Sindallund og Præstegaarden, var der Skov, tit endda til alle Sider, som man vil se af det foregaaende og efterfølgende.

---

1) 1 Pd. = 2 Td. 2) S(t)igsen.

Byerne laa utvivlsomt paa de samme Steder som i senere Tider, og som senere omtales nøjere. Jorden blev dyrket i Fællesskab, og den deltes mellem de enkelte Gaarde efter Regler, som rimeligvis var meget gamle allerede paa denne Tid. Ved Sindal By var der det særegne (modsat Fjelsted), at den havde et vist Fællesskab med de tre nærmeste enlige Gaarde (Sindallund, Præstegaarden, Bradsholt). Om de Vanskeligheder, som kunde opstaa deraf, vidner den første egentlige Omtale af Sindal¹⁾.

Det er i Aaret 1479, Søndag før Kyndelmisse. Paa Sindal Kirkegaard samledes efter Gudstjenesten en større Skare Mennesker til en Slags Rettergang. Tingmændene var Per Lauridsen, Præst og Kapellan paa Asdal, Hans Bagge, Lensmand paa Voen (Baggesvogn), Niels Lauridsen og Jes Mikkelsen i Taagholt, Nis Kortsen, Jesper Persen og Ehve (Eske) Terkildsen.

Frem for denne Ret traadte Præsten i Sindal, Hr. Oluf Lauridsen, og æskede Vidnesbyrd af de tilstedeværende Sognemænd om forskelligt vedrørende Præstegaardens Ejendom og Rettigheder. Han fik saa et „fuldt Sognevindne“ af de tolv Dannemænd: Per Troelsen,²⁾ Ehve Terkildsen, Jes Gødiksen, Jens Mikkelsen, Mads Lidel, Jesper Persen, Jes Troelsen,²⁾ Joen Ydsen, Oluf Sørensen, Lars Bagi, Nis Kortsen og Terkil Christensen.

Disse Mænd kunde mindes indtil 60 Aar tilbage i Tiden, og de havde yderligere talt med andre gamle Danne-mænd, som var født i Sindal (Søndal) Sogn, nemlig Stii Mikkelsen,³⁾ Nis Mikkelsen³⁾ og Las Olsen Smed, og som kunde mindes 70 Aar tilbage.

1) Aalborg Bispearkiv, trykt i Sml. t. jydsk T. og H. 2 II.

2) Maaske Sønner af Troels Skytte.

3) — — - Mikkel S(t)igsen. } Se S. 85.

De vidnede først, at det var „Guds Sandhed, at Kirke-Holmen, som ligger i Fiilsted Aa og Mark, er Eng og Grund til Søndal Præstegaard.“ Mens man her ikke øjner den, Vidnesbyrdet er rettet imod, træder — i det næste Tvistemaal — Præstens og (delvis) de Sindal By-mænds Modstander tydelig frem. Det er Mads Sommersen i Sindallund.

Denne Mand har villet være eneraadende over Jorden Syd for Bækken; men de tolv Mænd vidnede, at Præstegaarden havde „lodskift Jord til et Pund Byg i Barkhede (vel ned mod Øst ved Barkvadet) og lodskift Eng nedenfor,“ at Præsten havde Ret til at græsse sine Kreaturer Syd for Dalen, og at Vejen dertil gik „fram ad Søndal og over Kæret“ ad den Fæbro, som Hr. Oluf havde ladet gøre og som endnu laa. Nede i Dalen Øst for Broen havde Mads ryddet Skov og dannet Eng paa begge Sider af Bækken; men det var ulovligt, thi Barkhede var ikke Endel til Sindallund. Endvidere havde Mads sat et Gærde Nord om Gaarden og derved tilegnet sig et Stykke af Byens fælles Jord (Fortouft), medens hans „rette Gaardgærde er sønden næst ud med Vejen“, hvor der endnu stod en Ledstolpe, „som hans Gaardsled var ihængt“.

Den driftige, men selvraadige Mads Sommersen har maattet bøje sig overfor et saadant Vidnesbyrd. Lige til Udskiftningen 1797 varede dette Fællesskab, som senere bliver skildret nøjere.

Kirke-Holmen er selvfølgelig den øformede Eng mellem Ulstedbo, Fjelsted og Høglund Enge, som endnu hører til Præstegaarden.

KRIGENES SPOR.

I 1600erne var Fjenderne tre Gange inden for Sognets Grænser: Fra $1/_{11}$ 1627 til Pinsedag 1629 Wallensteins Tropper. 1644 Svenskerne. 1657—60 Svenskerne.

Landets Politik blandede Bønderne sig ikke i efter Rejsningen til Fordel for Kristian 2. (Skipper Clement), da de til Straf maatte bøde deres Gaardes Værdi (Halsløsningen). Kun naar et Par af de unge Karle som udrustede Ryttere havde været med Herremanden paa Langfærd eller i Krig (Erik Banners Sønner var tapre Ritmestre i Syvaarskrigen), fik Folk lidt at vide om, hvad der gik for sig ude i Verden.

Saaledes ogsaa efter Kristian 4.s Deltagelse i Trediveaarskrigen. I denne var en Nordjyde, Enevold Kruse, Fører for Kongens danske Tropper. Disse dannede Fortroppen, der i det afgørende Slag ved Lutter am Barenberge, 17. August 1626, gentagende fik Tillys Landsknægte til at vige. Men da Undsætningen ikke naaede frem i Tide, og Tilly stormede paany, faldt Enevold Kruse sammen med det meste af Regimentet.¹⁾

Denne Kamp, som blev skæbnesvanger for Danmark, mindes man om i Sindal derved, at Enevold Kruses Enke, Sofie Sandberg, lod sin Mands Navn og Vaabenskjold male paa en Opsats paa Herskabsstolen i Sindal Kirke.

Snart efter kom Fjenden ind i Landet. Den 20. Oktbr. 1627 blev de sidste danske Tropper i Jylland fanget eller nedhugget ved Aalborg. Fire Dage senere gik

---

¹⁾ Axel Larsen: Kristian den Fjerdes Krige.

Tyskerne over Limfjorden og spredte sig i Vendsyssel. Præsten i Sindal, Erik Christensen, skrev i sin Aarboeg kort og fyndigt¹⁾:

„1627 Hellemysse aften kom keiserens krigsfolk till Sindall Sogen oc vaar her till Pindsdag 1629.“

Om hvorledes Wallensteins Landsknægte skikkede sig her og andre Steder i Vendsyssel, er der skrevet nok andre Steder.²⁾

De efterlod sig en udpint Befolkning. Og man ser, at Tiden ligesom regnedes efter Krigen; dette eller hint var sket saa og saa mange Aar før eller efter, at Fjenderne havde været der.

I Aaret 1644 var der atter Fjender i Vendsyssel, denne Gang Svenskerne, efter Slaget ved Nørre-Sundby 18. Januar. De kom saa uventet her til Egnen, at et Forlig, som de Sindal og Bindslev Bymænd just havde sluttet paa Horns Herreds Ting om Skellet mellem deres Overdrev, ikke blev „beskrevet“³⁾.

Da Fjenden igen var borte, var Egnen udpint. Lensregnskaberne viser, at de allerfleste af Kronens Bønder, ikke kunde svare deres Landgilde, men fik den eftergivet, helt eller delvis.

En streng Tid var det ogsaa i den næste Krig med Svenskerne 1657—60. Selv om der ikke blev øvet mange Voldsgerninger, krævede og fik baade de svenske og senere de danske Tropper store Forsyninger af Fødevarer, Klædevarer og Penge. Naar disse Ydelser skulde afgives, kunde der opstaa Meningsforskel mellem Yderne, som efterfølgende viser et Eksempel paa:

Mandag d. 13. August 1659 kom Harrild Poulsen i Slottved, Christen Poulsen i Fielsted og Christen Tamsen

---

1) Gl. kgl. Samling. Nr. 2355.

2) Se Vill. Christensen i Saml. t. j. Hist. og Top. 4 II. Chr. Petresch Christensen i Aalborg Amts hist. Aarb. I.

3) Baggesv. Arkiv.

i Sindal til Sindallund og spurgte Jens Sørensen der, om han havde en Stud, som han vilde levere for Sognet til Obersten i Hjørring. Dertil svarede Jens Sørensen ja. Næste Morgen ved Solopgang afleverede J. S.s Søn, Laust Jensen, en rød, hjælmet Stud til Obersten og spurgte, om han vilde modtage den som Sindal Sogns Ydelse. Obersten svarede, at det var en god Stud — saa god, at Sindal Sognemænd burde give ham en Stud til 20 Daler for den. Da Jens Sørensen nu forlangte Studen godtgjort med 20 Daler, vægrede Mændene sig. Christen Nielsen i Menholt og Laust Pedersen i Taagholt vilde ikke være med at betale saa dyr en Stud. Og Harrild Poulsen m. fl. hævdede (^{22/8}), at de ikke havde lovet Jens Sørensen 20 Daler for Studen. Afgørelsen faldt ved Horns Herreds Ting d. 3. Oktb. 1659: Jens Sørensen skal have 8½ Daler. Under Forhørene nævnes ogsaa, at Sognet før har leveret Stude og Heste baade til Svenskerne og til Kongens Folk. Jens Sørensen har nok været en af de bedst stillede Bønder. Her har der været noget at hente. Allerede 12 Septb. 1659 stod han igen paa Tinget og søgte Betaling for „Øl og Mad“, som han havde udlagt til Rylterne, som kom til Sognet „at exequere — efter en Fortegnelses Indhold, som i Dag er læst derpaa“. Det synes, at Sognet ikke har haft meget af Indkvartering.

Iøvrigt gik Livet i mange Maader sin sædvanlige Gang. Man havde saaledes Tid til at kævles om Værdien af en Stud.

Jomfruerne Kruse paa Baggesvogn stævnedes paa samme Tid flere Bønder, og Ip Jespersen, Chr. Tamsen, Hans i Østergaard og Christen Pool blev dømt til at betale Jomfruerne Stedsmaal (Indfæstning) med henholdsvis 40, 30 og 25 Rigsdaler. Samme Efteraar synede to Mænd, udtaget paa Tinget, Markerne og Husene ved

Sindallund for at dele disse mellem Jens Sørensen, der hidtil havde været ene Mand i Gaarden, og hans „Svoger“ (Svigersøn) Ip Jespersen.

Ved Nytaarstid udtog man Nævninger for Aaret 1660. I Februar 1660 blev Maren Sørensdatter i Horne dømt til at henrettes med Sværd for Fødsel i Dølgemaal og Barnemord. Bønderne i Aasted betaler Tiende til Jomfruerne Kruse. Og tør man tro Jordebogsmatriklen fra 1662¹⁾, havde Bønderne her paa den Tid nogenlunde forvundet Krigens Skade. Kun to af Baggesvogns Fæstere i Sindal og Astrup kaldes „forarmet“, og tre i Fjeldsted By er „ilde ved Magt“. Af Resten er nogle „temmelig ved Magt“, de fleste er „ved Magt“, og een, Niels Eriksen i Aasen, er „vel ved Magt“.

M. H. t. Spørgsmaalet Forarmelse og den overalt paa viselige Nedgang i Chr. IV' og særlig Fr. III' Tid, spiller foruden Hovedaarsagen, Krig, og det deraf følgende Skattetryk, ogsaa Prisdald og nye Herskaber (den danske Adels Forarmelse) en Rolle.

To Hundrede Aar gik hen, inden Fjender igen kom til Landet Nord for Limfjorden.

Men selvfølgelig mærkedes det ogsaa her, naar Landet var i Krig. En af den danske Hærs Førere i den skaanske Krig 1675—79 var Jomfruerne Kruses nære Slægtning, Anders Sandberg. — 3. Decb. 1679 blev der holdt Takkebøn i Kirken for Fredsslutningen.

Under den store nordiske Krig 1709--20 kom Søkrigerne af og til i Land ved Fladstrand og har vel ogsaa undertiden besøgt Egnens Herremænd. Sagnet siger, at selve Tordenskjold under et saadant Besøg skød til Maals efter Vejrhanen paa Høgholts Taarn.

---

¹⁾ Matr. Bog over Vendsyssel 1662 (i Rigsarkivet).

Efter Slaget paa Rheden 2. April 1801, blev der ogsaa her samlet ind til de Faldnes Efterladte.¹⁾ Og Nytaarsdag 1802 holdt Provst Holm i Sindal og Astrup Kirker en Takketale for Freden, med saa varme og inderlige, men tillige saa højtstemte Ord, at den maa have gjort et dybt og varigt Indtryk.¹⁾

I Englandskrigen 1807—14 skulde ogsaa Sindal-Egnens Mænd være med til Kystbevogtningen for at hindre Fjendens Landgang. Engang maatte saaledes Godsforvalteren fra Baggesvogn og hans Folk afbryde en Skifteforretning og ile til Stranden, fordi man frygtede for et saadant Landgangsforseg.

---

¹⁾ Lars Holm: Gudelige Taler

STYKKER AF „KRISTEN STAPHENSENS AARBOG“.

Med dette Navn betegnes et Haandskrift i det kgl. Bibliotek (Gl. kgl. Saml. Nr. 2355). Aarbogen er ført 1573 —1599 af Kristen Staphensen, Sognepræst ved Budolfi Kirke i Aalborg. Kort Tid efter er den kommen til Sindal Præstegaard, vel sagtens fordi den har været blandt de Ting, som den unge Kapellan ved Budolfi Kirke, Hans Olufsen, efterlod sig ved sin Død 1602 (se nedenfor), idet denne rimeligvis har været Søn af Sognepræsten i Sindal, Oluf Lauridsen Rafn. En anden Søn, Niels Olufsen Rafn, der var Faderens Kapellan, har nemlig ført Aarbogen videre fra 1602 til sin Død 1608. Derefter har hans Eftermand, Erik Christensen Bistrup, skrevet i Bogen. Ved hans Død 1654 gik den i Arv til hans Søn, Niels Eriksen, der var Fæster af Gaarden Aasen i Sindal. Baade han og hans Fader tilføjede en Del, der var foregaaet før den Tid, de selv fik Bogen. Og da N. E. døde 1666, begyndte den ældste Søn, Jens Nielsen Skyt, at føre Aarbogen. Bogen slutter 1701 med at berette Jens Nielsens Død.

Ganske naturligt fortæller Bogen ikke meget om den store Verdens Hændelser. Forfatterne holder sig gerne til det, der skete i deres egen Kreds; men netop dette gør Bogen saa værdifuld for denne Egn. Af Begivenheder udenfor Rigets Grænser er kun Beretningen om Magdeburgs Indtagelse, Plyndring og Brand af Tilly naaet til Fortælleren. Af indenrigske, større Begivenheder,

den store Stormflod paa Slesvigs Vestkyst 1634, Kongernes Død og Begravelse, Freden i Lund. Her skal da særlig meddeles det meste af, hvad den indeholder om Vendsyssel. Forfatterne betegnes i det følgende med Forbogstaverne KS, NO, EC, NE, JN.

Anno 1524 bleff her Oluff Raffn fød i Saling i Vedby, aar 1555 kom han til Sindall ved s. Michels dag, aar 1608 den 4. Decembris døde hand om Natten mellem 10 oc 11. (EC).

1569 thend 8 Decembris, som var en torsdag om afftenen ved 6 slett bleff ieg fød, Niels Olluffsens Raffn.

1587 Thend 16 Februarij døde mester Jørgen mortensen superintendent i Vendelbo sticth. (KS).

1588 thend 4 aprilis emellem 4 oc 5 efftermiddag døde koning Fiederich aff Dannemarch oc Norge thend 2 aff theth naffn paa Anderschoff oc bleff begraffuen Roskild thend 5 Julij, oc bleff predichet offuer alt i Danne-march i huer sognekierke same dag thend text Esa 57. oc ringedes offuer alt i riget fra X slet til XII. (KS).

1591 Thend 10 martii vor ieg paa Voergaard huos thend guode quinde fru Ingeborrig oc predichet same tid paa thend ney hus. (KS).

1592 wti Julio bgyntis ther her i Aalborg oc først i vor fru sogen at dø aff peste — — oc inden nyt aars dag 93 vor her aff døde i s. bodels sogen 430. (KS).

1593 Thend 15 Januarij gjorde vandløb stuor skade paa Skaffuen (Skagen) oc bort tog 14 gorde oc huse met alt. — Aar 1593 før juel er thuinde gange skeet offuermaade stuor skade aff Vesterhaffuens offuerløb oc bort-tagen mangen steder fra Skaffuen oc saa til vester, adt hus oc byer oc mange mennsker druchnit — — (KS).

1595 thend 25 Majj wdsglet thisse guode mend Of-fue Lunge til Odden, prebjørn Gyldenstiern til Voeborg, las kruse til Suenstrup met flere aff hofsinder oc schulle

gesantviis omkring Norge ind ad Rydsland wtj merkelig riigens bestilning.¹⁾ Gud almectigste naadeligen thenom beuar. — -- Oc kom di helbrede oc vel tilbage igien mod Michaelis festen, men Rysrens gesant møtte inthe. (KS).

1596 Søndag ephter Bartholomei dag bleff konning Christian thend 4 kronit til konge wtj Dannemarch oc Norge. (KS).

1597 In aprili bleff fru magdalene Iffuer krabbis begraffuet. (KS).

1599 Thend 8 Februarij bleff en noget sieldsom foster født i vindsøsel i hornsherrit i sindal sogn, ad en fattig erlig quinde fødde en drengbarn oc var dødfødt som haffde noget paa sin hoffuit ligesom en stormhat oc 2 stick handske paa sine hende oc støffle paa benene oc kunde drage denem aff oc er seet af adels personer som var Vlrík sandberg, oc aff prestemend, som var her olluf Raffn oc her niels raffn, oc mange flere mænd oc kvinder.

Then 5 aug. predicket her christen staffensen i aalborg sin siste prediken — — oc døde thend 27 aug.

1600 6 Nouembris, som var paa en torsdag, vid 8 slet om morgenen bleff mynd Søn Laurids Nielsen fød — han døbttes 23 s. M. i Overværelse af: Hr. Laurids i Elling, Jakob Olufsen paa Hr. Hanses Vegne, Morten Pedersen, Foged paa Baggesvogn, Jens Skriver paa Egeberg, Anne i Nest, Mette Olufsdatter, og Lisbet Nielsdatter. (NO).

1601 In febr. døde Offue Lunge til Odden.

1602 11 Junij føde min hustru en drengbarn naffnløs vid 4 slet om morgenen och bleff begraffuid same dag. 10 Julij ved XI slet om natten døde hr niels Jensen

¹⁾ Mulig Forhandling om det nordlige Norges og Lappernes Rettigheder.

bang sognepræst ij muosbiereg, huis seel gud naade. 3 augusti vyd 1 eftermiddag døde her Hans Ollufsen Raffn, capellan til s. bodels kircke y Aalborg, och anden dagen bleff hand begraffuen synden til alteret y s. bodels kircke. 6 Xbris druknede hr Laurids Morthinsen ij Elling vden faar Aalbek, der meth flere gott folk villde fare vd thill Holmen (Hirtsholmen).

1603 2 augusti døde Maren Pedersdatter mynd hustru moder ij Mudsbierg. 17 octobris paa en søndag vijd 11 slet om afftenen bleff myn datter Maren Nielsdatter fød oc paa den 20 dag Nouembris christnet af hr Erik Pedersen (Fadderne: Jacob Olufsen, Jens Jacobsen Foged i Linderumgd, og Aasted Degn for Andes Pedersen, Fru Anne Krabbe, Jomfru Anne Florisdatter, Anne Nielsdatter, Kirstine Knudsdatter i Egaas og Giertrud Pedersdatter i Søtrup). 20 Xbris blev Jakob Olufsen og Lisbet Nielsdatter trolovet „her til mit“. 18 Xbris stod hr Erik Pedersen och Anne Lauridsdatters brøllup i Muesbier.

1604 19 februarij stod Jacob Ollufsens brøllup met Lisbet Nielsdatter her til Faders. 17 octobris døde fru Ingeborg skiell. St. Hansdag gjorde Tomis Jensen (i Nest) to hans Datters brøllup (Helle Tomisdatter med Niels Jensen i Volstrup og Ide Tomisdatter med Christen Jensen i Ørvad).

1605 (30. Juni stod Jens Tomsens brøllup med Karen Lauridsdatter i Sludstrup). Dend sidste maij døde frue Karin Krabbe paa Skiersøe. 6 octobris bleff mynd datter karin Nielsdatter fød och paa 27 dag ij same maanet christnit af Hr. Erik Pedersen (Fadderne: Jens Pedersen Foged paa Baggesvogn, Tomis Jensen i Nest, Jens Jacobsen paa Linderumgd., Søren Ibsen i Søtrup, Niels Traane paa Egeberg og Peder Olufsen i Routtved, Mette Olufsdatter, Lisbet Nielsdatter, Helle Tomisdatter og Karen Lauridsdatter i Menholt).

1607 8 Octobr. bleff Hans Nielsen født og bleff kristnet 22 Oktobr. som var en søgendag der Prousten visiterit Sindall Kirke, og var hans Faddere Hr. Erik i Mosberg, Thamis i Nest, Jacob Olufsen i Bradsholt, Jens Olufsen, Gregers Thomsen. Saa og velbaarne Fru Anne Krabbe til Bagisvon, Jomfru Anne Florisdatter, Maren Pedersdatter i Hørmested Præstegd. (NO).

1608 thend 29 marzij som var 3 poskedag om natten vid 12 slett døde her niels olufsen, som da haffde veret sin faders medthiener ij 14 aar och fich sin siogdom thil chresten Jensens ij søndal thil brølop thend 20 aprilis aar 1607. (EC).

1609 Anden aduent syndagh døde s. her Laust i Tuersted.

1610 Paa Palmesyndagh fick her Palli Andersen sin kald (i Tversted).

1613 Den 19 Aug. der Klokken var ti om Aftenen, blev jeg Niels Eriksen født her i Sindal Præstegaard.

1615 bleff vinterrugen mangesteds saare vagh oc sommested slett borte . . . . 1615 brente Skaffue preste-gaard for her Niels Guldsmid, saa han selff neppelig vndkom alenne i hans skiorte og et par buxer oc hans hustru met ét sped barn i hindis Arm. (EC).

1616 Nytaarsdag stod Jens piersens fæstensøl paa Bagisvoen met Maren Nielsdatter. 29 Octb. døde Anne Piersdatter i Nest oc bleff begraffuit Alle Helgens dag. 29 Octb. stod Lars Lausens brølop i Slotued met Anne Suensdatter, Gud give dem sin lykke.

1616 8 Aug. skiød Karsten Hansen i Hiegaardt sig selv ihjel. 8 Octb. stod Ingeborg Clemensdaters brølop met Jens Persen i Gaarsholt. Drak Holger Iffersen i Sæby hans død aff Brendevin. Den 13 octobris stod Jens persens brølop paa Vorgaardt i Himmersyssel met Marin Nielsdatter.

1617 11 September blev Anne Jensdatter født i Aasen.

1618 Den 8 Nov. døde hr Peder Lausen i Tornby oc bleff den 11 Nov. vid nørside i Altergullit begraffuit.

1619 Den nest syndag før Pindsdagh, som var den 9 Maj, stod her Thamisis Brøllup i Taarnby prestegaardt met Inger Thamisdater s. her Peders.

1620 Den 8 April døde Kierstin sl. her Oluf Raffns hustru, der hun haffde leffet 71 Aar paa ditt andet. Den 2 Julij døde her Christen i Torsle. 25 Junij stod Villads Olufsens brølup i Nest met Maren Tamesdater.

1620 Julij døde Anders Eskildsen i Jgaas paa Eskier i Horns Herred oc anden dagen begraffuit i Mosbjerg kierkegaard.

1621 Nytt Aars dag stod her Poul Tancke i Flade Hans festensøl met Mette Piersdatter i Albeck Prestegaard. Den 13 Martij døde frue Anne Maltisdatter til Eskier. Pinsedag døde min Søster Anne Eriksdatter (NE). Den 25 Julij bleff S. her Pier Poulsen begraffuit som vaar Prest till Horne oc Asdal kircker. Den 22 Julij stod forn. Hr. Poulis brølup.

1622 Den 17 februarii stod Oluff Hoffmands oc Mergrett Lausdatters festensøl som velbaarne Niels Arnfeld Giorde. Same dagh om Natten drocknid her Jens i Torsle.

1623 Døde frue Dorethj Krabbe oc bleff begraffuit 20 Xbris. 1623 døde Peder Munck.

1624 Den 20 Maij bleff fød til mit i Sindall Prestegaard itt lam, var nedin halsin 2 lam met 8 fødder, en hals oc hoffueditt, 4 ørne oc en mund oc en ting ret for i hoffueditt, som wij mente schulle vere itt øye. Den 2 syndagh epter Trinitatis, som var den 6 Junij, der afftensang var enndt, saa vj i Sæby offer byen i Øster i Himmelen, ligesom Christus hengde paa korsitt, oc varit thet vel i 2 klockstunder. Den 25 Junij skiød Jørgen i Lund sig selff ihiell.

1625 Imellom den 24 oc 25 Nov. om Natten døde frue Anne Krabbe till Bagesvoen paa Vorgaard i Himmersyssel, oc den 9 Xbris der effter bleff hun begraffuid i s. Bodels kirke i Olborgh.

1626 17 April bleff Jakob Skøtt rettid ved Horns Herreds ting for han slog ihjel en af Peder Niensens sønner i snevre. Den 21 Xb. om natten døde fru Karin Lunge til Eskier som var her Holger Ulfstand til Vosborgh hans effterlefferske.

1627 Hellemysse afften kom keiserens krigsfolk till Sindall Sogen oc vaar her till Pindsdag 1629.

1630 Den 2 julij begyntis der en Pest i Fielsted. 6 julij døde Maren Christensdatter i Kaultued af Pest. Samme aar døde Jens Thamsen i Menholt oc alle hans børn af pestilens vden Anne som var gift.

1631 Den 6 februarij stod Her Madsis brøllup met Ellen Palisdatter i Tuersted prestegaardt. Den 19 junij stod min Stibson Hans Niensens Brølup i Mosberregaard met Marin Suensdatter. Den 26 junij stod Her Michels Brølup i Ugilt met Kiersten Fransdatter. I thette Aar 1631 anden Bededagh bleff den naffnkundige stad Magdeborg opbrent oc megitt ynckelig ødelagt. Den 3 julij stod Thamis Pols brølup met Sophie Niensdatter i Bierby prestegaardt. Den 31 Julij stod Jens Niensens brølup met Anne Lausdatter i Bindsle prestegaardt.

1632 Vaar det en meget vod sommer oc høst saa at fuoringen bleff mangesteds ont kom vod j hus oc queget bleff skrøbelig om Vaaren deraff. 1632 døde min Søster Ingeborg Eriksdatter. (NE).

1634 i februarij døde frue Sophie Bassi paa Ostrup i Vendsyssel, som var Jørgen Ornings frue till Skorupgaardt. Den 3 Augusti stod Ingeborg Pedersdatters Brølup med Søffren Terkildsen i Albæk Prestegaard.

Den 2 Septb. bleff Marin Pedersdatter i Osted Prestegd. begraffuit. Den 31 Octb. døde fru Anne Dyre af Barne paa Linderomgaard. Den 4 Novb. døde fru Ingeborg Kaas paa Leerbek. Den 19 Nov. døde Anne Martinsdatter her i Sindall Prestegaard. Imellem den 11 oc 12 Octb. om Natten haffuer Vandfloden giortt en gansche stor Skade i Friisland, Dytmarsshen, Tynder oc Riibe oc alle Vegne der vester vid Vesterhaff, att mange tusind Mennisker er omkommen, disligeste queg, oc huse bortskøldt.

1635 1. Januarij døde frue Mergret Rosenkrands paa Hundslund. I September døde Her Peder j Guldager. Den 11 Septb. døde Her Gert i Hiøringh. Mitt i Nov. døde Her Jacob Hansen i Jelstrup oc bleff begraffuin 23. Nov.

1636 Den 29 Septb. om Morgenen, der dagedis, døde Her Ulrich Sandberg till Quellstrup i Viborg, der hand haffde giort sin Daters Brølup om Søndagen tilforn.

1637 Den 14 Jan. døde Christen Eschildsen, Herridsfogid i Vennebierre Herrid. Den 21 Febr. gjorde Jeg Her Christen Lausens festensøl med Johanne Martinsdatter her i Sindall Prestegaard. Den 29 Martij døde Hr. Mads Mogensen i Tuersted vid 2 slett eftermiddag. Den 18 Junij gjorde ieg Her Christen Lauritsen i Bierby hans Brølup her i Sindall Prestegaard. Dom. XX Trinit. stod Hr. Nathanaels festensøl med Elle Pallisdatter i Tuersted Prestegaard oc stod deris Brølup Dom. 3 Adventus. Den 16 Dec. stod s. Offue Lunges begraffuelsen i Wiborg, oc der met bleff di Lungers Vaabin nedlagt paa Suer-siden.

1638 Den 1 April døde frue Sophie Brahe, Peder Munckis oc Malti Seesteds paa Sæbygaard.

1639 Den 9 Martij døde Her Frands Christophersen i Vgilt. Den 26 Martij brende Laurids Rolingshus i Slotued. S. Hans Midsommer Dag om afftenen skiød en den tydske Mand paa Høgholt ihjell, som hand kom fra Brølup, med VII kuler for bøssen.

1640 Den 14 Julij døde Her Peder Jensen, Sognepræst i Albæk oc Waare oc Proust i Børglum herrid.

1642 Skiertorsdag bleff Mester Christen Hansen Biscob offuer Vendelboe stigt siug oc døde 2 Paaskedag. 6 Junij bleff min Søster Mette Christensdater siug oc døde den 8 Julij. bleff hun begraffuit i Helom Kircke 13 Julij. Den 18 Septb. stod Niels Eriksen oc Anne Jensdatters Brøllup i Osin. (De blev trolovet 11. Aug. s. A.)

1644 Den 12 Dec. døde Jens Pedersen, døde i Osin og ligger begravet i Sindal Kirke, og var hans alder 72 aar. Den 26 Septb. blev vor Søn Jens født i Osin. (NE)

1645 7 Junij om Morgenen døde Her Erich Pedersen Mosbergh, som da var Proust i Hornsherred. Døde Her Christen Lausen i Lund Prestegaard.¹⁾

1646 16 Octob. døde Hr. Christen Pedersen Sognepræst i Skagen oc begraffuid 27.

1647 In Martio kom Erik Martinsen til Skiørping at bliffue Sognepræst. Døde min kierre Søster Ingeborg Christensdater i Bindsle Prestegaard bleff ført der fra til Tuersted oc bleff der begraffuit hos beggi hende Mend Hr. Laust Michelsen oc Hr. Palli Andersen.

1648 12 Junij bleff Christen Michelsen Hr. Michels fader i Vgilt begraffuit. 18 Novb. stod Voris Naadige Herre oc Konning Christian den 4 hans begraffuelse i Kjøbenhaffn.

1649 Døde fru Sophie Sandberg till Bagisvon.

1650 Døde Hr. Clemend Giordsen, Prest i Torneby oc hannem succederit Hr. Frands Christophersen.

1653 Døde Her Frands Christophersen i Tornby hannem succederit her Axel.

1654 Den 19 Aprilis døde min Fader Her Erik Christensen her i Sindal og ligger begravet i Sindal Kirke og var hans Alder 77 Aar, Prest her i Sindal i

¹⁾ Vrejlev Sogn.

47 Aar. og Kapellan i Tversted i 3 Aar. (NE). Døde Her Andes i Horne og ham succederede Hr. Klavs Bang.

1655 Døde Anne Fuus i Taagholt. Døde velb. Hans Dyre paa Knivholt.

1656 i Novb. døde Anders Madsen i Hjørrings Lund som han blev af hans — —

1666 Den 22 Novb, stod Jørgen Kruse til Kjærsgaard hans Begravelse i Hjørring. V. Pinse (fæ)stede Christen Pedersen i Bradsholt og Povl Jens.

1667 døde Laurids Mikkelsen Foged paa Bagesv. Den 8 Decb. døde Jomfru Elsebe Sandberg paa Baggesvogn. Den 9 Decb. blev Hr. Niels Lauritsen Præst i Hjørring begravet i Hjørring Kircke.

1668 Den 26 Juli Klokkeren 8 om Morgenen døde Niels Eriksen som bode i Osin og blev begravet paa Hjørring Kirkegaard syd for Kirken den 30 Juli.

(Niels Eriksens Børn var:

1. Jens Nielsen f. 1643, der fortsatte Aarbogen.
2. Ellen Nielsdatter f. 28. Novb. 1645, gift 1667 med Jørgen Henriksen.
3. Anne Margrethe Nielsdatter, f. 6. Marts 1647, gift 1. 1680 med Christen Maltisen i Stabæk, d. $\frac{13}{4}$ 1681. 2. 1684 med Thomes Olufsen.
4. Sophie Nielsdatter, f. 1650, gift 1677 med Anders Podemester.
5. Christen Nielsen, f. 1653, 3. Jan.
6. Erik Nielsen, f. $\frac{8}{4}$ 1654.
7. Ingeborg Nielsdatter, f. 1658, 24. Juni, d. $\frac{8}{2}$ 1680.)
8. Maren Nielsd., g. Sindal 18. Oktb. 1674 med Laurids Mortensen, Degn i Sindal.

Her skal gives et Par Prøver paa, hvorledes Jens Nielsen skrev om sine Søskende:

1667 5 Maj stod Jørgen Henriksens og Ellen Nielsdatters Brølup i Osen og den 16 Maj blev hun hjemført til Bollhe(de).

1680 8 Febr., Klokken ved 12 om Natten døde Sl. Ingeborg Nielsdatter i Osen min kiere Søster udi hendes Alder 21 Aar 29 Uger ringere end 3 Dage. Gud lad os findes udi Guds Rige. Jens Nielsen, Osen.

Efter denne Afbrydelse lader vi Aarbogen fortsætte:

1675 16 April blev Malti Pedersen i Stabæk begravet.

1676 Den 8 Septb. stod Her Enevolds og Birgitte Rasmusdatters Brøllup paa Eskjær.

1677 7 Novb. stod Peder Andersens og Mette Maltesdatters Brøllup i Stabæk.

1678 20 Jan. blev Rasmus Jørgensen i Dall begravet. Jens Povlsen Tybo Ladefoged paa Baggessvogn blev begravet. Den 1 Novb. brændte Sindal Præstegaards Rollings Huus.

1679 Den 4 Jan. brændte Stensbæk hele Gaarden og blev Ilden begyndt i Laden af Lynild som skete i Dagningen af et Tordenskrald. Den 3 Decb. blev Taksigelsesbøn for Freden paa Prædikestolen forkyndt. Den 3 Decb. stod Harild Poulsens og (Navnet mangler) Nielsdatters Brøllup i Slottved.

1680 12 Juli blev Thomis Andersen i Taagholt begravet. 14 Juli stod Christen Ibsens og Anne Pedersens Brøllup i Hjørring som begi tiende paa Bagisvogen.

1681 Den 31 Marts døde min Faster Ellen Nielsdatter (d. e. Eriksdatter) i Mosbjerg Præstegaard. 7 April blev Markuor i Tirup begravet.

1682 Den 24 Maj døde Anne Pedersdatter sl. Her Erik Christensens Kvinde, her i Bradsholt. Den 8 Septb. blev Hans Pedersen Forpagter paa Aasdal begravet.

1684 blev Henrik Rasmussen i Dall gift med Anne Jensdatter.

1686 Den 4 Maj stod mit Trolovelsesgilde i Sundby med Mette Thomesdatter. Gud give os sin naadige Velsegnelse. Jens Skytt Nielsen. Egen Haand.

16 Juni stod voris Brøllup i Sundby hos hendes Forældre. Gud hjælpe og velsigne os.

Jens Nielsen Skytt.

2 April blev Jens Lavridsen paa Høgholt begravet.

1687 9 Maj blev velb. Jomfru Anne Kruse nedsat i Begravelsen i Sindal Kirke. 1 Novb. blev voris Søn Niels Jensen født i Osen. (Han døde ²⁷/₁₁ 1690 af Børnekopper, er begravet i Sindal Kirke).

1688 stod Peder Thomsen Kierulffs og Margrete Henrichsdatters Brøllup paa Ormholt.

1691 18 Marti blev Niels Jensens Hustru i Sindal begravet. 29 Marti blev Niels Christensen i Nørgaard i Sindal begravet. 29 Maj blev voris Datter Anne Jensdatter fød her i Osen Klokken 2 over Middag. Gud lad hende opvokse — Gud til Ære hendis forældre og gode venner til Glæde sig selv til gavn og til evig Salighed. (Saaledes ogsaa ved Sønnernes Fødsel).

1692 9 Novb. stod Christen Nielsen og Margrete Catrine Torbernsdatter deres Brøllup i Lildholt.

1693 brændte Hjørring næsten af. Noget tilforn brændte Hieselt i Torslev Sogn. 13 Maj blev Laurids Madsen paa Høgholt begravet. 31 Maj blev Hendrik Lavridsen paa Linderumgaard begravet. Den 5 Jan. blev sl. Moder Gjertrud Pedersdatter Kjerulff som bode og i Sundby begraven paa Sundby Kirkegaard.

1694 5 Febr. blev Else Ibsdatter i Stabæk begraven paa Ugerby Kirkegaard. 5 Juni blev Harild Povlsen i Slotved begraven. (24 Aug. døde Jens Nielsens Datter Anne, hun blev ligesom Sønnen begravet i Sindal Kirke).

1695 19 April blev vor Søn Thomas Jensen født. 7 Maj blev Jomfru Birgitte paa Bagisvogn begraven i Sindal Kirke.

1697 Den 16 August døde min Moder Anne Jensdatter, som bode og døde i Osin, den 23 begraven i

Sindal Kirke, og den 4 Septb. blev hendes Lig ført til Hjørring og nedsat i hendes salig Mands Grav.

Bogen ender saaledes:

Anno 1701 den 15 April ved 10 Slet om Aftenen døde Jens Nielsen i Osen, nu salig hos Gud udi hans Alders 57 Aar.

En Rest af den gl. Bøgeskov i Slotved.

JORDEN, BØNDERNE OG HERREMÆNDENE.

SKOVEN OG MARKEN.

Slottved, Baggessvogn og Voerholt Skove udgør efter vendsysselske Forhold en forholdsvis stor Del af Sognet.

I ældre Tid har der været endnu mere. Da har Sognet været omgivet af Skov mod Vest og Nord. Men ikke blot det; Skovene har bredt sig over alle Bakkerne og strakt sig langt ud paa Fladerne Øst for.

Vidnesbyrd herom er der nok af:

1. Paa omtrent hver eneste Bakkskrænt, som ikke er pløjet, staar Buske af Bøg, Eg og Asp. Og i Mosehullerne nedenfor ligger store Træstammer begravet.

2. Stednavnene er ogsaa talende. Af 100 Navne paa Gaarde og Huse i Sognet er de 21 „Skovnavne“. Ved Sognegrænsen mod Vest ligger Slottved, Baggessvogn og Voerholt paa den ene, Bøgholt, Ryd, Sparrevogn og Holt paa den anden Side. (Holt betyder Skov, Ryd — det ryddede Sted i Skoven, Slot — indelukket Sted, Tved — Jord mellem to Skovdele el. lign., Vogn (Voen) kommer af oldn. „orn“¹⁾, som betyder en Del af en Skov). Fra Baggessvogn Skov har der gaaet Skov langt Øst paa omtrent paa Grænsen mellem Sindal og Bindslev. Herom vidner Navnet Stokholm (Stok = Træstamme) og de mange -holt: Bradsholt, Bragholt, Holt, Menholt og Taagholt. Paa samme Maade har Fjelsted været skilt fra Sindal ikke alene ved Slottved Skov, som endnu findes, men ved Skove, som laa, hvor Horsholt og Favrholt nu ligger. Ogsaa midt i Sognet har der været Skov,

1) Steenstrup: Danske Stednavne.

hvad Navne som Bølleholt, Sindallund og de glemte Bukholt, Toplund, Vedskov, Egsig viser.

3. Skriftlige Vidnesbyrd er der ogsaa nok af. Især er der mange Efterretninger om Skovene mod Vest. Disse har mod Syd strakt sig helt ned mod Aadalen, og derved skilt Fjelsted fra Sønderkov i Astrup Sogn. Et Tingsvidne fra 1614 siger saaledes, at „Christen Jensen i Vestergaard i Fielsted“ havde ladet gøre „en Grøft, Dige og Lukkelse Sønder og Vester i Fielsted Mark, Skov og Krat“ og derved frataget de andre Fielsted Mænd „en stor Part af Fielsted Bys rette Fædrift.“¹⁾

Nord for Fjelsted Skov var der en stor Skov omkring Sparrevogn og Ryd. Den hørte i lang Tid til Bøgsted, og den var endnu større end Bøgsted Skov og de andre Skove i Astrup, idet den i 1636 blev takseret til 200 Svins Olden, mens Bøgsted Skov blev sat til 105.

Om denne Skov førtes der noget senere en Række Retssager, hvoraf man ser, at der i Mellemtiden var ryddet store Pletter i Skoven, hvorpaa bl. a. Husene Bjørnsbølle og St. Grued var bygget. Ja, et af Vidnerne forsikrer, at den nu ikke var at regne for Skovlængere. Man faar dog ogsaa at vide, at et Skeltræ, „Grimtræ“, som var bleven fældet, var „5 Alen tyk omkring“. (Nu er der kun dyrket Jord paa disse Steder).

Samtidig faar man at høre, at man ogsaa dyrkede Jord paa den anden Side Sogneskallet, lige op til disse omstridte Steder. Jens Christensen i Ulstedbo vidner saaledes ^{22/10} 1677, at Fjelsted for 50 Aar siden havde fri Drift over det Sted, hvor Thomas Christensen havde bygget Hus (Grued), indtil Sommerdal, Stoksdal, Langheden og Rævbak blev bygget for omtrent 30 Aar siden.¹⁾

1) Baggesv. Arkiv.

At der var Skov inden for Sognegrænsen, fremgaar ogsaa af et andet Tingsvidne af $\frac{4}{2}$ 1678, hvor det hedder „siden saa de, at samme Vej¹⁾ løb Østen og næst Norden med Langhedens og Rævbakkens Mark og ned igennem en Skov ad en dyb Hulvej, som for dem berettedes at kaldes Grueds Bakke — desligeste saa de Sønden for forn^{te} Vej ved forn^{te} Rævbakke et tykt og tæt Stykke Skov strækkende sig Øster ned i forn^{te} Grued. Østen for forn^{te} Grueds Bakke og Dal saa de atter en Skov, som for dennem berettedes at kaldes Ravnholt strækkende sig Øster med forn^{te} Dal ned til en Sig i Sommerdal og siden alt i Nør Østen om forbi Ryeds Markgærde.“²⁾)

Ravnholt Skov har altsaa — som det gamle Synsvidne beskriver — strakt sig Vest om Slottved Gaard hen mod Baggessvogn. Saavel Skoven som Navnet er nu forsvundet.

Nord for Slottvedgaarden laa helt til 1721 og vel ogsaa noget senere en anden Skov, som hed Ørnholtet. I den var der en Høj, som hed Ørnhøj. Herinde fik en Mand, der hed Søren Ibsen, Lov til at bygge sig et Hus og rydde en lille Mark (Fæstebrev af $\frac{12}{10}$ 1721). Ejendommen nævnes endnu med begge Navne.

Om Skovene længere Øst paa hører vi i andre Fæstebreve: Andreas Brun i Bolleholt (1770) skal være Skovfoged i Skovene paa Aasen og Sindal Marker (den sidste Skov er forsvundet). Christen Jensen i Bukholt (1771) skal vogte Skovene i „Fielsted (borte) og Slottved op til den lange Bakke i Bolleholt Skov“ (borte). Frands Nielsen i Sindallund (1791) skulde have Opsyn med Sindallund Skov.

I den nordlige Del af Sognet har der, som før fortalt, været en Hedestrækning, der strakte sig til Bindslev

1) Sognevejen fra Astrup til Sindal. 2) Baggessv. Arkiv.

Skel — og fortsatte sig paa den anden Side, saaledes som det hedder i 1684¹⁾ at „for 36 Aar siden siges Bragholt at være flyttet fra Sønder Bindslev og igen opbygget paa Bindslev Fælleds Hede“. — Men tæt, baade Øst og Vest for, havde der været Skov. 1683 vidner Jens Jespersen¹⁾ at han „mindes 60 Aar, da han var hjemme i Sindal, og samme Tid stod Skov Sønder for Mogensbæk, og der tvært overfor lige i Øst paa Menholt Ejendom, som nu pløjes og saaes, stod ogsaa Skov, som kaldtes Menholt Skov“. Samtidig erklærede Chr. Povlsen i Bradsholt, at Sindal By og Bradsholt havde fri Fællede fra Vedskov og Nord paa lige til Mogensbæk Skovdige, saa man ser, at der Nord for Sindal By har staaet en Skov endnu i 1683.

1805 standsede Regeringen endelig den beklagelige Rydning af Skovene, som saaledes havde gaaet for sig ikke alene her, men i omtrent hvert eneste Sogn i Landet, — idet den udstedte en Forordning om Fredskov, som bl. a. paabød, at der herefter skulde plantes igen, naar man fældede et Stykke Skov.

Men da var Danmark ogsaa blevet det næstfattigste Skovland i Europa. Ogsaa i Sindal var der mange Steder kun sørgelige Rester tilbage. Trist, men sikkert træffende har det faaet Udtryk i et Fæstebrev. Da Jakob Hansen 1822 kom til Bolleholt, hedder det nemlig, at han skal være „Skovfoged over de paa Aasen, Skjotmarken og Holterne (Baggesvogns østligste Marker) værende Skov-Ragler og Enebærris“.

Grunden til, at Skoven forsvandt, er først og fremmest, at man vilde dyrke Jorden. Men ofte har Skoven nok i Forvejen været slemt udtyndet ved ulovlig Skovhugst. Hvis Jorden, man ryddede, virkelig egnede sig til Ager-

¹⁾ Baggesv. Ark. E. 17.

brug, havde der ikke været saa meget at indvende mod Rydningen; men man fældede tydeligt nok ogsaa Skoven paa mange Bakker og Skrænter, der aldrig kunde dyrkes — og man plantede ikke igen, forstod det heller ikke. Bønderne har haft ondt ved at vænne sig af med den ældgamle Betragtning, at Skoven var Fælleseje; det kunde ikke være galt at tage en „Pind“, naar man havde Brug for den.

Som andre Steder i Landet har ogsaa Godsejerne her søgt at hindre den ulovlige Hugst. Saaledes lod Sofie Sandberg til Baggesvogn i 1639 tage Syn over, hvad der i hendes Skove var fældet med Uret. Synsmændene saa da i Slotved Skov 20 Bøgestubbe, i Ravnholt 41 do., i Ravnholt Mark 26 Egestubbe, i Bolleholt 22 Bøgestubbe, i Fjelsted Skov 6 Bøgestubbe, Sønden og Vesten Baggesvogn 41 do. og i Solbjerg (Astrup) 5 do.¹⁾

Et Par Retssager, en fra 1716¹⁾ og en fra o. 1760,¹⁾ drejer sig ogsaa om ulovlig Skovhugst, men Forbryderne havde kun taget en „Slagvol“ eller et Knippe Ris. Endelig mistede Skovfoged Søren Emmersen i Bukholt 1767 sin Bestilling og sit Fæstehus, fordi han havde hugget 202 ustemplede Bøge i Kræmmerdalen paa Slotveds Grund, tæt ved Bukholt, og senere solgt en Del deraf. Dommen var meget haard — paa Papiret. Søren skulde betale 202 × 10 Rdl. + 8 Rdl. i Omkostninger, eller hvis han ikke kunde betale, indsættes i en Fæstning eller Viborg Manufactur Tugthus. Saa mange Penge havde Søren naturligvis ikke, og Godsejeren lod ham heller ikke sætte i Fængsel, først og fremmest vel, fordi han selv skulde betale for Fangens Underhold. Kort efter gav Godsejeren, der ikke har været særlig

---

¹⁾ Baggesv. Arkiv.

haardhjertet, Søren Emmersens Søn en Gaard i Fæste i Sindal By, saa der kunde Søren leve i Fred og Ro paa sine gamle Dage.

I andre Egne af Landet led Skovene slemt ved Kulsvidningen. Det er der ingen Efterretninger om herfra, mens det — ganske vist først fra 1797 — er tydeligt sagt, at den ikke fandt Sted. I Fæstebrevet til Terkild Olsen i Langheden paalægges det ham nemlig som Smed paa Baggesvogn at sørge for Indkøb af Jern i Skagen eller andre Steder og Kul i Jerslev.¹⁾

Sandflugt i Fjelsted.

Ligesom Skovenes Borthugst var en af Grundene til den voldsomme Sandflugt i Klitegnene i 16 og 1700'erne, har det sikkert ogsaa været Grunden til, at der udbrød Sandflugt længere inde i Landet o. 1690.¹⁾ En anden Grund er maaske Forandring af Klimaet.²⁾ Herom skriver Fogeden paa Baggesvogn, Mikkel Thomsen, til By- og Herredsfogeden, Jens Nielsen, i Hjørring d. 19/12 1692:

„Saasom Fielsted Bys Indbyggere udi Sindal Sogn mærkelig afgaar, saa at en Plads efter anden vorder ledig og øde, og de endnu tilbage siddende den største Part saa forarmede, at de ikke Hans Kongl. Majst. naadigste paabudne Skatter kan betale, langt mindre nogen Skyld eller Landgilde til deres Husbond kan yde, hvortil de giver højlig Aarsag, deres tilliggende Ager-Jords Fordærvelse af Sandflugt siden Landmaalingens Taxering, formedelst dens Sandighed og Skarphed, at ej alene mange store Huller paa Marken skal være opfløjen, mens og samme Flugt sig paa deres Sæd overlagt, at den

1) Baggesv. Arkiv.

2) Se J. S. Vanggaards Artikel i Vendsyssel Tidendes Jubilæumsnummer 1923.

ikke har kunnet fremvokset, og videre derom foregiver, da som jeg alt sligt min højgunstige Herre og Husbond, højædle og velbaarne Frederik Wind til Herrestedgaard, Kongl. Maj. Kammerjunker og Kancelliraad, har tilkendegivet og derpaa bekommet Ordre: af Horns og Vennebjerg Herredsting at opkræve 4te upartiske og vederhæftige Dannemænd, som ved Landmaalingens Taxering har været brugt, og i sligt Tilfælde kan være kyndig at syne og besigtige forbemeldte Fielsted Bys Jorder, som det sig befinder, og derefter deres Syn til bemeldte Herreds Ting at afhjemle, formoder derfor tjenstlig at mig af Retten i Dag vorder udnævnt 4te Dannemænd efter Forbemelding til dets Fulddrivelse“.

Til Synsmænd udnævnte Herredsfogeden da Oluf Pedersen i Hesselbæk, Christen Nielsen i Uslev, Niels Steffensen i Kobbersholt og Thomas Christensen i Ejaas.

Disse mødte paa Tinget d. 6. Febr. 1693 og vidnede, at de d. 26. Januar havde været i Fielsted for at syne Marken. De var først kommen til et Fald Nord for Byen, der hed Kirkebakken. „Der saa vi fra midt paa og til søndre Side ganske af Sandflugt at være fordærvet og mange store Huller opblæst og det andet overlagt, nogle faa Stykker Jord i søndre og vestre Side undtagen, som ikke skal have været i Brug, det Mændene der i Byen kunde mindes — —“, Raasighaven var saa ussel, at „ikke noget deraf til Sæd at kunne blive tjenlig i nogen Mands Tid“. Bøgholt Fald havde ikke været i Brug en 7 Aars Tid „formedelst dens Skarphed og uden Muld, at den ikke kan give Sæden igen“. Havredalen er „mesten med Sandflugt fordærvet“; en Del deraf har ikke været i Brug i syv Aar, og man var bange for, at hvis man saaede i det igen, det vilde blive „ej alene samme Bys Agerjord og Byen, men og næste Nabo Ulstedbo østen for til evindelig Skade og Ødelæggelse“.

Sønder i Marken „i Berkils Mose“ er der kun $\frac{1}{4}$ af „et Aars Gøde“, der ikke er opblæst i Huller. Af „Sindsagre“ er omtrent Halvparten utjenlig til Sæd, og Resten skal have lang Hvile. Nord for Byen er $\frac{3}{4}$ af Klønhøj ubrugelig. Af Føldbakken Øst for Byen er $\frac{3}{4}$ endnu fri for Sandflugt, da den sidste Fjerdedel endnu ikke er opbrudt. Her laa det bedste Stykke Jord til Byen, en lille Vang, saa stor som „ $\frac{2}{3}$ af et Aars Indtægt“ med sortegraa Muld, der „af Fornødenhed bruges og gødes paa Stubben“.

Synsmændene endte med at erklære: „Alle foreskrevne Folde ere sandige og mesten Delen af den Beskaffenhed, som ovenbemeldte os er forevist, kan vi synes, de $\frac{2}{3}$ Parter deraf saa sandig og med Steengrund beblandet og mange Steder med Sand overlagt og opblæst, at det til Sæd ganske er utjenlig, og om fremdeles Tørke og derefter Vesten Stormvind skulde paakomme, vil det andet Jord staa en høj Fare, at det ogsaa vorder flugtlig, helst om det ikke faar lang Hvile“.

Om Sagens videre Forløb findes intet i Arkivet, men Fr. Wind har nok naaet sin og Fjelstedboernes Hensigt: at faa Hartkornet gjort mindre.¹⁾ Man finder det tydeligt sagt omtrent 100 Aar senere i de Bemærkninger, som Justitsraad Gleerup føjer til sin Regning paa Sindal ny Skolehus (ang. Paaligning af Udgifterne). Han siger, at Fjelsteds Hartkorn jo er sat 16 Td. ned, men han finder det egentlig ikke retfærdigt længere overfor de andre Sogneboere, da de Fjelsted Mænd nu i lange Tider igen har brugt deres Mark baade til Korn og Græs. —

Saaledes var da i 1787 Sporene af den store Sand-

¹⁾ Det tog dog lang Tid; endnu 1718, da Fjelsted By blev solgt, opføres den med Hartkornet fra 1688 (47—48 Td) 1765 havde den faaet Afslag. (Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol 1763—68).

flugt saa nogenlunde udslettet, men man tager næppe Fejl, naar man antager, at den store „Dalsager Klit“ i Ugilt lige paa den anden Side af Aaen stammer fra samme Tid. Der er da ogsaa enkelte Strækninger i Fjelsted, f. Eks. Syd for Nørgaards Teglværk og Nord for Favrholt, der endnu bærer Spor af Stormens Leg med Sandmasserne.

De to Byer, Sindal og Fjelsted, samt de ni enlige Gaarde: Ulstedbo, Slottved, Aasen, Stokholm, Bradsholt, Menholt, Taagholt, Sindallund og Præstegaarden er altsaa meget gamle, og der gik flere Hundrede Aar (til o. 1640), før nogen igen flyttede ud fra de gamle Bopladser og dannede nye Bebyggelser (se S. 108) Dermed er ikke sagt, at man ikke ryddede ny Jord, saa de dyrkede Marker blev større. Det gjorde man netop (man mindes Mads Sommersen, Sindallund). Man faar ogsaa et Indblik i dette Rydningsarbejde ved at læse nogle Tingsvidner. Det var jo saadan, at gavnede Opdyrknngen den eller de Mænd, der kunde dyrke den indvundne Jord, saa kunde den ogsaa skade andre, som havde — eller mente at have — Medret til Græsning for deres Kvæg paa disse Marker.

Saaledes hører vi, at Magdalene Banner til Krabbesholm og Baggesvogn i 1574 ved sin Fuldmægtig Ib Svendsen i Bradsholt paa Horns Herreds Ting „gav Last og Klage“ paa „nogen Jord, som er opbrudt ved Sindal Have, som Lars Fus har ladet opbryde“; ligeledes paa et Stykke Eng, „liggende Søndens Egens Bro, som er ryddet — —“; ligeledes „paa noget Jord, som er opbrudt Søndens ved Søndal Præstegaard, Sydvest fra Søndallund“; ligeledes „paa noget Jord, som ligger Norden Søndal Kirke, som Hr. Oluf Raffn (Ravn) udi nogen Aar har brugt og forbød ham at føre Skær (Plovskær) derudi, uden han

har det. udi Fru Magdalene Banners hendes Fuldmægtiges Minde“.

1585 faar man mere at vide om det Rydningsarbejde, der havde fundet Sted mellem Sindal og Taagholt. Lars Fus havde nok gjort det største Arbejde, men de Sindal Mænd havde ogsaa taget fat. Nu var Lars Fus død, Taagholt var solgt til Ove Lunge til Odden, og Skelspørgsmaalet blev brændende. Herredstinget udnævnte Sandemænd til at fastsætte Skellet, men de Sindal Mænd var meget misfornøjede med Afgørelsen. De mente, at Sandemændene havde „frasvoret“ dem:

1. 25 Agre, der laa mellem Vabendal og Totsig „Øster til den Vej, som løber Østen om Taagholt's Mark“, og som kommer fra Sindal og gaar til Mosbjerg; en Del af disse Agre var endnu 1585 af de Sindal Mænd bleven tilsaæet med Havre og Boghvede.

2. 16 Agre mellem samme Vej og Totsig ogsaa delvis tilsaæet.

3. 21 Agre „fra den Vej, som kommer fra Taagholt og løber Øster paa til Nejst, og Vester til den Vej, som kommer fra Syndalby og løber Nør paa ad Mosbjerg“. Disse Agre havde Lars Fus optaget af Sindal Fællod, og deres Størrelse var til 7 Pd. Udsæd.

4. 28 Agre Vest for de forrige (3 Pd. s. Land), som Lars Fus ligeledes har optaget af Fælloden.

5. 39 Agre (13 Pd.) i det Fald Jord, der mod Vest stødte op til Menholt Eng; de er ligeledes oprindelig af Fælloden, men Lars Fus har dog altid brugt dem frit.

Lars Fus har altsaa opdyrket et Stykke Jord paa omtrent 20 Td. Land (Nr. 3 og 4).

Magdalene Banner tog sig af Sagen. Hun gik til Ove Lunge og fik ham til at indvilge i at søge Kongen om en ny Undersøgelse af Sagen foretaget af „gode Mænd“, som de hver for sig udpegede. Da det maaske

kan interessere at se en Prøve af Datidens Kancellistil, skal Kongens Udnævnelse af Voldgiftsmændene gengives her:

„Wij¹⁾ Frederik thend Anden met Gudss Naade, Danmarkis, Norgis o. s. v. helse ether oss elskelige Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Jørgen Skram till Tielle Landzdommer udi vort Land Nørre Jutland, Jacob Seefeld till Wisborg, Christen Skeel til Fussingø wore Mend och Raad, Maltj Jensen till Hollumgaard och Mouritz Stygge till Holbekgaard wore Mend, Tienere och Landzdomere wdj for^{ne} wort Land Nørre Jutland, kærligen met Gud och wor naade: Wiider ephter som ther begiffuer sig trette och uenighedt emellom oss elskelige Niels Kaas till Torupgaard wor thro Mand Raad och Cantzler paa hans Broderdatthers oss elskelige Jomfru Kirstine Kaasis wegne, Erich Lunge till Stouffgaard wor Mand och Tienere, Fru Anne Rosenkrantz Albrit Gjos ephterlefferske, Fru Magdalene Banner Ifuer Krabbes ephterlefferske och Fru Elne Galskiøtt till Jeggett, Lodzeyere till Søndalbye paa thend ene, och oss Elskelige Offue Lunge wor Mand Tienere och Embidzmand paa wort Slot Aalborghus paa thend anden Side. Om Markeskiell som Sandemænd udj Huorns herrit nu nyligen giort och Suorit haffuer emellom Søndalbye [och] Thogholt, wid hvilket theris Toug och skiell Sandemænd skåll haffue frasuorit forⁿ Søndalbye nogen Agger eng fourthe och anden eyendom som forⁿ Lodzeyere til Søndalbye mener altid a[t haf] fue liggitt till same bye och att were same Byes Rettighed och rette Tilliggelse. Och miner [ther] fore [:] same Markeskiell icke saa retferdelig giordt att were att thet bør wed macht att bliffue ephtersom

¹⁾ Læsningen besværliggøres ved den Mængde overflødige Bogstaver, som Skriverne dengang fyldte mange Ord med. Wij = vi, thend = den, ether = eder, ephter = efter. Mange Steder bruges w = u, u = v og j = i, ligesaa ff = v (haffue = have).

the ether Sielff ydermere wed att berette, Tha ephterdj the paa begge sider haffuer ether tilthagit och tilbetroit thennom om same Markeskiells trette att skulle atskillie Bede wij och befalle Och nu met thette wort obne Breff fuldmachtt giffuer Atj met thet første eth [er] paa Aastederne omtrettis forsambles Grandsker och grandgiffuelig ther om forfarer ald Leyligheden Om forⁿ Markeskiell som Sandemænd i saa maade emellom forⁿ Søndalbye och Thogholt giordt och suorit haffuer findis saa Christeligen och retferdeligen giordt att were att thet bør wed macht at bliffue eller icke. Och thersom ther icke findis ret Markeskiell giordt att were (Atj) tha endeligen thennom thom enthen till Mindelighed emellom forhandler Eller reder och giører thennom ett Christeligt och retferdeligt Skiell ther emellom Settendis Sten oc Stabell som thet sig bør. Och huis I udj saa maade grandskendis forfarendis Saa och thennom emellom till mindelighed forhandlendis Eller och for ret skiell redendis och giørendis worder Atj thet klarligen under ethers Signet giffuer fra ether beskreffuit som I wille andsuare for gud och were bekiend for oss Och ther som nogen aff eth[er] for loulig forfald skyld icke paa same tiid kand tilstede were Tha skulle I som tilstede Kommenths worder haffue fuldmacht att thage andre godemend udj thet sted och thenne wor Befaling Ligewel att fuldgjøre. Bedendis och Biudendis alle parterne som same Markeskiells trette er Anrørendis At j rette eth [er] ephter att møde for forⁿ Godemend udj rette naar the eth [er] Lader tilsige met huis Breffue och bewisninge I wdj thend Sag emod huer andre haffuer Och tha att Liide och wndgielde huis th [et] om Loug och rett er Dog giffuer dis alle Lodzeyerne Loulig warsell som thett sig bør. Thermet skeer wor wilge och Befaling Thj Lader thet Ingenlunde. Giffuit paa wort slot Wordingborg 4. Septembris Aar MDLXXXV Wnder wort Signet.

De udvalgte Dommere stævnedes saa de stridende Parter til Møde paa Aastedet den 4. November 1585 og deres Afgørelse lød paa, at Taagholt skulde beholde al den Jord, Lars Fus havde dyrket o. s. v. (som før anført).¹⁾

Herefter har alle vedkommende sagtens rettet sig. Og i over hundrede Aar har Kvæget fra Taagholt, Sindal By og Sindallund i skøn Enighed græsset paa de store Strækninger, der skulde vedblive at være fælles, og som øjensynlig har strakt sig omtrent fra Højen og Ø. Nymark helt ud til Aaen.

Først o. 1694 byggedes det første „Sted“ paa disse Egne, idet Godsejer Fr. Wind da lod bygge et Hus, nu en Gaard, som han kaldte Skjelstrup, men som i Almindelighed gaar under Navnet Skjället. (Det ligger jo tæt ved Mosbjerg Skel).¹⁾

Nogle Aar før Opmaalingen 1683 havde Sindal By-mænd opdyrket Nymarken.²⁾ Ogsaa andre Steder fra høres der om Opdyrkning Aar 1600 er der Uenighed om „den Rydning, som Niels Mikkelsen i Fielsted har ryddet og har i Brug for østre Ende af Lang-Agre i Fielsted“, og ligesaa om en anden Plet, som Christen Jensen havde ladet rydde sammesteds.¹⁾

Noget senere — o. 1640 — opstod, som før omtalt, en lille Nybyggerbygd oppe i Skoveggen: Sommerdal, Stoksdal, Langheden og Rævbak. I nogen Afstand kom hertil i 1721 Ørnhøj og lidt senere Bolleholt og Tummelbak.¹⁾

Og endelig kom — efter Udskiftningen af Jorden 1797 — den store Sprængning af de to gamle Landsbyer, som muliggjorde den stærke Udnyttelse af Jorden, der fra den Tid mere og mere har fundet Sted.

1) Baggessv. Arkiv. 2) Markbogen i Matrikelarkivet.

FÆLLESSKABETS TID.

Efter Enevældens Indførelse vilde Regeringen have Jordskatten paalignet efter et retfærdigere Grundlag end hidtil. Først skete dette efter Landsgildefortegnelser, Jordebøger, som Godsejerne fik Ordre til at indsende, hvilket for Baggessvogns Vedkommende skete 20. Aug. 1662¹⁾. Men da Landgilden ikke var lige høj alle Vegne, blev Skatten ikke ligelig. Jorden blev da opmaalt i alle Sogne i Landet, beskrevet og vurderet efter sin Godhed. Og derefter blev den ny Hartkornsskat udregnet. Hele dette Arbejde blev for hvert Sogn optegnet i en „Markbog“, der nu gemmes i Matrikelarkivet i København. Sindal Markbog, der er skrevet 1683, er en stor, tyk Protokol paa flere Hundrede Sider. Den giver god og tydelig Besked om Jordens Dyrkning paa den Tid. Jorden i det meste af Danmark var delt ligesom her, og det ikke blot i 1688, men i flere Hundrede Aar før og lige til Udskiftningen 1797.

I hvert Sogn var der gerne en (el. flere) Hovedgaard, her altsaa Baggessvogn, og maaske nogle enlige Bøndergaarde, her seks gamle: Aasen, Stokholm, Menholt, Taagholt, Ulstedbo og Slottved, og de fire nye Smaasteder: Sommerdal, Langheden, Rævbak og Stoksdal. Alle disse Gaarde havde deres Agerjord rundt om sig og havde heri intet Fællesskab med andre, ganske som i Nutiden. Dernæst var der gerne en Landsby, hvor Huse og Gaarde laa tæt sammen, og hvis Jord, Ager for Ager, blev delt mellem Mændene efter ældgamle Regler.

Saaledes var det i Fjelsted By. Denne Bys Jorder var delt i to Marker: Vester-Mark og Østermark.

1) Nu i Rigsarkivet.

Vestermark „bruges i 3 Aar til Byg, Rug, Blandkorn el. Havre og hviler derefter i 6 Aar“ (undt. Nr. 6); den var delt i 6 Fald:

1. Himmels Haugen (Haven) med	59	Agre
2. Siinds Agre	—	28 —
3. Arris Oddes Fald	—	103 —
4. Havredals Fald	—	106 —
5. Kloven Høj	—	81 —
6. Bøgholt	—	69 —

Øster Mark var delt i 9 Fald, hvoraf de 6 første ligeledes tilsaaedes i 3 Aar og hvilede i 6.

1. Oddingens Fald	havde	83	Agre
2. Fulbankens Fald	—	169	—
3. Langager	—	51	—
4. Stubben Holtes Fald	—	64	—
5. Stokkebro Haves Fald	—	100	—
6. Nogle Agre i Fulbanken	—	33	—
7. Ulstedbo Haves Fald	—	26	—
(saas 2, hviler 8 Aar).			
8. Roseng (nylig opbrudt Hede — Forsøg)	—	48	—
9. Kirkebakken		(som 7).	

Denne Jord var saa delt mellem Byens 6 Gaarde, 3 Bol og 7 Huse; det ene Hus stod øde, tre af Gaardene var hver beboet af to Mænd, saa der var ialt 18 Brugere.

Endelig kunde der være mere udviklede Forhold, som det har været Tilfældet mellem Sindal By og de tre enligt liggende Gaarde: Sindallund, Præstegaarden og Bradsholt.

I Sindal By var der 11 Gaarde og Bol og 13 Gadehuse, beboet af 15 + 13 Brugere.

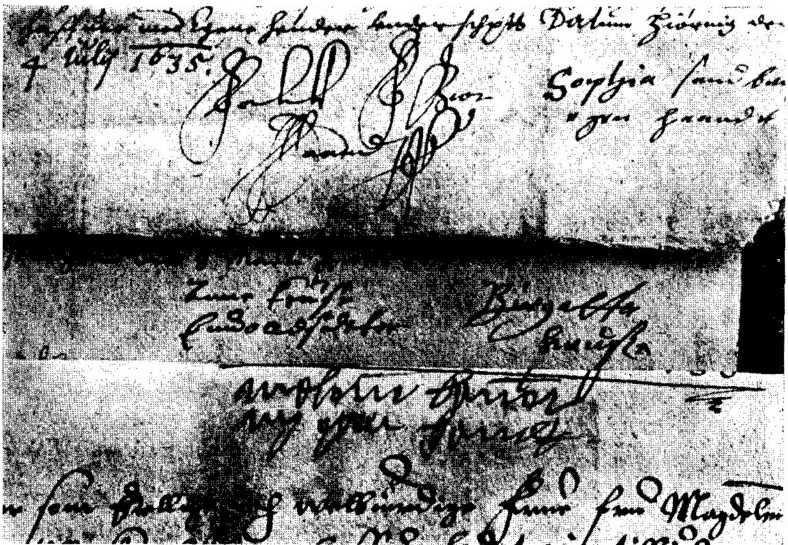
„Fornævnte Syndal haver 3 Marker:

1. Nymark, 2. Gammel Jord og 3. Syndal Mark.

Køberen, Fru Sofie Sandberg, skulde have „hvis (= hvad) Løsøre og Inventarium, de tyske haver hos dennom annammet“, undtagen fire Borde, som Falk Giøe skal have Lov til at flytte bort. Ligeledes skulde hun have Lejlighed til ved Mikkelsdag at saa Vinterrugen og i Foraaret Vaarsæden, men ellers skulde hun ikke overtage Gaarden før til 1. Maj 1636.

Underskrifterne under Købekontrakten viser, at Falk Giøe skrev en smuk, flydende Haandskrift.

Gaarden var da forpagtet ud til en Mand, der hed Julius de Phey¹⁾, og denne skulde overlevere Gaarden til Fru Sofie²⁾.

Navnetrækkene i Skriftprøverne er: Nederst: malene baner (Magdalene Banner) skrevet 1585, øverst: Falk F. Giøe — Sophia Sandberg, i Midten: Anne Kruse Enevoldsdatter — Birgitte Kruse.

1) Franskmand, gift med Inger Ebbesdatter Galt. De boede 1637—39 i Aalborg. Personalh. Tidsskr. I 240. D. A. A. X. Det er vel ham, der ovenfor kaldes »de tyske« — hans Svigerfader boede i Lübeck.

2) Baggessv. Arkiv E. 9.

1. Nymark er for nogle Aar siden af Heden indtaget og opbrudt, bemeldte Mark besaas 3 Aar og hviler 6 Aar, og efter Hvilen besaas den 1. Aar med Byg eller Rug, som den er tjenlig til, 2. Aar med Rug, 3. Aar med Blandkorn eller Havre, og bestaar samme Mark af et Fald Jord, som kaldes Nyemarkes Fald, som indeholder 87 Agre.

2. Gammel Jords Mark besaas i nogle Aar og hviler igen i nogle Aar, som udi Forretningen findes specificeret — — og befindes i bemeldte Mark 4 Fald Jord:

1. Fald løber Ø. og V.,	bestaar af 13 Agre
2. — — S. og N.	— - 11 —
3. — — Ø. og V.	— - 43 —
4. — — S. og N.	— - 70 —

3. Syndals Mark, hvoraf en Del bruges ærlig, og giødes paa Stubben hvert 3. Aar, og efter Giøden besaas den 1. Aar med Byg, 2. Aar med Rug, 3. Aar med Havre. Resten bruges som foregaaende Mark — og findes i bemeldte Mark 11. Fald.

11. Fald var delt mellem Husmændene alene, eller rettere mellem ni af Husmændene; de fire øvrige havde deres Agre andre Steder. Mest Jord havde den sidste i Rækken, men det var ogsaa Jord, der nylig var „brækket“ i Heden mellem Sindal og Menholt.

De særlige Former for Fællesskab, som fandtes i Sindal By, kan ses af det opstillede Skema. Man vil lægge Mærke til, at i de to Marker, saavel i den fornylig opdyrkede Nymark som i den saakaldte Gammeljord, der altsaa har været dyrket meget længere, er Bymændene ene om Fællesskabet.

Men i „Syndal Mark“, der formodentlig har udgjort al den dyrkede Jord paa den Tid, da Fællesskabet opstod, er der flere Parthavere: Sindallund har saa-

ledes Jord i 1., 2., 6. og 9. Fald, Præstegaarden i 2., 4., 5., 6., 7., 8. og 9. Fald og Bradsholt i 4. og 6. Fald. Til Gengæld havde Sindal Bymænd ogsaa Part i de tre Gaarde, d. v. s. ikke i al den dyrkede Jord, der hørte til disse, men kun i visse Stykker, „Fald“.

Præstegaardens Mark havde følgende Fald:

1. Havreagreene, løber S. og N., maalt fra Ø. og indeholder 29 Agre. Blandkorns Jord af Sand og lidet Muld, saas 4 Aar og hviler 6 Aar.
2. Follsted Agre — 8 Agre. Ringe Havre Jord, kold, sur Jord, saas 3 Aar, hviler 4 Aar.
3. Vester Jendels Agre — 26 Agre. Ringe Rug Jord af graa Sand og lidt Muld, saas 4 Aar, hviler 7.
4. Tuskelhøj Agre. Middelmaadig Havre Jord af Sand, Ler og Grus, s. 4 — hv. 7.
5. Øster Jendels Agre. Ringe Rugjord af Sand og lidet Muld, s. 4 — hv. 7.
6. Svidebakken. Ringe Havrejord af Sand og Grus, s. 1 — hv. 7.
7. Voens Agre — 17 Agre. 1—15 ringe Rugjord, 16—17 god Havrejord, s. 3 — hv. 6.
8. Hollens Agre. God Havrejord, s. 2. — hv. 3.
9. Toplund Agre — 23 Agre. Blandkorns Jord af Sand og lidet Muld, s. 5 — hv. 3.
10. De Agre ved Spangen — 3 Agre. Som forrige, s. 3 — hv. 6.
11. De Agre Østen Kirken — 39 Agre. Middelm. Rug Jord af mere Sand end Muld, s. 3 — hv. 6.

Af disse 11 Fald drev Præsten alene de otte (Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 og 10), men i Voens Agre drev P. Jensen Munk Ager Nr. 2 og Præsten Resten, af Toplund Agre havde Præsten kun 6 (Nr. 6—8, 17—18, 23), mens

Sindallund og tre Gaarde i Sindal By havde de øvrige 17, og af Agrene Østen Kirken havde en Gaard i Byen 3 Agre (paa to forskellige Steder), to Gaarde hver een og Sindallund 6 Agre (paa 5 forskellige Steder).

Sindallunds Mark var delt i 7 Fald. Af dem drev de to Mænd, der boede i Gaarden, alene de 4, nemlig Sonden til Gaarden 30 Agre, Østen for 38, Sydvest for 4 og Vest for 17. Af de 28 Langagre drev Præstegaarden Nr. 13—16 og i de 23 Ullemose Agre og de 25 Tuskelhøj Agre havde baade Præstegaarden og Sindal By Part. Ligeledes havde Sindal By, men ikke Præstegaarden, Del i to Fald af Bradsholt Mark i Søndermark og Brøndsagre.

Naar man først ved dette, kan man forstaa, hvad der ellers synes ubegribeligt, at der kunde opstaa Strid mellem Sindal Bymænd og Manden i Sindallund som i 1479 om Barkhede eller i 1610 om en „Hørhave“, fordi „Peder Laursens hør y Sindallund er nedertraad“,¹⁾ idet denne Hørhave laa ved Agerledet, et Sted, som nu findes ved den Side af Byen, der var længst fjernet fra Sindallund. —

Af Skemaet kan man let tælle op, hvor mange Agre, hver Gaard havde. Gaard Nr. 1 (Østergaard), der jo var beboet af to Mænd, havde ialt 79 Agre med 348,706 □ Al. Jord (o. 27 Td.) foruden 31,893 □ Al. i Sindallund. Men de 79 Agre laa paa 33 forskellige Steder. 33 af disse Agre (o. 8 Td. Ld.) var „Alsædejord“; de blev tilsaat hvert Aar, men fik da ogsaa Gødning — hvert 3. Aar, mens de 46 Agre dels var i Brug og dels i Hvile, saa man regner ikke meget fejl, naar man siger, at denne Gaard hvert Aar havde Korn paa o. 18 forskellige Steder. Den samme Splittethed genfindes ved

¹⁾ Baggesv. Arkiv.

SINDAL BYS JORD 1688.

Markens Navn		Nymark	Gammel Jord				Syndal Mark										Brødsholt		
Fald'ets Nr.			1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Sender- mark	Brønds- agre	
I Brug (Aar), i Hvile (Aar)		4-4	4-4	4-4	3-6	3-3 4-4 4-3	Fra Ager Nr. 64: aarlig	aarlig	aarlig	3-6, 4-5, 3-4, 4-4	3-3	3-3, 3-6	3-6	3-6	3-4	3-4			
1	Gd.	Hans Jensen Ole Laursen	Ager Nr. 1,15,16,30-32, 61,62,75, 76	12- 13	7	1, 12, 21-22, 29-30	17-18, 26, 30-31,36-37 40, 55-56	3, 9, 17, 28-35, 37, 55-56, 60-63, 87, 90-94, 96-93, 100-108	1-4, 18-22, 28, 56-59										
2	Bol	Peder Jensen Munk	18, 37, 55, 86				9-10, 28-29, 64-65		8-11, 17, 24										
3	do.	Christen Christensen	6, 26, 28, 35, 60, 83	11	6, 8	2, 13	22, 33, 41-44	11, 22, 27, 64	12-14, 36		44	20	3, 20, 30	8, 22-23	5-6 23-24	11,13,20			6
4	do.	Lars Mortensen Degn	17, 38, 56, 85	1	11	3		1-2, 21, 36, 70, 73, 83, 89	23, 34-35										28
5	Gd.	Peder Jensen og Søren Simonsen	23, 24, 29, 33-34, 57, 58, 71, 72	9- 10	5	4,11,14, 20, 28, 31	6-7,19-20, 25-27, 47-48, 57, 61-62	12-13, 26, 40, 42-43, 51-52, 65-68, 74-75, 79, 84-85	16,30-31,37-42, 49-50,54,61-62, 64-65,69-72, 84	22-23	21, 60-61, 96-97, 124, 134, 136	19, 21	2, 32-33, 35, 50	14, 28, 32, 39	14-18	16-17, 28-29	18	29	
6	do.	Ole Jensen	4, 19, 20, 39-40, 69-70 77-78	8	4	5, 15, 42-43	8, 16, 24, 38, 49, 53-54, 58-59,63	4, 14, 23, 41, 45, 72, 80	15, 27, 43-48, 63, 77	1-3	6-7, 10, 29, 31, 40-41, 55, 58, 63, 70, 81, 86, 90, 93,100-101,103,130,141,151	6, 12, 17	6,12-15,21,37,45	11, 30, 38	8,13,16	15, 27	2-3		10
7	do.	Maren Jensdatter og Thomas Clausen	3, 21-22, 45-46, 65-66, 81-82	7	3	6, 16-17, 32, 35-36	4, 15, 50-52, 70	10, 15, 24-25, 38, 46-50, 57-59, 76, 81, 86, 88, 95, 99	5-6,26,51-52,55, 60,66-67,81, 83,85-86	6-9	27-28, 56-57, 79, 92, 99, 139, 147, 149	15	9-11, 17-18, 28-29, 31, 51, 56	2-3,7,12-13, 19-21,24-26	3-4, 11-12	10, 12 24-25	4, 8-9, 13	20	18
8	do.	Lars Mikkelsen og Thomas Pedersen	2, 11-12, 41-42 63-64, 73-74	6	2	7,18-19, 25-26, 33	2-3, 13-14, 23, 45-46	5, 8, 16, 53-54, 69, 71, 77	53, 82	4-5, 10-12	3-4,8-9,11-12,16-20,23-24, 30,37-39,45-46,59,64-69 78, 80, 82-85, 87-88, 94, 128-129, 148	3, 5, 7-9, 11	4, 52-54	1, 29	1-2,20	19,22-23	1, 5		4-5
9	Bol	Dorte Olsdatter	7, 13, 43, 67-79	5	1	8, 34, 39	21, 60	19, 78		13-15	5, 13-15, 22, 32, 42-43, 71-77, 95, 104-05, 108-09, 121-23, 137, 140, 145, 150	10	8, 25-27, 39, 41-43, 46-47, 49	16-18		3-4, 9	6, 10		
10	do.	Niels Pol	5, 25, 27, 59, 84	2, 4	9	9, 27, 37	11-12, 32, 39	6, 18	7, 25	16-21	47-50, 102, 106-07, 114-19	1-2	1, 36, 48	6, 10, 27, 31	9-10, 25-26	8	7, 12, 17, 19	19	
11	do.	Niels Christensen	8, 14, 36, 44, 68, 80	3	10	10, 23-24, 40-41	1, 60	7, 20			1-2, 25-26, 33-36, 53-54, 62, 91, 98, 142, 152	13, 14		9, 35	15		11, 15-16	36-37	
Præstegaarden									68		89, 131, 135, 153-54	4,16,18	5, 7, 34, 38	36-37	7,17,19	14,21,26			
Sindallund								39, 42	29, 32-33, 73-76, 78-80				40			18			
Brødsholt											110-13, 120, 125-27, 132-33, 138, 143-44, 146		16, 22-24						

de andre Gaarde, snarest i forøget Grad. Den største Gaard (Nr. 5) havde saaledes 97 Agre paa 61 Steder.

En Fordeling af Agrene mellem Gaardene, som den i Sindal og Fjelsted, er meget gammel.¹⁾

I nogle danske Landsbyer var Agrene solskiftede, d. v. s. tildelt Gaardene regelmæssigt i den Orden disse laa i Landsbyen; denne Fordeling stammer fra Valdemars-tiden. I andre kan man se, at Gaardenes Agre ligger i bestemte Grupper, saa Gaard Nr. 2 og 4 f. Eks. altid har Agre ved Siden af hinanden. Denne Deling menes at stamme fra Vikingetiden (o. Aar 1000), da hver saadan Gruppe, et Bol, skulde stille en Kriger; en saadan Landsbymark siges at være bolskiftet. Men i nogle Landsbyer har man beholdt en uregelmæssig Agerfordeling, som er ældre end de to nævnte; her har hver Gaard endnu 1683 haft de samme Agre, som den havde længe før Vikingetiden.

Saaledes er det i Sindal og Fjelsted. Indtog man senere Jord til Dyrkning — som Gammeljord og Nymark i Sindal — kunde det maaske tænkes, at man delte denne efter en af de nye Maader. Det andet og især tredie Fald i Gammeljord synes saaledes solskiftet. Ved Agerfordelingen i Sindal By er der den Mærkelighed, at Gd. Nr. 1 (Østergaard) har næsten alle sine Agre (i „Sindal Mark“) i de to Fald, der stødte op til Gaarden. Dette tyder paa, at den i Oldtiden har haft Særejendom, været et saakaldt Ornumbol (maaske i Forbindelse med de to mindre „Boel“ Nr. 2 og 4), saaledes som der har været i mange Landsbyer.¹⁾

Dyrkningen var forskellig fra Øernes „Trevangsbrug“. Baade i Sindal og Fjelsted var det Regel at saa Korn i det samme Stykke Jord tre Aar i Træk, først den

¹⁾ Se Henrik Larsen: Danske Landsbyer i »Aarb. f. nord. Oldkyndighed« 1918.

mest fordringsfulde Byg, dernæst Rug og sidst Havre. Derefter lod man over det meste af Bymarken Agrene hvile i et forskelligt Antal Aar — efter Jordens Godhed. Mens Jorden her skiftevis var „i Brug og Hvile“, var den bedste Jord nærmest Byen altid i Brug til Kornavl, (men fik til Gengæld Gødning — hvert tredje Aar), den var Alsæd-Jord.

Da her i Sognet ikke alene de forskellige Fald, men tit ogsaa de enkelte Agre inden for dette har haft forskellig Hviletid, har Byen ikke haft een stor sammenhængende Rugmark, en do. Byg- og Havremark og en stor Græsmark, (som i Byerne med Trevangsbrug). Der har været mange mindre Stykker med de forskellige Kornsorter imellem hverandre og ind mellem dem de hvilende Agre med deres selvgroede Græs.

Foruden de tre Kornsorter har man dyrket Boghvede (omtalt 1585)¹⁾ og Hør (se S. 124).

Uden for den dyrkede Jord laa Overdrevet, der brugtes til Græsning. Det var baade i Sindal og Fjeldsted de store Strækninger ned mod Aaen og Nord for Byerne. Paa den fugtige „Hede“ Nord for Sindal By var der flere Grønninger, der bar Navne som Kringel Eng, Gall-Eng og Sten-Eng. Af Indhegninger til Kreaturer var der foruden Bygaden, Kalvehaven N. f. Byen, Store og Lille Føllefold Ø. f. Byen og Hestehaven ved Aaen Ø. f. Svindsig.

FÆSTE OG SELVEJE.

1459 hørte Menholt og endnu en Gaard i Sindal By til Kirken,²⁾ og disse to Ejendomme er da ved Reformationen 1536 kommen under Kronen; den sidste er

¹⁾ Baggesv. Arkiv.

²⁾ Æ. d. A. III

maaske det Bol i Sindal By, som 1558 blev mageskiftet bort til Ejeren af Baggesvogn, Iver Krabbe.¹⁾

1568 fik Præsterne rundt om i Landet Paalæg om at give Indberetning om, hvem der ejede Jorden, og vi faar da at vide om Sindal Sogn, at der var 11 forskellige Adelsmænd, der tilsammen ejede 14 Gaarde, 16 Bol og 11 Huse i Sognet, nemlig:

Magdalene Banner til Baggesvogn 2 Gaarde, 8 Bol og 2 Huse,

Fru Berret til Vindum 1 Gaard, 0 Bol og 1 Hus,

Jens Friis 1 — 0 — 0 —

Niels Jue! 1 — 0 — 0 —

Mourits Justesen til Egebjerg 0 — 2 — 1 —

Bjørn Kaas 2 — 2 — 1 —

Kristoffer Lunges Børn til Odden 1 Gaard, 0 Bol og 1 Hus.

Fru Mette, Morten Krabbes til Bøgsted 2 Gaarde, 2 Bol og 1 Hus,

Philippus Hedenstrup 1 Gaard, 1 Bol og 1 Hus,

Olaf Mouritsen til Klavsholm 2 — 1 — 2 —

Eget (Fru Ellen Galskjøt) 1 — 0 — 1 —

Naar man nu ved, at dette ikke er et enkelt udpræget Eksempel, men at det snarest er typisk, ser man,

1. at saa godt som alle Bønder nu var Fæstere,

2. at Herremændene havde deres Bøndergods liggende spredt over det hele Land.

I ovenstaaende Liste er ingen Selvejerbønder anført, men man maa dog tro, at Præsten har glemt en. I Aaret 1584 var nemlig een Selvejergaard tilbage, Taagholt, thi ²¹/₅ 1584 fik Erik Lange til Engelsholm af Kongen „Kronens Rettighed i den jordegne Bondegaard Taagholt i Sindal med Ret til at tilforhandle sig Ejendoms-

¹⁾ Baggesv. Arkiv.

Køberen, Fru Sofie Sandberg, skulde have „hvis (= hvad) Løsøre og Inventarium, de tyske haver hos dennom annammet“, undtagen fire Borde, som Falk Giøe skal have Lov til at flytte bort. Ligeledes skulde hun have Lejlighed til ved Mikkelsdag at saa Vinterrugen og i Foraaret Vaarsæden, men ellers skulde hun ikke overtage Gaarden før til 1. Maj 1636.

Underskrifterne under Købekontrakten viser, at Falk Giøe skrev en smuk, flydende Haandskrift.

Gaarden var da forpagtet ud til en Mand, der hed Julius de Phey¹⁾, og denne skulde overlevere Gaarden til Fru Sofie²⁾.

Navnetrækkene i Skriftprøverne er: Nederst: malene baner (Magdalene Banner) skrevet 1585, øverst: Falk F. Giøe — Sophia Sandberg, i Midten: Anne Kruse Enevoldsdatter — Birgitte Kruse.

1) Franskmand, gift med Inger Ebbesdatter Galt. De boede 1637—39 i Aalborg. Personalh. Tidsskr. I 240. D. A. A. X. Det er vel ham, der ovenfor kaldes »de tyske« — hans Svigerfader boede i Lübeck.

2) Baggessv. Arkiv E. 9.

SLÆGTEN SANDBERG-KRUSE.

Fru Sofie Sandberg.

Den 1. Maj 1636 gik Baggesvogn saa over til en ny Slægt. Fru Sofie Sandberg, den ny Ejerinde, var Enke efter Enevold Kruse fra Tulsted i Himmerland, der i en Række Aar havde tjent Kristian IV baade til Lands og til Vands. Han havde deltaget i Kalmarkrigen, været Fører for mindre Flaadeafdelinger osv. 1626 blev han udnævnt til Oberst, og samme Aar faldt han i Slaget ved Lutter am Barenberge — 17. Aug. — som Fører for Kongens danske Tropper. (Falk Giøe var ogsaa med der.)

Hans Ægteskab med Sofie Sandberg havde kun været kort; deres Bryllup stod $^{27}/_4$ 1623.

De første Aar af sin Enkestand levede Sofie Sandberg mest hos sin Svigerfader Kristoffer Kruse paa Tulsted. I Købebrevet om Baggesvogn nævnes hun „til Tulsted“, og da Falk Giøe sammesteds hedder „til Bratskov“, kan hun ikke have faaet Baggesvogn ved Mage-skifte med Bratskov, saaledes som det siges i Trap: Danmark IV 76.

Det er ikke saa vanskeligt at forstaa, hvorfor Sofie Sandberg fæstede sine Øjne paa Baggesvogn. Ved at købe denne Gaard kunde hun komme til at bo tæt ved sin Slægt, idet Bøgsted i Astrup Sogn, Nabo-Herre-gaarden, tilhørte hendes Fader, Ulrik Sandberg, og gik i Arv til hendes Broder, Henrik Sandberg.

Før hun overtog Baggesvogn, holdt hun Skifte med sine to Børn, Anne og Birgitte. Skiftebrevet¹⁾, dat. Viborg $^3/_{11}$ 1635, viser, at der til Deling mellem de to Søstre blev i Penge ca. $32^1/_2$ Rdl. og i Jordegods o. 58 Td. Hartkorn, og da deres Moder vilde have, at „de kunde

1) Baggesv. Arkiv D. 1.

retten“.¹⁾ Denne Rettighed har Erik Lange saa overdraget til en anden, thi $18/4$ 1586 fik Ove Lunge til Odden tilskødet Halvparten af Taagholt og to Søsterparter i den anden Halvdel. Dermed var rimeligvis den sidste Selvejergaard i Sognet gaaet over i Fæstegaardenes store Klasse (man sammenligne Tallene fra 1568 og dem fra 1688); inden 1601 kom den under Baggesvogn.

Ved at se paa Listen fra 1568 kan man forstaa, at mange Bønder kun sjældent saa noget til den Herremand, der ejede deres Jord. Svarede de kun deres Landgilde, har de ellers kunnet gøre og lade, som de vilde. Men paa den Tid begyndte Adelsmændene rundt i Landet at stræbe efter at samle deres Gods saa meget som muligt om deres Herregaarde, da det nu var lønnende at drive disse ved Hoveri. Denne Bestræbelse viste sig ogsaa hurtigt i Sindal. Ved Køb og ved Mageskifte forøgede de forskellige Ejere af Baggesvogn deres Gods i Sindal og Omegn, saa det i Løbet af første Halvdel af 1600'erne voksede fra de førnævnte 10—12 Ejendomme til at omfatte saa godt som hele Sognet samt de Dele af de omliggende Sogne, der laa nærmest Hovedgaarden. Til de forannævnte 10—12 Ejendomme, der var de to Gaarde, Aasen og Bradsholt, og otte „Bol“, bl. a. Slottved, fire i Sindal By og rimeligvis Menholt, havde Ivar Krabbe 1558 føjet Mogensbæk, Hejselbæk og Hedegaard i Bindslev Sogn.²⁾ Hans Enke, Magdalene Banner, eller Datteren, Anne Krabbe, fik af Ove Lunge til Odden († 1601) Skøde paa Taagholt.³⁾ Anne Krabbe fortsatte ivrigt. 1604 købte hun af Bertel Falk²⁾ til Højgaard: 1 Gaard i Fjelsted, hvor Laurids Pallesen boede, 1 Bol sammesteds,

1) »Kronens Skøder«

2) Baggesv. Arkiv A. II.

3) Baggesv. Arkiv Register 1638.

hvor Jens Skomager boede, og 1 Gadehus —, som Thyge Nielsen (el. Melsen) forhen iboede. 1614 købte hun af Fru Kirsten Stygge 1 Gaard i Fjelsted, hvor Steffen Jensen og Knud Christensen boede, og Aaret efter købte hun nogle Skovparter ligeledes i Fjelsted af Ulrik Sandberg til Bøgsted.

I Sindal By fik hun 1611 ved Mageskifte med Peder Munk til Estvadgaard:

1 Gaard, beboet af Christen Jensen og Christen Mikkelsen, 1 Gaard, beboet af Jens Persen og Jesper Jensen, 1 Gaard, hvor Jens Persen boede, og 2 Gadehuse, som beboedes af Søren Kaas, Povl Krogh og Søren Jensen.¹⁾

I Astrup Sogn fik hun 1608 ved Mageskifte med Enevold Kruse til Hjerimitslevgaard, Borridsholt, nogle Skovskifter samt Part i Hving Mølle. 1613 fik hun en halv Gaard i Sønderskov — ved Mageskifte med Falk Giøe til Skærso.¹⁾ Rimeligvis hørte ogsaa Lilholt i Mygdal,²⁾ Søttrup og Aagaard By allerede til Baggesvogn i hendes Tid.

Mere kan Baggesvogn Arkiv ikke oplyse om hendes Handeler. Men i de følgende Aar indtil 1635 har hun eller hendes Søstersøn og Efterfølger Falk Giøe købt adskilligt til. Thi da han 1635 solgte Baggesvogn Gaard og Gods til Sofie Sandberg opregnes følgende Fæstere i Sindal Sogn: Mændene i Stokholm, Bradsholt, Menholt, Taagholt, Slottved, 13 Gaard- og Boelsmænd i Sindal By, 8 Gadehusmænd samst., 8 Mænd i Fjelsted, 1 i Sønderskov, 2 i Hjørring, 2 i Skibsby, 1 i Skærping, 5 i Aagaard, 1 i N. Bindslev, samt Mogensbæk, Hejselbæk, Søttrup, Borridsholt, Hving Mølle, Lilholt og Røgelmark.

Aasen, som var den nærmeste Gaard ved Baggesvogn, nævnes ikke. 1640 købte hun den (se senere).

¹⁾ Baggesv. Arkiv A. II. ²⁾ Baggesv. Arkiv E. 9.

Det var saaledes et smukt afrundet Gods, de to Jomfruer Kruse overtog 1649 efter deres Moder; de føjede dog mere til. To Aar efter købte Søstrene af Knud Ulfeld til Svenstrup Sindallund, Ulstedbo, Stoksdal samt 2 Gaarde, 2 Bol og 1 Hus i Fjelsted.

I Sindal Sogn var der nu kun to Gaarde, som Jomfruerne ikke ejede. Den ene var Østergaard i Fjelsted, der 1660 af Fr. Unger til Egebjerg blev overdraget til hans Moder, Fru Barbara Krabbe, vel som en Slags Aftægtsbolig; hun boede der til 1666, da hun og hendes anden Mand solgte den til Jomfruerne Kruse. Den anden var en Gaard i Sindal By, der 1664 ejedes af Erik Sehested, senere af Admiral Marquor Rodsten og dennes Søn Peder Rodsten til Elkjær. Ogsaa den kom under Baggesvogn, idet Fr. Wind 1695 købte den og dens to Gadehuse for 700 Rdl. Samtidig købte han Stabækgaard i Uggerby.

Saa skulde da nu alle de Sindal Bønder, enten de var Husmænd eller Gaardmænd, hver Mortensdag levere deres Landgildekorn til en og samme Godsejer, og desuden skulde de een eller undertiden flere Dage om Ugen arbejde for ham, som „Ugedagsbønder“.

Det var dog ikke et langt Tidsrum, det hele var samlet. „Junkeren“ W. A. Unger solgte Fjelsted By 1717 til Ejeren af Linderumgaard, Henrik Sørensen Kjærulf. Senere fulgte Fjelsted med Linderumgaard under de følgende Ejere: Chr. Ginchelberg 1718—1765, Sixtus Nicolaj Cortsen 1765—1775, Enken gift med Ole Jørgen Billeschov 1777—1797.

Det, at Sindal og Fjelsted Bymænd nu stod under hver sin Herremand, kunde til Tider skabe et Modsætningsforhold, som gav sig Udslag, da der 1789 skulde bygges ny Skole i Sognet (se senere).

Da Linderumgaard blev „slaget“ 1801, købte Fjeldstedboerne deres Ejendomme og blev Selvejere.

Paa Baggesvogn Gods blev Fæstevæsenet ved at holde sig i næsten 50 Aar endnu. Da Godset hørte under Staten (1821—37), spurgte nogle af Mændene i Sindal, om de kunde faa deres Gaarde til Købs; men de fik Afslag.

Godsejer Johs. Chr. Nyholm var derimod ivrig for at faa Bønderne til at købe. Sognefogeden, Lars Jensen i Svindsig, skal have været den første Køber. Den første Række Skøder er dateret $^{23}/_{12}$ 1847.¹⁾

Mads Mose (Matr. Nr. 46) gav 500 Rdl. for sit Hus (ingen Udbetaling); en af de sidste Gaarde, S. Taagholt, kostede o. 4000 Rdl.¹⁾

HERREMAND OG FÆSTEBONDE.

Naar en Fæstebonde skulde overtage sit Sted, blev der aftalt paa hvilke Vilkaar, han skulde have det.

Efterhaanden er det blevet Skik, at Fæsteren fik et F æ s t e b r e v, underskrevet af Herremanden og Fæsteren. Herremanden fik en Genpart.¹⁾ 1719 blev det befalet, at Fæstebreve skulde skrives paa stemplet Papir, og at der paa hvert Gods skulde føres en Fæsteprotokol (ogsaa stemplet), som alle Fæstebrevene skulde indføres i.

Denne Lov blev for Baggesvogns Vedkommende straks efterlevet. Protokollen¹⁾ blev købt og 51 ny Fæstebreve blev skrevet. De fik alle Datoen 8. Septb. 1719. Man maa sige, at det er gaaet hurtigt.

Derefter har Protokollen været i Brug, til Fæstegodset blev solgt. De to sidste Breve er dateret $^{1}/_{3}$ 1844.

Ialt er der i de 125 Aar blevet indført 403 Fæste-

1) Baggesv. Arkiv.

breve. Desværre giver dette ikke en fuldstændig Fortegnelse over alle dem, der i den Tid har været Fæstere under Baggesvogn. I 1719 var der f. Eks. flere end 51 Fæstere; den ene Halvdel af Sindallund og af Borrisholt er ikke nævnt, ligeledes er der kun Fæstebreve for 5 Husmænd i Sindal By, mens der i Jordebogen 1709 findes opført 15, hvoraf de 12 havde matrikuleret Jord.

Det er ogsaa tydeligt, at der — særlig i Tiden 1741—60 — har siddet Mænd ved Gaardene, som ikke er nævnt i Protokollen.

Enten har man da glemt at skrive Fæstebrevet ind — og det kan meget vel tænkes, i det mindste har Skriverne ikke altid været saa omhyggelige, at de har ordnet Brevene efter Tidsfølgen. Eller ogsaa har disse Mænd slet ingen Fæstebrev haft, fordi det har knebet med at skaffe den Rigsdaler eller to, som det stemplede Papir kostede. Man har opsat det. Det siges i mange Fæstebreve, at Fæsteren har ventet i flere Aar med at møde med det stemplede Papir. Og det kan være hændt, at en Mand døde, inden han fik noget Fæstebrev.

Fæstebrevene er af temmelig forskellig Længde, men Indholdet er ellers nogenlunde ens.

Et af de mest udførlige lyder saaledes:

Mathias Clemmensen til Baggesvogn, Deres Kongelige May^{ts} Cammer-Raad, Gør vitterligt at have stæd og fæst, saasom jeg herved stæder og fæster til Jens Christensen af mit Godes underhørende Reserve-Mandskab den halve Gaardspart af Gaarden Sindal-Lund kaldet udi Sindal Sogn, som Fæsterens Fader sidst beboede og formedelst Alderdom og daglig tiltagende Skrøbelighed haver qvitteret og til Sønnen Jens Christensen godvillig afstaaet og efterladt sig fulde Besætning paa Gaarden ligesom og al Ind- og Udbo, hvilken halve Gaardspart, som efter Land-Maalingens nye Matrikul skylder af Hartkorn Ager og Eng 5 Td. 2 Skp. „ Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb., bemeldte Jens

Christensen sin Livstid maa nyde, ibo, bruge og i Fæste beholde med al dens rette tilliggende i Mark og Bygning, ligesom Formanden samme i Fæste haft haver paa følgende Conditioner:

1. at han til præcise Tider svarer og betaler af foranførte Hartkorn alle kongelige ordinære og ekstraordinære Skatter og Paabudder, som enten nu er eller herefter paabydendes vorder, Item Jordebogens sædvanlige Afgift og Landgilde, som er til hvert Aars Martinj (Mortensdag) Dag, Byg 4 Td. og $\frac{1}{2}$ Gaas in Natura, Penge 1 Rdl. 3 Mark danske, samt til hvert Aars St. Johannis Tider Smør 9 Pd.
2. desligeste forretter han det ham anbefalede Hoveri og Rejser tilligemed Godsets andre halve Gaardes Beboere upaaklagelig, naar og til hvad Tid han derom tilsagt vorder.
3. den ham i Fæste forundte halve Gaards Bygning med derved annammede Besætning foruden tiltrædende Ind- og Udbo stedse holde i god og forsvarlig Stand og aarligen bygge og forbedre.
4. Jorden i Marken med al Flid tilbørligen røgter, gjøder og dyrker og intet enten deraf eller Gaardens Tilhørende noget andet være sig Ager, Eng, Tørveskær eller Fædrift bortleje eller i anden Maade til Upligt bruge.
5. holder Fred og Enighed med sin Gaardmand og andre paagrænsende, baade i Mark og Bygning.
6. være sin Husbonde og udsendte i alle Maader lydig.
7. under denne Fæste-Akkord er med Fæsteren aftalt og Fæsteren tilfobunden at indrømme og forskaffe sin Fader Christen Jensen frit Husværelse med Kammer, Seng og Varme, holde ham een Ko og fire Faar paa fri Foder og Græs, item levere ham aarlig 12 Skp. Rug og 12 Skp. Byg, samt efter hans dødelige Afgang, om Gud sparer Fæsteren med Livet og overlever sin Faders Død, da at besørge og koste ham en hæderlig og sømmelig Begravelse.
8. Til Vederlag for denne Underholdning og Bekostning er aftalt mellem Fæsteren og hans gamle Fader, at Sønnen Fæsteren Jens Christensen for hans punktlig Underholdning og Opvartning i fornødent Tilfælde,

vedbliver og beholder al hans Efterladenskab af hvad Navn nævnes kan uden Skifte og Deling, undtagen hans Gangklæder, som Christen Jensen vil at skal deles imellem Fæsteren og hans anden Søn i to lige Dele.

9. For det øvrige retter og forholder sig efter Kongelig Maj^{ts} Lov og Forordninger, som det sig en Fæster vel sømmer og anstaar, alt under dette hans Fæstes Forbrydelse og anden Lov — tilladelig Straf.
10. I lige Maade er Fæsteren lovet en liden Fæste-Bøg udvist i Skoven.

Og saaledes er dette Fæstebrev in Duplo efter Forordningen forfattet, hvoraf enhver enslydende haver til sig taget. Til Bekræftelse under min Haand og Zignet.

Baggesvogn, den 12. April 1768.

Mathias Clemmensen.

Ligelydende Original-Fæstebrev haver jeg modtaget, som jeg herved tilforpligter mig i alle Maader hørsommeligt at efterleve, det bekræftes ved min Haands Underskrift.

Baggesvogn, ut Supra (samme Dato som foran).
J. C. S. (Jens Christensen.)

Bonden havde altsaa især to vigtige Pligter at opfylde:
at betale sin Landgilde og sine Skatter, og
at udføre sit Hoveri.

Landgilden.

Landgildens Størrelse kan for hele Baggesvogn Gods' Vedkommende følges tilbage til 1662, men for nogle af Gaardene er dens Størrelse ogsaa kendt længere tilbage.

De to Gaarde i Sindal By, som Fru Anne Krabbe 1611 blev Ejer af, gav hver i aarlig Landgilde: 6 Td. Byg, 1 Skovsvin, 11 Skilling Gerningspenge, 6 Mark Gæsteri.

I 1662 var de 6 Mark Gæsteri blevet forhøjet til 9 Mark, mens de øvrige Poster var uforandret. Og 1709 er disse stadig de samme, men de 9 Mark er nu omskrevet til 6 Hestegæsterier (= 6 Mark), og nyt er $\frac{1}{2}$ Td. „Tærsebygd“.

Lundergaard skyldte 1611: 4 Td. Byg, 1 Skovsvin, 10 Skilling 2 Alb. Salt-Penge, $\frac{1}{2}$ Mark Jægerhold, $2\frac{1}{2}$ Mark 2 Sk. 2 Alb. Gæsteri. 1662: 3 Td. Byg, 1 Skovsvin, 10 Sk. 2 Alb. Salt-Penge, 1 Mark Jægerhold, 3 Mark 2 Sk. 2. Alb. Gæsteri, altsaa 1 Td. Byg mindre og 1 Mark mere. 1709 er de tre første Poster ligesom i 1662, dernæst $\frac{1}{2}$ Mark Jægerhold, $2\frac{1}{2}$ Rigsort Gæsteri og endelig det ny 2 Skp. Tærsebyg.

Aasen gav 1640: 4 Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Pund Smør, 1 Oxe at fodre, 1 Skovsvin, 1 Gaas, 2 Høns, $3\frac{1}{2}$ Mark 4 Sk. for 5 Hestegæsterier. 1662 hedder det 2 Pund Smør, 4 Mark 3 Sk. Gæsteri, men ellers uforandret. 1709: 6 Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Pd Smør (= 1640), 3 Mark 11 Sk. Penge (= 1640), 12 Rdl. Arbejdspenge — nyt.

Sindallund 1651 (to Mænd): 8 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Løb Smør (= $\frac{1}{12}$ Td.), 6 Mark Gæsteri, 1 Skovsvin, $\frac{1}{2}$ Ask Honning (= 2 Kander). 1 Gaas, 2 Høns. 1662 1 Løb Smør og 1 Ask Honning, ellers som før. 1709: som 1651, dog 1 Ask Honning. 1768: næsten uforandret (se Fæstebrevet S. 133). 1813 og 1843: 6 Td. Byg, 18 Pd. Smør, 7 Mark 4 Skilling.

Ulstedbo gav 1651: $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Skovsvin, $\frac{1}{2}$ Ask Honning, 6 Mark Gæsteri, 1 Gaas, 2 Høns. 1662: ligesaa, dog 1 Td. Smør og 1 Ask Honning. 1709: $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Svin, 1 Rdl. Gæsteri, 3 Rdl. Arbejdspenge. 1746: 4 Lpd. Smør, 6 Rdl. Arbejdspenge + $\frac{1}{2}$ Gaards Hoveri. 1814: Do. + 2 Td. Rug og 1 Td. Byg.

Da Mogensbæk i Bindslev Sogn 1558 kom under Baggesvogn „skyldte“, den aarlig: 2 Pund Byg (= 4 Td.), 1 Løb Smør (= $\frac{1}{6}$ Td.), 1 Skill. Leding, 10 Hestegæsterier. 1709 gav den: 3 Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Pd. Smør (= $\frac{1}{2}$ Løb), 1 For Okse, 1 Svin, 1 Skilling Leding, 10 Hestegæsterier, $\frac{1}{2}$ Td. Tærsebyg, og 1813—43 gav den ene Halvdel af Gaarden: $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, 9 Pd. Smør, 1 Rdl. 5 Mk. 9 Sk.

Hesselbæk i Bindslev Sogn gav 1558: 4 Td. Korn, 1 Brændsvin og Gæsteri. 1709: 4 Td. Byg, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Gaas, 2 Høns, 4 Sk. Leding, 8 Hestegæsterier, $\frac{1}{2}$ Td. Tærsebyg, men 1783, 1811 og 1837 10 Rdl.¹⁾

1) I Jordebogen 1813 staar der 5 Rdl.; men de 3 Fæstebreve har 10.

Af disse Eksempler ser man, hvad der i Almindelighed ydedes som Landgilde. Hovedydelsen er som Regel Korn, kun hvor der var særlig megen Eng, som f. Eks. ved Ulstedbo, ser man, at der gives Smør i Stedet.

Sammenligner man Landgildens Størrelse ved Aar 1700 med Hartkornets, viser det sig, at der af 1 Td. Hartkorn gerne blev svaret 1 Td. Korn eller lidt mindre foruden Svin, Gæsteri m. m.

Foruden disse almindelige Varer træffer man i Jordebøgernes Fortegnelser om Landgilden ogsaa jævnlig: Rug, Havre og Lam. Og to Gange nævnes Limsten, idet en Gaard i Sindal (Nr. 6 i Markbogen) og Stabækgaard i Uggerby i 1709 begge skylder 1 Mark Limsten.

Man vil se, at Afgiftens Størrelse gennem de 2—300 Aar, vi kender den, har været temmelig fast; det skulde den ogsaa være. (Danske Lov). Der har været en lille Stigning i sidste Halvdel af 1600'erne. Jomfruernes Kruse har aabenbart ikke holdt af at regne med Brøker.

Den Forhøjelse af Afgiften, der ses af Jordebogen 1709 i Form af „Tærskbygd“, maa vel sagtens være gennemført af Godsejer Wind, der fik Baggesvogn 1695; men den hører egentlig ikke til Landgildeydelseerne, idet den er Vederlag for Tærskarbejde, altsaa en delvis Hoveriafløsning.

De Forandringer, der blev foretaget i Landgildens Størrelse efter den Tid, har haft til Hensigt at gøre Jordebogsafgifterne simplere. Jordebogen fra 1813 viser, at der da kun var tre Slags Afgifter: Korn, Smør og Penge.

For Sindal Bys Vedkommende blev det gennemført o. 1749—50. — Ligesom de 14 Gaardmænd i Byen fra den Tid af fik lige meget Hartkorn, skulde de ogsaa betale lige meget i Landgilde, nemlig 2 Td. Byg og 2 Rigsdaler — ingen af dem skulde yde Smør. Saaledes

vedblev det at være i de næste hundrede Aar, lige til Gaardene 1847—50 blev solgt til Selveje. Kun i et Par af de sidste Fæstebreve (o. 1837) er Afgiften forhøjet med en Td. Havre.

Husmændene havde betalt med Penge i lange Tider. 1709 betalte saaledes Husmændene i Sindal By alle 1 Rigsort hver. 1611 ved man, at to Huse i Byen gav 2 Mark og 4 Skilling.

Hoveri.

Denne Bøndernes anden vigtige Ydelse overfor Godsejeren er næppe saa gammel som Landgilden. Men allerede i Slutningen af Middelalderen gjorde de Fæstebønder, som boede i Nærheden af deres Godsejer, noget Arbejde for denne.

Det var dog først, da Herremændene o. 1600 udvidede deres Hovedgaardes Marker, at Hoveriet blev en større Byrde.

Før 1600 hørte kun en Trediedel af de Sindal Bønder under Baggessvogn og lidt over en Sjettedel til andre nærliggende Herregaarde, saa Halvdelen af Bønderne har sikkert ikke gjort Hoveri (Pligtarbejde). Paa denne Tid hører man første Gang om Hoveri til Baggessvogn — men ganske vist ikke som noget nyt.

Da Falk Gjõe 1635 havde solgt Baggessvogn, vilde han ikke lade en Eng, der laa „imellem Aasholm og Jeigebjerger Waase med øster Side af den Vej, som løber fra Jeigebjerger Waase og til Lørslev,“ følge med i Handelen. Om, at denne Eng altid har fulgt Baggessvogn, vidner paa Horns Herreds Ting bl. a. Niels Jacobsen i Lilholt, der havde tjent for Kældersvend paa Baggessvogn i 23 Aar, Jørgen Lauridsen i Stokholm, der havde været Ladegaardsfoged og tjent i Gaarden i 24 Aar, samt Jens Pedersen i Aasen,¹⁾ der havde været Foged i

¹⁾ J. P. sendte sit Vidnesbyrd skriftligt, da han ikke kunde møde paa Grund af sin mangeaarige Sygdom.

„henved 20 Aar til 1622, og de siger, at Høet blev bjerget og kørt hjem til Baggesvogn af Gaardens Tjenere. Ligeledes vidner en hel Række af Mænd i Sindal, at de eller deres Folk har været med til at bjerge og hjemkøre Høet derfra. I Brevet til Baggesvogns Fæstere af 9. Novb. 1635 siger ogsaa Falk Gjõe, at de fra nu af skal yde Fru Sofie Sandberg Ægt og Arbejde.

Hvor meget Arbejde, Herremændene kunde forlange, og hvor meget Bønderne virkelig kom til at udføre, kan man ikke vide noget bestemt om.

Ugedags-Bønder er andre Steder i Landet Navnet paa de Fæstebønder, der boede i Nærheden af Herregaarden. Som Navnet siger, har de maattet arbejde for Herremanden mindst een Dag om Ugen. Dette Navn har ogsaa været brugt her i Egnen. Jomfruerne Kruse fører saaledes i 1682 Vidner paa, at de siden 1655 har svaret „Familie-Skat, Rostjeneste og andre Contributioner“ af Søttrup, (i Bindslev Sogn) og at Jomfruernes „Bønder og Tjenere i samme Sogn, som Søttrup er beliggende — er bleven agtet og holdet for Ugedagsgods og skattefri for samme Gaards Skyld, lige med andre Ugedagsbønder regnet og været.“

I 1700'erne har Hoveridagenes Tal været i Stigen i det meste af Landet. Naar Herremændene indførte Forbedringer paa deres Gaarde, paalagde de Bønderne det forøgede Arbejde.

Regeringen gjorde ved Forordning af $\frac{6}{5}$ 1769 et Tilløb til at faa indført faste Regler. I Følge denne blev der for hvert Gods opstillet et Hoverireglement. Desværre findes det fra Baggesvogn ikke. Paa Hæstrupgaard skulde Bønderne fra Vellingshøj (der hver havde o. $3\frac{1}{2}$ Td. Htk.) i Høst- og Sædetid forrette indtil 4 Spanddage (d. e. med Heste og Vogn) og 8 Gangdage¹⁾

1) 8 Gangdage ugentlig = 4 Gangdage med 2 Mænd.

hver om Ugen og i den øvrige Tid indtil 2 Spanddage og 1 Gangdag egentlig.

Der blev ogsaa fastsat, hvor meget der skulde udføres af hver Slags Arbejde i 1 Dag. Paa Hæstrupgaard vel som paa de andre Gaarde:

1 Plov skal i 1 Dag pløje 8 Skp. Sædeland; den skal bespændes med 6 Heste og følges af 1 Karl, 1 Dreng eller 1 Pige. 1 Harve skal i 1 Dag harve 6 Skp. Land og følges af 1 Dreng eller 1 Pige. 1 Dags Rejse er 6—8 Mil. 1 Vogn læsses med 3 Td. Korn eller 3 Td. Smør, eller 3 Td. Kalk, eller 80 Mursten eller 4—12 Stk. Tømmer. 1 Vogn skal indage 4—8 Læs Korn, 4—5 Læs Hø efter Markens Fraliggenhed, og den følges af 1 Karl, 1 Pige og 1 Dreng. 1 Vogn skal indage 10—12 Læs Tørv. 1 Vogn skal blande 24—30 Læs Gødning. 1 Vogn skal udage 10—16 Læs Gødning med 1 Karl og 1 Pige eller 1 Dreng til at sprede. 1 Hovbud skal i 1 Dag meje 8 Skp. Sædeland, skære 1400 Tørv, grave 10 Fv. ny Grøft 2×2 Al., sætte 5 Fv. Dige, oprense 30 Fv. gl. Grøft, forbedre 16 Fv. gl. Dige, tærsk 2 Traver Korn. 1 Pige skal i 1 Dag rense 3—4 Td. Korn eller to og klippe 10 Faar.

Paa Baggesvogn Gods fik Bønderne først i 1700'erne lidt mindre Hoveri, idet Søttrup nu ikke mere blev drevet som Ladegaard, men blev bortfæstet igen.

Snart kom dog en større Stigning, da Mændene i Fjelsted 1717 kom under Linderumgaard, og de tilbageværende ogsaa maatte tage deres Part. Og ved Aar 1750 tog Godsejeren en anden Gaard ind under Hovedgaardens Drift.¹⁾ Det var Aasen, der laa nærmest Øst for Baggesvogn. Da fik Godsejeren Brug for mere Hoveri. Og som Bønderne forklarede under en Proces 50—60 Aar senere, havde Herremanden sluttet den Aftale med Bønderne, at de foruden at forrette deres sædvanlige Hoveri ogsaa skulde dyrke Aasens Jorder. Men til Gengæld skulde de kun betale halv Landgilde. Som

1) »Det var aabenbart fuldstændig lovstridigt«, sagde Prokurator Holm i 1817.

man ser er der her ikke tale om en vilkaarlig Forøgelse af Hoveriet.

Struenses Regering tog kraftigere fat; den paabød ²⁰/₂ 1771, at Hoveriet for en Gaard paa 6 Td. Htk. ikke maatte overstige 48 Spanddage og 96 Gangdage om Aaret. Men denne Bestemmelse var ikke efter Godejernes Sind, og da Struense var borte, indførte Forordningen af 1773 igen det ubestemte Hoyeri. Kun for en Del af det saakaldte Omgangshoveri blev der for hvert Gods fastsat et Højdemaal. For Baggesvogn blev det fastsat saaledes — beregnet til 2 Halvgaarde med o. 8. Td. Htk:

1. Kornavlens Rensning og Opkørsel fra Laden 1 Spanddag og 4 Gangdage.
2. Skovning til Bygning og Brænde samt af Lyng 8 Spanddage og 8 Gangdage.
3. Tørvegravning, Røgtning og Hjemkørsel 2 Spanddage og 4 Gangdage.
4. Korn- og Halmstak Arbejde 1 Spanddag og 1 Gangdag.
5. Ladegaards Husenes Reparation 2 Spanddage og 3 Gangdage.
6. Vandsteders Rensning 1 Spanddag og 4 Gangdage.
7. I Flytningstilfælde for en Ejer eller Forpagter 2 Spanddage og 0 Gangdage.
8. Fedevarers Kørsel 2 Spanddage og 0 Gangdage.

Ialt 19 Spanddage og 34 Gangdage.

Til Sikkerhed skulde Bønderne efter hver af disse Dages Arbejde have en „Billet“, en firkantet efter en Spanddag og en rund efter en Gangdag, med Paategning om hvilket Arbejde, der var „aftjent“.

Til Sammenligning kan nævnes, at Bønderne paa Linderumgaard Gods til samme Slags Arbejde skulde yde 15 Spanddage og 28 Gangdage, paa Odden 20 og 39, Skaarupgaard 20 og 30, Eskjær 21 og 41, Asdal 17 og

34 og Kjærsgaard (Tornby) 25 og 39. Baggessvogn indtager altsaa en Gennemsnitsplads.

Saa gik Guldbergs Tid. Kronprins Frederik og hans Bondevenner tog fat. Landbolovenes smukke Tid kom. Først faldt Træhesten (man hører ikke en eneste Gang om nogen Træhest paa Baggessvogn, men derfor kan den jo nok have været der). Dernæst løstes Stavnsbaandet (1788). Og saa tog man fat paa en Ordning af Hoveriet (1791—1799).

Man begyndte med at opfordre Godsejere og Bønder til at indgaa frivillige Overenskomster om Hoveriet, saa der blev fastsat, hvor mange Dages Arbejde, der i det højeste skulde udføres.

I Efteraaret 1791 samledes da Bønderne til Møde med Godsejerne. Hovedgaardens Marker og dens Afstand fra Gaardene blev opmaalt, saaledes som Regeringen bød, og der blev udregnet, hvor mange Dages Arbejde der var nødvendige til Gaardens Drift. Men Bønderne var mistænksomme overfor det ny. Baade paa Linderumgaard og Baggessvogn og flere af Egnens Gaarde¹⁾ vilde Bønderne nok gøre deres Arbejde, som de var vant til, men de vilde ikke gaa ind paa en „Forening.“ Alt blev saa her ved det gamle, kun med den Forskel, at Herremændene nu skrev nogle — sikkert meget rigelige — Højestetaler op.

Da Regeringen stadig mere indskærpede „Foreningerne“, fik man 1795 en saadan for Baggessvogn Gods.

Ved Forhandling mellem Godsejeren, Bønderne og Amtmanden blev man enig om Sagen. Fra nu af skulde hver Bonde have et Uddrag af denne „Hoveriforening“. ²⁾

¹⁾ Rigsarkivet: Hoveriefterretninger i Henhold til Placat. 24/8 1791.

²⁾ Originalen findes i Landsarkivet i Viborg; den er forsynet med følgende Udskrift: »Forening om Hoveri Arbejdets Bestemmelse efter Placaterne af 24. Juni og 23. December 1791 for Baggess-

Den skulde hæftes til Fæstebrevet, saa han altid kunde vide, hvad han var pligtig til at udrette. Dette Udtog findes ved enkelte af Fæstebrevene i Arkivet, og det ser saaledes ud:

Udtog

af Hoveri Foreningen for Baggsvogns Gods, som indeholder, hvad enhver halv Gaard har at forrette saavel af Hovmaal som i Henseende til Omgangs Hoveriet forfattet i allerunderdanigste Følge Forordningen af 6. December 1799 § 4 til Vedhæftelse af N. N.' Fæstebrev paa

„I. Hovmaalene betræffende

a. udi Indmarken, der bestaar af 11 Aars Gjøder nemlig: 1. Tvedemark, 2. Hejselmark og Skøtmarken, 3. Stenvadsmark og Gadens Agre, 4. Bremagersmark og Jordbærledets Agerskifter, 5. Søndermarken eller Langagre, 6. Steenagermark, 7. Skrædermarken, Norden Dammene, Hedens Blokke og Snedkermarken, 8. Sletholt, Woerholt, Smedetofte og Møllemarken, 9. Norden Vejen paa Andersmark, 10. Sønden Vejen paa Andersmark, 11. I vester paa Andersmark ved Teglovn.

Hvoraf aarlig indtages et heel Aars Gjøde til Bygsæd, der pløjes, harves og besaas med 6 Kjærver; hvori enhver har sit Skifte efter den sædvanlige Lodkastning imellem Bønderne i Overværelse af Hosbonden eller Bøjtjent, hvor da enhver Mand faar sit bestemte Hovmaals Størrelse efter Qvadrats Indhold i Brede og Længde alt i Overensstemmelse med Foreningen, som da bliver dyrket og bearbejdet forsvarligen.

b. Aasensmark og Udmarks Jorder.

Indtages aarligen til 10 Tdr. Bygsæd, der behandles ligesom Aars-Gjøderne, og dette, som saaledes indtages, bliver som hidtil at inddele imellem samtlige Hoverie Bønder 1, 2, 3 a 4 eller flere om en Lod indbyrdes alt efter Jordens Beliggenhed og Fordeelagtigste Maade som Foreningen ommelder.“

Hver af de 6 Marker i Indmarken, der var i Brug,

---

vogn Hovedgaard udi Sindal Sogn, Horns Herred, Aastrup Amt og Aalborg Stift.« Den er underskrevet d. 3. Aug. 1795 af 38 Mænd og senere af 5 andre.

blev delt i 41 Lodder, og enhver Halvgaardmand fik saa sit Stykke at dyrke. Der var dog mere end 41 Mænd, der var pligtige at gøre Spanddage, d. v. s. møde med Hesteforspand, idet der var nogle faa Mænd, der kun skulde yde $\frac{1}{3}$ af en Halvgaards Hoveri.

De 41 Lodder skulde være lige store. I Praksis var det naturligvis vanskeligt at gøre alle Lodder ens, især paa en Mark, der som Baggesvogns lunefuldt gennemkrydsedes og omslyngedes af Skove, Krat og Enge, Damme og Bække.

I Sletholt Mark f. Eks. var den mindste Lod o. 6000 □ Al., mens den største var 11400 □ Al. I en anden Mark var den mindste 3500, den største 7000 □ Al. Der skulde altsaa kastes Lod mellem Bønderne, for at der ingen Klage skulde blive over, at en fik det for let, en anden for svært.

Det Arbejde, hver Halvgaard var pligtig at udføre paa de 6 Lodder, som tilfaldt den, blev sat til 21 Spanddage aarlig. At pløje een saadan Lod skulde være 1 Spanddagsarbejde, mens Harvningen skulde udføres i den halve Tid. Men det bestemtes, at der ikke maatte tilsiges til mere end 3 Spanddage i een Uge — for at Bønderne ogsaa kunde faa Tid til at passe deres egen Jord.

c. Engene og Baarerne (Græsmarkerne).

„Da bliver samme som hidtil og i Overensstemmelse med Hoveriforeningens Forskrift af hver Mand at bjerge og behandle.“

I Høøsten var hver Gaard pligtig at forrette 6 Spanddage og 23 Gangdage. En Karl med sin Hjelper skulde slaa og bjerge 2 Læs Hø i 1 Dag, rive og sætte det i Stak i 2 Dage. At hjemkøre 4 gode Læs Hø (eller modtage dem i Laden) er 1 Spand- eller 2 Gangdage.

d. Korn Høøsten.

De Marker, som aarlig besaas, bliver Kornet eller Afgrøden derpaa at bjerge og behandle, som Foreningen omtaler med den Forandring, som lyder saaledes: „Til deres Lindring ved Kornets Hjemagning til Hovedgaarden om Høøsten er det vedtaget, at saa vidt Vejerliget det vil tillade, skal den ene halve Deel hjemage en Dag, og

den anden halve Deel hjemmage den anden eller næste Dag, paa det de ikke |: som undertiden forhen |: skal lide Ophold i saa travl en Tid, og den ene være til Hinder for den anden.“

I Kornhøsten forretter hver Gaard 8 Spand- og 29 Gangdage. — At meje og opbinde Kornet paa en Ager (Lod) er 2 Gangdage; at hjemkøre, rive og modtage samme er 1 Spand- og 2 Gangdage.

„e. Hegnet, der efter Opmaaling er som følger: Af Risgjærder 321 Favne, af Jordvolde 3189 Fv., af Grøfter og Bække 3386 Fv. Alt til Istandsættelse efter Foreningen dog med den reservation, som Foreningen omtaler saaledes af Indhold: „Dog skal Hoverie Bønderne ikke holde videre vedlige af det anførte Hegn, end hvis (d. e. hvad) de til Aarets Udgang 1790de har gjort og deraf forrettet, førend Hosbonden selv har ladet det gamle Dige og Hegn om Gaardens Mark istandsætte, da saa enhver derefter faaer sin tildeelte Lod at vedligeholde.“

Af Hegnsarbejde udfører hver Gaard 4 Spand- og 6 Gangdage.

1 Karl skal i 1 Dag sætte (naar Materialerne er paa Pladsen) 8 Fv. Risgjærder eller 3 Fv. Dige, 3 Al. bred og 3 Al. høj eller 5 Fv. Grøft 2 Al. bred og 1¹/₂ dyb.

f. Møgagning, der gandske forrettes uden Hensigt til Dages Antal, naar allene det tilfaldne Aars-Gjøde af Indmarken og de 10 Tdr. Bygsæd af Aasens mark og Udmarken er forsvarlig gjødet.

II. Omgangs Hoveriet af 1¹/₂ Gaard:

	Rejser	Spand dage	Gang dage
a. Møgblanding		3	3
b. Vandstæders Rensning		1	1
c. Mærgel at føre paa Jorden		2	3
d. Tærskningen med videre, som indeholdes med 9' Post i Foreningen.			64
e. Hæsses Flytning		1	2
f. Skovning		2	4
g. Tørveskiering		2	4
h. Lyng og Bageris		2	2

	Rejser	Spand- dage	Gang- dage
Overført		13	83
i. Vandfure og Grobe i Marken		1	1
k. Borg og Ladegaards Vedligeholdelse I Henseende til denne Post er For- eningen tilført følgende Bemærkning under Bogstav b.: „Det er mundtlig og i min Nærværelse og ved min Mellemlforhandling vedtaget, at Bøn- derne skal være fri for Arbejde ved Borggaards Bygningerne : undtagen i Ildsvaades Tilfælde, som Gud af- vende : medmindre de dertil skal finde Tid og Lejlighed.“		3	5
l. Korn Varers Transport	6 el.	18	
m. Ladegaards Husenes Reenholdelse			2
n. Flytnings Tilfælde	2		
o. Broer, Dæmninger og Vejes Istand- holdelse		1	2
p. Renset Korn af Laden til Loftet at opføre		1	3
q. Steens Afsankelse i Mark og Eng			1
r. Sædevarers Transport	1 el.	3	
s. Sædemand og Sædekorn		2	3
t. Adskilligt Hoveri Arbejde, saasom Sædekorn at hente, Kongelige Skatter til Amtstuen at transportere, Viin og Brøds Hentelse til Kirkerne, Høe og Foders Henførelse ved Studesalg, Arbejde ved øde og fæsteledige Stæder		3	3
u. Brænde til Teglovnen		2	4
		2	26
	2	26	107
	+	7 el.	21

Foranbemeldte og saakaldte Omgangs Hoveri forrettes alt i Overensstemmelse med den vedtagne Hoveriforening, hvor der er fastsat, hvad der af ethvert Slags Arbejde skal forrettes à. Dag, ligesom og her anføres den Bemærkning, som paa Foreningen under Bogstav d. er

anført saaledes: „Naar det til et vist Slags Arbejde bestemte Antal Dage ikke i et Aar skulle behøves, maa samme i ingen Tilfælde og under ingen Forevending til noget andet Slags Arbejde omvexles eller æskes.“

Til Slutning anmærkes, at det ugentlige Hoveri, som i det højeste til de forskellige Aarets Tider skal forrettes, bliver som Foreningen omtaler. — (se foran).

Det samlede Tal af Hovdage bliver da:

Pløjning og Harvning	21 Spanddage,		
Høhøst	6	—	og 23 Gangdage
Kornhøst	8	—	— 29 —
Hegn.	4	—	— 6 —
Omgangs Hoveri	2 Rejser	26 Spanddage	og 107 Gangdage
	+ 7 — el.	21	— — „ —
<hr/>			
Ialt	2 Rejser,	65 Spanddage,	165 Gangdage
	samt 7 — el.	21	— — —

Rejserne har nok tit været det mest ubehagelige af Hovarbejdet. — Ved Overenskomsten 1795 blev deres Længde dog indskrænket.. En Rejse paa 4 Mil skulde nu være det højeste, Bønderne var pligtige at udføre. Inden for denne Grænse laa Hjørring og Fladstrand, Skagen og Sæby kunde vel til Nød ogsaa komme med; men Aalborg laa for langt borte. Ingen Fortolkning kunde bringe Vejlængden dertil ned til de 4 Mil. — Imidlertid hændte det enkelte Gange senere, at en af Bønderne blev tilsagt til en Aalborg Rejse. Og da det engang i Kammerraad Aagaards Tid ogsaa blev forlangt, nægtede Bønderne det, da de i Følge „Hoveriforeningen“ mente, at Herremanden ingen Ret havde til at kræve en saadan Rejse. — Efter denne Aftale levede man saa i god Enighed — ser det ud til — i hele Gleeurups Tid. Og adskillige Landgilde-Kvitteringsbøger, hvoraf en enkelt gaar tilbage til 1770, viser, at Bønderne (det er dog maaske kun dem i Sindal og Aagaard Byer, det gælder) netop har betalt det halve af den Landgilde, som stod og blev ved at staa opført i Jordebogen. Gleeurups Eftermænd, Grev Fædder (1799—1809) og Kammerraad Aa-

gaard (1816—1820) var dog ikke fornøjede med denne Ordning, og de fik Dom for, at Bønderne skulde betale hele Landgilden efter Jordebogen. Særlig i Aagaards Tid har Bønderne gjort, hvad de kunde, for at den gamle Aftale skulde staa ved Magt. Herremanden anlagde Sag imod dem; (han krævede hele Jordebogsafgiften) og Sagen blev paa samme Tid, 1817, ført for to Herredsretter — Aagaard Bys Mænd stod for Horns Herreds Ret i den nye Købstad Frederikshavn og Sindal Bymænd for Vennebjerg Herreds Ret i Hjørring. Da det var de samme Sagførere, der førte Sagen begge Steder, Holm for Bønderne og Capt. Munck for Godsejer Aagaard, og ligeledes samme Dommer, maatte Dommen blive ens: Bønderne skulde betale fuld Landgilde (og blive ved at drive Aasens Jorder).¹⁾

Men havde Godsejeren ikke Ret i sine Krav om fuld Landgilde og det store Hoveriarbejde, saa gjaldt det om at faa det fastslaaet nu. Derfor tog fire Mænd Mod til sig og anlagde Sag (1817) mod Godsejer Aagaard, deres „Husbond“. De fire var Jørgen Andreasen i Lundergaard, Niels Andersen i Østergaard, Christen Pedersen i Slottved og Jens Sørensens Enke i Sparrevogn. Dommen har været til stor Tilfredsstillelse for Bønderne, idet de fik Medhold, og Godsejeren maatte oven i Købet udrede 20 Rdl. i Omkostninger (han var heller ikke denne Gang mødt til Forligsprøven).

Iøvrigt forstaar man, at Tallene i Hoveriforeningen var saa rigelige, at Bønderne ikke kom til at udføre saa meget Arbejde. Dette siges af Bønderne 1828.

Selv om der til Tider kunde være Liv og Lystighed paa Hovmarkerne, har Bønderne dog tit været kede af at „gaa til Hove“.

---

¹⁾ Bønderne fik en lille Tilfredsstillelse ved at høre, at Godsejeren maatte af med 10 Rdl. i Omkostninger, fordi han ikke mødte til Forligsprøven.

Regeringen gik ikke videre i sine Reformer angaaende Hoveriet; thi Krigenes og Pengekrisens Aar kom, og den fik andet at gøre. Selv i den Tid, Baggessvogn Gods var under Staten (1821—37), blev der ikke gjort nogen Forbedring, ikke engang da nogle Bønder her i 1828 søgte om at faa Hoveriet afløst med Penge. Bønderne var bange for, at de, hvis Gaarden blev solgt, skulde blive afkrævet alt det Hoveriarbejde, som var opført i „Foreningen“, men som de i Virkeligheden aldrig havde „præsteret“. ¹⁾ Men de fik Afslag. Rentekammeret kunde kun tænke sig en Undersøgelse af, om Bønderne evner at yde det Hoveri, de staar for.

Først da Godset 1837 blev solgt til Johs. Christopher Nyholm, kom det nye. Af Jordebogen fra 1843 kan man se, at paa den Tid var der kun 5 Gaarde og 1 mindre Sted, som nu gjorde Hoveri (de to Bradsholt Gaarde, de to Nymark, den ene af Østergaardene og Tummelbak). For alle de øvrige Gaarde var Hoveriet nu afløst med Penge. Og Taksten var 20 Rdl. om Aaret for hver Gaard. Husmændene blev derimod ved at gøre Hoveri: een Dag om Ugen (enkelte to) samt 10 Høstdage, det er Regelen, hvorfra der dog er en Del Undtagelser, idet nogle var hovfri. Tilsammen skulde Husmændene i 1843 gøre 986 Ugedage og 106 Høstdage, samt 10 „Løbe-Rejser“ til Aalborg og 16 paa 3-4 Mils Længde.

Summen af det afløste Gaard-Hoveri udgjorde samme Aar $663\frac{1}{3}$ Rdl. Desuden skulde de fleste Gaardmænd hvert Aar køre 4 Rejser til Frederikshavn (ialt 130) og køre Gødning i 2 Dage (ialt 68 Dage).

Denne Ordning har sikkert været fordelagtig for Godsejeren, idet han nu var sikret en fast Sum, der let har kunnet opveje den Forøgelse i Arbejdskraft, som han

¹⁾ Rigsarkivet: Pakke: Kontoret for Statsaktiverne 1819—41.

nu til Stadighed maatte holde paa Gaarden. Men paa den anden Side har Bønderne aabenbart ogsaa set paa det nye som en Fordel, da de nu kunde blive hjemme og passe deres Jord bedre, maaske endda spare en Karl og et Par Heste.

Godsejer Nyholm var imidlertid — som andet Steds omtalt — ivrig, for at Bønderne skulde købe deres Gaarde, saa de kunde være deres egne Herrer. Det var derfor kun i faa Aar, Ordningen med det afløste Hoveri bestod.

d. Indfæstning. Foruden de aarlige Ydelser (Landgilde og Hoveri), som Bønderne var pligtige til at svare Godsejeren, kom mange af dem ogsaa til at udrede en Sum een Gang for alle, nemlig ved deres Tiltrædelse til „Stedet“. Det var den saakaldte Indfæstning. At en saadan Afgift skulde ydes for at faa Lov at overtage Fæstet, var den almindelige Regel.

Indfæstningens Størrelse var meget forskellig til de forskellige Tider i Modsætning til de to andre faste Ydelser. Og gennem dens Størrelse faar man nogen Oplysning om Bøndernes økonomiske Vilkaar i de forskellige Tidsrum.

Naar Tiderne var gode, saa Landbruget betalte sig, vilde de unge Mænd kappes om at faa Jord. Da kunde Herremanden faa meget i Indfæstning, mens han i daarlige Tider maaske kun fik en lille eller slet ingen Indfæstning. Ja „Stedet“ kunde endog være saa usselt, at Godsejeren maatte give Fæsteren et større eller mindre Vederlag for i det hele taget at faa det bortfæstet. Saadanne Overenskomster blev da gerne indført i Fæstebrevet, ligesom Indfæstningssummen i andre Tilfælde. Men det hænder ogsaa meget tit, at der blot staar „den akkorderede Indfæstning er betalt“.

Der findes i Arkivet ingen Oplysninger om Indfæstningens Størrelse før 1719. Og i mange Aar efter er

det kun sjældent, at Fæstebrevene fortæller noget om nogen Indfæstningssum.

Da Mette Nielsdatter og nogle Maaneder senere hendes tilkommende Mand i 1727 fæstede Skøven i Astrup, dengang et Hus med 2 Skp. 3 Fdk. Hartkorn, gav de hver Gang Indfæstning, sidste Gang 2 Sidlr. Og da Laurs Povlsen 1731 kom til Skjelstrup i Sindal, gav han 6 Rdl.

Andre Fæstebreve fra det samme Aar nævner ikke Indfæstning. Deraf kan dog ikke sluttes, at der ingen er betalt. Men i en Række andre Breve ses, at Godsejeren har maattet punge ud:

Jørgen Jensen, der fik en Gaard i Sindal By 1729, fik 2 Rdl. til at reparere de brøstfældige Bygninger for. Chr. Christensen i Bradsholt skulde være fri for at betale Landgilde i tre Aar til 1730, og da han „gik fra“ 1731, fik Eftermanden bl. a. Sædekorn, Tømmer og en Ko. Mikkel Laursen og Jakob Pedersen, der samme Aar hver fik en Gaard i Sindal By, fik saa mange Heste, at der ved hvert Sted fandtes seks; desuden skulde de være fri for at svare kongelige Skatter i et Aar og for Hoveri til 1. Maj 1733.

Jens Christensen, der kom til Sparrevogn 1734, skulde være fri for Landgilde i et Aar. Thomas Jensen i Sindal By, fik samtidig 2 Læs Bøgetræ til Vognredskab, $\frac{1}{2}$ Tylt Fyrretømmer til Husenes Reparation, $\frac{1}{2}$ Td. Rug og $\frac{1}{2}$ Td. Malt (det var kort før Høst). 1735 fik Anders Pedersen Horne, der kom til Nørgaard i Sindal, Korn til Vaarsæd og $\frac{1}{2}$ Aars Skattefrihed. Jens Vigelsen i Sindal By fik 4 Læs Bøgetræ og 2 Lispund Hamp. 1736 fik to ny Fæstere Sædekorn. Og 1739 fik Chr Sørensen i Ledet i Sindal 5 Heste, 2 Køer, 2 Ungnød, 1 Lispund Jern, 2 Lispund Hamp til Redskab, 1 Vogn og Træ til 1 do. Lars Thomsen i

Sindal skal ikke betale Landgilde før Aaret efter. Anders Jensen i Østergaard fik 1741 2 Heste, 2 Køer samt Korn; samtidig fik Christen Jensen i Bradsholt 7 Td. Korn, 1 Hest, 3 Fæhøveder, 1 Lispund Hamp, 1 Lispund Jern, Træ, og noget lignende fik samme Aar Jens Hansen i Sindal og Hans Christensen i Aagaard.

Fra den næste Snes Aar findes kun 18—20 Fæstebreve. Flere af disse siger, at Fæsterne ogsaa nu har faaet Hjælp. Et — til Niels Madsen, Langheden i Sindal By — siger, at der ikke skal gives Indfæstning. Men de fleste er tavse om dette Spørgsmaal.

Fra o. 1760 bliver der sjældnere Tale om Hjælp, mens der engang imellem siges, at der er ydet Indfæstning. Ja, i 1764 fik Peder Jensen nok den ene Halvdel af Taagholt uden Indfæstning; men da Peder Larsen et halvt Aar senere overtog den anden Halvdel, der fandtes i meget god Stand, maatte han ud med 20 Rdl., og Paars Jensen, der samme Aar fik Fæstebrev paa Øster Hejselbæk i Bindslev, som han dog havde drevet i nogle Aar, gav 40 Rdl. Andreas Brun i Bolleholt gav 1770 24 Rdl. (6 Gange saa meget som Landgilden), og lige saa meget gav Anders Jensen i Sandager 1771. Derefter er der igen lang Tavshed. I 1797 siges, at Thomas Pedersen i Lille Bradsholt (et Hus) ingen Indfæstning skal give.

1809 gav Niels Baltzersen i Mogensbæk ($2\frac{1}{2}$ Td. Htk.) 50 Rdl. i Indfæstning samt 10 Rdl. i Bryllupsudstyr til Formandens Datter. Jens Jensen i Sindallund ($4\frac{1}{2}$ Td. Htk.) gav 1811 300 Rdl., mens Morten Christensen i Birket fik denne lige saa store Gaard uden Indfæstning. Samme Aar gav Anders Andreasen i Taagholt (4 Td. 3 Skp. Htk.) 170 Rdl. og Laurs Jespersen i Skoven (4 Td. Htk.) 450 Rdl. Og endelig i 1812 (Aaret før Statsbankerotten) gav Niels Laursen i Tronsig

(4 Td. Htk.) 800 Rdl., og Laurs Nielsen i Skjelstrup (3 Skp. Htk.) 400 Rdl.

Disse høje Tal vidner om, at Pengenes Værdi var dalet voldsomt. Bankerotten kom og efterfulgtes af trange Aar. Saa hører man ikke noget om Indfæstning før 1827, og da er man igen kommen paa det jævne. Da gav Hans Nielsen i Taagholt 50 Rdl., Jens Svendsen i Bradsholt 30 Rdl., Jens Chr. Pedersen i Bakken i Astrup (2 Td., 2 Skp. Htk.) 50 Rdl., Jens Chr. Thomsen af et Hus i Sindal By 30 Rdl., Chr. Olsen af et do. i Bjørnsbølle 20 Rdl., to andre Husmænd i Sindal 15 og 5 Rdl, og endelig blev Jens Sørensen i Ledet helt fri.

Alle disse Beløb skulde udredes i Sedler. (Man ser et Eksempel paa, at der endnu var Forskel paa Værdien af Sølvpenge og Seddelpenge). Sølv nævnes første Gang 1836, da Lars Thomsen i Bradsholt gav 50 Rdl. Sølv. Jens Christensen i Sindal By maatte derimod ud med det tredobbelte af en Gaard af samme Størrelse (Sedler).

Tallene er i det hele meget forskellige. 1833 gav fem Husmænd hver 10 Rd. Sedler; men 1837 gav Murermester Christen Nielsen (senere Skoven) 100 Rdl. Sedler af et lignende Hus. Af flere Gaarde blev der sidst i 30'erne givet 100 Rdl. Sedler. Det største Tal findes ved Lundergaard (4 Td. Htk.) 1844, hvor der for Indfæstning og Inventar blev givet 350 Rdl. Dagen efter blev der af Slottvedgaard givet 200 Rdl. Disse to Gaarde var de sidste, der blev bortfæstede. Tallene bliver større og større. Og da Sedlernes Værdi stadig mere nærmede sig Sølvets, kan man af disse Tal læse et Vidnesbyrd om, at det her som andre Steder i Landet gik fremad for Landbruget, at det nu kunde betale sig.

BYERNES OG GAARDENES PLADS, UDSTYKNING OG UDFLYTNING.

(Se 2 Kort bag i Bogen.)

Sindal By.

Det ældste kendte Kort over Sindal er tegnet o. 1797¹⁾ i Anledning af den store Udskiftning.

Originalen skulde opbevares paa Baggessvogn, men den findes der ikke længere. Derimod er der en Kopi af den i Matrikelarkivet i København.

Af dette Kort ses, at Sindal Bys Huse og Gaarde endnu 1797 laa tæt sammen, som de har ligget i 1688 og meget længere tilbage; dog var de to Nymark-Gaarde flyttet ud fra Byen paa den Mark, som har givet dem Navn.

Byen dannede en Halvkreds.

Nordligst laa naturligvis Nørgaard (Nr. 11 i 1688) paa sin nuværende Plads, Syd for laa flere Gaarde langs Vejen, som endnu gaar der. Ved Skolen svingede Rækken imod Øst, og her laa yderst i Rækken de to Østergaarde, nogle Hundrede Meter Øst for Skolen.

Efter Udstyknngen, da hver Gaard fik sit særlige, sammenhængende Stykke af Marken, skiftede Byen snart Udseende. Gaardene rykkede ud: Kolsager op paa Bakken (Kollen) Nordvest for Byen, i Sigen Nord for Kolsager blev Tronsig lagt, i Lavningen Syd for i Læ for Vestenvinden Lundergaard. Nørgaard blev liggende og beholdt sit Navn, skønt der nu var tre Gaarde Norden for. Skoven rejste sig i Skovmarken, Østergaardene flyttede sig et lille Stykke Øst paa, men længere mod Øst fik Ledet, Tyrsig og Svindsig Plads.

Paa den gamle Tomt blev foruden Nørgaard ogsaa Vestermark samt de to „Steder“, der vel omtrent har dannet Midtpunktet af Byen, Skolen og den navnløse Gaard, Matr. Nr. 5. Den gamle, næsten tilgroede Dam

¹⁾ Baggessvogn Arkiv F. 1.

Vest for denne sidste har sagtens været Byens — om ikke eneste. saa dog midterste — Gadekær. Her har Byen ligget lunt ved Foden af en Aas, især i fordums Dage, da Skoven endnu stod deroppe paa Aasens Ryg. Det luneste Sted kunde Byens Mænd finde, naar de gik op ad Skraaningen til Udkanten af Skoven. Her midt for Byen rejste hver Bymand sin Sten til Sæde, og her var Grandestævnet¹). Bedre Plads kunde Granderne ikke faa til Raadslagning om Byens Tarv, og her stævnede de henimod, naar Byhornet lød i den tidlige Morgenstund, og Oldermændene kaldte dem til Grandestævne. — Granderne havde en Grandestok, hvorpaa de forskellige Bøder („Gaasepenge“) blev indsnittede. Senere blev disse Bøder drukket op i Øl og derefter udslettede.

Det sidste Grandestævne skal være holdt i Aaret 1797 under Ledelse af Grandefogeden Laur s P a a l (Poel).

Hermed var et ældgammelt Samfund omstyrtet.

Pladsen indenfor Husenes og Gaardenes Kreds blev overalt i Landet kaldt Gaden. Gaden i Sindal By var særlig stor, men laa da heller ikke unyttet hen. 1828 siges der: „Sindal Bys før Udskiftningen vidtløftige Gade var godt indhegnet til Drift for Plage, Fjerkræ o. s. v.“²).

Gadens Udstrækning kan vel nu ikke fastslaaes helt nøjagtigt. Fra Grandestævnets Plads og fra Gaardenes sluttede Række i Vest har den strakt sig mod Øst omtrent dertil, hvor Bindslev-Vejen nu gaar. Her ligger endnu et Par Huse, der med Navnet Gaden minder om den gamle By. Fra den rimeligvis smalle Østside gik Nordsiden af Gaden i N. V. fra det Sted, hvor Ledet ud til Marken stod (ved Agerledet), op til Nørgaard, og Sydsiden gik i S. V. Syd om den gamle Østergaard

1) Meddelt i »Vends, Tid.« af Lærer Sørensen efter den gamle Sognefoged Lars Jensen, Sindallund.

2) Brinck Seidelin; Hjørring Amt S. 224.

og har nok derefter fulgt den sydlige Side af den Lavning, hvor den gamle Markvej endnu gaar.

I Markbogen fra 1683 har man for første Gang en fuldstændig Liste over alle de Ejendomme i Byen, hvortil der hørte Jord. Der var da 11 Gaarde og Boelsteder (beboet af 15 Mænd), samt 13 Huse. Ingen af dem nævnes med Navn; de betegnes kun med Nummer samt Brugerens Navn. Dog siges det om Nr. 4, at det er Degnebolet. Hvis dette, der var Kronens Ejendom, ikke medregnes, var der der 10 Gaarde og Bol, eller 14 Halvgaarde, svarende til de 14 Gaardmænd. Samme Tal findes 1709¹⁾ og 1719²⁾.

Da Gaard Nr. 6, som før 1732 kun havde været beboet af een Mand, blev delt mellem to, var der en Tid 15 Gaardmænd; men dette forandredes igen o. 1750, da Nr. 2 blev nedlagt. Godsejer Braëm tog sig nemlig da for at lave den ældgamle Deling af Byens Jord om, saa alle de 14 Gaardmænd fik lige meget Hartkorn (4 Td. 3 Fdk. $\frac{3}{14}$ Alb.).

Hartkornet var før den Tid forskelligt for alle Gaardene, og dette er en god Hjælp, naar man ønsker at udfinde, hvilke af de senere Gaarde, der gemmer sig bag de omtalte Numre. Men fra 1750 glipper dette altsaa, og da der samtidig herskede stor Efterladenhed m. H. t. at indføre Fæstebrevene i Fæsteprotokollen, har det en Tid set ud, som om Opgaven var umulig. Tilsidst er det dog ved et Arbejde, som det vil føre for vidt her at omtale nærmere, lykkedes at komme til Klarhed³⁾. Nr. 1 er Østergaard. Dette Navn forekommer allerede Aar 1600⁴⁾, og det glemmes sjældent i Fæsteprotokollen. Dens Plads er før omtalt.

1) Jordebog i Baggsvogn Arkiv. 2) Fæsteprotokol i samme.

3) Ved Hjælp af Markbogen (1683), Jordebøger (1709 og 1813), Fæsteprotokol og Folketællingslisten 1787.

4) Baggsvogn Arkiv E.

- Nr. 2 var det mindste Boel. Det findes ikke mere. Det blev nedlagt og Jorden delt mellem de andre Gaarde o. 1750.
- Nr. 3 har rimeligvis ikke flyttet sig stort, Gaarden var Nabo til Degnebolet, og det er den endnu (nu Matr. Nr. 5).
- Nr. 4, Degnebolet, er det faste Punkt i Listen. Det laa, hvor „den gamle Skole“ nu ligger; to af Bygningerne er temmelig gamle. Det vestre Hus er maaske fra 1789 (se senere).
- Nr. 5 laa mellem Gadekæret og Korsvejen tæt ved Skolen. Denne Gaards to Fæstere flyttede ved Udskiftningen til hver sin Side, den enes Gaard kom til at hedde Skoven, den anden Svindsig.
- Nr. 6 laa umiddelbart Nord for Nr. 5. Herfra flyttede omkring 1777 en Mand ud paa Ø. Nymark. Den tilbageblevne Fæster fik ved Udskiftningen Tyr sig og flyttede dertil.
- Nr. 7 laa ogsaa Ø. for Vejen, Nord for den foregaaende, der hvor Vejen svinger mod Øst, og hvor den dengang spærredes af Ledet ind til Bygaden. Den ene Fæster kom til Tronsig, og den anden, som tog Navnet Ledet med sig, flyttede mod Øst.
- Nr 8. Den ene Halvdel blev paa sin gamle Plads; det er Vestermark. Manden fra den anden Halvdel blev allerede før Landboreformernes Tid flyttet ud til en nybygget Gaard paa Nymark. Den kaldtes af Godsejeren for Ny Sindal, men dette Navn kunde ikke vinde Hævd; det gamle Marknavn sejrede (V. Nymark).
- Nr. 9 er Lundergaard; den har ligget mellem Vestermark og Nørgaard.
- Nr. 10 blev til Kolsager; den laa nok lidt uden for Rækken, Øst for Vestermark.

Nr. 11 er Nørgaard; den nævnes atter og atter med Navn, og den ligger paa sin gamle Plads.

Uden for Byen, men dog i Sindal Ejerlav, laa Præstegaarden, Sindallund og Bradsholt, samt fra o. 1740 Bolleholt.

For Husenes Vedkommende er det umuligt at skaffe nogen Sammenhæng mellem Navnene paa Fæsterne 1709 og de tilsvarende 1777. I 1709 var der i Byen 13 Husmænd med Jord samt 3 uden Jord eller i hvert Fald uden Hartkorn. Aar 1777¹⁾ var der ligeledes 13 Husmænd i Byen, men dertil var nu kommen 5 paa „Heden“ Øst for Byen og 1 ved Højene Øst for Nymark. Ti Aar senere var Tallene de samme.

En af de vigtigste Reforme efter Stavnsbaandets Løsning (1788) var Arbejdet for Fælleskabets Ophævelse og Jordens Udstykning.

Udskiftningen gennemførtes for Sindal Bys Vedkommende i Aaret 1797. Landinspektøerne Winther og Rønno opmaalte først Ejerlavets Jorder (o. 1746 Tdr. Land) og planlagde Udstykningen; derefter tegnedes et Kort over hele Byen (Ejerlavet) med de nye Skel. Det var Meningen, at der paa denne Jord fremtidig skulde bo 46 Familier fordelt i 20 Gaarde og 26 Huse, idet Jorden blev delt i 49 Matrikel Numre, hvoraf de 3 var Mose-skifter.

Med de enlige Gaarde gik det let. Præstegaarden fik til Gengæld for sin Andel i den øvrige Jord et Stykke Mosejord m. m. ved Oremose. Sindallund og Bradsholt blev begge skaaret tværs over, saa hver af de tidligere „Halvgaardmænd“ efter endt Flytning ikke længere behøvede den staaende Formaning i Fæstebrevet om at „leve i Fred med sin Gaardmand“. Gaardene i Byen fik Jord paa fire forskellige Steder: 1) en Hoved-

1) Skatteprotokol for Baggesvogn Gods.

lod af Agermarken, 2) en Hedelod — i Regelen N. f. Byen, 3) en Eng- eller Kærlod nede ved Aaen mod S. eller Ø. og 4) en lille Moselod.

Man var omhyggelig med at give de Ejendomme, som ikke havde brugelig Tørvejord i Marken, et Stykke af de to smaa Moser, der fandtes. Husmændene fik foruden Moselodden kun et Stykke af Agermarken. I Regelen var disse Lodder en Del større end de gamle Huslodder, idet Hartkornet blev sat til 2 Skp.

I Modsætning til „Markbogen“ gav den ny Ordning hver Brugers Jord sit særlige Nummer. Disse „Matrikel Numre“ er som bekendt stadig i Brug. Ved Handel, Skatteligning m. m. er overalt i Landet „Matrikel Nummeret“ den nøjagtigste og derfor den mest nødvendige Betegnelse af et Jordstykke.

I Sindal Ejerlav begyndte man med Præstegaarden, som fik Matr. Nr. 1. Nr. 2 blev Degnebolet, 3 V. Sindallund, 4 Ø. Sindallund, 5 den Gaard, som ligger lige Øst for den gamle Skole, 6—7 Østergaard, 8 Ledet, 9 Svin-sig, 10 Tyrsig, 11 V. Nymark, 12 Ø. Nymark, 13 Vester-mark, 14 Lundergaard, 15 Kolsager, 16 Nørgaard, 17 Sköven, 18 Tronsig, 19—20 Bradsholt, 21—22 Gaden, 23 Agerledet, 24—29 Havehusene, Husene laa paa smaa Jordpletter paa Bygaden og fik en større Lod N. f. Agerledet, 30 Lille Bradsholt, 31 Bolleholt, 32 Toskehøj, 33 Oremose, 34—35 Hus N. f. Ledet, 36 V. Højen, 37—41 Husene paa Tværkær. 42—46 Husene paa Heden mellem Byen og Nymark, 47 Præsteembedets Jord ved Oremose, 48 Røvermosen, 49 „Ny Mose“.

(Naar en af disse Lodder blev delt, fik hvert Stykke sit særlige Nr., det oprindelige Tal med et Bogstav ved Siden; Hovedlodden fik Bogstav a o. s. v. — f. Eks. 3 a, 3 b o. s. v.)

Efter at Udskiftningen var foretaget, gik det hurtigt med Udflugtningen. Man sporer ikke her den Frygt, som

viste sig i mange Byer, Frygten for Ensomheden derude paa Marken.

I Baggesvogn Arkiv ligger et Blad — uden Dato og Aarstal, men skrevet med Forvalter Stokholms Haand — med følgende Plan for Udflytningen:

„Fortegnelse over Husmændenes Lodder, som tilkommer at udflytte:

Søren Kaas, mellemst paa Tværkjær	Nr. XIV
Anders Kusk, den norderste paa Heden	„ XX
Christen Rævbak, — Tværkjær	„ XII
Søren Rævbak, næst sønderst paa —	„ XV
Laurs Nielsen Paal, næst norderst paa Tværkjær	„ XIII
Christen Hansen, næst norderst paa Heden	„ XIX
Christen Vognsen, sønderst paa Tværkjær	„ XVI
Dito Gaardmændene, som tilkommer at udflytte:	
til Skovagre, Niels Olesen,	Nr. 1
„ Føllefold, Thomas Rytter,	„ 10
„ Trunsig, Niels Jensen,	„ 2
„ sønderst paa Gammeljord, Mads Jensen,	„ 11
„ norderst paa Gammeljord, Søren Bukholt,	„ 12
„ Kolsagre, Laurs Paal,	„ 4
„ Groben, Peder Poulsen,	„ 4
„ Krogagre, Thomas Pedersen,	„ 5
„ Leer, Christen Paal	„ 6
„ Toften Vesten [for] Østergaard m. m., Mikkel Jensen	„ 7
„ østen Østergaard og store Føllefold, Anders Jørgensen,	„ 8
„ Vanagre og Stiensagre, Thomas Thomsen, Tørve Moser.	„ 9

1. Nye Mose: begge Nymark, de tre Udflyttere paa Gammeljord og Føllefold, er ialt 5 Gaardmænd, og Hus-

- mændene: Glarmesteren, Jens Olesen, Søren Ingvard og 5 nye Husmænd paa Heden, er 8 Husmænd.
2. Østergaards Mose: de 7 Gaardmænd i Sindal og Husmændene Peder Nielsen, Peder Østergaard, Mikkel Kusk og de 5 Husmænd paa Heden, er 8 Husmænd.
  3. Oremose: bliver alle de øvrige, som ligger under Udskiftningen.

Misfornøjede med Udskiftningen er følgende: begge Nymarks Mænd, begge Lund Mænd, begge Bradsholt Mænd, ialt 6 Mænd“.

Aar 1800 var følgende Gaarde flyttet: Tyrsig, Svindsig, Ledet, Tronsig og Skoven; hertil kom inden 1813 Lundergaard. Østergaardene laa tæt ved deres Mark, men o. 1817 blev dog nok den flyttet, som havde faaet Jord længst borte (den nuværende Østergaard). Den sidste Gaard, som blev flyttet ud af Byen, var Kolsager; det skete o. 1833, og Peder Pol fik nogen Hjælp dertil¹⁾.

Ingen samtidige Efterretninger fortæller, om det var Bønderne eller Godsejeren, der byggede de nye Huse og Gaarde. Man maa vel tænke, at Gleerup har hjulpet til. Men efter hvad Brinck-Seidelin skriver²⁾, har i hvert Fald nogle Bønder maattet klare sig selv, og det maa man da tyde som Tegn paa en ikke ringe Driftighed.

I omtrent et halvt Hundrede Aar bibeholdt man foranførte Deling.

Endnu 1844³⁾ var der i Sindal Ejerlav 20 Gaarde og 19 Huse.

1) Af Skattehovedbog f. Baggesvogn Gods.

2) Hjørring Amts Beskrivelse S. 73 (1828) . . . . . ligeledes er set saaledes i Sindal og Astrup Sogne, at Bønder — efter at Udskiftning var udført — have uden Bygningshjælp udflugtet fra Byerne.

3) Jordebog i Bagg. Arkiv.

Men i disse 50 Aar blev der udført et stort Rydningsarbejde paa Hede- og Kærlodderne. En stor Del af disse blev opdyrkede, og da Gaardmændene mellem 1844 og 1850 havde købt deres Gaarde af Godsejer Nyholm paa gode Vilkaar, kunde de snart efter faa en stor Del af Købesummen ind igen ved at sælge den ene eller begge Udmarkslodder.

I Regelen solgtes dog kun de lange Hedelodder, som strakte sig fra Byens gamle Agre mod Nord til Bindslev Skel. Dette skete straks efter 1850, og her opstod snart den Bebyggelse med frugtbare Marker, som nu gaar under Navnet Heden (i Modsætning til Matr. Nr. 42—46). Den Hedelod, som indtil 1846 tilhørte Degneembedet, skal være den første, som blev bebygget.

Andre Mænd solgte et Stykke Agermark fra, saa der opstod en ny Gaard, eller maaske flere Huse. Især blev de to Sindallund Gaarde og 1848 den vestre Østergaard (Matr. Nr. 6) splittet i mange Dele. Af den ene Gaard, Ledet, blev der to, og paa et Sted ikke langt fra, hvor Østergaard engang laa, blev der af Stumper fra Matr. Nr. 5 og 6 sammenstykket en ny Gaard, der undertiden er bleven kaldt Søndergaard.

Fjelsted By.

Denne By er næsten endnu mere end Sindal By bleven splittet, saa det er umuligt efter Bebyggelsens Udseende nu at afgøre, hvor Byen laa før Udskiftningen, der blev foretaget 1811.

Mindet om den har dog ikke været udslettet, og et Kort fra o. 1794 viser tydeligt de enkelte Gaardes og Huses Plads.

Byen laa da Vest for den dybe Dal, der deler Byens Jorder i en østlig og en vestlig Del, eller nøjagtigere paa Dalens Vestside — omtrent fra Skolens nuværende Plads og videre mod Vest ad den bugtede Lavning,

der slynger sig forbi Østergaard til det Sted, hvor Vestergaard laa endnu o. 1910.

Gennem denne Lavning gik ogsaa den Vej, som fra Byen førte mod Øst, Nord om Ulstedbo, over Moskildvad, forbi Sindallund til Sindal By og Kirke.

Som før sagt viser Endelsen -sted, at Fjelsted er en gammel By, og Oltidsfundene vidner om, at den er ældre end Navnet.

De sandmuldede Jorder, der fremkom, da Skovene blev ryddede, var lette at dyrke, og saa længe der endnu var Skov rundt om til at give Læ, var de sikkert ogsaa forholdsvis frugtbare. Senere blev det anderledes. Da ødelagde Sandflugten tit Høsten, og da lærte man til sidst at tage Kær- og Mosejorden i Brug.

I de skriftlige Kilder nævnes Fjelsted første Gang 1419, og det skrives da Fiælstæde. Samtidig fortælles, at en Gaard i Fjelsted, som ejedes af Niels Offesen (Ovesen) af Asdal, nu er gaaet i Arv til Bonde Due. 1479 vidner 12 Dannemænd fra Søndal Sogn, at de ved og hørt haver af deres Forældre og andre gamle Folk, at Kirke-Holmen i Fiilsted Aa og Mark er Eng og Grund til Søndal Præstegaard.

Navne paa Folk fra Fjelsted træffes noget senere. Paa Horns Herreds Ting $13/3$ 1585 var Mads Nielsen fra Fielsted saaledes en af de „otte“ Dannemænd, der hørte paa de fremførte Vidnesbyrd.

1635 nævnes de Mænd, som er Fæstere til Baggesvogn: Palle Villadsen, Christen Andersen, Knud N... , Mikkel Sørensen, Anders Madsen, Christen Jensen, Las Sørensen og Jep Byegaard.

Gaardmændenes Navne nævnes i Præsteindberetningen 1657 og i Matriklen 1662. Alle Jordbrugere, baade Husmænd og Gaardmænd, nævnes i Matriklerne 1688 og 1844, paa Kortene 1794 og 1811, Baggesvogn Jordebog

1709 og i tinglæste Obligationer¹⁾ fra 1718, 1765, 1769, 1781, 1785, 1793, samt i Hoveriefterretninger 1773 og 1791.

Tallet af Gaarde var i lange Tider det samme: 1638,²⁾ 1662 og 1683 bestod Byen af 6 Gaarde og 3 Boel, der i Regelen beboedes af 12 Mænd.

De tre Boel forsvandt o. 1780, men man maa vist sige, at de fremstod igen ved Oprettelsen af de nye Brug Faurholt (udflyttet før 1787) og Lille Høngaard.

Efter Kortet fra 1794 bestod Byen af 9 Gaarde og 8 Huse. Gaardene er forsynede med Numre fra 1 til 9. Af disse laa de syv (2—6, 8—9) i en Række, tæt sammenbyggede, dog med saa megen Plads mellem 5 og 6, at der kunde have ligget en Gaard (Nr. 7) til. Nr. 1 og 7 laa lidt Sønden for denne Række, og Husene laa lige saa langt Nord for. Muligvis har en Del af Mellemrummet mellem 1 og 2 været optaget af den Halvgaard, som blev til Faurholt.

BERETNING OM BYGNINGER, INDBO OG BESÆTNING I 1700'ERNE.

Gaardene havde 3 eller 4 Længer, kun de mindre Steder nøjedes med to; men der kunde ogsaa findes flere. En af Gaardene i Sindal By havde 1723: Kornladen, Høladen, Fæhuset, Herberg-Huset, Tørvehuset, Vogn Skiulet og Raadlings Huset. I Aasen var der 1734 Stuehus, Lade, Fæhus, Stald (= Hestestald), et lidet Fæhus, samt Herberg (Karlens Kammer).

Selv om man husker, at et Tørvehus og et Vognskjul endnu efter Egnens Sprogbrug godt kan være to Rum i samme Længe, havde disse to Gaarde dog seks Huse. Og det er ikke enestaaende. Den ene Halvdel

¹⁾ Skøde- og Panteprotokoller (Landsarkivet i Viborg).

²⁾ Præsteindberetn. til Ole Worm i jydsk Saml. 4 I.

af Sindallund havde 1767 Stuehus, Tærskelade, Fæhus, Tørvehus og Herberg. I Sottrup nævnes 1729 Stuehus, en Stald, Lade, et Fæhus østen i Gaarden og det store Fæhus norden i Gaarden.

Husene var af Bindingsværk med Tømmer af Eg eller Fyr og med klinede Vægge.

Stuehuset nævnes altid med Navne, der er dannet af Ordet Rad (her udtalt Raad): Raadling, Rolling, undertiden ogsaa Isterad.

Stuehuset vendte og vender næsten altid i Øst-Vest og laa meget tit i Gaardens nordlige Side, saa man fra Stuerne, der skulde vende mod Syd, tillige kunde se Gaardspladsen. Det rummede to Stuer samt Køkken og Bryggers, desuden var der tit et eller flere Kamre: Spisekammer, Ølkammer og (sjældent) Kælder.

Opholdsstuen kaldes Dagligstuen (undertiden Lillestuen), mens den anden hed Vesterstuen (Østerstuen o. s. v.) eller Storstuen. En af Gangene gik under det gamle Navn Burgangen (jvnf. Fruerbur, Jomfrubur, Fadebur). Køkkenet og Bryggerset kan ogsaa hedde Ilderset og Frammerset.

Indbo. Under Vinduet i Stuen stod det lange Bord. Enkelte Steder laa det endnu paa jordfaste Pæle, men de fleste havde Borde med Fod, Krydsfod, aaben Fod; enkelte Steder havde man et Bord med lukket Fod, altsaa med Skab under Bordpladen. Denne var mest af Fyr, men Egeplader forekom ogsaa og Foden var tit af Eg. Indenfor Bordet stod en fast Bænk og udenfor en løs, der kaldtes Forsædet (Forsættet). Et Par Stole med Halmsæder fandtes ogsaa gerne.

Ved Stuens anden Side stod Sengene, der fyldt med Sengeklæder var Husets kostbareste Bohave. Senge havde man i begge Stuer og desuden i Kammeret, i Burgangen og i Herberget. I denne Tid findes Senge af alle Slags: Alkove, „indelukket Seng“, „Hulseng“, Sengested,

Sengested med Skammel og endelig Himmelseng med Skammel. Skammelen var ikke unødvendig, naar man skulde bestige Dynebjergtet i en velforsynet Gæsteseng i Vesterstuen.

Foruden det uundværlige Bohave: Seng, Bord, Bæk, havde man de allerfleste Steder ogsaa andre Møbler. I enkelte Stuer stod op ad Væggen en „Kandebæk“ med Skabe under. Rigtige Skabe havde de fleste. I Aasen stod saaledes 1734 to store „udhuggede“, altsaa udskarne Skabe, et af Fyr og et af Eg. I Taagholt 1746 et Egeskab med 5 Døre, i Hejselbæk et stort, sort Egeskab med 5 Rum. Man mærker, at disse Skabes Tid snart er forbi, de kaldes undertiden „gammeldags“. Det er ikke Klædeskabe i Nutidens Forstand. Stadstøjet gemte man i de store Kister, der stod i Vesterstuen, derfor hedder det endnu „Kisteklæder“.

Nye var to saa gode men ogsaa dyre Ting, som Kakkellovne og Stueur. Kakkellovne, som man længere Syd paa i Jylland først tog i Brug langt senere, finder man her allerede 1720, vel sagtens fordi Forbindelsen med Jærnværkerne i Norge var lettere. I Sindal Præstegaard fandtes dengang ikke mindre end 5—6 Jernkakkellovne. I en af Gaardene i Sindal By var der 1723 en Jernkakkellovn oven paa Jernfodder, i Stabæk fandtes en gammel Kakkellovn 1722, i Menholt een 1733, i Hejselbæk een 1739, i Sættrup een 1755 o. s. v., ja i Slotved endog to 1783.

I Vellingshøj fandtes i 1730'erne den billigere Grydekakkellovn i flere Gaarde. Denne Ovn, som paa samme Tid ogsaa kendtes i Sindal, var muret op af firkantede Lerpotter. Paa de Steder, hvor man slet ikke havde Kakkellovne, nøjedes man med Arnen i Køkkenet samt en Ildpande. Ved Aar 1800 havde de fleste Gaarde og Huse i Sindal og Omegn Jernkakkellovn, selv om det kunde hænde, at den egentlig ikke var købt, men lejet af en Købmand i Hjørring.

Stueure var i noget højere Grad Luksus og kom da heller ikke slet saa tidligt. Dog fandtes 1729 (foruden i Præstegaarden) i Søttrup et Jernurværk med „Dæk“, i Mogensbæk stod 1773 et „Viserværk“, hos Laurs Poel i Sindal By 1782 et Gangværk, i Slottved 1783 et 24-Timers Slagværk, kort efter havde Menholt og de to Sindallund Gaarde ogsaa Ure o. s. v. Det første L o m m e - u r — endog med Sølvkasse — blandt Bønderne nævnes Aar 1800, det tilhørte Andreas Brun i Bolleholt.

I Køkken og Bryggers hang en Jerngryde eller to i den aabne Skorsten over Arnestedet, højt eller lavt eftersom Hanken blev hægtet i „Tjilskens“ (Kedelskeens el. -skinnens) Hak. Der stod ogsaa een eller to indmurede Kobberkedler, værdifulde og nyttige, — til Grubekedlen havde man de fleste Steder en Messing Hat med Piber, saa man kunde brænde Brændevin.

Paa Tallerkenrækken saa man gammelt og nyt ved hinandens Side: Tallerkener af Træ, af Tin, af Sten og endelig de fine hollandske Fade, Tallerkener og Kopper.

I de fleste Hjem fandtes en Mangfoldighed af andre større eller mindre Brugsgenstande, som man først faar det rigtige Indtryk af ved at gennemse en Liste over, hvad der kunde findes i et enkelt Hus.

I Slottved 1783, 27. Juni.

I Vesterstuen: 1 gl. Ege bord paa aaben fod, 1 gl. Speil, 1 fur Skab med Laas og Skuffer, derudi fandtes 1 lidet sølv Hoved vands Eg, 1 Messing snus Tobaks Dose og 1 lidet sølv glas, 4 gl. glas flasker, 3 glas, 2 tin Tallerkener. 1 Scatol med Laas og Skuffer (mindst 18), deri bl. a. rede Penge, Værdipapirer, gamle Breve, kasserede Regninger, 2 gl. Træ Stole, 1 lidet Bordblad, 1 Brød Hæk, 1 gl. Skrin med Laas, 1 Hov skrin, 1 Vogn skrin med Laas og Nøgle, 1 Ege Kiste m. do., 5 Hynder, 1 stor Fuur Kiste med jern beslag, 1 Skrin med Laas, 1 Coffert m. do., 1 Ege Skrin, 1

gl. Ege Dragkiste, 2 Fuur Kister, 2 gl. Fuur Senge-
steder med 5 stk. Hverkens Omhæng samt Sengeklæder.

I Storstuen: 1 lang Fuur Bord paa aaben Fod og
2 Bænke, 1 do. Bænk med Laas, 1 24-Timers Slag-
værk og en Staal stang. 1 Fuur Skab med Træ- og
Glas Døre, 2 smaa Sølv Bægere og 4re do. Skeer. 5
par blaa og hvide Thekopper, 2 Tin Smørbrikker og 1
Tinkrus, 2 Tin Lysestager, 1 gl. Tin Potte, 3 Tin Fade,
1 Tin Skaal, 2 Tin Bægere, 11 Tin Tallerkener, 5 Fur
Hylde, derpaa en gl. Messing Lysestage, 1 Stenkrus
og nogle sten Potter og 1 par Tallerkener, 1 Sten Krus
med Laag, 8 Træ Mælke Kar. 1 Væv, 1 Fur Senge-
sted med 4re Stk. Omhæng og Sengeklæder, 1 gl. Bord
og Bænk, 1 Fold-Seng, 1 gl. Fur Skab derudi nogle gl.
Bøger, 1 Flaske af Glas, 1 Par Karter og 1 Ølkande,
1 Kaaber Bækken og The Kiedel, 1 Jern Kakkelovn,
5 Sække med 2 Td. Rug, 1 Par gl. Støvler, 1 Ege Ki-
ste med Jern Beslag, Laas og Nøgle, hvori den sl.
Mands Gangklæder (bl. a. 1 hvid Skindvest med 37
Sølvknapper), 1 Liden Løgte og Melmadskurv.

I det lidet Kammer: 1 Ege Halvtd., 1 Ege Flø-
debøtte og $\frac{1}{2}$ Anker, 2 do., 2 Fjerdinger, 1 Lejel, 2 Sild
Fjerdinger, 1 Anker og 1 liden Ballie.

I den lille Stue: 1 Fur Bord og 2 Bænke, 3 Hyl-
der, 16 Mælkekar, 1 liden, jern Kakkelovn, 1 liden
Skab med Laas og Nøgel derudi nogle Piber, 2 Stole
og 1 Spelt Rok, 1 Fur Sengested med Omhæng og
Sengeklæder.

I Køkkenet: 1 Jern Kiedel, 1 Ildklem, 1 stor jern
Gryde, 2 mindre do., 1 gl. Kaaber Kiedel, 1 gl. Kierne,
1 Jern Rist, 1 Jern Pande, 1 Kaalkurv, 5 stk. lin Sække.

I Brøggerset: 1 Brygkar, 1 Bærkar og et lidet
Kar, 1 gl. Oxehoved og 1 Deigntrug, 1 Spand, 2 Strip-
per, 3 Sold, 1 Sæld, 4 Halmløbe.

Paa Loftet: Pigernes Seng, 24 Td. Rug, 7 Td. Byg, 2 Td. Malt, 3 Høleer, River, 1 Skæppe.

Sindal 1754 . . . . hos Lars Jensen.

I Stuen: 1 lang fyr Bord, 1 gl. Bænk ved Siden, 1 fyr Bænk ved Enden, 1 gl. Ege Skab med 3 Laager, 1 stor Fyr Kiste, 2de Stoele med Hynder, 1 4re benet stoel, 1 fyr skammel, 1 mæssing lysteage, 1 blaa Krus med Tin laag, 1 steen fad og 1 hvid dito tallerken, 6 stkr. leer fade, 1 peber Qværn, 7 Smaa træe tallerkener, 1 Haspe, 1 gl fyr Bord, 9 stk. stav Kar, 1 flød Spand.

I den anden Stue: 1 fyr bord med ege Fod, 1 gl. fyr kiste, Sengeklæder til en Seng, do. til Karlens Seng, do. til Pigernes Seng, do. i en Hull Seng.

I Øl Kammeret: 1 øl lægl, 1 øl tønne, 1 kjerne, 3 gl. Sold, 1 øl tragt.

I Stæggerset: 1 indmuret Kaaber Kiedel $\frac{1}{2}$ Td. stor, 1 Jern gryde, 1 do., 1 Kiedels krog, 1 Jern Rist med pande, 2 gl. vand spande, 3 stripper, 2 smaa ølkar, 1 fyr Bygkar, 1 stand kar, 4 stand tønder.

Paa Loftet: 3 stand tønder, 1 gl. Sælle og 1 Løb, 1 degn trug, 1 gl. spinde rok, 2 gl. Hørtene, 7 Korn Sække (alt nænt).

1759 i Østergaard: bl. a. 2 Hiul spinde rokke, 1 væv med behør, 2 Sælle og 2 Solle.

Besætningen.

Forfattere, der har skrevet om Bønderne (Falbe-Hansen, C. Christensen), har skildret, hvor langt ringere de danske Bønders — i Særdeleshed de sjællandske — Kaar var i Aarene 1720—60 end ved Aar 1800 — efter Stavnsbaandsløsningen

Det kunde da maaske være af Værdi at gøre et Forsøg paa at fremstille, hvorledes Tilstanden var i Vendsyssel. Et Materiale hertil haves for den meget vigtige Del af Grundlaget for Økonomien, som Besætningen udgør; selv om det er fra et begrænset Omraade — Bag-

gesvogn Gods — kan det dog sige noget. I Skifteforretningerne herfra er der registreret i Sindal Sogn:

i Aarene 1725—50: 17 Besætninger paa Bøndergaarde med ialt 107 Heste, 169 Stk. Hornkvæg og 149 Faar, 18, 0-2 Aar, 44, 3-10 Aar, 40, 11 Aar. 83 Køer, 21 Kvier, 15 Kalve, 50 Stude.

i Aarene 1751—1780: 23 Besætninger med 146 Heste, 230 Stk. Hornkvæg, 241 Faar og Lam, 16, 0-2 Aar, 74, 3-10, 51, 11-20, 111 Køer, 42 Kvier, 15 Kalve, 68 Stude.

i Aarene 1781—1810: 23 Besætninger med 150 Heste, 229 Stk. Hornkvæg og 310 Faar, 34, 0-2 Aar, 65, 3-10 Aar, 50, 11-20 Aar. 114 Køer, 46 Kvier, 30 Kalve, 34 Lam.

Da alle disse Gaarde med en enkelt Undtagelse var af samme Størrelse (4-5 Td. Hartkorn), giver Tallene herfra det Resultat, at den sædvanlige Besætning paa en almindelig Bondegaard gennem hele dette Tidsrum var mærkelig ens, Gennemsnitstallene for de enkelte Perioder saavel som for hele Tidsafsnittet bliver pr. Gaard:

6-7 Heste og 10 Stk. Hornkvæg (deraf 5 Køer).

Og til disse Tal svarer lignende fra Godsets øvrige Gaarde i Bindslev, Astrup, Vellingshøj, Gaardestrup og Vidstrup.

Nogen Bevægelse kan dog spores i Tallene fra Sindal.

Mens der 1725—50 er registreret 30 yngre og 20 3-4 Aars Stude, og der 1751—80 var 41 og 27, var der 1781—1810 30 yngre og kun 2 ældre, men derimod flere Kalve, Kvier og Køer. Altsaa en Bevægelse fra Studehold til Opræt og, i sin Vorden, større Kohold.

Tydeligt er det, at Faareholdet øgedes.

Naar man ved, at de sjællandske Bønder til henved Aar 1800 kun holdt 1-2 Køer, maa man paa Grundlag af disse Tal sige, at Bønderne her sad godt i det, og derfor blev Fremgangen efter 1788 ikke her saa stærk som paa Sjælland.

GAARDENES OG HUSENES BRUGERE TILDELS FRA 14, 15, 1600'ERNE TIL NUTIDEN.

HOVEDGAARDEN BAGGESVOGN.

Baggesvogn ligger i det nordvestlige Hjørne af Sindal Sogn, 5—6 km Nordvest for Sindal St.

Gaardens Bygninger ligger alle gemt inde i Skoven. Fra hvilken Side man end nærmer sig Gaarden, vil man derfor ikke kunne faa stort at se af den, før man staar lige ved den. Saadan ligger den lunt og godt bag Træerne.

Men alligevel har denne Gaard i Tidernes Løb været Maalet for Tusinders Vandring.

Derom vidner alle de Veje, fra Sindal, Slottved, Sparrevogn, Astrup, Mygdal, Aagaard, Bindslev, der mødes og krydses uden for Baggesvogns Port.

Hertil strømmede i fordums Dage Hovbønderne —, i mørke, kolde Vinterdage, i friske, taageslørede Sommermorgener.

Herfra drog de igen bort ved Aften, naar Sol var gaaet i Bjerge.

Bygninger. Hovedbygningen udmærker sig ikke ved sin Ælde, idet den er bygget 1744, men den har dog set tre Sæt Udhuse foran sig. Den bestaar af en trefløjet Bygning i eet Stokværk. (Der er Spor af, at Midterfløjen ikke oprindelig har været sammenbygget med Nordfløjen som nu.) Men det er ellers slet og ret et Hus til at bo i, jævnt og ligefrem, uden Taarne og Spir, uden særlige arkitektoniske Prydelser udvendig og med lidet af, hvad der vedrører Kunst, indeni.

Ingen gamle Billeder, intet gammelt Indbo minder om Fortidens Beboere, kun nogle Dørsider i begyndende Empirestil fortæller om en dygtig Haandværker og om en Bygherre med Sinag.

Borggaarden, hvor Linden endnu — som i Folkevisernes Tid — løves ved „Valborgs Dag“, er skilt fra Ladegaarden ved en Grav. Over den fører — ikke længere en Vindebro, men en solid muret Stenbro. Paa begge Sider af denne har Graven Sider, der er opsat af Kampesten. Dette var af Betydning i gamle Dage, da enhver Herregaard gerne skulde være en vel befæstet Borg; det gav større Sikkerhed end Grave med skraaende Grønsværbredder. Graven har vel tidligere gaaet rundt om Hovedbygningen. Men paa den Side, der vender bort fra Ladegaarden, har der nu i lange Tider været Have; dens lange Avnbøgehække har vokset der i mangfoldige Aar.

Ladegaardens Huse er paa en enkelt Undtagelse nær alle ny og moderne. De er opført omkring 1913, da de gamle, smukke, straatækte Længer var brændte.

Disse var knap et Hundrede Aar gamle, idet de blev bygget 1832, ogsaa efter en Brand. Mange vil længe mindes den mægtige høje Lade, (o. 28 Al. høj) med det stejle Straatag, der var en Plage — om ikke Rædsel — for Omegnens Tækkemænd, naar der skulde lægges nyt Tag op.

Dette Sæt af Ladegaardshuse var Afløsere af et Sæt, der heller ikke blev mere end højst 100 Aar gamle (de var temmelig ny i 1769).

I Pontoppidans „Danske Atlas“ 1769 beskrives Gaarden saaledes:

„Baggesvogn“ i Sindal Sogn ligger lidet over en Mil fra Havet og har en smuk Situation imellem Mark, Eng, Vand, Skov og Plantager. Der er en god Frugthave, og i Gaardens Grave, Damme og Aær Fiskeri af Karudser, Gedder og Aborrer. Borggaarden er 1744 af Conferentzraad de Braëm nye opbyggt af Mur og Bindingsværk, 3 Fløje, 89 Fag, én Etage, men moderne og commode (bekvem) indrettet. De hvælvede Kældere er fra forrige

gamle Bygninger. Ladegaarden er ligeledes ny af Mur og Bindingsværk“.

Om de ældre Bygninger ved man kun lidt.

Det ældste Stykke Murværk paa Gaarden er uden Sammenligning de førnævnte Kældervælvinger. Omtrent midt under Hovedbygningen findes disse to 10—12 Al. lange Tøndehvælvinger. De tykke Mure bestaar dels af Kampesten, dels af Munkesten, saaledes som det ofte har været brugt i Middelalderen.

Det er altsaa tydeligt, at Hovedbygningen gennem mange hundrede Aar har ligget paa den nuværende Plads.

Størrelse. Til Gaarden hører nu betydelige Skove (265 Td. Land) og Enge (60 Td. Land), en stor Agermark (560 Td. Land) samt Afbyggergaarden Teklaborg (over 200 Td. Land), men omkring Aar 1800 var ialt 1444 Td. Land lagt under Hovedgaarden (se Kortet)

Hovedgaardens Hartkorn var fra 1688 til 1843 53 Td. 1 Skp. 3 Fdk., Fæstegodsets Hartkorn var 1709 266 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 0 Alb. og 1813—43 205 Td. 1 Skp. 2 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb.

Rundt om Gaarden ligger den største af Skovene, den som en Gang gav Gaarden sit oprindelige Navn, Vorn¹⁾, det, der stadig er sidste Led af Gaardens Navn, selv om man har forandret Skrivemaaden til Vogn; det findes som bekendt i to andre Stednavne i Egnen, Sparrevogn i Astrup og Vogn i Mosbjerg. Ved Vogn er der endnu Skov, og ved Sparrevogn var der omkring 1640 Skov til 200 Svins Olden.²⁾ Da Betydningen af „Voen“ eller „Vorn“ gik i Glemme, har man vel ud fra Dialektens Udtale af „Vogn“ søgt en Slags Forklaring og altsaa begyndt at skrive B.-Vogn i Stedet for B.-Voen.

1) Arkivregistraturer III og Baggesv. Arkiv.

2) Baggesvogn Arkiv E. 10.

NAVNELISTE TIL KORTET OVER BAGGESVOGN.

- a. Melse Mark.
- b. Røggildhuset eller Røggelmark.
- c. Tved Eng.
- d. Norden (for) Tved Gyde.
- e. Hesselfaldet eller Hejselmark.
- f. Stenvads Fald og Blok.
- g. Boveds Fald og Blok.
- h. Tveden.
- i. Nordre og Søndre Brønd.
- j. Faldet ved Kviehaven.
- k. Kviehaven.
- l. Skrædermarken (1683: Peder Skræders Mark).
- m. Dam-Engen.
- n. Smedetoften.
- o. Bremagre.
- p. Sten-Højs Agre eller Stenagermark.
- q. Jordbærleds Agre.
- r. Gadens Agre.
- s. Sleholtet.
- t. Fløjbro Kjær.
- u. Andersmark eller Amdismark.
- v. Humlegaards Kjær.
- x. Snedkerbakkerne.
- y. Snedkermarken.
- z. Skyt-Marken.
- æ Ravnholt.
- ø Holterne
- aa. Kridtbakken.
- ab. Krag (Krog) Hede.
- ac. Oddingen.
- ad. Sønden (for) Ris Renden.
- ae. Sønden Klevsig.
- af. Sønden Kløjbro.
- ag. Ved Nye Eng.
- ah. Gildbakkerne.
- ai. Højens Agre.
- aj. Vorholt.
- ak. Ko Kjær.
- K. Kløjbro.
- M. Møgbro og Møgbro Kjær.
- N. Nybro. Vandmølle.

} Aasens Mark.

Lidt længere borte ligger flere Skove. Nu nøjes man med at tale om „Baggesvogn Skov“ og „Voerholt Skov“, men omkring 1800 og langt senere kaldte man Skoven lige Syd for Gaarden „Kviehaven“, Øst for Gaarden omkring Mølleedammen og Syd for denne laa Skoven ved „Humlegaards Kjær“, længere Øst paa laa Sletholt og Syd paa Ravnholt og Holterne.

Tæt ved og under Tiden helt inde i Skoven ligger Engene.

Ved Aar 1680 har de følgende Navne: Fløjbro Kjær, øst for Gaarden, Damengen, ved Møllen, Humlegaards Kjær, opad Skoven, Tvede Engen, Villums Kjær og Tingerengen. Afgrøden af disse Enge takseredes til 158 $\frac{1}{2}$ Læs Hø.

Agermarken deles af Gaarden, Skoven og den dybe Dal med Mølleedammen og Møllebækken i to Dele, der igen har naturlige Grænser i Dale, som mod Vest skiller Marken fra Mygdal Sogn, mod Øst fra „Aasens Mark“. Denne Mark, der nu i lange Tider har hørt under Baggesvogn, afgrænses ogsaa mod Øst af en Dal med en Bæk i Bunden.

Under Driften har Agermarken været delt i mindre Dele.

Ved Aar 1680 var den egentlige Agermark delt i 9 Vange eller Fald, nemlig:¹⁾ Nymarks Fald, Boveds Fald, Steen Agre, Tved Mark, Hedens Agre, Peder Skræders Mark, Slet Holtet, Amdis-mark, Gaden. De udgjorde ialt omkring 232 Td. Ld.

1795 deltes Indmarken i 11 Vange,²⁾ der hed: Tvedemark, Hejsels Mark og Skøtmarken, Stenvads Mark og Gadens Agre, Bremagermark og Jordbærleds Agerskifte, Søndermar-

1) »Markbogen« 1683, Matrikelarkivet.

2) Se Hoveriforeningen.

ken eller Langagre, Steenagermark, Skrædermarken, Norden Dammen, Hedens Blokke og Snedkermarken, Sleholt, Voerholt, Smedetoften og Møllemarken, Andersmarken.

Man ser, at alle Marknavnene fra 1680 paa to nær findes igen 1795; desuden har man slidt saa længe paa Navnet Amdismark, at det er blevet til det lidt mere forstaaelige Andersmark.

Foruden disse 9—11 Vange, der dannede Indmarken, var der ogsaa i de Tider en Udmark — eller Havrejorden, som den kaldtes 1721.¹⁾

1795 deltes den i: Hedens eller Ler-Agre, Vorholt, Melsens Mark, Røgelmark mod Nord, Agre ved Tveden mod Vest, Raunholt mod Syd.

Til alt dette kom i Midten af 1700'erne Markerne fra den nedlagte Gaard Aasen, Øst for selve Hovedgaardens Mark. Der var ialt 12 Vange²⁾ og flere havde ejendommelige Navne: Limhoveds Fald, Sønderhauge, Aas Dam, Kløjbro, Kridtbakken, Krog-hede, Norden Odden, Mellem Odden, Sønden Odden, Sønden for Ris Renden, Rønnebak, Aasens Mark.

Dyrkning. Om Maaden, hvorpaa Baggesvogns Marker blev dyrket, ved man intet med Vished før Aar 1661—62, da Udsæden var 26 Td. Rug, 16 Td. Byg og 32 Td. Havre, Høavl 130 Læs.³⁾ Ved Aar 1680⁴⁾ blev der hvert Aar kørt Gødning ud paa en (eller lidt mere) af de ni førnævnte Marker.

Efter Gødningen saæde man Korn tre Aar i Træk, og derefter „hvilede“ Marken i fire Aar. Paa de daar-

1) Forpagtningskontrakt i Baggesvogn Fæsteprotokol.

2) Se Hoveriforeningen.

3) C. Christensen: Agrahist. Studier I LXIX.

4) Markbogen 1683.

ligere Jordstykker saede man dog kun to Aar i Træk efter en 6aarig Hviletid.

Denne Dyrkningsmaade er dog sikkert meget gammel. Den minder slaaende om, hvad der fortælles om Germanernes Landbrug i Oldtiden: Man ryddede et passende Stykke Jord, og derefter tilsaaede man det saa mange Aar i Træk, indtil det tilsidst ikke kunde give mere, hvorpaa man ryddede et nyt Stykke. Det var altsaa ren Rovdrift.

Det eneste virkelige Fremskridt, som er sket en Gang mellem Folkevandringstiden og 1680 er den, at man nu kørte Gødning ud paa Marken omtrent hvert syvende Aar.

Ved 1720¹⁾ var der sket den Forandring, at man i Agermarken saede 6 Aar i Træk, efter at Marken var bleven gødet, og af Havrejorderne maatte der tages 3—4 Afgrøder efter lige saa lang Hvile.

I 1795²⁾ drev man endnu Marken paa samme Vis. Hvert Aar kørtes der Gødning ud paa en af de 11 Marker eller „Aars Gjøder“, som Agerjorden nu var delt i. Efter Gødningen saede man Byg i 3 Aar, Rug 1 Aar og Havre i 2 Aar, og derefter hvilede Jorden i 5 Aar.

Agermarkens Størrelse forandrede sig ikke stort i de hundrede Aar. Ved Aar 1680 var der under Plov 3,266,108 □-Al. (omtr. 233 Td. Land), og i 1795 siges den aarlige Udsæd at svare til 120—150 Td. Rug, hvilket jo vil sige, at der hvert Aar blev tilsaaet 120—150 Td. Land, og da det besaaede Areal var $\frac{6}{11}$ af hele Agermarkens, bliver dennes Størrelse mellem 220 og 275 Td. Land. „Havrejorden“ (1720) eller Udmarken, som den kaldes 1795, var dette Aar højt regnet 110 Td. Land, idet der hvert Aar blev indtaget og gødet et Stykke til 10 Td. Bygsæd Ialt var der altsaa ved Aar 1800 kun mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{2}{5}$ af Marken under Plov.

1) Forpagtningskontrakt i Fæsteprotokollen.

2) Hoveriforeningen.

Men nu var Tiden snart inde, da man ikke længere var fornøjet med det Udbytte, de kendte aarhundredgamle Fremgangsmaader gav.

Efter Pengekrisens trange Aar maatte Landmændene lukke Øjnene op og se sig om for om muligt at skaffe sig større Indtægter.

Og her kom Baggessvogns Jordbrug til at virke som Lærested for hele Omegnen.

Da Gaarden i 1821 var bleven overtaget af Regeringen, blev den i 16 Aar drevet af denne ved Hjælp af Forvaltere.

Og Forvalter Haack drev den saaledes, at Amtsforvalter Brinck-Seidelin allerede 1828 kunde sige¹⁾, at „Baggessvogn under den duelige Forvalter Haacks Bestyrelse afgiver et godt Eksempel paa en stor Gaards rigtige Dyrkning — hvilket og erkendes i Omegnen“.

Nu nøjedes man ikke længer med at køre Gødning ud for at forbedre Jorden. Der blev kørt Mergel, et Aar — 1826 eller 27 — kørtes der 2000 Læs ud, og der blev kørt Dynd; paa Bunden af Gravene og de mange store Damme laa der jo Masser af Dynd.

Dernæst indførte han Brak. Før kendte man ikke til at holde en Mark sort og ren for Ukrudt en Sommer igennem.

Haack fik bedre Sædekorn (Provsti-Rug f. Eks.), og han brugte et andet Sædskifte, idet han efter Brak saaede Rug, samtidig med at han brød den lange Række af Straaafgrøder ved at indføre Rodfrugt, Kartofler. 1827 blev der paa Gaarden lagt ikke mindre end 50 Td. Kartofler, de 37 Tdr. i Hedejord efter Mergel, og de 13 Td. i Jord, der var gødet med Dynd. Kaa[rabi] kendtes ogsaa paa Gaarden, men var nok ikke sluppet ud i

¹⁾ I Beskrivelsen af Hjørring Amt.

Marken endnu, den var en Køkkenurt og blev dyrket i Haven. Derimod kunde man paa Marken ogsaa se Boghvede, Spergel og Vikker.

Der blev altsaa opdyrket ny Jord af Heden og „Græsningsdrifterne“ i disse Aar. Derfor undrer det ikke her at finde en af de 11 Jernplove, Hjørring Amt rummede 1828 (den havde kostet 30 Rbdl. Sølv).

Et Stykke af Marken var endog udtaget af den almindelige Drift og dreves som Vekselbrug. Og Afgrøden heraf gjorde det muligt at holde Hestene paa Stald om Sommeren.

Nu, 100 Aar efter, mangler vi kun Roemarken i at finde, at det hele næsten kunde være en Skildring af et moderne Landbrug.

Da den senere Etatsraad Johs. Christopher Nyholm overtog Gaarden (1837) fortsatte han i samme Spor. Især satte han Kraft paa Opdyrkningen af de Hede-strækninger, der endnu var tilbage, Og paa de længst bortliggende Dele byggede han to nye Gaarde.

Den første, som blev lagt ude mod Nordvest, fik efter N.s ældste Søn Navnet Christianshede¹⁾. Den stod der allerede i 1843 (de daværende Bygninger blev brandforsikret for 1000 Rdl., mens Stokholm stod til 910 og Menholt til 710).

Om den søndre Hede, før kaldet „Snedkerbakkerne“, hedder det 1843²⁾, at der her „sidste Foraar“ blev plantet 100,000 Graner, og at Opdyrkningen af den dyrkelige Jord er i Gang.

Her udvidede man altsaa det gamle Skovomraade. Og da der efter strengt Slid med den stive Lerjord,

¹⁾ Christianshede tilfaldt ved Nyholms Død 1867 Sønnen Oscar. (Senere Ejere: L. Larsen 1873—1914, H. Pedersen 1914—18 og H. Faber fra 1918).

²⁾ Jordebogen 1843.

med Lyng, Sten og Rølbuse, laa store Marker med lange Agre syd for Skoven, byggede Nyholm her den anden ny Gaard „Teklaborg“¹⁾ (opnævnt efter Datteren Tekla).

Besætningen. Hovedbestanden af Husdyrene, den Del, der især skulde skaffe rede Penge til Huse, var over det hele Land i flere hundrede Aar Stude.

Disse blev, som man ved, naar de var fuldvoksne og fede drevet syd paa ad de gamle Okseveje og solgt til de store Byer i Tyskland, særlig Hamborg.

Saaledes var det ogsaa her.

Man ser et Glimt af det i Listen over Jomfruerne Kruses Arvepart ($\frac{1}{4}$) efter deres Farbroder Jørgen Kruse til Kjærsgaard i Tornby (1666²⁾). De fik 12 Stude, 8 Køer, 6 Kalve og 1 Tyr.

Et lille Bidrag til Oplysning om Racen, i hvert Fald Farven, findes sammesteds: Tyren er graa med hvidt Hoved (graahjælmet), de to Studekalve er ogsaa hjælmede, den ene sort, den anden graa.

Studenens Farve omtales ellers ikke, men medens de 5 Par vurderedes til fra 24 til 28 Rdl. Parret, kom det sjette Par, hvoraf den ene var „rødhjælmet med en Udvækst paa Kjæften“, ikke højere end 20 Daler. Man fristes til at tro, at det ikke blot er Udvæksten, der har forringet dens Værdi, men ogsaa dens røde Farve.

Ikke alene Antallet, men ogsaa Prisen, viser Studeholdets Vigtighed. Mens Studene sattes til o. 12 Rdl. Stykket, regnedes hver af de 6 bedste Køer kun til 6 Sld. (4 Rdl.)

¹⁾ Teklaborg har senere stadig hørt til Baggesvogn (med Undtagelse af et Par Aar o. 1918). Solgt i Sommeren 1922 til H. Trane.

²⁾ Baggesv. Ark. D. 2.

Forpagtningskontrakten fra 1720 peger i samme Retning. Det hedder, at Gadebyggerne (Husmændene) skal „hendrive de Stude, som sælges fra Gaarden“.

Ogsaa Marknavne fortæller derom, 1795 siges der¹⁾, at Bønderne skal holde Hegnene i Stand bl. a. om Sønder og Nørre Studefold²⁾.

1791 skal Besætningen have udgjort 200—240 Kreaturer³⁾.

Da Studehandelen omkring 1800 sygnede hen, maatte Landmændene se at skaffe sig andre Indtægtskilder, og efterhaanden fik saa Malkekvæget Fortrin for Fedekvæget.

Paa Baggessvogn synes Overgangen at være gjort før 1820. Paa Auktionen efter Kammerraad Aagaard 1821 blev der, til at blive paa Gaarden, købt 16 Køer, men ingen Stude eller Studekalve. Endvidere købtes 1 Gyngeskærne, 30 Mælkebøtter, 3 Mælkekar, 1 Mælkesaa og 3 Malkestole⁴⁾.

16 Køer var jo for lille en Besætning til en Gaard som Baggessvogn, men man ser dog i hvilken Retning Udviklingen gik.

Og naar der faa Aar senere blev indført Tyrolerkvæg til Gaarden, har det ogsaa været for at skaffe bedre Malkekvæg, selv om kloge Folk rystede paa Hovedet og tvivlede paa, at der var nogen Fordel ved disse udenlandske Dyr⁵⁾.

Heste. 1666 arvede Jomfruene Kruse en stor, sort Hingst, et meget kostbart Dyr, der vurderedes til ikke mindre end 75 Rdl., eller lige saa meget som 18—19 gode Køer.⁶⁾

1) Hoveriforeningen i Viborg Landsarkiv.

2) Der var desuden en Hestefold samt »Kviehaven« (se foran).

3) C. Christensen: Agrarhist. Studier I LXIX.

4) Baggessv. Arkiv: J. 4.

5) Brinck-Seidelin: Hjørring Amt S. 233.

6) Baggessv. Arkiv: D. 2.

Hundrede Aar senere (1767) havde man ogsaa en Hingst paa Gaarden i Overensstemmelse med Stutteri-forordningen. Af Hingsten med dens Harem af 8 Hopper tillige med de tre opvartende Staldkarle gaves i Skat 7 Rdl. 48 Sk.¹⁾.

Den store Kjærsgaardhingst med den sorte Lød synes at have faaet levedygtigt Afkom paa Baggessvogn. Ellers er det et ganske mærkeligt Tilfælde, at 4 af de 6 Heste, som blev paa Gaarden 1821, var sorte.

Svin var i fordums Dage knyttet til Skovene, og det var ikke noget ringe Tal, der kunde findes ved en Gaard.

Straks i det ældste Brev om Baggessvogn, Lensbrevet til Hans Bagge, tales der om Svin. Ejeren af Baggessvogn, Anders Nielsen Banner, forbeholder sig Ret — hvis det „gøres mig behov“ — til Oldenskov til 60 eller 80 Svin. Det ser nærmest ud som en Biting, om der var saa mange flere eller færre Svin i Skoven. I Aaret 1661—62 var der Olden til 210 Svin²⁾.

I de Skove, som Fru Sofie Sandberg og hendes Døtre senere Tid efter anden købte fra Bøgsted, blev i 1643 (altsaa kort før den store Ødelæggelse begyndte) vurderet saaledes:

Drageskov, Sandager og Vangen Skove 70 Svins Olden, Gasti Holt 1 Svins Olden, Sparrevogn og Ryd Skove 200 Svins Olden

Efter at have set saa store Tal virker det højst mærkeligt at høre, at Forpagteren paa Baggessvogn omkring 1720 kun i gode Oldenaar maa sende 12 Svin i Skoven og ellers henvises til om Sommeren at holde en 5—6 Stkr. i Tøjr.

1) Rigsarkivet. Pakke: Aalborghus m. fl. Amters Konsumtions m. v. Regnskab 1767—69.

2) C. Christensen: Agrarhist. Studier I LXIX.

Selv om de ovennævnte Skove var forsvundne, maa der vel have været Føde nok i Gaardens egne Skove til en Del flere Svin, saa Godsejeren har vel villet beholde denne Indtægt selv. Sidste Gang, der tales om Svin, er 1821. Da blev der kun 1 So med 6 Grise tilbage paa Gaarden, men det er nok ogsaa det laveste Antal, Gaarden har rummet.

Faar. Efterhaanden som Skovene svandt og afløstes af lyng- og græsklædte Strækninger, blev der Plads for de nøjsomme Faar.

Men naar vi ser bort fra de 21 Faar, 7 Lam og 5 Væddere, der kom fra Kjærsgaard 1666, hører vi ellers ikke noget om Faareholdets Størrelse før 1828¹⁾. Da var der 200 Faar paa Gaarden, et Tal, der senere — paa Grund af Opdyrkningen — er aftaget betydeligt.

GODSET SAMLES.

Hvor længe det er siden de første Mennesker slog sig ned her, er det nu umuligt at sige. Men allerede i Stenalderens Dage var her Folk. Man har paa Marken — foruden forskellige Flinteredskaber — fundet et særlig haandgribeligt Vidnesbyrd derom i det øverste af et Menneskes Hovedskal²⁾, der laa i en Lerkrug i dyb Tørvejord.

I Broncealderen boede der til Tider rige Folk her i Nærheden. Thi rig maatte den Mand være, der havde Raad til at købe et saa prægtigt Smykke til sin Hustru som de to store kunstfærdigt lavede Halsringe, man har fundet ved Bækken mellem Baggesvogn og Bradsholt²⁾.

1) 1791 var der 100—150 Faar. (Agrarh. Stud.)

2) Nu i Nationalmuseet.

Grave fra Jernalderen har man afdækket ved Vejborg tæt syd for Baggesvogn Skov og paa Aasens Mark.

Det er da sandsynligt, at der i Oldtiden har boet flere Familier paa den Grund, som senere kom til at høre til Gaarden Baggesvogn, men Skovene dækkede dog største Delen af Arealet. Hvem den Mand var, der samlede Gaarden, ved man ikke. Men en samlet Ejendom er den, første Gang den nævnes i de skriftlige Kilder (i Modsætning som det synes til Nabo-Herre-gaardene Bøgsted¹⁾ og Høgholt.²⁾

De to første Efterretninger, der henføres til Baggesvogn, siger intet om Gaarden, men kun noget om dens Beboer. De lyder i al deres Korthed saaledes:¹⁾

„1454 Madtz Gottske (skal være den samme som Matis Giøtzson af Worn) gav en Gaard i Hillerslev til Dueholm Kloster“.

1) 1419 arvede And. Jepsen Lunge, Ridder (se Erslevs Repertorium), efter sin Hustrus Bedstefader Niels Ovesen til Asdal bl. a. følgende Jordegods: ... i Astorp (Astrup) Sven Jens (Landgilde) 3 Pd. (6 Td. Korn) den Gaard Matis iboede 3 Pd., øde ..., Skytten 1 Pd., Solberge Gaard, Anders Clausen 6 Pd., Bogistæde (Bøgsted) Jac. Skytte 3 Pd., Nic. Jenssen 1 Pd., La. Ni. Per Tuuesen, Nic. Wigelsen 6 Pd., Matis 1 Pd., Hviid 3 Pd., Jesse 3 Pd., i Klaxtorp (Klastrup)... (fortsat Opramsning af Navne). Man vil se, at der i Bøgsted boede mindst de 8 Mænd, som her nævnes, og at ingen af dem gav mere i Landgilde end Manden i Solberg Gaard. Altsaa var Bøgsted den Gang en Landsby.

2) Høgholt, som i 1500'erne og senere var den eneste Herregaard i Hørmested Sogn, kendes ikke o. 1484 som Hovedgaard. Dette Aar fik And. Nielsen Banner Kong Hans' Stadfæstelse paa en Lovhævd vedrørende hans Hovedgaard Nest (nu Nejust), at hele Hørmested Sogn var hans rette Tilligende, undtagen Kirkens Gaard Korsholt, 1 Gd. i Tislum samt enkelte Agre og en Eng. (Sml. t. jydsk T. og Hist. 1889 og et Brudstykke i Baggesv. Arkiv.)

3) Register over Breve paa Aalborghus 1578 (trykt i Ældste danske Arkivregistraturer. 3. Bind).

1458. Ett tings wintne aff Huornsherritzting, att Jess Vlffsen af Worn haffuer giffuit en gaardt j Sindall til kirkenn och landgilden altiid haffuer fuld kirkenn“.

At Jes Ulfsen „af Worn“ har boet paa Baggesvogn i Aaret 1458 kan der vel næppe efter Sammenhængen være Tvivl om. Derimod er det ikke umiddelbart indlysende, men dog nok muligt, at der fire Aar før boede en Mand, som hed Mads Godsk eller maaske Matis Giødsen.

Mærkeligt er det, at ganske faa Aar efter nævnes igen en ny Mand i Worn, nemlig Hans Bagge.

Denne skrives ogsaa „af eller til Worn“, men var dog ikke Ejer, kun Lensmand.

Det er da muligt, at baade Jes Ulfsen og Matis Giødsen ogsaa har været Lensmænd.

Hvem var da deres Lensherre?

Rimeligvis den samme, som skænkede Gaarden som afgiftsfrit Len til Hans Bagge, den rige Anders Nielsen Banner til Asdal.

SLÆGTEN BANNER.

1. Niels Eriksen og Anders Nielsen Banner. — Hans Bagge.

Lensbrevet til Hans Bagge¹⁾ nævner for første Gang Gaarden Worn el. Voen (nu Baggesvogn), saa der ikke er Tvivl om, at det netop er den, der menes. Og der nævnes for første Gang udtrykkeligt Ejersmandens Navn. Brevet er udstedt mellem 1458 og 1467, maaske nærmest omkring 1460.

Det oprindelige Brev er rimeligvis for længe siden gaaet til Grunde, men i Baggesvogn Arkiv findes en Afskrift taget 1683. Denne er enkelte Steder ikke ganske

¹⁾ Baggesv. Arkiv A. I 1.

nøjagtig, vel sagtens fordi Afskriveren ikke helt har kunnet tyde den gammeldags Skrift, men det vil sikkert interessere Læserne at kende dette Brev.

Det lyder saaledes (med Nutidens Retskrivning):

Jeg, Anders Nielsen af Asdal, vil hermed gøre alle Mænd vitterligt med dette mit aabne Brev, at for Troskab og villig Tjenestes Skyld, som denne Brevviser Hans Baggi mig hertil gjort haver og herefter trolig gøre skal, mig og mine rette Arvinger, da haver jeg undt og forlenet, under og forlener, denne fornævnte Brevviser Hans Baggi min Gaard, som er Voen i Sindal Sogn i Horns Herred med Møllen og al „Gaardsens rette Tilliggelse“ uden al Landgilde af at give i hans Dage eller Mølleskyld med saadant Skel og Vilkaar, det (at) han skal holde Gaarden ved sin Magt med Bygning, og Møllen færdig at holde med sin Redskab, og ej i Skoven at hugge grov (grøn) Eg eller Bøg, sælge eller hyre bort.

Dog med saa Skel, gøres mig behov Oldenskov til tredsindstyve eller firsindstyve Svin og ej mere, det skal være mig u-nægtet — eller og Skov til Bygning til Skellighed.

Item haver jeg forlenet ham (med) Bradsholt, Sindal Aas og Slottveden uden al Udgift i hans Dage.

Item var det saa, at Gud haver saa forset det, at hans (Hans B.) Dage vorder forstakket, og hans Hustru, Fru Inger, som han nu haver, hun lever hannem over, da skal hun have denne fornævnte Gaard, Mølle og Gods uden al Udgift med saa Skel, som for (foran) skrevet stander, og skal hun ej tage nogen Mand til Husbond uden mit Raad eller og mine Arvingers Raad, og være mig eller dem til Tjeneste eller Vilje, som for stander skrevet.

Item var det saa, at Gud haver saa forset det, at Fru Inger ej overlever fornævnte Hans Baggi, da skal et (af) hans Barn have fornævnte Gaard, Mølle og Gods, den, som bekvemmeligst er at have, og Godset for (stande?) i 3 samfulde Aar efter fornævnte Hans Baggis Død uden al Afgift, som for stander skrevet, og være mig og mine Arvinger til Tjeneste og villig og ingen anden.

Item var det saa, at Gud forbyde det, at fornævnte

Gaard eller Gods eller Mølle „vorder forhaved“ 3: forfalder og ej ved sin Magt bliver, inaar fornævnte Gaard eller Gods igen skal komme, som for skrevet stander, da skal det komme til gode med Varsel til min eller Ret (?) de som uvildig er i alle Maader, og da denne fornævnte Gaard, Mølle og Gods at komme til mig eller mine Arvinger uden al Gensigelse.

Til ydermere Vidnesbyrd hænger jeg mit Indsegl neden for dette mit aabne Brev, med flere beskedne (= til-sagte) Dannemænd, som jeg hertil bedet haver, som er Hr. Søren Andersen, Sognepræst i Mygdal, og Bispen (maaske = Provsten) over Horns Herred, Hr. Niels Strangesen, Sognepræst i Tornby, Otto Henriksen¹⁾ i Villerup, Knud Jensen i Lønstrup²⁾, Thomas Jensen i Vellingshøj³⁾ . . . Therkild Jensen i Hesselbæk og Christen Therkildsen i Bindslev, at hænge deres Indsegl med mit for dette aabne Brev, som gjort er paa Asdal Tirsdagen næst for Palme-Søndag Aar efter Guds Byrd M. C. D. XXXVI. (1436)

Dette Aarstal maa Afskriveren sikkert have fejlskrevet, thi i Aaret 1436 var Anders Nielsen Banner næppe saa gammel, at han kunde forlene Gods bort.

Han er altsaa den første Ejer af Baggesvogn, man har noget skriftligt om. Men det er vel ikke usandsynligt, at han har arvet Baggesvogn efter sine Forældre tillige med Asdal. De Asdal Herremænd havde i hvert Fald allerede tidligere nogen Ejendom i Sindal. Niels Offesen af Asdal, der døde 1419, efterlod sig mindst 6 Gaarde i Sindal Sogn, hvoraf den ene tilfaldt Hr. Bonde Due paa hans Hustrus Vegne. Bonde Due maa være død kort efter, og hans Enke, Johanne Andersdatter Sappe (eller Panter) „til Asdal“ giftede sig igen med Niels Eriksen til Vinstrup. Da Niels Eriksen (Banner) i 1425 nævnes „til Asdal“, maa Brylluppet vel senest have staaet dette Aar, men det har rimeligvis fundet Sted noget tidligere.

1) O. H. Smalsted.

2) K. J. Rotfeld.

3) T.J. Sehested.

Denne Niels Eriksen er altsaa den første Mand af Slægten Banner, der ejede Asdal og maaske Baggesvogn. Om ham ved man, at han 1422 af Erik af Pommern blev udnævnt til Foged i Nørre Herred paa Mors. Han maa være bleven en anset Mand, der sad i Danmarks Riges Raad, og han var Ridder, hvad der ikke var helt almindeligt, og man sagde senere, at han endog havde faaet Ridderslaget ved den hellige Grav, hvilket jo var særlig ærefuldt.

Usandsynligt er det ikke, at han har været saa vidt berejst. Hans mangeaarige Herre og Konge, Erik af Pommern, gjorde netop en Rejse til det hellige Land 1424 for at udtrykke sin Tak over det gode Udfald af Kejser Sigismunds Dom om Sønderjylland. Og paa denne Rejse har han vel haft Ledsagere.

Som Lensmand paa Skivehus maa Niels Eriksen vel have været med til at underkue Bøndernes Rejsning mod Herremændene 1441. Men herom tier Efterretningerne. Aaret efter, 1442, var Niels Eriksen Hovedsmand paa Aalborg Slot. Ved denne Flytning kom han sine Ejendomme i Vendsyssel nærmere, og det var desuden en Forfremmelse, thi under Aalborghus Len hørte det meste af Himmerland og Vendsyssel. Hans Styre blev af længere Varighed, end man før har ment. (Danm Adels Aarbog 1885 siger, at han vist døde 1447), men endnu ²⁹/₁₁ 1450 befalede Kristian I ham at møde 14 Dage før Pinse selv tolvte for at følge Kongen til et Møde med Kong Karl af Sverig (Karl Knudsen). — Niels Eriksen ligger begravet i Dueholm Klosterkirke paa Mors.

Hans Enke har ikke ført en ubemærket Tilværelse i sin Fruerstue; hun har kunnet mere end at passe sin Rok og sin Væv. Der fortælles — hvad nok er enestaaende — at hun har siddet i Rigets Raad. Naar hun red til Hove, havde hun 24 Svende i sit Følge, saa det

er nok mere end en tom Titel, at hun i 1463 nævnes som „kongelig Høvedsmand“ i Vendsyssel.

Hun døde i Aaret 1479 og blev begravet i Dueholm Klosterkirke ved Siden af sin Mand.

2. Anders Nielsen Banner

En Søn af disse to Mennesker, der i deres Tid spillede en saa betydelig Rolle, var altsaa den førnævnte Anders Nielsen Banner. Han lignede sine Forældre baade deri, at han forøgede sit Gods og i, at han fik ansete Stillinger og Æreshverv.

Han var Ejer af Vinstrup paa Sjælland, Asdal, Høirris, Baggesvogn og Nejst. Til hver af disse Gaarde hørte selvfølgelig en Del Bøndergods. Omkring Nejst ejede han saaledes hele Hørmested Sogn med Undtagelse af Korsholt og nogle Agre og en Eng ved Egens Bro.¹⁾

Kokkedal fik han ved Giftermaal. Hans første Hustru var nemlig Kirsten Eriksdatter Gyldenstjerne, som var Enke efter Godskalk Andersen til Kokkedal.

Anders Banner blev, mens han endnu var ganske ung Mand, Ridder (1445). Senere, 1452, blev han Medlem af Rigsraadet, og i den Tid, Kristian I. kæmpede for igen at knytte Sverige til de to andre nordiske Riger, har Anders Banner sikkert maattet gøre mange og lange Rejser i Kongens og Landets Ærinde.

I 1470 fik han Aalborg til Len, saaledes som hans Fader (og Moder?) tidligere havde haft. Og som Lensmand der har han Aaret efter maattet følge Kongens Bud til alle Bisper og Lensmænd i Landet „at møde med deres Svende vel rustede i København Søndag efter Paaske og føre Kost med sig for et halvt Aars Felttog“. Dette Felttog gjaldt Sverige og endte hen i Efteraaret

¹⁾ Baggesvogn Arkiv E. og Saml. t. j. H. og T. 1889—90, S. 215.

med det for Kristian I. uheldige Slag paa Brunkebjerg uden for Stockholm (10. Oktober 1471).

At han har været en Mand, der i Begavelse og Dygtighed stod over de fleste, har man vel nok Lov til at slutte deraf, at han i Aaret 1486, mens Kong Hans opholdt sig i Norge, blev sat til at styre Jylland (sammen med Bispem i Ribe og én Adelsmand til). Samme Aar døde han.

Anders Banner har altsaa haft meget at holde Øje med. Han har haft Brug for mange Hjælpere, og det er rimeligt, at han har paaskønnet det, naar han har fundet en særlig dygtig og paalidelig Mand.

Et Eksempel paa, at han har vist en saadan Paaskønnelse, er Forleningsbrevet til Hans Bagge. Nu var det ikke sjældent, at en Herremand forlenede en af sine Gaarde til en af sine Mænd. Men at han gjorde det, som Anders Banner her, uden at paalægge Lensmanden nogen som helst „Tyng“, var ikke almindeligt. Man forstaar, at det er mere end et tomt Mundsvejr, naar der i Lensbrevet tales om Hans Bagges „Troskab og villig Tjeneste“.

Hvem var da denne Hans Bagge?

Ja, det er kun lidt man ved om ham. Han var Adelsmand, Søn af Jens Lauridsen (Bagge) til Ulstrup i Hundborg Sogn (Thy), der første Gang nævnes i Aaret 1441¹⁾. Foruden Gaarden i Thy synes Jens Bagge ogsaa at have haft Ejendom i Vendsyssel, om han er den samme (hvad Navnet tyder paa) som den „Jessæ Baggis af Ellinggaard“, der nævnes 1440²⁾. I saa Fald har det været endnu lettere for den unge Hans Bagge at finde Vej til Anders Banners Gaard.

¹⁾ Danm. Adels Aarvog II 27.

²⁾ Erslev: Fortegnelse over Danm. Breve fra Middelald. 7091.

Hans Bagges Hustru hed Ingerd (eller Inger) Ottesdatter.

Hvornaar kom han da til Baggesvogn (eller Voen, som det den Gang hed)?

1436 kan som før sagt ikke passe, men i 1467 boede han i „Voen“. Formodningen, at Lens-Brevet er udstedt omkring 1460, støtter sig paa, at Hans Bagges Søn, Christiern, i 1486 var Hofsinde hos Kong Hans, og altsaa mandvoksen (født først i 60'erne).

Det er som sagt yderst lidt, vi nu kan fortælle om Hans Bagge. Og dog er der jo en i Baggesvogn Historie yderst vigtig Ting, der uløselig er knyttet til Hans Bagges Navn. Næmlig Gaardens Navn

Den Gaard, som Bønderne i Sindal og alle andre med dem før slet og ret kaldte Vorn eller Voen, har de givet Navnet Baggesvorn.

Han døde i Aaret 1490 og skal være bleven jordet i Ringsted Kirke.

Hans Hustru overlevede ham, men man ved ikke hvor længe. Hun har i Følge Lensbrevet fortsat sin Mands Styre af Baggesvogn indtil sin Død. Om Sønnen da har faaet Orlov af Kongens Tjeneste for at komme hjem og hjælpe sin Moder med at styre Gaarden, ved man ikke, men i saa Fald er Fru Inger nok død før 1505, thi efter dette Aar var Christiern Bagge Kongens Hovedsmand forskellige Steder i Norge.

Navnet Bagge blev iøvrigt paa samme Tid og noget senere baaret af flere Personer i Sindal: 1479 nævnes Lars Baggi mellem 12 Sognemænd fra Sindal, o. 1500 boede Jens Bagi i Sindal, og 1569 træffer vi en Søn af ham, Las Bagi, boende i Tværsted Torp¹⁾. Desuden har en Anne Baggisdatter en Gang før 1635 solgt en

¹⁾ Sml. t. jydsk Hist. og Top. 1889, S. 391 og 392.

Gaard i Sindal¹⁾ til Ejeren af Baggesvogn; maaske kan denne Anne B. være en Datter af Hans Bagge; det, at hun har kunnet sælge en Gaard, tyder paa, at hun var af Adel.

Anders Nielsen Banner døde jo før Hans Bagge, saa denne fik i de sidste Aar, han levede, en ny Lensherre, nemlig Anders Nielsens Søn, Erik Andersen Banner.

3. Erik Andersen Banner

havde haft seks Brødre, men de døde tidligt, saa han var eneste Arving til Faderens store Ejendomme. Han blev Ridder ligesom sin Fader og ligeledes Lensmand i Aalborg (her var han 1490). Man ved ikke, naar han døde, men han blev ikke gammel; han ligger begravet i Torslev Kirke (Han Herred).

Af de tre Børn blev Peder Magister; han gik altsaa i Kirkens Tjeneste²⁾; Kirsten blev gift med Hans Laxmand, den mægtige Rigshovmester, der blev dræbt 1502, uden at Kong Hans gjorde stort for at straffe Drabsmanden; Erik blev i særlig Grad sine Forfædres Arvtager.

4. Erik Eriksen Banner

var en rig Mand. Han var bl a Ejer af Asdal, Høiris, Gjesingholm (nu Løvenholm) ved Randers, Skovshoved (nu Krabbesholm) i Salling, Kokkedal (efter Broderens Død) og Baggesvogn. At han var Ejer af Baggesvogn har man³⁾ før sluttet sig til deraf, at Gaarden baade før og efter var i Familien Banners Eje, men et Tingsvidne i Gaardens Arkiv⁴⁾ siger udtrykkeligt om nogle gamle „Brever“ om Gaardens Skel, at de var „forhvervede i Erik Banners Tid“.

1) Baggesv. Ark. Register til Sofie Sandbergs Brevkiste 1638.

2) Se iøvrigt Vends. Aarb. 1918 S. 267.

3) Trap IV Bd. S. 76.

4) Baggesv. Ark. Sofie Sandbergs Brevkiste.

Sit første Embede fik han 1514, da han blev Lensmand paa det stærke Kalø Slot, og dette Len beholdt han lige til sin Død. Da mange af hans Standsfæller efter Oprøret i Sverige fik Mod til at vise deres Misfornøjelse, der var steget særlig stærkt under Kristian II.s store Lovgivervirksomhed i 1521, var Erik Banner tro mod sin Herre. Og da Kristian II. til sidst rejste ud af Landet, maatte Erik love at blive Fr. I.s Mand, og den nye Konge har aabenbart gerne villet staa sig godt med den store Godsejer, idet han forlenede ham med Hindsted Herred (Aalborg Amt). Samme Aar blev han udnævnt til Rigsraad.

Frederik I.s Tid prægedes især af Kampen mellem den lutherske Lære og den gamle katolske Tro. I Sønderjylland gennemførtes Reformationen af Kongens Søn Hertug Kristian. Hans Tausen prædikede i Viborg og København, og hans Lærlinge kunde man træffe snart alle Vegne. Erik Banner sluttede sig hurtigt til den nye Bevægelse og tog en luthersk Prædikant, Simon Skjønning, til Sognepræst i Kalø Sognekirke. Ogsaa ved Kokkedal Sognekirke, Torslev, fik han indsat en luthersk Præst¹⁾. Der kan da næppe være Tvivl om, at han ogsaa i Asdal og Sindal har virket for de nye Tanker, men paa Grund af de faa Efterretninger fra denne Tid kan man intet bestemt vide herom.

Vist er det, at han paa Herredagen efter Frederik I.s Død 1533 sammen med Mogens Gjøre protesterede mod, at Katolikerne forbød Hans Tausen at prædike. Samtidig arbejdede han paa at faa den lutherske Hertug Kristian valgt til Konge.

Saa snart Kongevalget var sikret, maatte Herremændene gøre noget alvorligt mod Bønderne i det nordlige Jyl-

¹⁾ Helveg: Kirkehist.

land, der under Anførsel af Skipper Clement drog rundt og brændte Herregaarde af, idet de derved mente at kæmpe for Kristian II.

Erik Banner var en af Anførerne for den Skare af Adelsmænd, der drog Nord paa mod Bønderne, men som tabte Slaget ved Svendstrup.

Kort efter naaede Johan Rantzau med Kristian III.s Hær op i Jylland.

Ikke længe efter, at Bønderne havde lidt det ulykkelige, blodige Nederlag ved Aalborg, blev Erik Banner Lensmand paa Aalborghus (1535—36).

Som Aarene gik, blev han stedse mere brugt af Kongen i Landets Tjeneste. Naar han ikke var i Udlandet, var han dog alligevel tit paa Rejse. Atter og atter kom der Brev¹⁾ fra Kongen om at møde, saa her, saa der. I April 1552 mødte han saaledes hos Kongen og ledsagede ham paa en Tur i det nordlige Jylland. Kongen vilde have været helt op til Skagen, men han naaede ikke længere end til Aalborg²⁾.

Det ser ud til, at Erik Banner en Tid har forlenet Asdal bort til en Adelsmand, Erik Rodsteen, og denne har rimeligvis ogsaa haft Baggessvogn. Anderledes kan man næppe forklare et Tingsvidne fra Horns Herreds Ting 1527, der er bevaret i en Afskrift fra 1684³⁾. Deri hedder det bl. a.:

„1527 Mandag næst efter Vor Frue Dag var skicket for os — — beskeden Svend Senni Rodt, Foged paa Aasdal, der lovlig æskede — — et fuldt Tingsvidne paa ærlig og velb. Mand Erik Rodsteens Vegne af Aasdal af otte lovfaste Dannemænd — — der saa og hørte — — den Lovhævd, som Senni Rodt gjorde imellem Vogn

1) Tegnelser over alle Lande.

2) Kancelliets Brb. 1552. S. 153.

3) Baggessv. Arkiv E. 17. Man maa forudsætte, at Afskriveren, der selv skrev en tydelig, smuk Haand, har skrevet rigtigt af.

Mark og Moensbæk (Mogensbæk) Mark, først ad den Bæk, som løber mellem Hedegaard og Vogn Mark — — ad det Dige, som ligger sønder fra Moensbæk Skov og sønder med samme Dige til Sindal Fællede vedtager. Dette indværgede Senni Rodt til Vogn paa fornævnte Erik Rodsteens Vegn selv tolvte med gode Riddersmænd, med Bønder og Jordejere, og besynderlig en Eng, som hedder Kringel Eng — —“.

Dette Aktstykke har ogsaa sin Interesse ved, at det nævner Baggesvogn, som man ellers intet hører om i Erik Banners Tid, og derved, at det omtaler en Skov, som nu ikke findes — Syd for Mogensbæk.

Erik Banner var to Gange gift. Først med Mette Nielsdatter Rosenkrantz fra Bjørnsholm. Hun døde 1533 og blev begravet i Tistrup Kirke. I Jan. 1537 giftede han sig derefter med Margrethe Henriksdatter Gyldenstjerne fra Ivernæs, der døde 1554, samme Aar som sin Husbond, der døde paa Kalø 28. Marts 1554. Begge blev jordfæstet i Torslev Kirke, og over Graven blev lagt en Ligsten¹⁾ med Billeder af Erik Banner og begge hans Hustruer.

Til at dele den store Arv var der seks Børn: Frands Banner fik Kokkedal og Rygaard, Otto fik Asdal, Anders fik Gjesingholm, Karen fik Høgholt, og Baggesvogn og Skovshoved blev Magdalenes Part.

5. Fru Magdalene Banner

var gift med Rigsraad Iver Krabbe til Østergaard i Salling. Da de begge ejede Gaarde i Salling, og Iver Krabbe tillige var Lensmand paa Skivehus, har de sikkert kun sjældent opholdt sig paa Baggesvogn. De nævnes i Breve fra Kongen eller i Tingsvidner stadig som „Iver Krabbe til Østergaard“ og „Magdalene Banner til Krabbesholm“²⁾.

¹⁾ Omtalt i Vends. Aarb. 1918.

²⁾ Kancelliets Brevbøger og Baggesv. Ark.

Forøvrigt varede Iver Krabbes Herredømme over Baggesvogn ikke længe, idet han døde d. 27. April 1561.

Magdalene Banner overlevede i mange Aar sin Mand; men i Modsætning til mange af Datidens Enker og Enkemænd giftede hun sig ikke igen.

Iver Krabbe og Magdalene Banner ejede altsaa tre Herregaarde, men de havde Penge oven i Købet. Den Gang havde man ikke Sparekasser og Banker til at tage mod Penge, der skulde gøres frugtbringende; men man forstod dog udmærket at faa Pengene til at yngle. Man kunde laane dem ud til Kongen (Staten), og man kunde købe mere Jordegods. Iver og Magdalene kendte begge Maader. I 1549 laante Iver Krabbe saaledes Kongen 6000 Mark lybsk og 2500 Joachimsdalere, og til Pant for dette Beløb var det, han blev Lensmand paa Skivehus.

Efter hans Død fik Jakob Skeel Tilladelse af Kongen til at indløse Skivehus fra Magdalene Banner; men faa Maaneder efter d. $\frac{4}{6}$ 1562¹⁾ udgik der et nyt Brev fra Kongen til Jakob Skeel om, at han skulde afstaa Skivehus Len til Magdalene Banner, „fordi han lod sin Broders Hustru regere, og hun før har ført Trætte mod Kongen“.

Magdalene B. fik igen Skivehus i sit Værge, og $\frac{17}{7}$ 1563 fik hun Pantebrev paa det¹⁾. Hendes Tilgodehavende hos Kronen var nu vokset med 192 Lod ungarsk Guld, 501 $\frac{1}{2}$ rinske Gylden i Guld og 600 Lod Sølv. Allerede Aaret efter laante hun Kronen 2000 Joachimsdalere og i 1568 atter en stor Sum. Man mærker, at Syvaarskrigen med Sverige krævede mange Penge.

Deres Jordegods forøgede de ogsaa betydeligt. Iver Krabbe købte (magelagde) bl. m. a. flere Gaarde i Baggesvogns Nærhed (se S. 128) desuden en Gaard i Uttrup,

¹⁾ Kancell. Brevbøger.

Kær Herred og flere i Stenum, Aasted og Tværsted samt i Salling¹⁾.

I 1573 magelagde Magdalene Banner sit Bøndergods paa Sjælland med Kronen og fik bl. a. følgende Gods i Vendsyssel: 1 Gaard i Stoksdal, Taars Sogn, 1 i Vrangbæk, Gærum S., 1 i Donbæk, Østergaard i Bangsbo, 5 Gaarde i Dvergetved og 1 i Børsholt, Tolne S., 3 i Ugilt By og 11 i Lørslev, hvoraf 1 kaldes „Mølgaard“, i „samme Mark et Bygge kaldet Asholm (nu Aasholm) og samme Sted 1 Bygge kaldet Knudsholm. Alt dette laa jo saaledes, at hun let kunde holde Øje med det, naar hun var paa Baggesvogn.

Som saa mange af sin Samtids Herremænd brugte ogsaa hun Penge til at bygge for. Hele to Kongebreve²⁾ fortæller derom. Det første er fra 1562 og siger, at Fru Magdalene vil bygge en Gaard i Salling, og at Kroens Bønder i Skivehus Len skal hjælpe hende ved at køre et Læs Mursten hver. Godt solidt Egetømmer maatte hun ogsaa have, og det har der aabenbart været for lidt af i Salling, derfor sendte hun sin Skipper til Bohuslen efter Ladning. Og for at hun kunde være des mere sikker paa at faa den hjem i god Behold, fik hun ²⁵/₂ 1564 Kongelig Majestæt til at befale, at alle og enhver skulde hjælpe samme Skipper paa det bedste.

Den Gaard, hun saaledes byggede, kan kun være Krabbesholm (før Skovshoved).

Derimod har hun næppe bygget meget paa Baggesvogn. Den trefløjede Hovedbygning i to Stokværk, som fandtes her 1662³⁾, men forsvandt 1744, vel sagtens fordi den var brøstfældig, maa have været ældre end fra hendes Tid. De gamle hvælvede Kældere under den

¹⁾ Bekræftet af Kongen: ¹³/₁₂ 1558. Baggesv. Arkiv A II og »Kroens Skøder«.

²⁾ Kancell. Brevbøger.

³⁾ Trap IV Bd.

midterste Del af Hovedbygningen er allerede opført i Middelalderen, muret af Kampesten og Munkesten imellem hinanden.

Fru „malene baner“, som hun skrev sig 1585¹⁾, har været en Kvinde, der havde et Øje paa hver Finger. Hun har styret sit Len og passet sin Gaard som en Mand, og hun har haft sin Opmærksomhed rettet mod hver især af sine mindre Ejendomme. ^{22/12} 1566 fik hun Kongen til at forbyde alt Fiskeri med Bundgarn, Voddræt og Ruser ved hendes Gaard Pindstrup ved Nibe. I Bangsbo maa hun passe paa, at ingen — selv om det er hendes Broder Otto — skal tilegne sig noget af hendes Skov. Ligesaa i Sindal: Tingsvidner, der er opbevaret i Arkivet, viser atter og atter, at hun har været paa Post for at værne sine egne og sine Fæstebønders Rettigheder. Saaledes i en Trætte om Skellet mellem Sindal By og Taagholt (se S. 116).

Magdalene Banner døde ^{5/3} 1597 paa Krabbesholm og blev begravet ved Siden af sin Mand i Aasted Kirke i Salling, hvor der er en Ligsten over dem begge.

Af Arven efter hende tilfaldt Østergaard og Baggessvogn Datteren Anna Krabbe.

6. Anne Krabbe

var først gift med Axel Viffert til Axelvold i Skaane og dernæst fra 1595 med Erik Kaas til Vorgaard i Himmerland, der blev begravet 28. Septbr. 1598. Et Kongebrev fra ^{3/3} 1599 fritager Anne Krabbe for at levere et Aars Tiende, da Kornet var brændt sammen med Ladegaarden paa Vorgaard ved hendes Husbonds Begravelse.

I sin Enkestand synes Anne Krabbe mest at have opholdt sig paa Baggessvogn. I de opbevarede Papirer nævnes hun altid til Baggisvoen.

1) Baggessv. Arkiv E. 3.

I Sindal mindes hun den Dag i Dag som den, der lod lave Prædikestol og Stolestader i Sognets Kirke (se S. 74). Fra Prædikestolen skulde Evangeliets klare Lys nu skinne, sprede Overtroens og Vantroens Mørke og gøre Hjerterne varme.

Til Anne Krabbes Navn knytter sig ogsaa Fortællingen om Godssamlingen om Baggesvogn.

Den Bestræbelse for at samle det spredte Bøndergods om de adelige Hovedgaarde, som især fra Frederik II's Tid gjorde sig gældende, havde ganske vist givet sig Udslag i Baggesvogns Omegn før Anne Krabbes Tid, men nu tog den rigtig Fart.

Til Baggesvogn hørte fra gammel Tid Slottved, Bradsholt og Aasen, de tre nærmeste Gaarde i Sindal Sogn. Hertil føjede Erik Banner rimeligvis Menholt.

Iver Krabbe fik ved Mageskifte med Kronen tre af de nærmeste Gaarde i Bindslev, og de to af disse, Hesselbæk og Mogensbæk blev ved at høre til Baggesvogn til o. 1850. Han fik, som vi har set, ogsaa Indpas i Sindal By, og Magdalene Banner havde fire Fæstere der i Aaret 1585.

Anne Krabbe fortsatte, idet hun for det meste mageskiftede med Gaarde, som hun ejede andre Steder (se S. 128).

Ligesom sin Moder sad Anne Krabbe Enke i mange Aar, men i Modsætning til hende havde hun ikke den Glæde i sin Enkestand at have Børn omkring sig. I sit første Ægteskab havde hun en lille Søn, men han døde inden Aaret var omme, saaledes som en Indskrift i Aasted Kirke i Salling siger: „Axel Viffert, Søn af Axel Viffert til Axelvold, født og død 1580“.

Hun efterlod sig da ingen Livsarvinger, da hun døde

paa Vorgaard i Himmersyssel den ²⁵/₁₁ 1625; hun blev begravet ⁹/₁₂ i S. Bodils Kirke i Aalborg¹⁾.

Hendes Arvinger fragik Arv og Gæld efter hende, skønt hun stod som Ejer af 895 Tdr. Hk., og Baggesvogn kom til Kreditoren Falk Falksen Giøe, der var Fru Annes Søstersøn, idet hans Moder var Karen Krabbe og hans Fader Falk Giøe til Skjærso ved Ebeltoft.

Falk Falksen Giøe

fik dog ikke hele Baggesvogn, men købte Resten af de øvrige Kreditorer.

Foruden sin Fædrengaard ejede han Bregentved samt Bratskov i Ø. Han Herred og Lundergaard i Hvetbo Herred o. m. a.

Falk Giøe var født o. 1597. Som ganske ung blev han sendt udenlands, og han var borte i flere Aar. 1615 studerede han ved Universitetet i Leipzig. 1619 var han i Padua, og samme Aar naaede han til Leyden i Holland.

Efter sin Hjemkomst kom han saa i Kongens Tjeneste som Kriger. Man ved, at han 1624 var Fændrik ved „den 2. Aalborgske Fane af Adelen Rostjeneste“, og som saadan var han med paa Kristian IV.s Tog til Tyskland for at hjælpe de nødstedte Protestanter.

Da han kom hjem fra Krigen, overtog han altsaa Baggesvogn; han solgte den igen 1635 (se S. 129).

Købebrevet²⁾ er underskrevet Hjøring d. 4. Juli 1635, og det viser, at Falk Giøe fik 70 Rdl. for hver Td. af Gaardens og 60 Rdl. for Td. af Godsets Takst samt 1000 Rdl. for Gaardens Bygninger. (Efter en Beregning fra 1662 har Hovedgaarden haft o. 45 Td. og Fæstegodset mellem 200 og 300 Td.).

1) Haandskrift, gl. kgl. Saml. in 4 o Nr. 2355, jvf. »Jydske Saml.« I. V. 84.

2) Baggesv. Arkiv A. I 2.

vide deres eget“, udlagde hun dem straks deres Part: Vellingshøjgaard, 2 Gaarde, 2 Bol og 1 Afbygge i Vellingshøj By, samt $\frac{1}{2}$ Gaard i Bjerregrav, 1 Gaard i Ø. Hassing Sogn, Gaaser By, og endelig 1 Gaard i Vinge Sogn og By.

Fru Sofie beholdt o. 20 Td. Htk. foruden sin Mødrenearv paa 48 Td., saa da hun købte Baggessvogn har hun været Ejer af mindst 68 Tdr. Htk. foruden de 2000 Rdl. i Penge, som var hendes Morgengave.

For at kunne overtage Baggessvogn solgte hun Tilsted til sin Søster Margrethe¹⁾, og desuden laante hun — mod Pant i Baggessvogn — en Sum Penge af Otto, Jørgen og Sofie Brahe.

Fru Sofie havde ikke boet paa Gaarden ret længe, før hun tog fat paa at afrunde sit Gods. Lige op til Baggessvogn laa den Gaard, Aasen, som var kommen bort fra Gaarden efter Anne Krabbes Død 1625. Nu, 1640²⁾ købte Fru Sofie den af Jens Hæg til Vang. Samme Aar købte hun af sin Søster Helvig et Boel i Fjelsted²⁾ og af sin Broder Henrik en lille Ejendom ved Ilvad i Astrup. 1642²⁾ byttede hun Skjærping bort imod Sandager og Vangen i Astrup med tilliggende Skov, der blev vurderet til 70 Svins Olden, to Gaarde, der laa tæt op til Hovedgaarden. Endnu samme Aar som hun døde (1649), foretog hun en Handel, idet hun af sin Broder Tyge købte en Skov, Drageskov²⁾, der laa ved Siden af Sandager og Vangen Skove og nu ligesom disse for længe siden er ryddet.

Fru Sofie har forstaaet at holde paa sin Ret, hvor hendes Naboer kom den for nær.

Med Sofie Brahe, Enke efter Jørgen Lunge til Odden, havde hun Strid om Skellet mellem Baggessvogn, Stok-

1) Død 1647, 58 Aar gl., begr. i Sindal Kirke.

2) Baggessv. Arkiv A II 8—13.

holm og Mogensbæk paa den ene og Hedegaard, som Sofie Brahe ejede, paa den anden Side¹⁾). Ved Forliget, der er underskrevet i Viborg ^{13/6} 1643, var Rigets Kansler Joest Høeg og Landsdommer i Nørre Jylland, Mogens Høeg, til Stede som Mæglere, og Enden blev, at Skellet netop skulde gaa der, hvor Sofie Sandberg mente det var, og hvor hun havde ladet kaste en Grøft.

En lang Retstrætte havde hun 1641—43¹⁾) om en Aalegaard i Uggerby Aa mellem Birket i Hørmested og Sindal By. Skønt det en Tid saa ud til, at Ejeren af Høgholt, Jokum Bech, og hans Fæster i Birket skulde vinde, fik hun dog Medhold ved Landstinget.

At Fru Sofie ikke alene havde Sans for Handel og Landbrug, men ogsaa for Poesi, tør man slutte deraf, at hun passede paa et Folkevisahaandskrift med o. 150 Viser²⁾). Hun har nok ikke selv skrevet det, thi Sv. Grundtvig mener³⁾), at allerede A. S. Vedel har haft det til Laans under Udgivelsen af sin Folkevisesamling (1591). Men Bogen bærer hendes Navn, den maa antagelig ved hendes Døtres Død være kommen til Juelinge, og derfra var Vejen ikke lang til Gavnø. Her havnede Visebogen foreløbig i de Thottske Samlinger og fulgte senere med disse til det kongelige Bibliotek i København.

Sofie Sandberg døde paa Baggessvogn i Aaret 1649⁴⁾) og blev stedt til Hvile i Sindal Kirke i en muret Hvælving under Koret, som hun maaske selv havde ladet indrette til Begravelse for sin Familie.

Her gravlagdes hendes Søstre⁵⁾) Jomfru Margrethe

1) Baggessv. Arkiv E 11--12.

2) Thottske Saml, Nr. 1511, 4 o i Det kgl. Bibliotek.

3) Danm. gl. Folkeviser III.

4) Gl. kgl. Saml., 4 o Nr. 2355.

5) Danske Atlas V, 263.

Sandberg til Tulsted (1647) og Jomfru Else Sandberg, der vel nok boede paa Baggesvogn¹⁾.

Men nede i Hvælvingen stod ogsaa en lille Barnekiste²⁾, som maaske har været den første, der blev sat ned her, og som maa være bleven ført dertil lang Vejs fra. I den laa Fru Sofies lille 3 Aars Dreng, Thøger Kruse, der var død før 1630, længe før Moderen blev Ejer af Baggesvogn. Han kan altsaa ikke være død paa Baggesvogn, som Pastor Bruun mener 1732 (se S. 79).

Anne og Birgitte Kruse.

De to Døtre blev det altsaa, som maatte hjælpe deres Moder, og som nu arvede Godset. De var nu o. 26 og 23 Aar gamle. Anne, f. paa Tulsted $\frac{9}{2}$ 1624, Birgitte paa Lundenæs $\frac{22}{7}$ 1626. Formyndere behøvede de ikke, thi 1643 fik de Brev paa, at de maatte være deres egne Værger. De giftede sig ikke, men levede paa Gaarden og styrede den i langt over en Menneskealder.

Da Anne var den ældste, er det let at forstaa, om hun paa en Maade blev Manden i Huset. Der er Ting, som tyder paa, at det særlig var hende, der havde den besluttende og udøvende Myndighed. Ganske vist, i de efterladte Papirer forekommer deres Navne næsten altid ved Siden af hinanden (se S. 201), saa længe de begge levede. Birgittes Navn træffes ikke alene, mens det f. Eks. en Gang hedder, at det er Jomfru Anne, der har fæstet Aasted Kirketiende³⁾, en anden Gang, at Jomfru Anne har været i København, og at Bønderne i Aasted ingen Tiende ydede, før hun kom hjem og ved Rettens Hjælp fik dem til at betale, og man ved ogsaa, at Jomfru Anne havde Hals Færggaard i Fæste⁴⁾.

1) Død paa Baggesvogn $\frac{8}{12}$ 1667 — Gl. kgl. Saml. 4 o Nr. 2155?

2) Danske Atlas V, 263.

3) Baggesv. Arkiv G. 1.

4) Højesterets Dombog 1685 I.

Det Gods, de havde arvet efter deres Forældre, udvidede de yderligere ved Køb og Arv (se S. 130).

Jordebogen over Baggesvogn Gods¹⁾, der er underskrevet $\frac{20}{8}$ 1662 af begge Søstre, viser, at de efter deres egen Vurdering var Ejere af ialt 382 Td. 2 Skp. $1\frac{41}{48}$ Alb. Hartkorn. — Men de fik mere siden.

I 1667 arvede de nemlig efter deres Farbroder Jørgen Kruse til Kjærsgaard i Tornby²⁾ en Del Bøndergods i Tornby, Vidstrup, Rubjerg m. fl. Sogne, ialt 56—57 Td. Hartkorn. Det var imidlertid ikke Jordegods alene, de to Søstre arvede. I Skiftet, der er dateret Viborg d. 18. Maj 1667, er deres Part i Løsøret sat til 277 Rdl. og o. 433 Sletdaler, og i udestaaende Fordringer fik de 429 Rdl. Da denne Part var den fjerde Arvelod, har Jørgen Kruse været en rig Mand.

De udestaaende Fordringer, hvoraf Søstrene skulde have en Fjerdedel, beløb sig ialt til 1717 Rdl. 8 Sk. Den største Skyldner var Fru Karen Dyre til Knivholt, en Broderdatter af Jørgen Kruses Hustru, Fru Christence Dyre. Hendes Gæld var med Renter og Renters Rente løben op til 1416 Rdl. Ganske vist kunde hun i Arv efter Fru Christence tilkomme en hel Del, men de øvrige Arvinger gjorde Indførsel i hendes Part for at sikre sig.

Efter at der var faldet Højesteretsdom i Sagen ^{17/9} 1667, udnævnte Kongen to „Kommissarier“, nemlig Henrik Below til Hvidstedgaard og Otto Skeel til Birkelse, for at de kunde faa Sagen endelig afgjort, og den 7. April 1668 stævnedes de saa Karen Dyre og alle de andre Arvinger til at møde den 3. Juni først paa Kjærsgaard og derefter i Hjørring for at faa det hele ordnet.

Men om Anne og Birgitte Kruse fik de 429 Rdl., melder Papirerne intet.

¹⁾ I Rigsarkivet.

²⁾ Baggesvogn Arkiv D. 2.

Kort efter at have faaet dette Tillæg til deres Formue bestemte Søstrene sig til at bruge en stor Del af deres Ejendom til at gøre vel imod de fattige paa Godset, idet de stiftede Baggesvogn Hospital ved Sindal Kirke (se senere).

Fundatsen¹⁾ for dette er underskrevet af Søstrene 1. Maj 1669 og er Virkeliggørelsen af Punkt 2 i deres Testamente af $\frac{29}{3}$ 1669, der er konfirmeret af Kongen $\frac{5}{4}$ s. A.

Til Underhold for 12 fattige Mennesker og deres Plejersker skulde henlægges 80—100 Tdr. Hartkorn eller o. $\frac{1}{5}$ ($\frac{1}{4}$) af Søstrenes Ejendom.

Naar man betænker dette, og naar man ser, hvorledes der skal sørges for disse 12 fattige, kan man ikke andet end indrømme, at de to Søstre har siddet inde med megen Kærlighed og god Hjælpsomhed mod Fattigfolk.

Hvis deres Bestemmelser i Fundatsen er bleven overholdt, har Hospitalslemmerne hverken sultet eller frosset.

Og for at Lemmerne kunde blive mindet om, at Mennesket ikke lever af Brød alene, var Hospitalet netop bygget lige op ad Kirkegaardsdiget, saa det kunde være let for de gamle at naa ind i Kirken paa Helligdagene. Desuden skulde Degnen hver Morgen og hver Aften komme ind og bede en Bøn og synges en Salme med dem²⁾.

Sørgede Jomfruerne saaledes godt for de fattige, som kom i Hospitalet, kan man maaske nok slutte, at de ogsaa har været gode mod andre fattige Folk paa deres Gods.

Som saa mange af Samtidens Herremænd var Jomfruerne driftige Jordbrugere. De syntes, at Hovedgaardens Agermark var for lille. Derfor tog de i 1655 Nabo-gaarden Sættrup i Bindslev Sogn ind under dens egen

¹⁾ Baggesv. Arkiv J. 1. Trykt i Hofman: Foundationer IV 358;

²⁾ sammested 366 staar, at Anders Kjær til Børglum Kloster har givet 200 Rdl., hvoraf Renten er tillagt Skoleholderen i Sindal.

Drift. Og de fik den godkendt som en Hovedgaard, idet de nu lod deres Fæstere i Bindslev Sogn udføre deres Hoveriarbejde der¹⁾. Derved blev disse „Ugedagsbønder“ og derfor efter Loven, som den Gang gjaldt, fri for Skatter til Staten.

Under Enevælden ophørte denne Skattefrihed. Men for at faa Skatten ind fra Bønderne, blev det senere paalagt enhver Godsejer at staa inde for sine Bønders Skat. Det blev i daarlige Tider en haard Forpligtelse. Til Gengæld skulde Herremanden være fri for at svare Skat af sin Hovedgaardstakst, naar Fæstegodset var over 200 Td. Htk. indenfor 2 Mils Afstand fra Hovedgaarden, hvilket var Tilfældet her.

Som Følge heraf og i Henhold til det forrige, som bevistes ved Tingsvidne, har Jomfruerne i 1682 prøvet at faa ogsaa Sættrup gjort skattefri.

Det lykkedes ikke. Senere (i Ungers Tid) blev Gaarden igen bortfæstet.

Det nære Samkvem med en Del af Bindslev Folk, men mest det, at der i Tversted-Bindslev var en dygtig Præst, Nathanael Pedersen Frost, har ført til, at Jomfruerne søgte og $\frac{6}{8}$ 1672 fik Bevilling af Kongen til, „at de herefter og indtil vi anderledes tilsigendes vorder i Stedet for deres Sognekirke til Baggesvogn maa søge Bindslev Kirke, som til en anden deres Gaard skal være Sognekirke, og af Sognepræsten sammesteds . . . udi hvis (= hvad) deres Saligheds Sager angaar at lade sig betjene. Dog at Præsten til Baggesvogn ej noget af sin Indkomst og Rettighed formedelst saadan Benaadning afgaar“²⁾.

Fra 1677 til 1685 havde Jomfruerne en Tid, der har været meget brydsom for dem, idet de blev indviklede

¹⁾ Baggesv. Arkiv E. 17.

²⁾ Jydske Registre 1672 Nr. 34.

i en Række Retssager, der næsten alle drejede sig om Skellene mellem deres og deres Naboers Ejendomme.

Mod Syd og Sydøst var Uggerby (eller Sindal eller Jigens) Aa, et temmelig klart Skel, men den kunde bryde ud af sit gamle Leje, som den havde gjort imellem Nymark og Nejst i Anders Nielsen Banners Tid, og som den paa denne Tid havde gjort Vest for Birket. Og saa var der Aalegaardene. Med Ejeren af Høgholt havde Jomfruerne en Sag om en Aalegaard¹⁾ mellem Birkets og Sindal Bys Jorder. Manden i Birket vilde være ene om den, mens de Sindal Mænd mente, at de havde Ret til Halvdelen af Udbyttet, saadan som de havde haft det efter Dommen fra 1642. Resultatet blev nok det samme som før. Thi lige til o. 1910, da Aalegaarden Øst for Sindal Stationsby blev nedlagt, delte Manden i Birket og Lodsejeren lige overfor i Sindal Fangsten.

Mod Nord og Nordvest var det ogsaa galt.

Bønderne i Sdr. Bindslev²⁾ og Sindal drillede hverandre, bjergede hverandres Hø og brændte hverandres Tørv. Noget lignende gik for sig mellem Hedegaard i Bindslev og Stokholm i Sindal og mellem Klodske i Mygdal og Baggesvogn.

Men værst var det dog mod Vest³⁾.

Her stødte Baggesvogns Grund op til Bøgstedes Ejendomme, og Skellet mellem disse gik paa et langt Stykke inde i en Skov, Sparrevogn Skov (se S. 108).

Hvor der — som her — intet naturligt Skel var, kunde det blive vanskeligt nok at kende Forskel paa mit og dit. Men det ser ud til, at der i mange Aar ikke har været nogen Kurre paa Traaden mellem de Kruser og de Sandberger, som da ogsaa var i Familie.

1) Baggesv. Arkiv E 12.

2) Baggesv. Arkiv E 17.

3) Baggesv. Arkiv E 16.

Saa døde imidlertid den sidste Sandberg paa Bøgsted, mens Enken Sofie Sehested blev tilbage som Ejerinde af Gaarden. En Tid efter i 1677 købte Jomfruerne Kruse af Jomfru Anne Sofie Seefeld til Mølgaard i Ugilt 6 Parter af Sparrevogn Skov, der laa spredt mellem Bøgsteds Lodder i den samme Skov.

Jomfru Seefeld maa ikke have haft meget Kendskab til sine Ejendomme eller ogsaa har de ligget meget indviklet, nok er det — hun havde kort i Forvejen solgt de samme seks Skovlodder til Fru Sehested i Bøgsted.

Inden de fire Adelsdamer var naaet til Klarhed over Fejltagelsen og havde faaet den jævnet i Mindelighed, var Freden brudt, og nu begyndte en Uendelighed af Retstrætter, den ene som Følge af den anden lige fra 1677 til 1685.

Den første Anledning synes at være, at Fru Sofie lod fælde en stor Bøg i et af de nye Skovskifter. Jomfruerne Kruse, der jo mente, det var deres Træ, søgte at faa deres Ret.

Sagen endte i første Omgang med, at Skovskifterne blev tildømt Fru Sofie, da hun havde købt dem først, mens Jomfruerne Kruse blev henvist til at søge Vederlag hos Jomfru Seefeld¹⁾.

Jomfruen vilde ogsaa nok tilbagebetale Købesummen, 100 Rdl., hvilket skete — efter at hun længe havde faaet Henstand — den 24. Novbr. 1684; men hun vilde ikke betale de Omkostninger (120 Rdl.), som Søstrene havde haft i denne Sag, og for at prøve at faa dem maatte de saa igen gaa den lange Vej fra Herredsting, gennem Landsting til Højesteret. De fik Medhold²⁾, men det varede alligevel længe, inden de fik deres Penge — om de da fik dem alle nogen Sinde.

1) Højesteretsdom 24/7 1679 (i Ark).

2) Højesteretsdom 17/9 1685. Jomfru Seefeld skal yderligere betale 30 Rdl. Jvf. Højesterets Dombog 1685 I.

Men der var mere endnu.

En Gang lod Fruen paa Bøgsted to Heste tage i Hus, som tilhørte Martin Jensen i Langheden, og Jomfruerne maatte anlægge Sag for at faa dem tilbage.

I en anden Sag (1677) hævdede de Ret for deres Fæstere i Slottved Sommerdal m. fl. til at lade deres Kvæg græsse paa den Grund ved Grued, som Sofie Sehested havde ladet en af sine Fæstere opdyrke og bebygge. Jomfruerne tabte.

I 1680 vandt de derimod. Da havde en af Bøgsted Tjenere fældet et af de vigtige „Grimtræer“, Skeltræer, i Sparrevogn Skov. Da Skellet derved paa en Strækning blev endnu mere utydeligt, kan man ikke undres over, at Jomfruerne tog kraftigt fat først for at faa opklaret, hvem den skyldige var, og dernæst at faa ham straffet. Skovhuggeren, Jens Madsen fra Bjørnsbølle, blev dømt til Bremerholms Arbejde, men Jomfruerne har vist ladet Naade gaa for Ret, thi senere træffer vi endnu Manden i Bjørnsbølle.

Hovedgrunden til disse mange Retssager er tydeligt nok den stærke Opdyrkning af ny Jord, der foregik i Egnen i disse Aar. Men skønt nogle af disse Processer blev Jomfruerne paatvungne af deres Naboer, og andre næsten gjordes nødvendige for at hjælpe deres Bønder, kan man dog ikke frigøre sig for det Indtryk, at de to Søstre har været noget stridbare, er bleven bitre og opirrede. De har ikke holdt af at opgive noget af, hvad de ansaa for deres Ret, og de har ikke villet slaa af, lave Kompromisser efter Regelen: Et magert Forlig er bedre end en fed Proces.

Disse mange Retssager, under hvilke de for Resten havde en god Støtte i Friherre Jens Juel til Juellinge, en Broder til Sølhelten, har sikkert tæret en Del ikke alene paa Søstrenes Formue, men ogsaa paa deres Helbred.

Anne døde 1687, 2 Aar efter, at der var bleven roligere Forhold, og Birgitte 1695¹⁾.

Men inden Birgitte døde, gjorde hun endnu en Ejendomshandel, som aabenbart har skaffet hende en stor Tilfredsstillelse.

Til den ny Ejer af Bøgsted, Peder Jensen, afstod hun 1691²⁾ sin Part i Mølleskov og Hving Mølle samt Sønderkov, Skærping, 1 Gaard og 2 Huse i Skibsby og fik til Gengæld Sparrevogn Gaard med fem Afbyggersteder (Lille Ryd, Bjørnsbølle m. m.) og blev saaledes Herskerinde over de Grunde, som de bitreste Retssager havde drejet sig om.

Men ensomt har hun haft det i sine sidste Aar, den gamle Jomfru Birgitte.

Alle hendes nærmeste Slægtninge var døde. Navnet Kruse forsvandt med hende.

Snart var hendes Støv gemt i den gamle Gravhvelving i Sindal Kirke.

Sofie Catrine Juel og Fr. Wind.

En af Arvingerne var Sofie Catrine Juel, Datter af den førnævnte Friherre Jens Juel. Hun var gift med „virkelig“ Kancelliraad Frederik Wind, senere Stiftamtmand i Viborg, og dette Par blev nu Ejere af Baggesvogn.

De forøgede yderligere det Gods, der hørte til Gaarden. Jomfru Juel var allerede som lille Pige (1677)³⁾ bleven Ejer af Ryd (nu St. Ryd). Astrup Sogn, tæt ved Baggesvogn Mark. Allerede i 1695 købte Fr. Wind Stabækgaard i Uggerby⁴⁾ (for 500 Rdl.) og samme Aar den eneste Gaard i Sindal By⁵⁾, som hidtil

1) Gl. kgl. Saml. 4 o Nr. 2355. 2) Baggesv. Arkiv A. II 20.

3) Baggesv. Arkiv A II 18. 4) Baggesv. Arkiv A II 21.

5) Baggesv. Arkiv A II 22.

ikke havde hørt under Baggesvogn (8 Td. Htk. for 700 Rdl.) samt et Boel i Taars By¹⁾.

I Fr. Winds Tid fortsattes Opdyrkningen. Nede i Aa-dalen ved Mosbjerg Skel byggedes et nyt „Sted“ Skjel-strup²⁾. I Fjelsted gik det dog paa en Maade tilbage, idet der opstod en voldsom Sandflugt³⁾ (se S. 112), saa Fr. Wind satte sig i Bevægelse for at faa Byens Hartkorn nedsat. Der blev i den Anledning nedsat en kgl. Kommission, som 20. November 1691 udfærdigede Forretningsakt.

Iøvrigt maatte Stiftamtmanden passe sit Embede, saa Baggesvogn saa ikke meget til sit nye Herskab, der da ogsaa ejede Sofie Catrine Juels Hjem Juellinge.

Og det blev kun faa Aar, Baggesvogn var i Familiens Eje, thi Fr. Wind døde allerede 1702, kun 40 Aar gl., og hans Hustru 1706, ligeledes 40 Aar.

Formynderne for de efterladte Børn har da ment, at denne Gaard laa for langt borte fra de øvrige Ejendomme og stillede den til Auktion den 12 Marts 1709.

Jordebogen²⁾, der er underskrevet af Forvalteren Hans Jakobsen Mahling, viser, at den udbudte Ejendom var i Hovedgaards Takst (altsaa skattefri Jord) 53 Td. 1 Skp. 3 Fdk. Hartkorn⁴⁾ og i Fæstegods 266 Td. 7 Skp. 3 Fdk. Htk., ialt 320 Td. 1 Skp. 2 Fdk. Htk.

Den højstbydende blev Junker Wolf Abraham Unger fra Overklit.

1) Baggesv. Arkiv A II 24. 2) Baggesv. Arkiv B I og E 3.

3) Baggesv. Arkiv E 19 og Rentekammerarkivet.

4) Samme Størrelse som 1843 (priviligeret Hartk. Ager og Eng godt 49 Td. og Skovskyld o. 4 Td.)

GODSET DELES.

WOLF ABRAHAM UNGER OG KIRSTINE v. MØSTING.

Unger, der nu bosatte sig paa Baggesvogn, hørte til en Slægt, der i omtrent 70 Aar havde boet paa Overklit og Villerup.

Stamfaderen var indvandret fra Østrig¹).

W. A. Unger var født $^{10}/_7$ 1682, og $^{26}/_7$ 1709, omtrent samtidig med, at han flyttede til Baggesvogn, holdt han Bryllup med Kirstine v. Møsting. Deres eneste Barn, Helvig Juliane, blev døbt i Sindal Kirke d. $^{22}/_2$ 1711.

Unger har vist ikke drevet Gaarden selv ret meget af Tiden. I 1714 var der en Forpagter²), som hed Simon Lund³). Han er nok ikke bleven der længe, da han optraadte temmelig skarpt overfor Godsejeren, idet han i en Retssag tog en Fæsters Parti⁴) (se S. 291). 1721 var Niels Jørgensen Forpagter, og fra $^{1}/_5$ 1722 blev den bortforpagtet paa tre Aar til Niels Jensen Bastholm⁵).

Forpagtningskontrakten mellem Unger og Niels Jensen Bastholm er dateret Baggesvogn 19. Juni 1721, og den indeholder 13 Punkter:

1. Forpagteren skal have Tienderne — i Kjærven eller Skæppen — som han kan akkordere med Sognemændene.
2. Forp. skal bruge hele Gaardens Ejendom; kun skal Skovhusene i Bukholt og Møllen have deres Drift som af Arilds Tid'
3. Forpagteren maa af Agerjorden tage 6 Kjærver efter »Giøden«.
4. »Bønderne, som til Gaarden gør Arbejde, skal i rette Tid . . . forsvarlig drive Avlingen . . . i Ager og Eng som sæd-

1) Om Slægten se Sortfeldt: Familien Unger i Vends. Aarb. 1922.

2) Baggesv. Arkiv E. 21.

3) Lund ejede Mølgaard i Ugilt 1714—23 (Trap), senere Forpagter paa Odden. Gift med Pernille Dinesdatter Pontoppidan.

4) Baggesv. Arkiv C. 1.

5) Farfars Broder til den kendte rationalistiske Hofpræst C. Bastholm.

- vanlig, saavel og Giøden, som om Vinteren samles, at blande om Sommeren og udføre ved Michaels Tider. Kornet at af-tærskes og bortføre til . . . Skagen . . . Fladstrand eller Sæby . . . naar Forp. forlanger undtagen i Bierdingens (Høstens) Tid, da Bønderne for al slig Kørsel skal være fri«.
5. Foruden Kornrejserne skal Forp. nyde 4 »kørende Rejser« paa 6—7 Mil og 6 paa 3—4 Mil, 4 »gaaende Rejser« af Gadebyggerne (2—3 Mil), foruden at disse sidste skal drive med de Stude, som sælges fra Gaarden.
  6. Forp. faar 2 Stuer, 2 Kamre og Køkken i den nordlige Fløj, alle Ladegaardshusene undtagen den »liden Baggaard«, og endelig i den østre Have et Kvarter til Kaal og Jordfrugt.
  7. Godsejeren holder Bygningerne vedlige. Forp. leverer 24 Læs Tag; han maa ikke bortføre Straa fra Gaarden.
  8. Godsejeren skal have Føde og Græs til 6 Køer om Sommeren og 4 om Vinteren, til 10 Faar og Kjærve Hakkelse til 4 Heste.
  9. Forp. faar 80 Bondelæs Brændsel. Olden (se S. 182).
  10. Godsejeren betaler kongelige Skatter.
  11. Forp. faar første Aar 34 Td. Sæderug og skal aflevere lige saa meget.
  12. Forpagtningen varer 3 Aar fra $\frac{1}{5}$ 1722 uden Opsigelse, og kan derefter opsiges med et Aars Varsel.
  13. Forpagtningsafgiften er 750 Rdl. a 96 Sk. samt 3 Td. god Sigterug. For Betaling kautionerede Forpagterens Svigerfader Sr. Peder Sørensen Trahnholm.

Hvordan en Herre Unger har været for sine Undergivne, er det ikke let nu at give klar Besked om. Men han synes at være den Junker, som efter Sagnet er manet ned under den store Sten i Skoven tæt ved Indkørselen til Gaarden.

De efterladte Papirer viser, at han af sin Samtid blev kaldt Junker, og han er den eneste af Baggesvogns Ejere, der har gaaet under dette Navn, saa hvis der er en historisk Kerne i det gamle Sagn, maa det være Unger, der har gjort sig saa forhadet, at Folk ikke har ladet ham finde Fred i sin Grav under Sindal Kirkegulv.

Sagnet lyder saaledes (efter Godsejer P. Gluds Fremstilling):

„Han (Junkereren) skal stedse have været i Pengetrang, og for at komme ud over disse Vanskeligheder lod han sin Ridefoged¹⁾, der skal have været en ualmindelig haardhjertet Natur, udpine Godsets Bønder paa alle tænkelige Maader. Bønderne beklagede sig i deres Nød til Unger, men der fik de absolut ikke Medhold, hvorimod denne truede dem med, at de, dersom de ikke betalte den krævede Pengesum, aldrig skulde faa Fred for ham; selv efter hans Død skulde han nok vide at forurolige dem, indtil de betalte Pengene paa Gaarden, hvor Unger saa nok selv skulde afhente dem.

Kort Tid efter denne sin Trusel døde Unger og blev begravet i Sindal Kirkes Gravhvelving.

Efter at Unger nu var bleven begravet, begyndte Godsets Bønder at trække Vejret lettere, idet de haabede, at de nu var bleven deres Plageaand kvit. Men dermed gjorde de fejl Regning, thi nu begyndte Unger at vise sig for dem omtrent hver Nat, og paa selve Gaarden skal han ogsaa have huseret slemt, formodentlig for at se, om der var nogen, der indbetalte Penge til ham.

I deres Nød henvendte Bønderne sig saa til en Degn sønder fra, som skulde være klog paa slige Ting. Han kom ogsaa, og efter at han havde undersøgt Forholdene lovede han, naturligvis mod passende Godtgørelse, at han skulde forsøge at skaffe dem af med Ungers Aand. Det skulde saa være lykkedes Degnen en Nat, da han udenfor Indkørselen til Baggessvogn mødte Gespenstet, at faa en Pæl rammet igennem det ned i Jorden, og for yderligere Sikkerhed blev der Dagen efter væltet en uhyre stor Sten ned over Pælen. Stenen ligger der den Dag i Dag og kaldes af Egnens Folk „Junkerstenen“.

Degnens Arbejde skal imidlertid ikke være gjort saa omhyggeligt som muligt, grundet paa Betalingsvanskeligheder fra Bøndernes Side, og Følgen var, at Unger endnu hver Nytaars Nat nærmer sig Hovedbygningen med et

¹⁾ Ungers Ridefoged hed Jens Jørgen Hop (Søn af Knud Hansen Hop i Østergaard i Tornby, senere Ejer af Kjærsgaard). J. J. Hop købte 1733 Irup i Thy af sin Svigerfader Landsdommer C. H. H. Helverschou, og 1756 blev han Ejer af Svansø ved Skive, hvor han døde som Kancelliassessor 1771.

Hanefjed, og for at afmærke, hvor langt han er kommen, slaar han Huller i Vindebroen, til hvis Midte han nu skal være naaet.

Gamle Folk paa Egnen fortæller, at da Ladegaarden brændte o. 1830, skal han være set paa Gaarden, og nogle vil ogsaa paastaa at have set ham, da Ladegaarden brændte 1913. Altsaa svæver han endnu som en ond Aand over Baggesvogn.

Junkerstenen maa selvfølgelig ikke fjernes fra sin Plads. Der har været gjort Forsøg derpaa ved at sprænge den, men den forvorpne skal det siden være gaaet meget ilde“.

Saavidt Sagnet. Digteren Goldschmidt har i sin „Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy“ ganske kort fortalt Historien om Junkerens Nedmaning.

Det, man ved om Junker Unger udover det allerede fortalte, er kun lidt.

I Arkivet findes helt eller delvis Akter fra fem Retsager, som han i Løbet af 9 Aar førte mod sine undergivne.

1714 førte han Sag mod een og 1723 mod fem Karle, som havde forladt Godset uden Pas. (Karlene blev dømt til at føres tilbage — om nogen traf dem.)

1714 stævnedes han Peder Christensen i Aasen for Fiskeri i de smaa Damme ved Aasen.

1716 førte han Sag mod 2 Karle og 1 Dreng for ulovlig „Skovhugst“ (en tog en Slagvol og de andre et Knippe Ris), og 1717 Sag mod Peder Madsen i Østergaard, fordi han var rømmet fra sin Gaard, endda Dagen efter, at han havde faaet sit Fæstebrev. (Kvægbesætningen var en Ko og en Kvie — Unger havde givet Peder Madsen 1 Rd1. til at købe Vaarrug for.) (Se S. 293.)

De to første Sager viser, hvorledes Oprettelsen af Landmilitzen virkede til at binde Bønderne til Stavnen. I dette Tilfælde var Junkeren vel nok nødt til at optræde, som han gjorde, men det kan være rimeligt nok, at Bøn-

derne ikke forstod dette og derfor gav Herremanden Skylden.

De to næste viser, at Unger var eller kunde være smaalig. Og af den sidste ser vi, at han i hvert Fald een Gang har ladet en Bonde overtage en brøstfældig Gaard uden at hjælpe ham til at sætte den i Stand, saa den kunde føde en Familie.

Paa hans „Indtægtsside“ kan man maaske skrive, at hans Familie har haft nogen Velvilje overfor Bønderne. Kirkebogen viser, at hans Søster, Jomfru Unger, stod Fadder til flere Børn¹⁾.

I Ungers Tid skete den første Formindskelse af Godset, idet han solgte Fjeldsted By²⁾ (se S. 130).

Efter Ungers Død ¹²/₅ 1723 styrede hans Enke Godset i henved fire Aar, mens Forpagteren drev Gaarden. Derefter solgte hun Baggessvogn til Fr. Kjær til Børglumkloster. Samtidig forpagtede hun den mindre Gaard Ormholt i Torslev Sogn, der ejedes af Henrik Klein, der var Præst i Jerslev og Ø. Brønderslev 1699—1734. Paa Ormholt boede hun endnu 1733³⁾, men 1746 boede hun paa Gjettrup i Ulsted Sogn, der tilhørte Grev Holck til Vraa og Elkjær⁴⁾.

Frederik Kjær (Kjærskjold) og Inger Pop. 1727—1740.

Indtil nu kan man sige, at det er gamle danske Adelslægter, der har siddet paa Baggessvogn, hvis man da ikke vil foretrække at betragte Unger som Repræsentant for den indvandrede Adel, der bredte sig saa stærkt her i Landet efter 1660, da den gamle Adel trak sig meget tilbage fra Kongen.

1) Se iøvrigt S. 80 og Vends. Aarb. 1924, S. 169.

2) Viborg Landstings Skifte- og Panteprotokol 34, 485.

3) Jysk Saml. III B.

4) Pers. Tidsskr. I. 6. Bind.

Mange Adelslægter døde ud i en mærkelig Hast — saaledes Sandberg og Kruse. Andre forarmedes fuldstændig i de vanskelige Aar 1720—50, blandt dem Slægten Unger.

Derfor rykkede de borgerlige Slægter frem: de havde faaet Ret til at købe og eje Hovedgaarde.

Med Frederik Kjær rykkede denne ny Type ind paa Baggesvogn. Han (og andre med ham) søgte at ligne de gamle Familier saa meget som muligt, og han opnaaede virkelig at blive adlet, og det ikke een, men hele to Gange (1722 og 1735). Han havde nemlig det Uheld at miste sit første Adelskab paa Grund af en Beskyldning om Bestikkelse, men fik altsaa Oprejsning. Desuden blev han Kancelliraad og Justitsraad.

Sin Løbebane havde han, den himmerlandske Bondesøn, begyndt som Skriver og derefter som Fuldmægtig paa Amtstuen i Aalborg. Senere blev han Forpagter paa Krastrup ved Løgstør, og 1715 blev han Ejer af Børglumkloster.

Kjærskjold, som han kom til at hedde som Adelsmand, døde 1738 og hans Hustru, Inger Pop, to Aar senere. De ligger begravet i Børglum Kirke¹⁾.

Kjærskjold boede ikke paa Baggesvogn, og her i Egnen gaar ingen Sagn om ham saadan som paa Børglumegnen.

Men adskilligt tyder paa, at han ogsaa her har været Bønderne en haard Herre. Var han end ikke selv i Nærheden, saa havde han sine Ridefogder — først Chr. Ulstrup senere Chr. Worm.

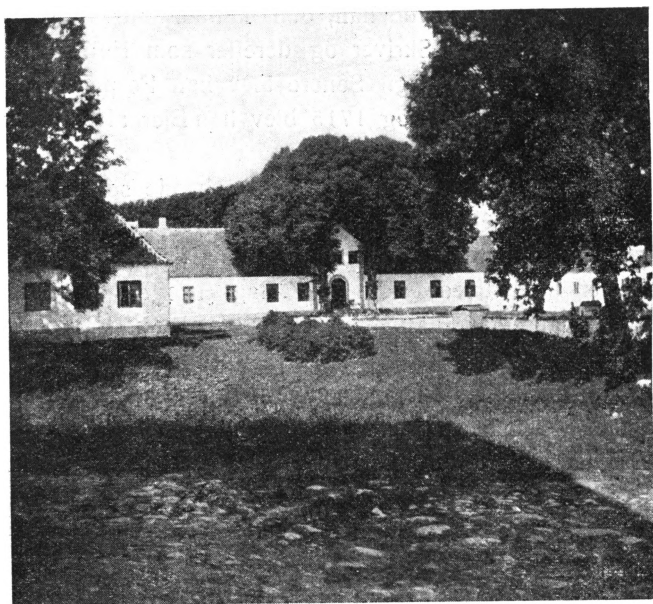
I Fæsteprotokollen er der 1731 indført 16 ny Fæstebreve, og i de 11 Aar, han ejede Gaarden, har han ialt udstedt 48 nye Fæstebreve, i Gennemsnit over 4 om

¹⁾ Om Kjærskjold se iøvigt Vends. Aarb. 1916. S. 243.

Aaret, medens Middeltallet for nye Fæstere i de 80 Aar fra 1721 til 1800 var mellem 2 og 3 om Aaret. Det kunde tyde paa, at Kjær har været mere end almindelig haard til at kræve Afgifterne af Bønderne — og til at sætte dem fra Gaarden, som ikke kunde betale. I nogle Tilfælde siger Fæstebrevet udtrykkelig, at Formanden er traadt fra af Armod eller ved Dom.

Johanne Marie Kjærskjold og G. A. Braëm.

Efter at Kjærskjold og hans Hustru var døde, blev Baggsvogn en Tid styret i deres Datters, Johanne Maries, Navn. Men $\frac{3}{11}$ 1741 giftede hun sig og overlod Styret til sin Mand, Justitsraad Gothard Albert Braëm, født 1710.

Borggaarden (1915). Bygget af Braëm. I Forgrunden Graven, til højre den murede Bro.

Braëm var af en Familie, hvis Medlemmer havde siddet i højt betroede Embeder¹⁾, Faderen, Christian Braëm, steg fra Landsdommer i Nørre-Jylland til Justitiarius i Højesteret og derfra til Præsident i København. G. A. Braëm tog Afsked fra sit Embede i Kammerkollegiet, da han giftede sig, og bosatte sig paa Baggesvogn.

Som før fortalt byggede han 1744 den Hovedbygning, som staar endnu. Maaske har han ogsaa anlagt Haven i den moderne franske Stil med lange, lige Gange og klippede Hække.

Vi ved, at Braëm greb ind i den gamle Fordeling af Jorden i Sindal By og lavede en ny Deling (se S. 155).

Braëm omtales af Biskop Brorson som en Mand, der var ivrig for Ungdommens Oplæring.

I sit Husliv havde han mange Glæder, men endnu flere Sorger. I Løbet af faa Aar fødte hans Hustru ham 5 Børn, 4 Drengene og 1 Pige, men Drengene døde som spæde, og allerede 1750 døde hans Hustru, kun 33 Aar gammel

Tre Aar efter solgte han Gaarden paa Grund af økonomiske Vanskeligheder og traadte igen i Statens Tjeneste. Han bar da Titlerne Kancelli-, Justits- og Etatsraad og blev saa udnævnt til Deputeret i Landetatens General-Kommissariat. Senere steg han til stadig højere Poster og endte som Præsident i København og Gehejmeraad, død 17. Januar 1788. Han skal have været en godgørende og ærlig Mand, men tillige en Bulderbasse og en Fraadser, hvorom hans Udseende bar Vidnesbyrd; han siges at have „ospist sin Herregaard i Kyllingefrikasse, som skal have været hans kæreste Spise“.²⁾

I Tiden mellem 1733 og 1777 blev Stabækgaard i Uggerby Sogn solgt fra Godset. Muligvis har Braëm,

¹⁾ Se Biografisk Leksikon.

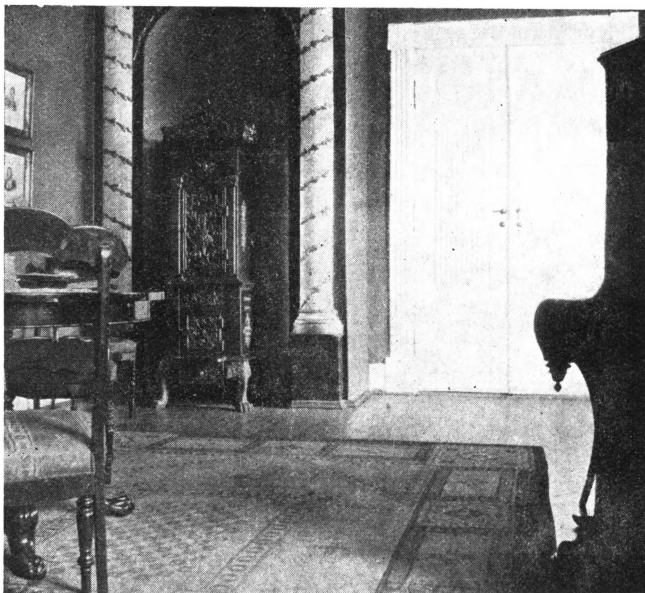
²⁾ Personalh. Tidsskr. 2. II. 130 f.

der var Svoger med Rantzau til Børglumkloster, solgt Gaarden til Grev Rantzau til Asdal (og Stensbæk), men dette kan næppe oplyses, da der ingen Fæsteprotokoller er opbevaret fra disse Gaarde.

Christen True og Erica Catrine Sommer.

Braëm solgte Baggessvogn 1753 for 23,000 Rdl. til Christen True, der tidligere havde været Ridefoged

Stue med Dør i Empirestil og med gammel Kaminplads.

hos Abraham Lehn til Højbygaard og Fuglsang m. m.¹⁾ Braëms sidste Fæstebrev er fra $12/8$ 1753 og Trues første fra $15/11$ s. A.

True var gift med Erica Catrine Sommer²⁾ og

1) Baggessv. Arkiv J. 9.

2) Født $30/8$ 1733 i Randers, Datter af Christian Jensen Sommer, senere Forpagter paa Fævejle, og Ane Marie Gjørup.

ved dette Ægteskab gjorde han Springet fra Fuldmægtig til Herremand, thi Erica var Enke efter Jacob Tryde (død 1751), der siden 1746 havde ejet Godset Kollerup, Hadbjerg Sogn, Randers Amt (76 Td. Htk.).

Men denne Gaard solgte han omtrent samtidig med, at han købte Baggesvogn¹⁾. True døde allerede ²⁸/₁₁ 1760, kun 42 Aar gl. Hans fire Smaabørn var døde før ham.

Erica Catrine Sommer og Mathias Clemmensen.

I hened to Aar sad Erica Sommer Enke efter True, saa giftede hun sig igen (17. September 1762) med sin Lavvæрге, Kammerraad Mathias Clemmensen.²⁾

I hans Tid, synes det, blev der foretaget en Udvidelse af Hovedgaardens Landbrug, som, i Modsætning til Jomfruernes Inddragning af Søttrup³⁾, blev ved at bestaa til den Dag i Dag, idet Gaarden Aasen blev nedlagt. Dens Jorder skulde herefter drives sammen med Baggesvogns. Det medførte forøget Hoveri for Bønderne, men til Gengæld synes Clemmensen at have givet disse et mundtligt Løfte om kun at opkræve den halve Landgilde. Dette hævdede Bønderne fra Sindal og Aagaard Byer mange Aar efter⁴⁾, og enkelte kunde vise af deres Kvitteringsbøger, at de lige fra 1770 kun havde betalt denne Halvpart.

Erica Sommers tredje Ægteskab varede kun 9 Aar, idet Clemmensen døde 1771 (begr. ²³/₅), 42 Aar gammel. To Børn var døde i Forvejen. — Nu sad Fru Erica for tredje Gang som Enke.

Men hun fik nok ikke Lov til at sørge i Fred ret længe. Hun var jo endnu en Kone i sin bedste Alder, 39 Aar, og hun var desuden rig.

1) Trap IV. Sml. Baggesv. Arkiv J. 10.

2) Født i Ødis ⁵/₆ 1728. 3) Se S 139.

4) Baggesv. Arkiv C. 7.

Bejlerne indfandt sig hurtigt. Ja, hvis man tør tro den Tradition, der gennem hundrede Aar har holdt sig i min Familie, har hun haft 15 Bejlere i 14 Dage.

Sikkert er det, at hun knap et Aar efter, $^{21}/_4$ 1772, blev viet til Forpagter paa Gjettrup, senere Justitsraad Mourids Gleerup, som var Søn af en Stor-Købmænd i Aalborg¹⁾ og Broder til eller i Slægt med adskillige Herremænd i Vendsyssel. Han var født i Juni 1737.

Vielsen skete i Sindal Kirke og forrettedes af Sognepræsten Chr. Tødslef, der netop tre Uger før havde holdt Bryllup med Jomfru Katrine Marie Sommer fra Baggesvogn, vel en Søster til Herregaardsfruen.

Omtrent samtidig var Fru Gleerups Datter af første Ægteskab, Oline Tryde, bleven gift med Proprietær Christen Aagaard til Fuglsig²⁾, og 1773 døde Sønnen, Holger Tryde, 24 Aar. (Man fortalte, at han blev sindsforvirret kort efter, at have skudt en Stork³⁾).

Erica Catrine Sommer og Mourids Gleerup.

Gleerup var en handlekraftig Mand, man ser det næsten allerede af de faste Linier i hans Navnetræk.

Han har aabenbart sat Gaardens gamle Vandmølle saa godt i Stand, at den nu ikke en skønne Dag stod stille, saa Kunderne ikke kunde faa deres Mel og Gryn, saaledes som det nok ofte før var hændt.

I Markbogen for 1683 siges der lejlighedsvis — ved Beskrivelsen af Ulstedbo — at „Kornet køres til Baggesvogn Mølle, medmindre den om Sommeren af Hede, om Vinteren af Frost forhindres, da males der i Wing (Hving) eller Høgholts Møller“. En anden Gang, 1664, hører

1) Hans Jørgensen Gleerup 1685—1750. Se Personallh. Tidsskr. 6. I. 151.

2) Hun blev hans 3. Hustru. Aagaard havde 22 Børn.

3) E. T. Kristensen: Danske Sagn II Nr. 52.

man, at en Gaard, Hedegaard i Bindslev, der laa nær ved Baggesvogn, sendte Korn til Maling i Skaarup Mølle i Tolne.¹⁾

Men nu, kort efter Gleerups Tiltrædelse, bliver det ved hvert nyt Fæstebrevs Udstedelse udtrykkelig paa-

Det mærkelig sammenslyngede Navnetræk øverst til venstre er Matthias Clemmensens; til højre staar Grev Fædders og nederst Gleerups Navnetræk.

budt Fæsterne at lade deres Korn male i Baggesvogn Mølle.

Han kunde tage sine Bønder kraftigt i Forsvar, naar han syntes, nogen kom dem for nær, saaledes da Herremanden paa Stensbæk og Præsten i Bindslev og Tværsted vilde have Mændene i Aagaard til at deltage i Vedligeholdelsesarbejdet paa et Par Broer i Bindslev Sogn. Gleerup paastod Nej; de Broer havde hans Fæstere ingen Brug for, og de skulde derfor heller ikke arbejde paa dem.

I det hele laa Pennen godt i Haanden paa ham, og han havde en vis djærv Maade at udtrykke sig paa.

¹⁾ Baggesvogn Arkiv E. 14.

Man ser det bl. a. af et Udkast¹⁾ til Erklæring til Stiftamtmanden i Aalborg²⁾ angaaende en Klage, som Bønderne i Fjeldsted gennem deres Husbond, Herremanden paa Linderumgaard³⁾ havde indsendt, og hvori de gjorde Ophævelse over forskellige Ting vedrørende Opførelsen af den ny Skolebygning i Sindal, som Gleerup sørgede for at faa bygget i Sommeren 1789. Slutningen af denne Skrivelse gengives her.

— — — Der staar nu Hr. Billeschov en Smuck med sine Vittige opfindelser, Ja som Mads —“.

Sognefogden har været i Fjeldsted for at pante for de 4 Rdl. 4 Mk., som de 4 Mænd tilsammen skulde betale, men havde mødt — endog hos Konerne — „umenneskelig Modstand som f. Eks. med at bide foruden skamelig strafværdig og grove udsigelses Ord“. Desuagtet forlod Sognefogden Byen uden at bruge et anstødeligt Ord „Et stort bevis paa Retskaffenhed og Taalmodighed“.

Deres Høye-Excellence! saaledes har jeg da tydelig beviist og lagt for Dagen hvorledes Hr. Billeschov, Hands Bønder og Deres Secretær formodentlig en Bog, efter Rygtet Hr. Billeschovs Krigs Apostel og ellers i Freds tiider Foged ved Høgholt haver søgt ved usande opdigtelser og tilsyneladende fine Sminker at fordreie den rætte og sande Sammenhæng og omgang med Skole Huset, og ligesom jeg haaber saa paastaar jeg, at Deres Excellence naadig vil og kand forskafe mig saa fuldkommen og tilstrækkelig en Resolution, at ikke allene den stakkels Sogne Foged Michel Jensen erholder sine udlagte Penge i alt 4 Rdl. 4 Mk. eller 1 Rd. 1 Mk. hos hver, nemlig Mads Pedersen, Steffen Larsen, Thomas Pedersen i Fjeldsted bye og ved Byen Olle i Faurholt, og det paa saadan Maade som Deres Excellence Selv Naadigst finder for got med tilstrækkelig Excecutio best af Militaire, thi mine Bønder tør ej kome der mere — men

1) Baggessv. Arkiv H. 3 (se iøvrigt Vends. Aarb. 1924, S. 177).

2) Theodosius Levetzau.

3) Ole Jørgen Billeschou ejede Linderumgaard fra 1777 til sin Død 1797.

endog at disse haarnakkede og Gienstridige Mennsker, Foruden Excecutions omkostninger vorde Paalagt en passende og tilstrækkelig Mulct til Sognets Fattige for Deres u lydighed imod Kongens Lov, Deres Høye Excellences ordrer, og for den ulejlighed, Expresser, ophold og Bekostninger sligt har foresaget mig Ligesom jeg og Underdanig Haaber og paastaar, at Deres Excellence ikke Taa-ler eller tillader Hr Billeschovs Bønder eller Fuldmægtig videre ophævelse imod en saa overbevisende og afgjort en Sandhed, da jeg hverken har Helbred eller Lyst til (at) bryde mig med disse Projectmageres opfindelser, og derfor i Underdanig tillid til Deres Excellences Høygunstige og Naadige Kiendelse, udbeder mig det som en særdeles ære at undertegnes

Deres Excellences
underdanige tiener
M. Gleerup.

I Gleerups Tid var det, Kronprins Frederik og hans Mænd gennemførte de store Lanboreformer.

Den Lovbestemmelse (i Forordning af 8. Juni 1787), at der skulde holdes Syn over Fæstegaardene, før en ny Fæster tiltraadte, efterkom Gleerup, saasnart den første Gaard blev ledig, allerede i November s. A.¹⁾ Dette er et Bevis paa, at Vendsyssel ikke laa „Nord for Lov og Ret“, et Vidnesbyrd om, at Administrationen den Gang hurtig førte Loven ud i Livet.

Forordningen om Stavnbaandets Løsning medførte ikke noget særligt Arbejde for Godsejerne. Derimod maatte der forud for Gennemførelsen af Udskiftningen og Hoveriets Fastsættelse gøres noget Arbejde og føres en Del Forhandling med Bønderne.

Om Hoveriet blev vedtaget en „Forening“ (se S. 142), som blev underskrevet 3. August 1795 af de fleste af Bønderne.

¹⁾ Baggesv. Arkiv C. 2 a.

Udskiftningen af Sindal blev forberedt paa samme Tid og var bragt til Ende 1797—99 (se S. 157). Fjelsted blev først udskiftet 1811.

Der var saaledes nok at gøre for en virksom Gods-ejer, der desuden i mange Aar var sin egen Skriver.

Gleerup blev Enkemand 1784. Børn havde han ingen af, thi den Søn, hans Hustru fødte ham, døde som spæd.

Noget Selskab havde Gleerup i en Del Aar af en Clemmensen, vel en Broder til sin Formand i Ægteskabet, der i en Arrække boede paa Baggesvogn (han boede der under Folketællingen 1787, og han døde der 1793, 60 Aar gammel).

Paa sine gamle Dage, i 1801, solgte Gleerup Gaarden, men den blev dog paa en Maade i Familien, idet Køberen, Rigsgreve Peder Chr. de Fædder, var gift med Gleerups Slægtning Kirstine Gleerup fra Dybvad, Datter af Jørgen Gleerup til Knudseje, Dybvad og Haven i hans Ægteskab med Inger Wadum, en Præstedatter fra Tørring. Mourits Gleerup giftede sig anden Gang med Marie Bolette Speitzer, Datter af Kancelliraad Chr. Speitzer og Enke efter Forpagter Anders Follerup paa Asdal. Han opnaede den høje Alder 83 Aar. Hun døde i Aarhus ¹¹/₁ 1811, og han døde samme steds ³/₁₀ 1820.

Inden vi forlader Gleerups Tid, vil det være paa sin Plads at berøre et Par sagnagtige Fortællinger, der i Reglen er knyttede til Fru Gleerups Navn, og hvoraf den ene beretter om hendes Død.

Henimod Slutningen af 1700'erne, siges der, levede paa Baggesvogn en Frue, der var meget overtroisk. Mens hun boede paa Gaarden, blev Gaardens Besætning hjemsøgt af den slemme Kvægsyge, der kunde holde sig i aarevis, hvor den havde faaet begyndt¹⁾ Intet Middel

1) 1772—73 og 1777—80 var der Kvægstæppe i Vendsyssel.

hjalp mod den ødelæggende Sygdom. Saa greb Fruen til de overnaturlige. Hun mente vist, at det første, der skulde gøres, maatte være at træffe den Onde selv. Han kunde jo træffes i Kirkedøren. Men man maatte kalde tre Torsdage i Træk — ved Midnatstid.

Følgelig fik Kusken¹⁾ sent en Torsdag Aften Ordre til at spænde for og køre til Sindal Kirke. Det var ikke saa morsomt at blive jaget ud paa den Tid af Døgnet, men der var jo ikke andet at gøre end lystre. De kom til Kirken, og mens Kusken blev siddende paa Bukken, løb Fruen tre Gange rundt om Kirken — om forlæns eller baglæns vides ikke — og hver Gang hun kom til Vaabehuset, blæste hun i Nøglehullet; det var den foreskrevne Maade at kalde paa.

Næste Torsdag kom der igen Besked til Kusken om at køre Fruen til Kirken om Aftenen. Han var snart ked af denne Nattekørsel.

Da de havde naaet Kirken, og Fruen havde begyndt sine Ture omkring denne, gik Kusken ind i Vaabehuset, Døren var ikke laaset. Lidt efter hørte han saa, at Fruen kom og blæste ind ad Nøglehullet. I det samme lod han sit laadne Kappeærme glide ned forbi Hullet. Fruen mærkede denne Bevægelse. Hun gav et Skrig og faldt om; hun var daanet.

Da tog den stærke Kusk hende op i sine Arme, bar hende ud til Vognen og kørte hjem med hende.

Fra den Tid af fik han aldrig mere Bud om at køre til Kirke ved Nattetide.

Senere prøvede Fruen at faa Bugt med den hærgende Sygdom ad en anden Vej.

„Der skulde fremstilles et hemmeligt Lægemiddel, og dertil skulde bruges nogle af de indre Dele af en Tyr“.

Det hele skulde imidlertid ske ved Nattetid i dybeste Hemmelighed. Maaske vidste heller ikke andre Besked end en Kone, der skulde gaa Fruen til Haande. Denne Kone havde imidlertid en Dreng, der havde mærket, at der var noget usædvanligt paa Færde. Og om Aftenen, da Fruen og Huskonen var bedst i Færd med at brase og brænde for at komme til Ende med den uhyggelige

---

¹⁾ Han nævnes gerne med Navnet Mikkel Nymark.

Gerning, listede Drengen sig hen til de tilhullede Vinduer og fandt et Hul eller en Aabning over Gardinet, saa han kunde kigge ind i Rummet.

I det samme saa Kvinderne til Vinduet og fik Øje paa den mørke Skikkelse derude. De grebes af den frygteligste Angst og troede, at det var den Onde. De væltede nok i Farten noget brændbart ned over den stærke Ild. Huskonen slap ud paa en Maade, men da Fruen vilde følge efter, sansede hun ikke at trække Døren indad, hvad der var det rigtige, men trykkede stadig paa for at faa den udad. Straks efter var Røgen derinde bleven saa tæt, at den kvalte hende“.

En anden Fortæller vil vide, at den fremmede Kone, som nok var den kyndigste i disse hemmelige Kunster, var fra Mosbjerg. Tyrens (eller Studens Krop) blev lagt op paa en stor Stabel Brænde for at blive brændt. Og mens dette gik for sig, dansede de to Kvinder rundt om Baalet.¹⁾

Forstyrren var en Karl, som sent paa Aftenen var kommen hjem og nu vilde gaa ind i Folkestuen for at faa lidt at drikke. Da han saa det stærke Ildskær bag de tilhullede Vinduer eller Glughuller, vilde han se efter, om der var Ildløs. Begge Kvinder omkom.

Medens disse to Fortællinger kun hæver sig ganske lidt fra Virkelighedens solide Jordbund, er den følgende, som øjensynlig er en Variant af den foregaaende, noget mere romantisk.

Hr. P Glud fortæller: „Paa Baggesvogn er der et Gæsteværelse, som kaldes Spøgelseværelset, og Beboeren af Værelset er selvfølgelig „den hvide Dame“. Der fortælles, at en af Baggesvogns tidligere Ejerinder, mulig en af Fru Sofie Sandbergs Døtre, var ivrig Alkymist. Hun tilligemed en indkaldt Fagmand havde deres Laboratorium i det Værelse, som nu benævnes Spøgelsesværelset. Under et af hendes Forsøg, hvortil hun havde paakaldt sig Djævelens Hjælp mod, at han fik Halvdelen

¹⁾ Tankerne glider uvilkaarligt tilbage til de hedenske Offerfester. Historien skulde altsaa vedrøre Gleerups første Hustru, Erica Sommer, men er vist et ældre Sagn, der er omdannet.

af Udbyttet, skulde det virkelig være lykkedes hende at frembringe Guld. Djævelen kom nu og vilde forlange sin Part, hvilket hun imidlertid ikke vilde give ham, og for at hævne sig stak Djævelen saa Ild paa alle hendes Kemikalier. Den ulykkelige Kvinde styrtede sig i Dødsangst mod Døren for at komme ud, men sansede i Skyndingen ikke, at Døren var til at lukke ind ad i Værelset, hvilket den er den Dag i Dag¹). I Stedet for at trække Døren til sig, foretog hun af al Magt den modsatte Manøvre og kunde saaledes ikke faa den op. Hendes Medhjælper var imidlertid sprunget ud af Vinduet, men da hun efter sine forgæves Anstrengelser med Døren vilde følge hans Eksempel, stillede Djævelen sig i Vejen for hende. Hun omkom saaledes ynkelig i Flammerne, medens Djævelen opslog en Haanlatter udenfor.

Selvfølgelig fik hun under disse Omstændigheder ikke Fred i sin Grav og viser sig af og til for den, der har Mod til at ligge i Værelset, som den „hvide Dame“ spøger i.

Flere af vore Gæster har saaledes stiftet Bekendtskab med hende, men hun skal være af en ret fredelig Natur og indskrænke sig til at gaa søgende frem og tilbage over Gulvet, formodentlig ledende efter Resterne af sit Guld“.

Peder Christian de Fædder. Kirstine Gleerup.
Georg Moltke Rosenkrantz.

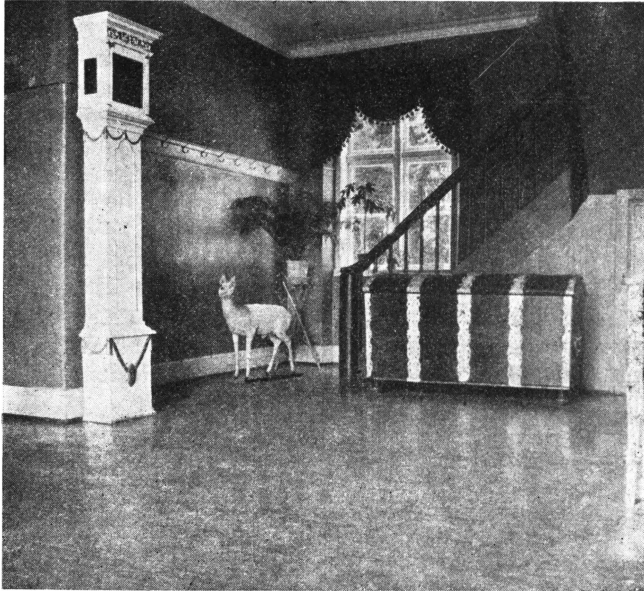
Rigsgreve P. C. de Fædder stammede fra Himmerland. Bedstefaderen Hans Fædder begyndte som Forpagter og endte som Ejer af Hovedgaarden Refsnæs i Komdrup Sogn. Dette Gods forøgedes af en Søn, Jens Jørgen Fædder, der desuden efterhaanden blev Kancelliraad, Etatsraad, optaget i Adelsstanden (1785) og endelig (1799) tysk Rigsgreve.

Det sidste fik han selv ikke nogen Fornøjelse af, da han var død, før Udnævnelsen kom, men Sønnerne arvede Titlen.

¹) Den nuværende Hovedbygning er opført 1744, 49 Aar efter at den sidste af Sofie Sandbergs Døtre døde.

En af disse Sønner var Peder Christian de Fædder. Han var 1796 bleven Ejer af Hovedgaarden Aas i Taars Sogn¹⁾, men 1801 solgte han den og købte Baggessvogn, som han ejede i 8 Aar.

Det ser ud til, at disse Aar gled stille hen uden større Begivenheder. I sin unge Forvalter, Christen

Forstuen.

Mikkelsen Stokholm, Søn af Sognefoged Mikkil Christensen i Stokholm i Sindal, havde han en dygtig Medhjælper, som hurtig har faaet meget stor Indflydelse paa Styrelsen af Gaarden og Godset. Stokholm skrev sjælden smukt og tydeligt (ligesom Faderen), og det er sikkert denne Færdighed, der skaffede ham Foden indenfor i Skriverstuen.

¹⁾ Trap IV Bd. og Baggessv. Arkiv D. 35.

Fædders fik to Smaapiger, men 1809 døde den yngste af disse, 9 Maaneder gl, og samme Aar døde ogsaa Greven; han blev begravet Syd for Sindal Kirkes Kor (se S. 77).

I fire Aar sad Kirstine Fædder (saaledes skrev hun sig) Enke; saa giftede hun sig igen den $\frac{4}{5}$ 1813 med Kammerjunker, senere Kammerherre og Hofchef, Baron Georg Moltke Rosenkrantz, og blev i dette Ægteskab Moder til 3 Børn: Engel (f. 1815), Marie (f. 1816) og Ludvig Jørgen Frederik Moltke (f. 1819). Allerede 1826 døde hun, kun 42 Aar gammel.

Hendes ældste Datter, Anne Dorthea de Fædder, blev gift med Baron Hans Rosenkrantz til Rosenholm.

Michael Aagaard.

Baron Moltke Rosenkrantz solgte 1816 Baggesvogn for 100,000 Rdl.¹⁾ til Kammerraad Michael Aagaard, der var født paa Fuglsig, døbt 17. Novbr. 1775, som Søn af Proprietær Christen Aagaard og Oline Tryde (Datter af Erica Cath. Sommer). Han var Prokurator og Landvæsenskommissær, og han boede vist mest paa Aastrup.

Baggesvogn havde han købt i Landbrugets „gyldne“ Tid, i en Tid da Seddelpengenes Mængde var stor, men Værdien ringe. Men snart kom der magre Aar, og han havde ondt ved at klare sig.

Han maatte da se at bjerge, hvor han kunde. Og han slog derfor ned paa sine Fæstere, i det mindste paa Gaardmændene i Sindal og Aagaard Byer, og anlagde Proces²⁾ for at faa dem til at betale fuld Landgilde efter Jordebogen (se S. 146).

1) Den Gaard i Nr. Uttrup, Hvorup Sogn, som havde tilhørt Baggesvogn, blev i denne Tid før 1813 frasolgt (Aaret kan ikke opgives).

2) Baggesv. Arkiv C. 6—7.

Hurtigt gik det ned ad Bakke for ham i økonomisk Henseende. Ved Nytaarstid 1819 var der opsagt tre Prioriteter i Gaarden paa ialt 46,000 Rbd., og han vidste ikke, hvor han skulde skaffe Pengene fra, selv om han paastod, at Opsigelsen af de 30,000 var ulovlig.

Han søgte da ($\frac{6}{3}$ 1819¹) Regeringen om et Laan paa 46,000 Rbd. af det Beløb, som Regeringen vilde stille til Raadighed for at hjælpe trængende Landmænd. Som Sikkerhed vilde han give Staten 1. Prioritet i Baggesvogn Hovedgaard, Gods og Tiender.

For at vise, at der var tilstrækkelig Sikkerhed medsendte han forskellige Bilag:

- 1) Amtsforvalter Brinck-Seidelins Attest for, at ved Skatteansættelsen i Følge Forordn. af $\frac{1}{10}$ 1802 var Baggesvogn Hovedgaard ansat til en Værdi af 78,840 Rdl., Bøndergodset i Sindal (altsaa Resten af Sognet med Undtagelse af Fjelsted) til 64,054 Rdl., do. i Mygdal (Lilholt) 1415, i Astrup 10,980, i Bindslev 29,900, i Tornby 495, i Taars (Engen) 935 og Tien-derne til 15,516 Rdl. Ialt 202,137 Rdl.
- 2) Arealattest, hvorefter Landinspektør Westerholt, Stoksted, har udregnet Hovedgaardens Jord til at være $1369\frac{3}{4}$ Td. Land (omtr. 500 Td. Ld. var Hede).
- 3) Vidnesbyrd fra Herredsfoged S. Poulsen i Hjørring om, at Aagaard forbedrer og vel vedligeholder sin Hovedgaard, freder Skovene og sætter Kirkerne i god Stand osv.

Samtidig faar man af en Pantebogsattest at vide, at der paa Baggesvogn hvilede følgende Gældsposter:

1. 10,000 Rbd. Sølv til Rigsgreve Carl M. A. de Fædder.
2. 6000 Rbd. Sølv til Løjtnant Ambrosius de Fædder.

¹) Rigsarkivet: Pakke: Kontoret for Statsaktiverne, Baggesvogn 1819—41.

3. 30,000 Rbd. Sølv til Datteren efter Rigsgreve P. C. de Fædder.
4. 17,083 $\frac{1}{3}$ Rbd. til Kammerjunker Georg v. Moltke.
5. 3000 Rbd. til Friisenborg paa Fuglsig, hvoraf 1000 er betalt og Resten skal betales i Juni Termin 1819.

I de samme Dage opsagde ogsaa Moltke sin Prioritet, og Aagaard søgte da straks ($\frac{1}{4}$ 1819) Regeringen om et yderligere Laan paa 14,000 Rbd.

En kort Tid syntes Heldet at tilsmile Manden, idet Regeringen gav ham Løfte om det Laan, han søgte om. Men det var kun et Lynglimt. Da Juni Termin kom, havde Retten endnu ikke afgjort, om han skulde eller ikke skulde udbetale de 30,000 Rbd. til den umyndige Komtesse Fædder. Han kunde saa kun modtage Halvdelen af det tilbudte Laan, og Staten fik til Gengæld en 1. Prioritet i Godset paa 16,000 Rbd. og en 3die næst efter 46,000 Rbd. paa 14,000 Rbd.

Men Aagaard bad saa $\frac{23}{7}$ om, at de andre 30,000 Rbd. maatte holdes ham til gode, til Retssagen mod Komtessens Farbroder og Formynder Fædder-Charisius var endt, og desuden vovede han at bede om et yderligere Laan paa 23,500 Rbd., som han mente, der var god Sikkerhed for. Imidlertid trak Tiden ud med Retsafgørelsen, og da den forelaa, var Tiden for slige Laans Udstedelse forbi.

Hermed var alt Haab ude. Kreditorerne trængte paa for at faa Penge, men Penge havde Aagaard ingen af. Vinteren blev saa streng, skrev han, at Kysthandelen med Norge standsede. Til Aalborg kunde han ikke sende sine Varer, da Hoveribønderne ikke skulde køre saa langt, og selv til Frederikshavn blev det umuligt at komme.

Han kunde derfor heller ikke betale Renter af sit Laan af Statskassen, men maatte bede om Henstand. Denne fik han, men kun til 15. April — og var Renten

saa ikke betalt, vilde Kapitalen blive opsagt. April kom, Juni Termin 1820 kom, men Aagaard kunde endnu ikke betale. Han prøvede endnu en Gang det haabløse at søge Staten om et Tillægslaan, men $16/8$ 1820 indberetter Herredsfoged S. Poulsen, at Aagaard har overgivet sit Bo til Skifterettens Behandling.

Nu gjaldt det for Statsgældsdirektionen om at redde, hvad reddes kunde ud af Forliset.

En Tid efter meldte der sig en Køber til Gaarden. Derfor spørger Herredsfogden ($31/12$ 20), om Statens Penge kan blive staaende som hidtil, men Direktionen vil først vide, hvad der er gjort for, at Staten kan faa sine Renter. Svaret lød, at Gaarden nu var stillet til Auktion den 27. Februar eller 13. og 28. Marts, og at Renterne maa svares af den, der køber Godset.

Under dette var Aagaard afgaaet ved Døden $10/1$ 1821, og i Auktionsvilkaarene kom der til at staa, at hans Enke og den talrige Børneflok skulde have Opholdet paa Baggsvogn til 1. November 1821.

Auktionsdagen kom, men ingen turde byde, ikke en Gang da man ved den tredie Auktion bød hele Godset ud for 30,000 Rbd.

Det blev da nødvendigt at afholde en fjerde Auktion, men for at denne ikke ogsaa skulde være forgæves, bestemte Skifteretten at udsætte den til i Juli Maaned, da Afgrøderne paa Marken kunde vise, hvad Jorden kunde yde. Desuden meddelte Herredsfogden ($1/4$ 21), at der nu var solgt Korn og Stude for 2800 Rbd. Sedler, og at Besætning og Inventar ved Auktion vel kunde indbringe o. 3000 Rbd., som Staten vilde faa i Afdrag paa sit Tilgodehavende; iøvrigt mente han, at Staten hellere maatte tage et Tab straks end risikere at blive Ejer af Godset.

Denne Mening deltes dog ikke af Direktionen for

Statsgælden, som ($\frac{22}{5}$ 21) foreslog Rentekammeret at lade byde paa Godset, hvis der ikke ved Auktionen blev givet et saadant Bud, at Statskassen blev dækket (d. v. s. 60,000 Rbd. + Renter).

Rentekammeret fandt ($\frac{2}{6}$ 21), at Godsets Værdi var 40—50,000 Rbd. — en Sum, som dog næppe i Øjeblikket kunde forrentes — men det tiltraadte Forslaget og var villig til at paatage sig Godsets Styrelse.

Det gik som ventet. Ved Auktionen var der ingen, der turde tilbyde 60,000 Rbd., og Baggesvogn blev da tilslaaet Hans Majestæt.

Før Skødet kunde udstedes, maatte en Række tabte Prioriteter udslettes af Pantebogen. Ialt udgjorde de 20,800 Rbd. Sølv og $34,522\frac{1}{2}$ Rbd. Sedler.

Aagaards Enke hed Barbara Marie Møller. Hun var født $\frac{11}{8}$ 1787 og døde i (Klitgaarden?) Vidstrup $\frac{3}{7}$ 1852¹⁾; to Sønner og fire Døtre overlevede hende. Den ene Søn, exam. juris Chresten Aagaard, var Forpagter af Odden Mølle.

KRONGODS (1821—1837).

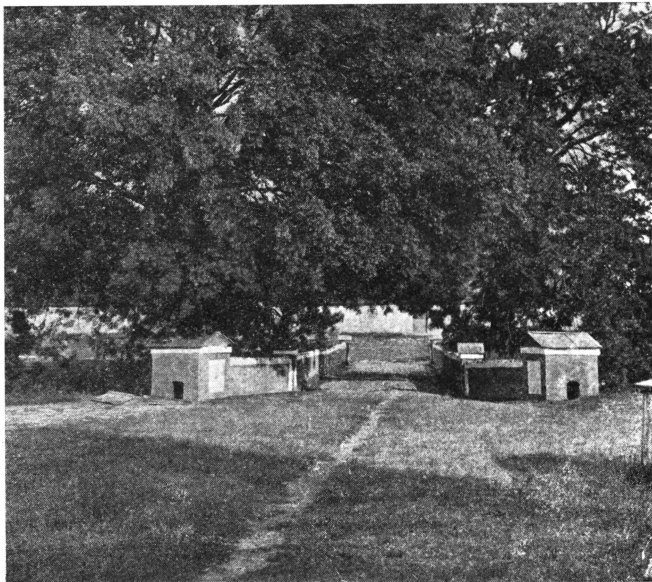
Fra Juli 1821 var Baggesvogn da Statsejendom. Rentekammeret styrede Godset med Amtmanden som Mellemand. Men da Staten som bekendt i disse Aar havde faaet mange Godser paa lignende Maade som Baggesvogn, blev Arbejdet for stort for Amtmændene, og der blev da ansat to Inspektører til at føre Tilsyn med Statens Gaarde i Jylland. I November 1826 meldte Major og Landinspektør Wodskov sig til Tjeneste som Inspektør ved de kgl. Gaarde og Godser (bl. a.) i Hjørring Amt; men denne Mand stod igen under Justitsraad Bindsbøll til Edelsgave. — Rentekammeret beholdt

¹⁾ Ligsten. Jvf. »Vends. Tid.« $\frac{11}{10}$ 1923.

imidlertid Afgørelsen af en Mængde Sager, og Skrivelser angaaende disse findes nu i fem Pakker i Rigsarkivet.¹⁾

I det daglige Liv paa Gaarden skete der ikke nogen større Forandring; thi Forvalter Stokholm, som under de skiftende Herskaber havde styret Gaarden, blev og gik med ind under det nye Regimente — og han har sagtens faaet endnu mere at sige end før.

Broen mellem Borggaarden og Ladegaarden, i Baggrunden ses Muren af Laden fra 1832.

Hans Løn blev efter nogen Underhandling fastsat til 200 Rbd. Sedler + nogle Naturalpræstationer. Da han som Godsforvalter skulde opkræve alle Skatter hos God-

¹⁾ Kontoret for Statsaktiverne, Baggessvogn 1819—41 (1 Pk), Domænekontoret: Diverse Sager, Dokumenter angaaende Baggessvogn Gods (1 Pk.), Dokumenter vedkommende Baggessvogn Gods 1822—33, 1834--35, 1836—39 (3 Pakker).

sets Bønder og saaledes fik mange Penge mellem Hænder, maatte han stille Kaution; dette opfyldtes ved, at Proprietær P. Ring, N. Elkjær, gik i Borgen for ham.

Indtil 1. November 1921, da Fru Aagaard skulde flytte, førtes Husholdningen som før, og Folkene fik alle Løn af Statskassen efter en Liste skrevet ²⁴/₂ 1821 af Stokholm:

Fortegnelse¹⁾ over de til Baggessvogn fæstede Folk fra 1. Maj til 1. Novbr. 1821: Ladefogden Jens 20 Rbd. Sølv, Kusken Niels 10 Rbd. Sølv, Staldkarl Anders 10 Rbd. Sølv, Avlskarl Christen Vøgnsen 15 Rbd. Sedler, Arbejdskarl Niels Christian 10 Rbd. Sedler, Korøgter Niels Sørensen 10 Rbd. Sedler, Faarevogter Thomas Poulsen 8 Rbd. Sedler, Drengen Jens Thomsen 6 Rbd. Sedler, Henrik Bergh²⁾ 20 Rbd. Sølv, Husholderske Jomfru Lasse 50 Rbd. Sedler, Jomfru Emmerich 50 Rbd. Sedler, Kokkepige Dorthe Frandsdatter 6 Rbd. Sølv, Bryggerspige Ane Christensdatter 6 Rbd. Sølv, Malkepige Ane Jensdatter 6 Rbd. Sølv, Barnepigen Karen 4 Rbd. Sølv, Gartneren 20 Rbd. Sedler og undertegnede (altsaa Stokholm) 150 Rbd. Sedler.

Selv om man ikke vidste det andet Steds fra, ser man heraf, at der ikke var Mandskab til at drive Jorden, og at dennes Drift altsaa stadig hvilede paa Hoveriet.

I den første Tid var Stokholm ogsaa Avlsforvalter, og da han var ugift, førtes der ingen egentlig Husholdning paa Gaarden i Vinteren 1821—22; men han og Folkene fik 2 Skp. Rug pr. Mand om Maaneden, Mælken af de 8 Køer, som malkede, og en lille Smule Penge.

Næste Foraar blev Forvalter Haach fra Jægerspris ansat som Leder af Gaardens Drift (herunder Husholdning og Mejeri) for en aarlig Løn af 150 Rbd. Sølv.

1) Medtaget for at vise Folkeløn og Folkeholdets Størrelse.

2) Denne passede senere Haven.

Som omtalt i Indledningen var han en dygtig Mand, der drev Gaarden godt.

I Begyndelsen havde man søgt at skaffe Gaarden Indtægt paa den gamle, kendte Maade ved at sælge Korn og Fedestude, og den Besætning, som blev købt ved Auktionen i Juli 1821¹⁾, blev derfor i Løbet af Efter-sommeren forøget, saa der i Oktober var Brug for tre Røgttere, hvoraf de to hver skulde passe 54 Stude og den tredie Resten af Studene samt Køerne.

I de følgende Aar gik man over til Mejeridrift. I Sommeren 1830 udgjorde Besætningen 92 Mejerikøer, 3 Tyre, 45 Kvier, 11 gamle Stude, 27 Svin og 89 Faar foruden 8 Arbejdsheste, 2 Dragonhopper og 2 Plage.

I Styrelsen skete der efterhaanden Personskifte. Stokholm søgte $\frac{2}{10}$ 1825 sin Afsked fra $\frac{1}{5}$ 1826; han havde nu tjent paa Gaarden i 25 Aar, og hans Helbred var svækket. Allerede Aaret efter døde han i sit Hjem, Vandmøllen, som han havde i Fæste.

Til hans Efterfølger foreslog Amtmanden Fuldmægtig Hartmann, Hjørring, der dog kun ønskede at faa Baggesvogn Gods at forvalte. Rentekammeret valgte imidlertid exam. juris. E. E. Hagen, der skulde være Godsforvalter paa Baggesvogn og Skaarupgaard (snart ogsaa paa Dronninggaard) og tillige Avlsforvalter paa Skaarupgaard, hvor han skulde bo. Lønnen var 200 Rbd. Sølv, 6 Td Rug og 6 Td. Byg. To Aar efter rejste Forvalter Haack.

Major Wodskov indberettede $\frac{20}{10}$ 1828, at han havde opsagt Haack, som han fandt for fordringsfuld og efterladende (han vilde have en Mejerske til Hjælp for sin Hustru! og han havde ikke skyndt sig nok med at købe nogle flere Køer ²⁾)

1) Se Indledningen S. 180.

2) Flere Aar efter, da Haack opholdt sig paa Pandum, fik han udbetalt 100 Rbd. af Baggesvogn Kasse i Stedet for Procenter.

Nu blev Hagen ogsaa Avlsforvalter paa Baggesvogn. Han fik ganske vist en Medhjælper, men der blev dog for meget for hans Kræfter.

Han var længe syg i Sommeren 1827, og han har maaske været noget pirrelig; han fik Uvenner, som prøvede at skade ham. Det kneb ogsaa noget at faa de mange Regnskaber i Orden til Tiden, og det endte med, at han blev sagt op (til $\frac{1}{11}$ 1830¹). Da Regnskabet blev gjort op, viste det sig, at han kom til at skyldte Baggesvogns Jordebogskasse en mindre Sum Penge. I Stedet for at betale med Penge fik han Lov at levere Tørv til det ny Teglværk fra en Gaard, han havde købt i Egnen.

Ved Aar 1828 solgte Regeringen en Del af det Gods, den havde overtaget o. 1820, og man gjorde da ogsaa op, hvad Baggesvogn stod Staten i. Det blev omtrent 68,000 Rbd. (nemlig Købesum + Renter og Omkostninger 55,884 Rbd., Tilgodehavende i Aagaards Bo 10,245 Rbd., Underskud 1824—26 3183 Rbd. ÷ Overskud 1827 1,300 Rbd.)

Der kom ogsaa et Bud paa dette Gods — fra exam. juris. Friis — paa 52,000 Rbd., men man forlangte 60,000 Rbd. Rentekammeret var altsaa endnu villig til at tage et Tab, men allerede to Aar efter havde Tiderne bedret sig saa meget, at det efter et Bud paa 60,000 Rbd. forlangte 88,000 Rbd.; nu mente man altsaa, at Staten intet skulde tabe ved Baggesvogn. Denne Pris holdt man fast ved overfor alle dem, der i 1830 bød paa Godset (bl. a. Proprietær Bang til Linderumgaard).

1) I hans Tilstaelse af Opsigelsen hedder det: . . . »Efter at jeg i den mig naadigst overdragne Tjeneste bl. a. har tilsat det bedste af min Helsen, er jeg for svag til at kunne taale de ondsksfulde Bagvadskelser, som Arkitekt Holmgren og Poul Møller osv. . . . er det mig en Fornøjelse at tilstaa at være opsagt . . .«

Paa denne Tid var det altsaa, at Hagen rejste. Hans Efterfølger blev Forvalter Bagger, der stammede fra Lolland. Han viste sig som en handlekraftig Mand, der med Iver passede sin Gerning. Og han fik allerede det første Aar Lejlighed til at vise dette ved alt det særlige Arbejde, han fik efter en Ildebrand, hvorved Ladegaarden brændte den 14. Juli 1831.

Hvorledes Ilden opstod omtales ikke. Den eneste nærmere Omtale af Begivenheden læser man i „Aalborg Stiftstidende“ ¹⁸/₇ 1831; den lyder i al sin Korthed:

„I Torsdags Morges Kl. 4 opkom Ild i den Hs. M. Kongen tilhørende Herregaard, Baggesvogn, omtrent 1¹/₂ Mil fra Hjørring. Alle Ladegaarde, der dog heldigvis var tomme, afbrændte inden en Time, men Borggaarden blev staaende. Alle Køer var afmalkede to Timer i Forvejen, saa disse slap heldigvis ogsaa; ej heller kom andre Kreaturer til Skade“.

I Stedet for de brændte Bygninger, som var forsikrede for 15,773 Rbd., skulde der jo opføres nye. Men da man imidlertid ikke kunde vente at faa bygget inden Vinteren, blev der i en Fart opført tre „interimistiske“ Bygninger.

Derefter udarbejdede Arkitekt Holmgren Tegninger og Overslag. Og mens det stod paa, blev det bestemt at opføre et Teglværk ved Baggesvogn, for at der her kunde fremstilles en Del af de mange Sten, der skulde bruges, saa man ikke behøvede at transportere alle Stenene fra Teglværket ved Skaarupgaard, der vel ogsaa kunde have vanskeligt ved at brænde saa mange.

Ved Nytaarstid 1832 fik den senere i Egnen saa kendte Murermester Christen Nielsen Skoven Akkord paa at mure Teglovnen for 60 Rbd., mens Tømrermester Wadum i Aalborg skulde udføre Tømrerarbejdet for 50 Rbd.

I Februar indsendte Arkitekten to Planer med Overslag. Det første Overslag gik ud paa at bygge syv Huse:

1, Lade 100×27 Al. 2, Kostald til 100 Kreaturer 100×12 Al. 3, en do. til 76 Kreaturer 69×12 Al. 4, Hestestald, Vognport m. m. $74\frac{1}{2} \times 13\frac{3}{4}$ Al. 5, Forpagterbolig med Mejeri, og 6—7, to Tilbygninger til Laden til Faaresti m. m., hvilket beregnedes at ville koste 16,264 Rbd.

Det andet Forslag, som Arkitekten helst saa gennemført, var 1100 Rbd. dyrere. Efter dette skulde fire, lange Længer (1, Lade, 2, Kostald til 200 Kreaturer, begge 100×27 Al., 3, Hestestald og 4, Faarestald m. m., begge $76\frac{1}{2} \times 13\frac{3}{4}$ Al., lægges symmetrisk paa begge Sider af Gaardspladsen, som mod Øst skulde lukkes af et Stakil, saa der fra Hovedbygningen blev fri Udsigt til Skoven. I Overslagene var ikke medregnet Udgift til Haandlangerarbejde, Straatag, Brolægning og Kørsel.

Bønderne paa Godset kunde altsaa vente Paalæg om at udføre alt Bygningshøveri, som de efter Hoveriforeningen var pligtige at yde. Og Godsinspektøren mente, at man i dette Tilfælde kunde forlange noget mere.

Denne Opfattelse fik Medhold i en Kendelse, som Hjørring Amts Landvæsenskommission afsagde i Marts, idet her blev fastslaaet, at hver Gaard („Halvgaard“) i to Aar skulde være pligtig at gøre 3 Spanddage og 5 Gangdage udover det sædvanlige Arbejde (det samme Antal Dage) ved Hovedgaardens Vedligeholdelse. Dette forøgede Arbejde blev Bønderne imidlertid fri for. Thi Rentekammeret spørger i April, om dette Kørselsarbejde m. m. kan faas udført mod billig Betaling, og efter Forhandling med Godsforvalteren blev det saa bestemt, at der til Kørselen skulde købes 8 Heste og 4 Vogne mere, end man havde i Forvejen, og at man skulde frafalde Hjælp af Bønderne.

Allerede før dette blev afgjort, havde Gaardens Folk og Heste længe haft travlt med at køre Tømmer og Sten.

I Marts var 41 svære, pommerske Bjælker — indtil 24 Alen lange — slæbt hjem fra Skagen (kun 1 Stok blev for Betaling, 4 Rbd., hentet af en Gaardmand). Disse Stokke skulde bruges til den store Lade. Det meste Tømmer kom fra Norge; det blev af Købmand Søren Vinkel i Aalborg indkøbt hos Konsul Boysen i Østerisør: det udgjorde to Ladninger, som kom til Frederikshavn den 17. Juni. Det var lidt sent, og „Hs Majestæt Kongens Nærværelse“ sinkede endda Losningen.

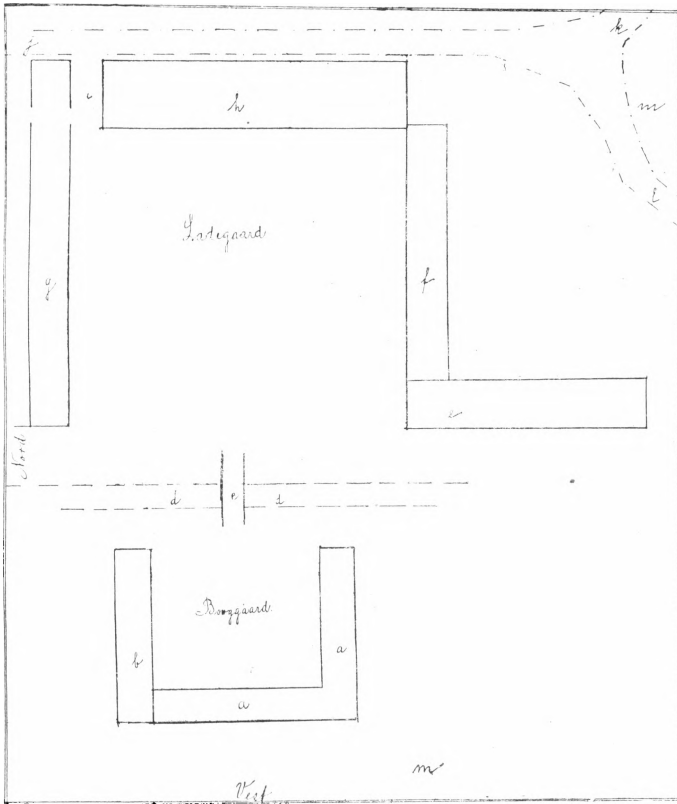
Paa den Tid var Byggearbejdet i fuld Gang. Man holdt sig nærmest til den første (billigste) af Arkitektens Planer, hvoraf dog Førpagterbolig m. m. blev strøget, men der blev ændret en Del, saa Muremesteren, Vang fra Aalborg, udarbejdede ny Tegninger.¹⁾

Først byggede man Laden, der blev noget længere (114—116 Al.), men knap saa bred som først paatænkt (24—25 Al.) og mægtig høj (21 Al.) i det hele efter Forbillede af Laden paa Dronninggaard. Grunden var færdig 16. Maj. 14,000 Sten var hentet fra Skaarupgaard, saa Murerne kunde begynde. I Begyndelsen af Juli var de to Sten tykke Mure mere end halvt færdige, og i September var Laden fuldendt, saa den kunde brandforsikres (for 8000 Rbd.).

Derefter blev der straks taget fat paa de andre Bygninger. Paa Teglværkerne arbejdedes der af alle Kræfter for at lave Sten nok. Det ny Værk ved Baggsvogn havde leveret Sten af to Brændinger og stod 19. September overfor tredje Brænding.

Kostalden var færdig midt i December, og Hestestalden var omtrent rejst, da en Storm 1. Juledag væltede Tømmerværket over Ende, skønt det var stivet

¹⁾ 1838 fik han efter flere Skrivelser 15 Rdl. for Tegningen til Laden og 20 Rdl. for Grundplan og fire Facader til de andre Huse.

Skitse af Grundplanen over Borggaarden og de nye Ladebygninger fra 1832—33.

a. Hovedbygning. b. Forpagterbolig. c. Den murede Bro (der dog kaldes Vindebroen). d. Graven. e-f. Kostald. g. Hestestald m. m. h. Lade. i. Indkørsel. j. Vej til Mygdal, Aagaard og Bindslev. k. Vej til Sindal, Slotved (og Fjelsted). l. Vej til Astrup og Sparrevogn. m. Have og Skov.

godt af. Allerede $\frac{6}{1}$ 1833 var Tømmeret rejst igen, men Huset var dog ikke færdigt før i April. Snart efter — hen i Maj — var alt fuldført, og en Tid efter indsendte Godsforvalteren Regnskabet, der ser saaledes ud (hele Tal):

Indtægt.	
Branderstatning	15,773 Rbd.
Tiloversblevne Materialer	746 —
	16,519 Rbd.
Udgift.	
Tømmer og Syld	8,217 Rbd.
Tag og Simer.	751 —
Kalk.	766 —
Søm, Jern, Reb, Tjære m. m.	894 —
Mur- og Tagsten	1,863 —
Korn til Hestene (180 Td. Havre)	180 —
Pommersk Træ	402 —
Tømrere, Murere og Smede	2,450 —
Haandlangere og Daglejere	1,228 —
Heste og Vogne.	312 —
Transport og Rejser	913 —
Ekstraordinære Udgifter.	609 —
	18,585 Rbd.
Ialt Underskud	2,066 Rbd.

Godsforvalteren har været noget ked af dette Underskud, og han fremhæver derfor,

at Materialerne maatte hentes 4 Mil borte og køres ad en bakket og sandet Vej, saa der ikke kunde læsses meget paa en Vogn,

at de ny Bygningers Værdi er langt større end de gamles,

at de dog er bygget for ringere Udgift end den sande Værdi; f. Eks. er det pommerske Træ i Laden købt langt under Prisen, og (Arbejdslønnen er ikke for høj, thi)

at „om den ene Tømrermester slap skadesløs derfra, er det notorisk, at Murermesteren aabenbar tabte“.

Som rimeligt er, var Rentekammeret godt tilfreds med Udfaldet, og det gav Bagger et „Gratiale“ paa 200 Rbd.

At Resultatet var godt, „forstandigt“, som Goldschmidt

siger¹⁾, har den nulevende Slægt haft Lejlighed til at se og bedømme. Særlig maa fremhæves Laden. Dens mægtige Tømmer, høje Rejsning og svære Mure (bygget „efter alle Videnskabens Regler“ — Goldschmidt) gjorde den til et baade stilfuldt og imponerende Bygningsværk. Desværre gik denne skønne og interessante Bygning tillige med de øvrige Avlsbygninger til Grunde ved Ildebranden 1913.

Forpagtning og Salg.

Straks efter Ildebranden var der igen flere, der spurgte, om Godset skulde sælges. En fik til Svar, at man ikke vilde sælge, før Gaarden var genopbygget. En anden fik Afslag paa et Bud paa 67,450 Rbd. Af en tredje forlangte man i April 1832 90,000 Rbd.

Enden blev, at man vilde se Tiden an lidt endnu. Men man fandt det hensigtsmæssigt at bortforpagte Hovedgaarden paa 3 Aar fra 1. Maj 1832 til en af de Mænd, der havde budt paa Gaarden, Christian Peter Sachmann, for 1700 Rbd. aarlig (heri ogsaa Afgift af Møllen).

Sachmann fik overleveret Gaardens Besætning: 8 Arbejdsheste, 2 Dragonheste, 41 Stude, 2 Tyre, 90 Køer, 3 Kvier, 16 Kviekalve og 1 Studekalv. (Godsforvalteren beholdt 6 Heste og 9 Svin.) Forpagteren gik snart bort fra Mejeridriften tilbage til Studedefning.

Skønt Tiderne for Landbruget saa smaat gik fremad (man ser det af Budene paa Gaarden), kunde Sachmann ikke rigtig faa Gang i Sagerne. Han maatte snart bede om Henstand med Betaling af sin Afgift: undertiden stillede han Korn eller Stude som Pant, men vilde flere Gange føre dette bort uden at spørge Godsforvalteren, og han blev meget vred, naar denne forbød det. Dette førte til, at Bagger blev endnu mere nøjeseende, men

¹⁾ I »Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy«.

Sachmann blev mere egenraadig og stridslysten¹⁾, saa han f. Eks. drev det til at sætte Læge Gorgius' Heste ud af Stalden (Baggers Stader), mens Lægen var inde hos Baggers.

Til Skuffelse for Bagger gik Rentekammeret langmodigt ind paa — til Trods for Restancerne — at forlænge Sachmanns Forpagtningstid med 8 Aar. Men Gælden voksede stadig, og (i December 1835 var den o. 4000 Rbd.) og i Januar 1837 var Taalmodigheden forbi. Forpagtningen blev opsagt.

Samtidig blev det bestemt, at Godset skulde sælges. Allerede ved Juletid 1835 havde Godsinspektør Bingesbøll indberettet, at der havde været flere lysthavende for at se paa Baggesvogn, og han foreslog, at Godset blev stillet til Auktion.

Nu blev dette billiget af Rentekammeret, og der blev fastslaaet, at intet Bud under 90,000 Rbd. skulde modtages, og at $\frac{1}{5}$ af Købesummen skulde udbetales, mens Resten kunde blive staaende næst efter 27,500 Rbd. (2500 Rbd. til Baggesvogn Hospital og 25,000 Rbd. til Komtesse Fædder, gift med Baron Rosenkrantz).

Ved første Auktion kom intet antageligt Bud, og Sachmann fik da Lov til at drive Gaarden et Aar til.

En ny Auktion afholdtes den 6. Maj 1837. Som Sælger mødte paa Regeringens Vegne Justitsraad Bingesbøll, „Inspecteur ved en Del af de for den Kongelige Kasses Regning overtagne Gaarde og Godser i Jylland“. Og Godsforvalteren fremlagde de nødvendige Papirer, bl. a. Jordebog over den udbudte Ejendom (53 Td. 1 Skp. 3 Fdk. Htk. fri Hovedgaardstakst og 205 Td. 1

¹⁾ Det kom til sidst til en vidtløftig Injurie-Proces mellem dem, som endte med, at Sachmann blev dømt til at bøde 50 Rbd. til Hjørring Amts Fattigkasse og 25 Rbd. i Omkostninger til Bagger.

Skp. 2 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Bøndergods) og Lister over samtlige Restancer paa Godset (tilsammen 1147 Rbd., 47 Td. Rug, 345 Td. Byg, 33 Td. Havre, 65 Lisp. Smør, 16 Gæs og 27 Høns).

Skønt man ikke vilde modtage Bud under 90,000 Rbd. lød det første dog paa 80,000 Rbd. Højtbydende — med 90,200 Rbd. blev Justitsraad Fjeldstrup til Sindinggaard for Proprietær Johannes Christopher Nyholm til Sohngaardsholm, og paa dette Bud blev der givet Hammerslag.

Dermed var Baggesvogns Saga som Krongods endt.

Det er ikke helt let at se, hvorledes Statens Mellemværende med Baggesvogn blev til Slut. Der er ganske vist opbevaret Regnskaber fra Gaarden for de fleste Aar. Men det er nærmest Kasseregnskaber, som omfatter baade Skatterne fra Godsets Bønder, Hovedgaardens Drift og Mellemværende med andre kgl. Gaarde (Skaarupgaard, Dronninggaard), saa det er vanskeligt at gøre nøjagtigt op.

Man kan dog se, at der af Statskassen er udbetalt til Bygningsudgifter, Dækning af Skatter m. m. omtrent 10,000 Rbd., mens der som Overskud af Gaardens Drift er indbetalt en lignende Sum (eller maaske kun 8—9000 Rbd.). Efter dette har Godset da kunnet bære sig; og da man 1828 udregnede, at Baggesvogn stod Staten i 68,000 Rbd., har Fortjenesten været: 90,200 Rbd. ÷ 68,000 Rbd. = 22,200 Rbd.

Denne blev dog maaske en hel Del mindre, idet der næppe er beregnet Rente af Statens 30,000 Rbd. fra Nytaar 1823 til Salget; men man kan vist være paa den sikre Side, naar man slaar fast, at Staten intet tabte ved Baggesvogn — og dermed var Hensigten med Overtagelsen naaet.

Bønderne som Kronens Fæstere.

Naar man tænker paa, hvor ivrigt Regeringen i Slutningen af 1700'erne havde arbejdet paa at forbedre Bøndernes Kaar, ligger det nær at spørge, hvad den nu gjorde for Bønderne paa Baggsvogn Gods.

Paa den Tid, Regeringen overtog Godset, havde nogle af Bønderne bedt om Laan af Statskassen for at blive i Stand til at købe deres Gaarde;¹⁾ de fik imidlertid Afslag.

Samme Udfald fik (i Febr. 1828) et lignende Andragende. Andre Bønder søgte samtidig om at blive fri for Hoveri „in natura“ (se S. 148).

Rentekammerets Embedsmænd mente altsaa: Staten skal som Godsejer ikke give Slip paa Hoveriet. Derfor faar et tredie Andragende til Kongen om, at Bønderne maatte faa overladt deres Gaarde til Købs, ogsaa til Svar (1835), at „det kunde for Tiden ikke bevilges“.

Iøvrigt var Godsstyrelsen ret mild. Bønderne blev fri for større Hoveri til Nybygningen (se S. 243). De blev opmuntrede til at dyrke deres Jord bedre, baade ved Hovedgaardens Eksempel og ved Uddeling af Skrifter som „Forsøg til en hensigtssvarende Agerdyrkning for den driftige Bonde“. Nogle fik Restancer eftergivet, og et Par, som ikke havde faaet deres Gaarde flyttet ud før, fik nu Hjælp til det (Sparrevogn og Kolsager).

Paa dette lille Omraade — som paa saa mange andre — ser man, at de store Reformers Tid er forbi. De „bitte“ Aar efter Statsbankerotten mærkes ogsaa her.

Da Baggsvogn blev solgt, var Bøndergodsets Størrelse og Hoveriordningen nøjagtig den samme som da Staten overtog Godset. Kun to Gaarde

¹⁾ Bønderne i Fjelsted var bleven Selvejere 1801 ved Linderumgaards Udstykning.

(Søttrup i Bindslev og Engen i Taars) havde Hoveriet afløst med Penge, alle de øvrige Fæstere (41 Gaardmænd og 53 Husmænd) gjorde Arbejde.

JOHS. CHRISTOFFER NYHOLM. 1837—67.

J. C. Nyholm, som saaledes blev Ejer af Baggesvogn, var født ²⁴/₁₁ 1803 paa Thurebyholm paa Sjælland, omtrent midt i en Række af 16 Søskende. Hans Fader var Justitsraad, Landinspektør Lars Chr. Nyholm,¹⁾ og hans Moder hed Anna Brandt.

Efter at J. C. Nyholm var bleven Student, opgav han Bogen og tog fat paa Landvæsenet.

Stor Hjælp kunde han ikke vente fra Hjemmet med de mange Søskende. Men han fik begyndt alligevel. 1828 købte han Due-mosegaard paa Sjælland, og samme Aar blev han gift med Adelaide Margrethe Bang. To Aar efter flyttede det unge Par til Sohngaardsholm ved Aalborg. Og det gik stadig fremad; et Tegn derpaa er, at han i 1837 kunde købe den endnu større Ejendom Baggesvogn, mens Sohngaardsholm blev solgt til Sachmann.

Nyholm viste sig snart at være en dygtig Landmand.

Man har ment,²⁾ at Gaarden ved hans Tiltræden var

Johs. Christoffer Nyholm.

1) Godsforvalter paa Bregentved, se Stamtavle over Familien Nyholm.

2) Villh. Carlsen i Hjørring Amts Landboforenings Jubilæumsskrift.

i meget daarlig Kultur, meget ringere end flere andre Gaarde i Egnen. Paa denne mørke Baggrund træder Nyholms Dygtighed en tydeligt for Øje.

Men denne Dygtighed er saa stor, at man nok skal opdage den, selv om Fortiden ikke er slet saa mørk.

Som det er omtalt i Indledningen, kan der ikke være Tvivl om, at Baggessvogn i 1820'erne blev drevet som en Mønstergaard. Men det er meget tænkeligt, at det er gaaet tilbage i Forpagtningstiden 1832—1837.

I de første Aar drev Nyholm selv Gaarden. Han fik kørt Mergel ud over store Strækninger og opdyrkede de sidste Heder. I Aarene 1841—43 arbejdede han især paa Markerne mod Nordvest¹⁾, som han derefter skilte ud fra Hovedgaarden og gav Navnet Christianshede²⁾. Der blev opført Bygninger, der kunde brandforsikres for 1000 Rdl. (en stor Sum i de Tider) Til Gaarden blev lagt o. 200 Td. Land med godt 9 Td. Hartk. (gl.)

Derefter tog Nyholm fat paa de sidste uopdyrkede Arealer, som laa Syd for Skoven paa Vestsiden af den dybe Dal, der fører ud til Humlegaards Kær og Mølle-dammen. Det var et træls Arbejde for Dyr og Menne-sker, „Snedkerbakkerne“, som Marken kaldtes før i Ti-den, er et meget ujævnt Terræn; der er næsten 200 Fods Forskel i Højde mellem Dalen i Øst og Teglhøjens Fod mod Vest. Dernæst er Jordbunden Ler af den stiveste Slags. Og endelig var disse „Snedkerbakker“, der en Gang havde baaret en Del af den store Sparrevogn Skov³⁾, overgroet med sejge Enebærris og Vidjebuske, med Krat af Eg, Bøg og Asp, saadan som andre Bakke-sider i Nærheden endnu er det.

1) Baggessv. Arkiv B. 3.

2) Efter Sønnen Christian.

3) Baggessv. Arkiv B. 1.

Paa de stejleste Skrænter ind mod Baggesvogn Skov blev der plantet — i Foraaret 1842 eller 43 saaledes ikke mindre end 100,000 Graner.¹⁾

Men ellers fik man Agerland ud af det. Til dette sluttede sig naturligt den gamle dyrkede Plet „Snedkermarken“²⁾.

Senere blev Agrene fra Huset „Vagtenborg“, der laa Nord for Lille Ryd, lagt til, og 1853 købte Nyholm nogle Jordstykker fra Borridsholt, og da havde han saa samlet den Mark, hvor han byggede en ny Gaard Teklaborg.³⁾

Det Arbejde, som alt dette lagde til det, Nyholm i Forvejen havde at passe, har sikkert bidraget til, at han i 1842 bortforpagtede Hovedgaarden med Aasens Mark til W. Hornemann for 2750 Rdl aarlig i 14 Aar.⁴⁾ Desuden forpagtede han Møllen, som nu baade var Vand- og Vindmølle, til Kruse Smedling, der ogsaa havde Møllegaarden, for 50 Tdr. Rug og 70 Tdr. Byg om Aaret.⁵⁾ Og endelig forpagtede han ogsaa Teglværket bort til Murermester Christen Skoven i Bolleholt for 300 Rdl.⁶⁾

Derved fik han netop Tid til at drive sine to Afbyggergaarde op. Men han fik ogsaa Tid til at tage sig af sine Fæstebønders Sager, og han fik Tid til at tage det Arbejde op, som Offentligheden mere og mere lagde paa ham.⁶⁾

Overfor sine Bønder viste Nyholm sig som en Mand, der var gennemtrængt af de Tanker, som Reventlov og Frederik VI begyndte at bringe til Udførelse 1787 og 1788.

1) Baggesv. Arkiv B. 3.

2) Baggesv. Arkiv B 1.

3) Efter Datteren Thecla.

4) Baggesv. Arkiv B. 1.

5) Baggesv. Arkiv B.

6) Dette skal ikke nærmere omtales her; en Side af det — den politiske — omtales fra 1848 i Th. Larsen: En Gennembrudstid II.

Da Nyholm kom til Baggessvogn var Udstykningen jo for længe siden foretaget, og Hoveriet var fastsat (se S. 142); men det var ikke afløst, saaledes som Regeringen havde foreslaaet.

Dette fik Nyholm gennemført (se S. 148).

Men snart ivrede Nyholm for, at Bønderne skulde tage Skridtet helt ud og købe deres Gaarde. Han har fremstillet for dem alt det gode og tillokkende, der kan siges til Fordel for Selvejet. Han vilde sælge billigt, og i Reglen forlangte han ingen Udbetaling, men vilde lade Pengene staa i Ejendommen en Aarrække. (I Begyndelsen af 40'erne tilbød han saaledes Lærer C. B. V. Rømer de to Østergaarde, 8 Tdr. Htk., med Mark-, Hede- og Englodder for 4000 Rdl., der kunde staa uopsigelige i 10 Aar. R. afslog dog efter sin gamle Faders Raad Tilbudet.)

Det varede heller ikke længe, inden de første Handeler kom i Stand. En lang Række af Skøder blev underskrevet i December 1847, og i Løbet af et Par Aar var alt solgt paa et Par Gaarde og nogle Huse nær.

Købesummen var som sagt ikke stor; en hel Del af de ny Ejere kunde snart efter sælge en Hede- eller Kær- lod til omtrent lige saa høj en Pris, som de selv havde givet for hele Ejendommen.

Var det fordelagtigt for Køberne, kan man paa den anden Side heller ikke sige andet, end at det var fordelagtigt for Sælgeren. Nyholm kunde i de opadgaende Tider, det den Gang var, sælge billigt og dog faa lige saa meget for Fæstegodset, som han selv havde givet for det hele Gods.

Som før sagt var det mest de tidligere Fæstere, Nyholm handlede med; men hvor disse var døde eller frasagde sig Fæstet paa Grund af Svaghed, hændte det ikke sjældent, at han solgte Ejendommen særlig billigt til et Par af sine Tjenestefolk.

Til det ene Gods lagde Nyholm endnu et, idet han 1847 købte Vrejlevkloster.

Nyholms milde Godsstyre i Forbindelse med hans alvorlige Deltagelse i alt, hvad der kunde bidrage til Sognets, Landsdelens og hele Landets Vel, havde til Følge, at man i Omegnen med Kærlighed og overalt med Ærbødighed saa op til Etatsraaden paa Baggesvogn.

Et Maal for den Agtelse, Nyholm nød, har man i

Graven — Den gamle Mejerifløj (1915), nu nedrevet.

den Omstændighed, at da Folketing og Landsting i Sommeren 1853 traadte sammen for som den „forenede Rigsdag“ at behandle Forslaget om at gøre den senere Kristian IX til Tronfølger, blev Nyholm valgt til som Formand at lede Forhandlingerne.

Med dette i Tanker forstaar man, at Nyholm kort

efter Lovforslagets Vedtagelse blev udnævnt til virkelig Etatsraad.

Derfor hænger hans Billede ogsaa paa Væggen i Folketingets Formandsværelse.

I Egnen om Sindal omtales Etatsraaden altid med den største Respekt. Men man var ikke blind for, at han havde Fejl. Han var meget hidsig, og kom det „hastige“ Sind over ham, naar han var i Nærheden af sine Folk, kunde det nok gaa ud over dem; saa sad Stokken efter sjællandsk Skik løs i Haanden paa ham. Karlene var i Marken omtrent hver Dag Aaret rundt; thi naar det ikke var Sæde- eller Høsttid, gik det løs med at køre Mergel. Nyholm kom ofte ridende ud i Markerne. Folkene kunde langvejs fra se, hvad „Humør“ han var i. Var Farten sindig, saa var han i godt Lune, men kom han i Galop eller skarpt Trav, var han ikke at spøge med.

Et rapt Svar kunde til Tider faa „Hastigheden“ til at sætte sig. En Tid var han saaledes tit meget vred, naar han var i Kristianshede og lod Hesten sætte i Stald. Staldkarlen var nemlig en „Tumling“, der ikke kunde faa Hesten til at staa efter Nyholms Hovede, naar denne igen skulde i Sadlen. En Dag, da det gik særlig hedt til, sagde saa Staldkarlen, idet Nyholm satte Hesten i Gang: „Aa rid ad H . . . til“. Skønt det ikke var Meningen, hørte Nyholm det godt. Han snurrede Hesten rundt i en Fart og sagde: „Hvad er det du siger?“ Men Karlen samlede sig og svarede straks: „A saae: Te Løk med døj (= den) voldelige (= storartede) Henfaart“.

Nyholm glemte øjeblikkelig sin Vrede og morede sig over den Hurtighed og Opfindsomhed, hvormed „Tumlingen“ klarede Stillingen.

Følgende Fortælling fra Folkestuen viser vist ganske træffende, hvad en Karl, der var gammel i Gaarde, saa som sin Pligt:

I Nyholms Tid var Peder Stenderup, der havde gjort hele Trearskrigen med som Dragon, i nogle Aar Avlskarl paa Baggesvogn.

Det kunde hænde, at Kosten, som Folkene fik, blev noget ensformig, og da man saaledes en Tid lang jævnlig havde faaet Melvælling (eller noget lignende), blev de yngre Karle kede deraf, og de vilde saa have Avlskarlen til at gaa ind til Nyholm og klage over Kosten. Men Peder sagde nej. „Saa læng Fø'en er suj aa frisk, kla-
wer a intj paa Kosten“.

Efter den Tid vilde Karlene gerne drille Peder med, at han var bange osv., men Peder lod sig ikke mærke med noget.

En Middag, da Karlene igen begyndte med deres Stiklerier og forsøgte at klemme ham, tabte Peder endelig Taalmodigheden. Han rejste sig op ved sin Bordende, greb ind om begge Sider af det lange Bord, løftede den tunge Bordplade op og svingede den imod Urostifterne, idet han sagde som saa: „A skal lær jer aa hol jer i Skintj“. Den Vending havde de andre ikke ventet; de fik travlt med at komme væk. „Di djur (gjorde) sæ saa bette“, sagde Peder siden.

Peder Stenderup talte senere aldrig om dette. Mange Aar efter kørte hans Nabo, Gaardejer Chr. Rømer, en Dag en Tur til Sindal Station for ham. Da kom en ældre Mand hen og hilste paa Peder, men denne kendte ham ikke, før den fremmede sagde: „Ka do how dæj Gaang, do swinge' med Buerplaaen i Baggeswuens Folkstow“. Peder talte dog kun lidt, og først paa Hjemvejen fik Rømer Forklaringen.

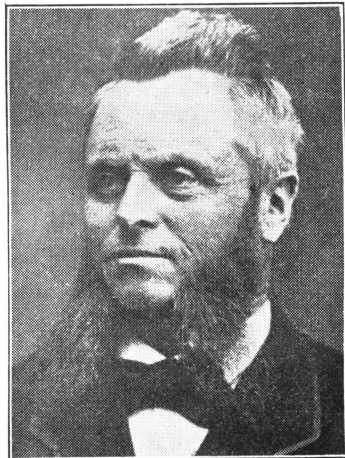
I sine ældre Aar flyttede Nyholm tilbage til sin Fødeø, idet han 1860 købte Dronninggaard ved Furesø, men da hans Hustru snart efter døde (^{17/6} 1861), kom han hyp-
pigt til Vendsyssel — nu var det ikke saa besværligt at gøre Rejsen, siden Dampskibslinien København—Frederikshavn, som Nyholm for Resten havde arbejdet meget for, var kommen i Gang (1852). Og til sidst var det,

som den Egn, hvor han havde haft sin Manddoms Virke, drog ham til sig. 1866 solgte han Dronninggaard og flyttede tilbage til Baggesvogn. Hans Tid her blev dog ikke lang. Samme Efteraar blev han syg, og den 28. Januar 1867 døde han. Hans Lig bisattes i Sindal Kirke (Følget var stort, Ligtoget naaede fra Aasens Mark til Kirken), men da Liget skulde begraves i København, og Kattegat var spærret af Is, blev Kisten staaende i Kirken til hen paa Foraaret.

HANS CHRISTIAN NYHOLM.

Efter Etatsraad Nyholms Død fik den yngste Søn Oscar Nyholm (f. $15/5$ 1844) Kristianshede, mens den ældste, Hans Christian Nyholm (f. $29/4$ 1832), fik Baggesvogn. Af Fæstegodset var tilbage Gaarden Slottved¹⁾ i Sindal og Bakken i Astrup samt 10 Huse.

Skødet blev underskrevet i København den 20. Februar 1867 af H. C. Nyholm, paa Baggesvogn den 25 Februar af den ældste Datter, Amalie Jacobsen, f. Nyholm, der da var Enke efter sin anden Mand, og af Oscar Nyholm, og endelig den 28. Februar s. A. paa Kjølskegaard af Ludvig Nyholm, en Broder til Etatsraaden, der var gift med dennes yngste Datter Thekla (f. $3/9$ 1835, d. $31/3$ 1867).

Hans Christian Nyholm.

¹⁾ Slottved blev 1868 solgt til Sindal-Astrup Kommune, der brugte den til Fattiggaard.

H. C. Nyholm overtog Baggesvogn med Teklaborg, Møllen, Kirketiender m. m. for 185,000 Rdl. Deraf var de 40,000 Rdl. hans Arvepart. 11,000 Rdl. skulde udbetales til de andre Søkende og 134,000 Rdl. indestod som Prioriteter i Gaarden (B. Hospital 2500 Rdl., Københavns Overformynderi 57,500 Rdl., Kreditforeningen 50,000 Rdl., Frk. Kjerkegaard 12,000 Rdl., Vemmetofte Jomfrukloster 10,000 Rdl., Propr. Høyer til Sejlstrup Mølle 2000 Rdl.). Aaret efter solgte han Vrejlevkloster, som han havde ejet siden 1856, da hans Fader havde solgt ham den.

Nu boede han saa paa Baggesvogn med sin Hustru Christiane Laurette Schibsbye, Datter af Købmand L. Schibsbye paa Nørregade i Hjørring. Det var et smukt og et flot Par. Og paa Baggesvogn førtes et stort Hus¹). Der gaar endnu Frasagn om det smukke Syn, naar Hærskabet kørte ud i Stads køretøjet, naar Kusken med det store, sorte Skæg styrede sit Forspand af fire, fuksrøde Heste.

Da Kong Kristian IX i August 1871 besøgte Vendsyssel for at indvi Banen fra Aalborg til Frederikshavn, nød dette Forspand den Ære at befordre Kongen fra Hjørring til Lønstrup; men Niels Kusk maatte paa Turen give Tømmerne fra sig og nøjes med at sidde paa Bukkens venstre Side; thi Kristian IX vilde kun køre med sin egen Kusk (Niels Kusk fik 25 Rdl. i Drikkepenge).

Christian Nyholm var en begavet Mand, og han blev ligesom sin Fader meget afholdt i Egnen. Han fik mange offentlige Hverv: han var Formand for Sogneforstanderskab, (senere) Sogneraad, Landboforening, Medlem af

¹) Blandt dem, der nød godt af Nyholms Gæstfrihed, var Digteren Goldschmidt, der paa sin Rejse i Vendsyssel 1865 boede paa Baggesvogn en lille Uges Tid. Nyholm førte ham rundt i Egnen og kørte ham til Frederikshavn og Skagen.

Amtsraad, Repræsentant for Kreditforening, og han deltog ivrigt i det politiske Liv. Allerede 1866 blev han i Hjørring valgt til Folketingsmand. Tre Aar senere valgtes hans Slægtning, Kapt. Nyholm, paa hans Anbefaling. 1872 stillede H. C. Nyholm sig igen, men blev slaaet af Jungersen. Fra 1881 til 1892 var han Folketingsmand for Frederikshavn, valgt af Venstre¹).

Naar Nyholm saa tit var borte fra Hjemmet, kunde det jo let ske, at ikke alt der gik saa godt, som det burde. (Man fortæller f. Eks., at Nyholm en Gang var kommen efter, at der forsvandt for meget fra hans Kornlofter. Han købte saa et Bundt Hængelaase, men glemte at se efter, om de kom paa Plads. En Tid efter brændte et Hus for en af Arbejdsmændene. Folk strømmede til og reddede af alle Kræfter, og blandt de reddede Sager var — et helt Knippe Hængelaase.)

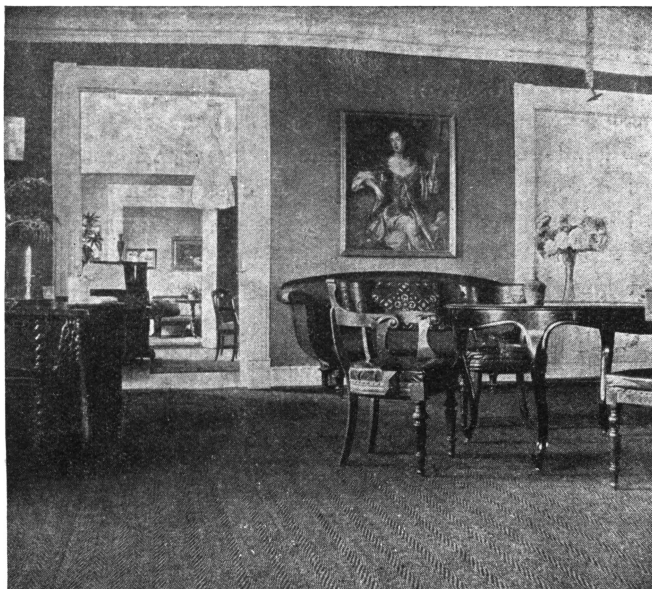
Slutningen af 70'erne var en vanskelig Tid for Landbruget. Nyholm mærkede det, og resolut købte han den mindre Ellinggaard ved Frederikshavn og solgte Baggessvogn (1880) til J. C. C. Glud for 475,000 Kr. Efter at Nyholm havde boet paa Ellinggaard i en Aarrække (og bl. a. været sin Kreds en god Rigsdagsmand), flyttede han til Viborg som Direktør for Kreditforeningen (død 1914), mens en af hans Sønner, L. C. Nyholm, fik Gaarden.

SENERE EJERE.

Glud var i mange Henseender en Modsætning til sin Forgænger. Havde der været Glans og Fest, hvor Nyholm kom, var der jævn, solid Hverdag, hvor Glud levede. Han holdt mest af at være hjemme paa sin Gaard, og her var han paa Færde fra tidlig Morgengry; thi han vilde se alt med egne Øjne. Skulde han ud,

¹) Se iøvrigt Th. Larsen: Vendsyssels politiske Historie.

vilde han dog paa en Maade blive i „det daglige Tøj“, som han befandt sig bedst i; det holdt haardt, inden han var at formaa til at holde op med at køre ud i sin ældste to-stolede Fjedervogn.

Indblik i Stuerne (1915).

Maleriet paa Væggen er malet af den engelske Maler Wis-sing, og det forestiller den i sin Tid højt ansete Diplomat, Ge-hejmerraad Marcus Gjøes første Hustru Elisabeth Mary Thompson (af engelsk Adel), f. 1655, d. 1686. Det kom i Etats-raad Nyholms Tid til Baggesvogn fra Bangsbo, hvortil det maaske kan være bragt efter Marcus Gjøes Død, 1698, af hans Slægtninge Bille'rne.

Glud var ligesom Nyholm afholdt af sine Folk, og en af hans gamle Arbejds mænd siger endnu: „Der kommer oller i Maj te Bageswuen, dær er saa gu mæ hans Folk“.

I det offentlige Liv deltog Glud kun lidt; dog var

han en Tid Formand for Landboforeningen „Vendsyssel“. I sine ældre Aar bortforpagtede han Gaarden en Aarrække til C. Hansen, og han boede saa i København om Vinteren.

Efter hans Død 1910 overtog Sønnen Poul Glud Hjemmet. I hans Tid brændte Ladegaarden ($11/9$ 1913), og dermed gik de lange, ejendommelige Længer fra 1832—33 op i Luer. De svære Lademure blev dog staaende, og de staar endnu i den nye Lade, der sammen med de andre ny Bygninger bærer Nutidens Præg. Faa Aar efter (1916) solgte P. Glud sit Hjem og flyttede til Horsensegnen, hans Faders Hjemegn. Før han rejste, samlede han, hvad der var i Behold af Godsets gamle Arkiv, og sendte det til Vendsyssels historiske Musæum i Hjørring.¹⁾

Senere er Gaarden under de skiftende Prisforhold gaaet fra Haand til Haand og har været ejet af Jespersen, Pay (der lod Hovedbygningen smukt restaurere af Arkitekt Packness), Schmedes, Hansen og muligvis flere.

Teklaborg blev solgt fra; her bor nu H. Thrane (af den gamle Sindal-Slægt). Slottved Skov blev solgt til A. V. Thomsen, Toftegaard, Sindal. Den ejes nu af et Konsortium.

Hovedgaarden har i hele denne Tid været drevet af Forpagter Goth.

Men endnu ser det ikke ud til, at det gamle Herresæde har fundet en Ejer, der vil gøre det til et Hjem for sig og sin Familie, og ved Tvangsauktion i December 1926 er Gaarden tilskødet kgl. Fuldmægtig Bech, Kbh., for 312,000 Kr. som ufyldstgjort Panthaver.

¹⁾ Baggessvogn Arkiv er for Fremtiden opbevaret i Landsarkivet i Viborg. (I Aaret 1917 fik Chr. Munck Rømer overladt det gamle Arkiv, og i dette og følgende Aar gennemlæste og ordnede han det mægtige Stof.)

ENESTEGAARDE.

Sindallund.

Sønden for Sindal By, skilt fra denne ved en Dal med en Bæk i Bunden, laa i gamle Dage en enlig Gaard, som hed Sindallund. Den er nu delt i fire Gaarde og mange Husmandsbrug, og Sindal Stationsby er vokset op paa dens Agre, men Gaarden laa endnu 1795 der, hvor den nordvestligste Gaard nu ligger (Matr. Nr. 3b).

Sit Navn har den faaet af Skoven, som fra Slottved og fra Præstegaardens Skove fortsatte sig mod Øst i Dalene og paa Skrænterne ned mod den.

Her boede 1479 Mads Sommersen, der betragtede Jorderne Syd for Dalen og Gaarden som sin „Endel“ og ryddede Skov i Dalen for at danne sig Eng. Herimod nedlagde Præsten Indsigelse og gjorde gældende, at han havde Ret til at saa „et Pund Byg“ i Barkhede (Sønden for Bækken) og til Græsning sammesteds for sine Kreaturer, hvorfor han ogsaa havde lagt en „Fæbro“ over Bækken¹).

1574 boede Søren Christensen i Gaarden. Han fik dette Aar det Hverv at gaa selvanden til „Bøgsted Port“ og stævne Fru Mette til Horns Herreds Ting for at høre paa Klage over Skovhugst i Borridsholt. 1599 var „Jens Poeli Lund“ med at syne noget Træ, som var fældet i „Børsholt Skov“. Aaret efter var Anders Christensen i Sindallund med til at stævne de Sindal Mænd for „frøgields tilbud“ (Betaling for Sædekorn).²)

1610 var der igen Uenighed mellem Byen og den enlige Gaard. Denne Gang klager Peder Laursen i Sindallund over, at hans Hørhave er nedtrampet (se S. 124). I samme Sag nævnes ogsaa Laust Peder-

¹) Saml. t. jydsk Topg. og Historie 2 II S. 390.

²) Baggesv. Arkiv.

sen (Søn el. Fader?) og Else Andersdatter i Sindallund; men det kan ikke ses, om Peder Laursen har været eneste Fæster.

Baade 1600 og 1610 ejedes Gaarden af Ove Urup til Ovesholm. I nogle Aar nævnes Gaarden ikke, og da det næste Gang sker, er det ikke for det gode. Præsten Erik Christensen skriver i sin Aarbog: „1624 skød Jørgen i Lund sig selv ihjel“.

Næste Gang Navnet forekommer er i Striden om Aalegaarden mellem Sindal og Birket. Her stod de Sindal og Sindallund Mænd trofast ved hverandres Side for at holde paa deres Ret. Da (1641) ejedes Sindallund af Christoffer Ulfeld til Ellinggaard, og den var beboet af Christen Jensen, Johanne Christensdatter og Jens Sørensen¹⁾. 1651 blev Gaarden af Knud Ulfeld til Svenstrup solgt til Jomfruerne Kruse¹⁾, og den vedblev nu i omtrent 200 Aar at høre til Baggessvogn. 1651 var Jens Sørensen eneste Fæster; men 1662 havde han en Fælle, Ib Jespersen. Landgilden var 8 Td. Byg, 1 Løb Smør, 1 Svin, 1 Ask Honning, 1 Gaas, 2 Høns og 6 Hestegæsterier. Den dyrkede Jord var 1683 o. 67 Td. Land, og Hartkornet blev 1688 fastsat til 11 Td. 1 Fdk. 1667 blev Povl Jensen i Sindallund gift med Anne Lavridsdatter i Slottved. Hans „Gaardmand“ var 1683 Søren Laursen.

Fra nu af kan man følge Rækken af Mænd i begge Halvgaarde.

Den vestre Gaard (Vester-Lund) — Povl Jensen havde den Halvdel, som senere blev til den vestre Gaard (Matr. Nr. 3a). Efter hans Død 1709 sad Anne Ibsdatter ved Gaarden. Hun har da rimelig-

¹⁾ Baggessv. Arkiv.

vis været Povl Jensens Enke og Datter af den førnævnte Ib Jespersen.

1728 gik Gaarden over til Christen Jensen fra Aagaard i Bindslev. Fæstebrevet er medundertegnet af Chr. Jensens Stedfader, Peder Sørensen, og Morbroder, Morten Laursen i Heiselbæk, af hvilke den sidste har skrevet sit Navn, mens de to andre af visse Aarsager kun har tegnet deres Forbogstaver. Gaarden var noget i Forfald, hvorfor Christen Jensen fik nogle Lempelse med Hensyn til Ydelse af Tiende og Landgilde det første Aar.

Christen Jensen stod for Styret i 40 Aar, og han blev Stamfader til en Slægt, der i fem Slægtled holdt fast ved Gaarden; han døde 1770, 68 Aar gl. To Aar før havde Sønnen, Jens Christensen, faaet Fæstebrev (dette er trykt S. 132). Jens Lund var to Gange gift: 1. Gang med Kirsten Pedersdatter, død 1771, og 2. Gang med Karen Christensdatter. Da Jens Lund døde 1797, levede 3 Sønner af første Ægteskab og 4 Sønner og 2 Døtre af andet. Udskiftningen kunde her ikke være særlig vanskelig. Marken blev ved en Linie i Nord-Syd delt i to Dele, og begge Gaarde blev senere flyttet ud paa søndre Side af Dalen. Paa den sydvestlige Del af Marken blev der udlagt Jord til to Huse, Toskildhøje og Oremose (6 og 4 Skp. Htk.). Det sidste Sted fik en af Lund-Sønnerne, Christen Jensen, efter Nabosønnen Harrild Nielsen, der døde 1808. En anden af Sønnerne, Jens Jensen, født o. 1780, overtog 1811 Gaarden efter Moderen — mod 300 Rdl. i Indfæstning.

Den fjerde Mand af Slægten, Lars Jensen, fik Skøde paa Gaarden 1854. Han var Sognefoged i en hel Del Aar. Paa sine gamle Dage blev han daarlig til Bens, saa han maatte gaa ved Krykker. Lars Lund

havde mange Børn. En af Sønnerne er den endnu levende Skovfoged Lund i Baggessvogn.¹⁾ Den yngste, Andreas Larsen, overtog Gaarden 1879. Han byggede Gaarden op igen efter en Ildebrand o. 1890 Efter hans Død 1912 blev Gaarden solgt. Nu ejes den af Peter Holmen. Men den gamle Lund-Slægt lever videre, baade inden og uden for Sognets Grænser.

Den østre Gaard (Øster-Lund) beboedes 1688 af Søren Laursen, hvis Enke, Karen, var her 1709. Ti Aar efter var den samme Familie der maaske endnu. Fæsteren hed da Jens Laursen (død 1726, 74 Aar gl., ingen Børn). Derefter kom en Mand, Harrild Frandsen (g. $18/3$ 1725 m. Ane Sørensdatte), hvis Fornavn tyder paa, at han var af gammel Rod i Sindal (Moderen, Kirsten Nielsdatte, d. 1729, var anden Gang gift med Christen Therkildsen i Söttrup; hendes første Mand var vist Frands Andersen, Foged paa Baggessvogn, senere Fæster i Uldstedbo). Da Harrilds Søn, Frands Harrildsen, døde 1750, 23 Aar gl., afstod Harrild 1763 Gaarden til sin Svingersøn, Niels Jensen (Hjulmand). Denne døde allerede 1772, 51 Aar gl., og Johanne Harrildsdatte giftede sig derefter med Jens Jensen, (maaske en Broder til Formanden), som døde 1777. Johanne blev dog siddende ved Gaarden. Hendes gamle Fader var død 1775, 81 Aar; men hendes ældste Søn, Frands, var nu 20 Aar, saa han kunde hjælpe hende godt. De øvrige Børn var Harrild 12, Anne 17, Maren 6, Niels 3 og Jens 1; de to sidste døde tidlig.

Frands Nielsen overtog Fæstet 1792, medens Moderen endnu levede. I Fæstebrevet blev det paalagt ham at have Opsyn med Sindallund Skov; den er afsat paa Kortet fra 1797 tæt Sydvest for Gaarden. Den anden Søn, Harrild Nielsen, fik Oremose. Frands Nielsen boede i Lund i over 50 Aar (han boede der endnu 1843).

¹⁾ Den o. 80 Aar gamle Skovfoged Lund døde $2/2$ 1925.

To af hans Døtre blev gift og bosat i Sognet, og adskillige husker dem endnu: Dorthé, der 1827 blev gift med Jens Jensen Klit i Vejborg, og Anne Frandsdatter — 1826 gift med Jens Chr. Thomsen Bradsholt, Gaden — ; hun forstod at lave saa fint Smør, at ingen i Egnen kunde gøre hende det efter.

1847 solgte Nyholm Gaarden til Jacob Thrane fra Ulstedbo; af de nordligste Stykker af sin egen og af Vester Lunds Marker (Matr. 3d og 4b) sammenstykkede han en Gaard, hvis Bygninger blev opført paa Sindallunds ældgamle Tomt. Her boede Jacob Thranes Søn, Jens Jacobsen Thrane og Sønnesøn Marius Jensen Thrane fra o. 1850 til 1909. Sidstnævnte er mangeaarig Sognefoged i Sindal; han er gift med Elisabeth Marie Nielsen fra „Skoven“. Nu ejes Lund af Niels Larsen.

Paa den østlige Del af Marken blev der ogsaa, efter Selvejertidens Begyndelse, bygget en Gaard, hvor en Ætling af den gamle Slægt fra Vester-Lund kom til at bo. Det var Laust Jensen fra Svindsig, som 1905 efterfulgtes af Sønnen Jens Lauritsen (Ø. Lund).

Imellem disse to Gaarde opførtes der et mindre Sted, hvor Peder Christensen („Forpagter Peter“) i mange Aar boede. Han efterfulgtes af Svigersønnen, Murer Niels Hansen. Nu er det delt i 3 Husmandsbrug.

Hovedparcellen af Øster Lund blev solgt til Andreas Larsen (Skøde 1867), hvis Søn, Lars Andreasen, nu bor i Skørbækshede. Fra 1881 til 1897 ejedes Gaarden af Niels Chr. Nielsen og dennes Enke, Magdalene Povlsen.

Siden Gartner Chr. S. Christoffersen købte den 1897, er en Del af Jorden solgt til Byggegrunde. Et Teglværk blev opført paa Marken, men er nu blevet nedrevet igen. Sindallunds Mark, især den sydlige Del, er da den Del af Sognet, som har forandret sig mest i

de sidste Hundrede Aar. 1795 hed den „søndre Hede“, 1870 laa her et eneste lille Hus. Nu ligger Stationsbyen der. — Sindallund ejes nu af Kr. Møller.

Stokholm

er den nordligste Gaard i Sognet. Den ligger paa en Holm omgivet af Sige og Lavninger i Læ af Vorholt Skov, saa den svarer godt nok til sit Navn, enten der med Stok menes de endnu voksende Træstammer, der engang stod her, eller dem, der i fældet Tilstand gjorde Tjeneste som Bro over Bækken og den sumpede Sig.

Her boede 1636 Jørgen Lauridsen, der før havde tjent paa Baggesvogn i 24 Aar som Ladefoged.

1662 var Peder Nielsen Fæster. (Landgilden var da 3 Td. Byg, 1 Svin, 1 Fødenød og 3 Hestegæsterier). Peder Nielsen havde den Forpligtelse at være Skovfoged over Vorholt Skov. Derfor maatte han ^{28/11} 1664 give Møde paa Horns Herreds Ting og vidne i en Sag om Skovtyveri. Et Par Karle fra Bindslev havde hugget et Læs Birketræ i Skoven. De havde slæbt Træet over Bækken og lagt det i Peder Nielsens Eng; derefter havde de læsset det paa en Vogn og vilde køre bort; men de blev standsede af Peder Nielsen samt Skytten og Kusken fra Baggesvogn, og de blev tvungne til at køre Læsset til Herregaarden.

Efter Peder Nielsen kom Knud Sørensen; han boede i Gaarden 1677. I hans Tid var der o. 35 Td. Land under Plov. Hartkornet blev 5 Td. 3 Skp. 1 Alb. Knud Sørensen døde 1710, 70 Aar gammel.¹⁾ Han har sikkert haft en Søn (den Søren Knudsen, der døde i Stokholm 1732, 50 Aar gl.), men denne fik ikke Gaarden efter Faderen, selv om han har haft sit Ophold der.

1) Han var 1703 bleven gift 2. Gang med Anne Ibsdatter; 1702 blev Maren Knudsdatter gift med Jens Olesen i Sindal.

Den ny Fæster Peder Jakobsen blev gift med Enken. Han havde ogsaa Pligt til at passe paa Skoven. En Søndag i Efteraaret 1716, da han kom ridende fra Kirke, fortalte hans Karl, at der vist var Tyve i Skoven, og han red da straks derover. Han saa da en Karl, der havde skaaret sig en Slagvol, og et Par Dreng, der havde samlet et Knippe Ris. Større var Tyveriet ikke denne Gang; men Godsejeren, Wolf Abraham Unger („Junkeren“), lod det dog komme for Retten.

Peder Jakobsen døde 1740, 79 Aar gammel;¹⁾ han havde fire Aar før „godvillig opladt“ Gaarden til Laurs Jensen fra Aagaard (mod Aftægt til sig og sin Hustru — og siden „en skikkelig Jordefærd“). Laurs Jensen drev Gaarden til 1772 († 1781, 76 Aar gl.), da hans Datter Karen og hendes Mand, Mikkel Christensen, (fra Nabogaarden Bradsholt) fik Fæstebrev paa den. Karen havde tre Brødre og tre Søstre; af disse var de to Søstre og den ene Broder døvstumme eller aandsvage. En Broder, Niels Laursen, der i mange Aar tjente i Baggesvogn, blev senere ved Giftermaal Fæster af Ulstedbo; en anden Broder, Peder Laursen, blev 1774 Fæster af Ryd i Astrup, idet han blev gift med Enken der. (I Fæstebrevet lover han at underholde den aandsvage Broder Jens — † i Stockholm 1795).

Mikkel Christensen skulde ogsaa have været Skovfoged; men det slap han for, da han paastod, at det ikke var bleven nævnt, da Aftalen om Fæstet var gjort. Han har ikke manglet Omtanke og nogen Dristighed. Da han tillige skrev smukt, er det ikke vanskeligt at forstaa, at han en Aarrække var Sognefoged.

Disse Egenskaber og denne Færdighed gik i Arv, ikke mindst til den ene Søn, Christen Mikkelsen

¹⁾ Jacob Pedersen i Stockholm blev 1730 gift med Maren Thomasdatter (rimeligvis en Datter af Thomas Olesen, der var Forlover).

Stokholm, der fra o. 1800 til sin Død 1827 var Ridefoged, senere Godsforvalter paa Baggessvogn. Den anden Søn, Peder Mikkelsen, fik Fæstebrev paa Stokholm 1808. (Moderen og to af dennes Søstre var endnu i Live).

1848 købte P. M.' Sønner Gaarden af Nyholm og delte den imellem sig. Niels Chr. Pedersen fik Bygningerne med en mindre Del af Jorden (Matr. Nr. 1 b.), mens Broderen, Lars Chr. Pedersen, maatte bygge paa sin noget større Del (Matr. Nr. 1 a.).

1888 solgte Niels Chr. P.s Enke Nørre Stokholm til Jens Peter Pedersen, hvis Enke endnu ejer den.

Og samme Aar giftede Lars Chr. P.s Enke, Christiane, sig med Jens Larsen Christensen, der 1917 solgte Sønder Stokholm til Albert Jensen (fra Volstrup).

Bradsholt.

Navnet udtales Braasholtj, sammensat af det gammeldanske „Braade“ (= Rydning, Udhugning) og Holt; det betyder altsaa „Skov med en ryddet Plet“.

Bradsholt hørte til Baggessvogn, da Hans Bagge o. 1460 blev Lensmand. Men man hører intet om, hvem der boede her før 1565, da Ib Svendsen havde Gaarden i Fæste. Han var Magdalene Banners „Sagfører“ paa Horns Herreds Ting „den Mandag, som Snaps-ting paafald, 1574“.¹⁾

Aar 1600 nævnes „Poul i Bradsholt“,¹⁾ han hed Povl Ibsen, død 1602 d. 10. Juni²⁾. Efter ham kom Præstesønnen Jakob Olufsen, der 1604 fejrede sit Bryllup med Lisbet Nielsdatter hjemme i sin Faders, Oluf Rafns, Præstegaard i Sindal. Jakob Olufsen boede

1) Baggessv. Arkiv.

2) Haandskrift, gl. kgl Sml. Nr. 2355.

her endnu 1635, og han var paa den Tid engang „Sagfører“ for Fru Sofie Sandberg. Derefter kom Oluf Jakobsen, som sagtens var Søn af J. O.; han havde Gaarden 1662. Men 1677 og 1688 boede Christen Pedersen der.

Oluf Jakobsen og Chr. Pedersen gav Anne Pedersdatter, Enke efter Præsten Erik Christensen († 1654), Ophold og Pleje; hun døde her 1682, 93 Aar gammel. Ved Opmaalingen til den ny Matrikel 1683 blev Gaardens dyrkede Jord beregnet til o. 655,000 □ Al. (47—48 Td. Land), Udsæden opgives til o. 46 Td. Hartkornet blev 8 Td. 5 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.

Fra o. 1700 har der boet to Mænd i Gaarden, hvad der senere førte til, at der blev to adskilte Gaarde.

1702 nævnes Niels Bertelsen og 1705 Jens Pedersen; men 1709 nævnes Ole Ibsen og Jens Pedersen, 1719 er der igen et nyt Navn, Peder Christensen, ved Siden af Ole Ibsens, og fra den Tid af er det muligt at afgøre, i hvilken Halvdel af Gaarden, de forskellige Mænd, som nævnes, har boet.

Den nordre Gaard. Ole Ibsen boede i den Halvdel af Gaarden, som senere blev til den nordre Gaard. Han stammede maaske fra Sindallund, og hans Hustru Ane Kirstine Frandsdatter var fra Ulstedbo. Ole døde $17/4$ 1742, 61 Aar gl., og han efterlod sig tre Børn.

Derefter kom en Mand af Pol-Familien, Niels Nielsen Pol, der i 50'erne gik fra Gaarden af Armod. Den ny Fæster, Christen Jensen, havde været Ladefoged paa Baggessvogn i Trues Tid; han sad ved Gaarden mindst 12 Aar uden Fæstebrev; dette blev først skrevet 1770. Christen Ladefoged døde 1792, 64 Aar gl., og to Aar efter gik hans Enke paa Aftægt, mens Svigersønnen, Morten Christensen, blev Fæster. (Sønnen,

Jens Christensen, var Fæster af Gaarden Bakken i Aagaard). Morten frasagde sig Fæstet o. 1811, og det samme gjorde den næste Fæster, Ole Nielsen Pol, i 1827. Den sidste Fæster hed Jens Svendsen (Putten).

1855 blev Gaarden solgt til Selveje, men den skiftede allerede 1857 Ejer, da Mathias Jensen fra Hede-gaard i Bindslev købte den. Dennes Søn, Jens Mathiasen, hvis Skøde er fra 1873, boede her til sin Død. 1896 overdrog Enken (død i Hjørring 1923) Gaarden til sin Svigersøn, Anders Andersen Nielsen, der senere solgte den. Siden 1918 ejes Gaarden af Chr. Ejner Johst.

Den søndre Gaard. Peder Christensen fratraadte 1727 paa Grund af Svagelighed sin Gaardpart, og i Stedet kom Christen Christensen († 1732), der før havde boet i Stoksdal, tillige med en Søn af samme Navn. De skulde være fri for at betale Landgilde til 1730; men alligevel kunde de ikke klare sig, og allerede $\frac{19}{3}$ 1731 fik Jens Nielsen fra Tornby Fæstebrev med Løfte om Sædekorn, Tømmer til Istand-sættelse af Bygningerne, samt en Ko. Jens Nielsen holdt det gaaende i ti Aar, men i Aug. 1741 gik han fra Gaarden. Da var Besætningen: 7 Bæster, 1 Føl og 3 Fækreaturer. Det var for lidt til, at nogen turde tage Gaarden, og den ny Fæster, Christen Jensen (Bødker), fik da ogsaa 1 godt Hors-Kreatur, 3 Fæhøveder, 1 Lispund Hamp, 1 do. Jern samt Egetræ til en Undervogn.

Efter denne Igangshjælp klarede Christen Bødker Stillingen, til han 1781 paa Grund af Alder og mod Aftægt afstod sit Fæste til Thomas Jensen fra Aagaard. Denne boede her til sin Død 1834. Landgilden kunde det i de forholdsvis gode Tider ikke falde saa vanskeligt at udrede; den udgjorde 3 Td. Byg, 9 Pd. Smør,

1 Høne, $\frac{1}{2}$ Gaas samt 2 Rdl. 2 Mk. 4 Skl. Og den blev endda nedsat efter Udskiftningen; da blev hver af de to Halvgaarde lidt mindre, saa de blev paa hver 4 Td. Hartkorn og Landgilden 2 Td. Byg og o. 2 Rdl.

Den næste Fæster hed Lars Thomsen, men han afløstes allerede 1838 af Christen Christensen fra Huset Lille Bradsholt (de byttede). En Søn (?) af samme Navn fik Skøde paa Gaarden 1855, og efter hans Død arvede hans Døtre den 1885. Da den ene af dem, Else, Aaret efter giftede sig med Jens Pedersen († 1924), blev det denne, der nu kom til at drive Gaarden. 1915 overdrog de Gaarden til deres Søn Lars Pedersen.

Slottved.

Navnet passer godt. Slottved er endnu — som i gamle Dage — en Gaard, der er indesluttet mellem Bakker og Skove; men smukt er her, og Udsigt er der nok af, naar man kommer op paa Ravnhøj eller Hejrebakken.

Slottved nævnes første Gang i Hans Bagges Lensbrev (o. 1460), og den hørte til Baggesvogn lige til 1868.

1606 boede Knud Ibsen her. 1615, 29. Oktb. blev Karen Svendsdatter gift med Laurs Laursen. Han blev en betroet Mand hos Sofie Sandberg. I en lang Retssag, som hun 1640—43 førte mod Ejeren af Høgholt og hans Fæster i Birket, Morten Nielsen (om Aalegaarden ved Egens Bro), var Laurs hele Tiden hendes og de Sindal Mænds „Sagfører“. Samme Laust havde ellers det Uheld, at hans „Raalingshus“ brændte $\frac{26}{3}$ 1639.

Landgilden var 1662: 2 „Pund“ (= $\frac{1}{9}$ Td.) Smør, 1 Fødenød, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns, 4 Hestegæsterier, og efter denne Afgift blev Gaarden af Jomfruerne Kruse sat til 2 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, noget mindre end de almindelige Halvgaarde, hvorfor den ogsaa kaldtes et Bol.

Paa den Tid boede Harrild Povlsen her; han var født i Sindal (vel Søn af Povl Harrildsen, Gaardmand i Sindal By o. 1610). Ligesom sin Formand har Harrild Povlsen haft noget Kendskab til Retsvæsenet. For dette og sin Skrivefærdighed fik han god Brug i de store Retssager om Sparrevogn Skov (1675—85), idet han tit mødte paa Jomfruerne Kruses Vegne.

Harrild Povlsen har maaske først været gift med en Datter af Laurs Laursen; i det mindste stod her 1667 en anden Lauridsdatters Bryllup (gift med Povl Jensen i Sindallund); men vist er det, at Harrild $\frac{3}{12}$ 1679 holdt Bryllup med Anne Nielsdatter. — Paa den Tid var der Vest for Gaarden en lille Have med Frugttræer, og den dyrkede Jord var o. 49 Td. Land. Harrild Povlsen døde 1694 (begr. 5. Juni). En Søn af ham maa aabenbart den Niels Harrildsen være, som døde 1708, 23 Aar gammel.

1709 var Peder Jensen Fæster, men ti Aar efter, da Fæstebrevene indførtes i Fæsteprotokollen, blev der intet skrevet om Slottved, og Gaarden nævnes ikke deri før 1762. Det ser dog ud til, at der har været 2 Mænd i Gaarden i den Tid. Den første hed Christen Pedersen (Søn af Formanden ?) — han havde Barn i Kirke 1724. Men allerede 1729 nævnes Laurs Frandsen (fra Ulstedbo). Denne afstod 1762 Gaarden til sin Søn Frands Laursen; to Aar efter døde han, og allerede 1771 døde Frands Laursen, 40 Aar gammel.

Derefter kom Peder Christensen, der i sit Fæstebrev fik indsat den Bestemmelse, at en af hans Sønner maatte faa Friheds-Pas. Da Peder Christensen døde 1783, 55 Aar gammel, efterlod han sin Hustru, Catrine Jensdatter, og sine 7 Børn (Christen, 17 Aar, Jens, 12,¹⁾ Thomas, 1, Maren, 20, Marie, 8 og Kirsten

¹⁾ Jens Pedersen, Slottved, (Palmer) tog Lærereksamen fra Blaa-gaard 1796, Degn i Hellevad 1800-09 og 1812-45, (Vend. Aarb. 1916).

Marie, 6) en Formue paa godt 500 Rdl., hvoraf 300 Rdl. var udlaant til Herremanden paa Linderumgaard. 1813 fik den ældste Søn Christen Pedersen Gaarden, og han kunde 1844 lade den gaa i Arv til sin Søn Peder Christensen. Denne blev den sidste Gaardmand i Sognet, der blev siddende som Fæster. Havde hans Enke villet, kunde Slottved have været en Fæstegaard lige til hendes Død 1922. Hun afstod den imidlertid o. 1868 og giftede sig igen. H. C. Nyholm solgte den da til Sindal-Astrup Kommune, der i mange Aar brugte den til Fattiggaard. Da Fattiglemmernes Tal efterhaanden svandt ind, besluttede Sindal Sogneraad 1916 at sælge Gaarden. Den ejes nu af Hans Lund fra Krustrup.

Taagholt.

Navnet Taagholt eller Togholt betyder den taagede Skov. — Den Skov, som engang stod her, har som alle andre Skove tit haft en blaa Dis eller Taage hængende over sig, især naar man saa den i nogen Afstand, f. Eks. oppe fra Sindal By.

Denne var den sidste Gaard i Sognet, der kom i Herremændenes Eje.

De første Mænd i Gaarden, vi kender Navn paa, nævnes 1479: Niels Laurissen og Jes Mikkelsen. Den sidste Selvejerbonde hed Lars Fus, og han ejede Gaarden til sin Død o. 1584. Lars Fus maa have været en Mand, der hævdede sig noget over det almindelige. Han var saaledes Dommer paa Horns Herreds Ting.¹⁾ Hvor lang Tid han var Dommer, ses ikke af Baggessogns Arkiv; der er kun Vidnesbyrd om, at han havde denne Stilling i 1574—76.

Hjemme paa sin Gaard har han været en virkelysten Mand. Han opdyrkede ny Jord rundt om sine gamle

¹⁾ Sindal hørte dengang til Horns Herred.

Marker, hvor der laa store Strækninger, som kun blev benyttet til Græsning, dels for hans egne, dels for hans Naboers, de Sindal Bymænds, Kreaturer. Syd om disse nye Agre lod han derefter kaste et Dige til Værn.

For dette Diges Skyld var han engang i 1565 mødt paa Herredstinget. (Per Lauridsen i Hesselbæk sad den Dag i Dommers Sted, saa Lars Fus har sagtens været Dommer ogsaa paa den Tid, men har nu i sin egen Sag vejet sit Dommersæde). Han erklærede her, at Diget ikke var ment som et Markskel, men kun som „et Løb for Fæ og Øg“, og han tilbød, at „naar de gode Mænd“ (d. e. Adelsmænd), som er Ejere til samme (Sindal By), „hjemkommen vorder,“¹⁾ da vil han „nederlægge“ samme Dige, om de finder, han „haver gjort Uret.“

Stort mere synes der ikke at være gjort ved denne Sag, før tyve Aar efter, da Lars Fus var død. Derimod har de Sindal Mænd aabenbart „taget ved Lære“ af ham. De gav sig ogsaa til at opdyrke af Fælleden Øst for Byen, og herom opkom der Strid, da Ove Lunge til Odden o. 1585 havde købt Taagholt (se S. 116).

Gaarden blev ham tilskødet 1586 den 18. April. Det ses nu af et Tingsvidne, givet paa Horns Herreds Ting, at Anders Eskildsen i Egaas stod for Tingsdom og „tog i Jens Poel (i „Kaugeltvedt“), Ove Lunge Forvalters Haand og tydeligen skødede“ til Ove Lunge Halvparten af Taagholt, samt to Søsterparter i den anden Halvdel (se S. 128).

Man kunde tænke sig, at Aaret 1577 har været særlig betydningsfuldt for Lars Fus. Dette Aarstal staar sammen med hans Navn paa et smukt Alterbæger, som han skænkede til Sindal Kirke, og som endnu har sin

¹⁾ Mon de har været i Krig mod Sverige? (Syvaarskrigen 1563—1570).

Plads paa Alterbordet der. Lars Fus efterlod sig en Datter, Anne Fuus, som muligvis har ejet en Part af Gaarden; hun døde her 1655.

Kun kort Tid hørte Taagholt til Odden. Allerede før 1601 kom den til Baggessvogn. Aar 1600 boede Anders Jensen i Gaarden og 1635 Peder Nielsen. Snart efter synes der at være to Fæstere, thi 1641 hedder det „hans Hosbonds Tjenere i Togholt“, og 1642 nævnes da ogsaa Thammes Andreasen og Anne Andreasdatter. 1662 boede her foruden Thammes A. ogsaa Lars Pedersen. Deres Landgilde var 4 Td. Rug, 2 Td. Byg, 2 „Pund“ Smør og 2 Daler Gæsteri. Thammes Andreasen blev begravet 12. Juni 1680. 1683 var det dyrkede Areal 1,159,250 □ Al. (o. 82 Td. Land), og Hartkornet blev sat til 8 Td. 1 Skp. 2 Fdk.

Fra o. 1700 kan man afgøre, i hvilken af de to Halvdele af Gaarden, de forskellige Mænd sad. I den Del, som senere blev til den søndre Gaard, Sønder Taagholt, boede i 1709 en Mand, som hed Knud Sørensen; men i 1712 var Thomas Laursen Fæster. Han sad ved Gaarden, til han døde 1757, 74 Aar gl., og hans Enke, Else Andersdatter, afstod to Aar efter Gaarden til Peder Laursen — efter at hendes Søn Niels Thomsen var død 1759. Gaarden var da i „meget god Stand“, og derfor fik Enken Aftægt og Godsejeren Indfæstning (20 Rdl.)

Peder Laursen døde 1775, 46 Aar gl., fra sin Hustru, Else Christensdatter, og fire Døtre, Anna, Karen, Maren og Ingeborg. Gaarden blev samme Aar fæstet til Niels Laursen, der døde her 1812, 53 Aar gammel. Han havde dog 1811 afstaaet Gaarden til Anders Andreasen fra Bolleholt, der gav 170 Rdl. i Indfæstning. Bygningerne var da nogenlunde i Stand; Lade og Stuehus laa i Øst-Vest, og der var desuden en

Kostald i vestre Side af Gaarden og et Hus Nord for Stuehuset.

1838 blev Jørgen Chr. Jeppesen Fæster. Senere købte han Gaarden (Skødet er fra 1860).

1885 købtes den af A. M. Johst i Nr. Taagholt, og efter dennes Død blev hans Farbroder Hans Johst Ejer. 1916 solgtes den igen — flere Gange. Fra 1917 bor And. Chr. Andersen her.

Nørre Taagholt. I denne Del af Gaarden boede 1709 Jens Jensen, der da var 43 Aar gl. 1726 giftede han sig (2. G.) med Maren Pedersdatter. Da han døde (1736) var Gaarden i „temmelig god Stand“. Derfor skulde Sønnen Jens ogsaa have udbetalt en Arv paa 10 Rdl., og Eftermanden, Ole Nielsen Pool, der $29/12$ 1737 blev gift med Enken, maatte endda betale 20 Rdl. i Indfæstning.

Ole Pool blev Enkemand 1741. Han giftede sig derefter med Margrethe Hansdatter, som døde 1746 fra to smaa Børn, Maren og Hans, $3\frac{1}{2}$ og $1\frac{1}{2}$ Aar gamle. 1767 blev Ole Enkemand for tredje Gang.

Han var imidlertid allerede 1764 fratraadt Gaarden paa Grund af „Alderdom“. Senere fik han en Plads i Hospitalet, og der døde han 1786, 79 Aar gl.

Den næste Fæster, Peder Jensen, fik Gaarden uden Indfæstning og modtog desuden baade Korn og Tømmer for at komme i Gang. Da hans Restance tilsidst løb op til 112 Rdl., gjorde Gleerup Udlæg $26/11$ 1781; men Peder Jensen vilde ikke opgive sit Fæste uden Dom.

Derefter kom Niels Tommesen, der var fra Sindal By; han blev Sognefoged efter Mikkel Stokholms Død 1809. 1827 afstod han Gaarden til Sønnen Hans Nielsen. Bygningerne bestod da af tre Længer: Stuehus i Nord-Syd, Lade i Ø.-V. og Kostald i N.-S., den

sidste ny, de øvrige i god Stand. Udsæden var 8 Td. Rug, 3 Td. Byg og 8 Td. Havre. Besætningen 4 Heste. Men denne har nok ikke rigtig kunnet klare sig. Han byttede 1838 med Peder Andersen (Bragholt) i Huset Oremose; hans Moder skulde dog vedblive at have Aftægt i Taagholt.

1848 blev Gaarden solgt til F. B. Færch, der havde den til 1863. Derefter kom F. J. Lassen („Røde Lassen“), men denne holdt sig ikke længe, og Gaarden skiftede Ejer flere Gange, inden A. M. Johst købte den 1872. Johst, der stammede fra Hørmested Kro, blev en kendt Mand, der deltog meget i det offentlige Liv.

Efter Johsts Død blev Gaarden 1899 solgt til Chr. Nielsen fra Lørslev, der efter faa Aars Forløb flyttede først til Søndergaard i Hørmested, derefter til Mølskovgaard og sidst til Bangsbo. Nr. Taagholt har senere haft flere forskellige Ejere, o. 1920 købtes den af Christen Nielsen.

Menholt.

Menholt er den første Gaard i Sindal, der nævnes ved Navn.

Det er i Aaret 1459, det Aar, da Hertug Adolf i Sønderjylland laa paa sin Dødsseng.

Tænkeligt er det, at ogsaa Ejeren af Menholt i det Aar laa til Sengs for aldrig mere at rejse sig.

Hvad han hed, ved man ikke. Maaske har det været en barnløs Selvejrbonde, der boede i Gaarden, maaske har det været Jes Ulfsen i Voen (Baggesvogn).

Men hvem det nu var, saa har han villet gøre noget for at skaffe sin Sjæl Fred og vinde Guds Velbehag. Og han gjorde da, som Præsterne bød, og som saa mange baade før og senere gjorde: Gav sin Gaard til Kirken.

I en Fortegnelse over Børglum Bispestols Breve paa Aalborghus, som er skrevet 1578, staar der nemlig:

1459: Et Pergaments Brev paa et Bol i Sindal, kaldes Meinholt, som er givet til Sindal Kirke.

Fra den Tid og til 1536 hørte Gaarden da rimeligvis til Sindal Kirke, hvis der ikke skete en Forandring f. Eks. ved Mageskifte. Den blev dog snart solgt igen, thi 1568 var Kronen hverken Ejer af den eller nogen anden Gaard i Sindal.

Maaske kom Gaarden straks til at høre under Bagesvogn, og da har Kongen solgt den til sin gode Ven, Erik Banner. Er dette Tilfældet, har det ikke alene været som Medejer af Sindal By, men ogsaa som Ejer af Menholt, at Erik Banners Datter, Magdalene Banner, bad Kong Frederik II hjælpe sig i en Skelstrid. I Oktober 1561 udgik da en kongelig Befaling til fire Adelsmænd, Peder Kruse, Landsdommer i Nørrejylland, Erik Skram, Gregers Holgersen og Mourits Jostsen, at de skulde drage op til Stedet, granske Sagen og derefter sætte et retfærdigt Skel mellem Sindal Bys Mark, Bindslev Mark og Menholt Mark.

Hvorledes de udførte deres Hverv, melder Historien ikke noget om; men de gjorde det saa godt, at der aldrig senere herskede Tvivl om, hvor langt Menholt Ejendom strakte sig. Og dette bestemte Omraade beholdt Gaarden i flere Hundrede Aar — lige til vore Dage.

I det ydre har Ejendommen forandret sig meget i Tidernes Løb.

Den Skov, som gav Gaarden Navn, var forsvunden i 1683, men da kunde ældre Folk dog huske, at der havde været Skov Vest for Gaarden.

Det dyrkede Areal var i 1688 o. 59 Td. Land, og det blev sat til 6 Td. 2 Skp. 3 Fdk. Hartkorn.

Rundt om Agermarken laa endnu store Strækninger hen i Hede og Mose. Her kunde en Del Kreaturer finde Føden om Sommeren; men Gaardens egne „Høveder“ maatte finde sig i at dele med otte fremmede Stude; saa mange havde Herremanden krævet Ret til at sende paa Græs om Sommeren.

I det sidste Hundrede Aar er først Heden bleven opdyrket; derefter er der bleven plantet lange Rækker af Hvidgran langs Veje m. m. for at skaffe Læ.

Det er kun lidt, der er at fortælle om de Folk, som i gamle Dage levede her. 1605, 18. Aug., døde Anders Pedersen i Menholt. Samme Aar var Karen Lauridsdatter i Menholt Fadder til Pastor Niels Raffns Datter Karen, og 1630 døde Jens Thamsen i Menholt og alle hans Børn af Pestilens, uden Anna, som var gift (se S. 95 og 99)

Da Sofie Sandberg købte Baggessvogn 1635, boede Herman Madsen i Menholt. Han var der ogsaa 1642. 1662 var der to Fæstere: Jens Pedersen og Christen Nielsen, men 1664 var der kun een, Jens Christensen. 1705 nævnes igen to Mænd i Gaarden, Peder Madsen og Niels Bertelsen. Kirkebogen siger, at Peder Madsen og Hustru det Aar stod aabenbar Skrifte „for Uagtsomhed mod deres Barn, som blev død for dem“. (Det var i de Tider ikke sjældent, at Smaabørn kom ulykkeligt af Dage i de brede Familiesenge). Samme Peder Madsen var senere en ganske kort Tid i Østergaard; men allerede før den Tid var der en anden Fæster i hans Sted i Menholt. 1709 var Gaarden nemlig beboet af Laurits Andersen og Niels Bertelsen. Men heller ikke nu kunde to Mænd trives i Gaarden, lader det til. 1719 var Niels Bertelsen alene om Gaarden, og saaledes blev det ved at være. Niels B. døde 1740, 73 Aar gl. En Niels Nielsen i

Menholt, der 1729 er nævnt i Kirkebogen som Fadder, maa vel være en Søn, men han fik ikke Gaarden.

Efterfølgerens Fæstebrev er ikke indført i Fæste-protokollen. Hans Navn var Peder Mikkelsen. Navnet findes i Kirkebogen, da han havde et Barn i Kirke. Det findes igen som Peder Menholt, død 1771 (66 Aar gl.). Og ligeledes findes det i Fæstebrevet til Sønnen, Thomas Pedersen (dat. $14/12$ 1771). Denne havde Gaarden i femten Aar, men gik fra den af Armod¹⁾, hvorefter han blev Husmand i Lille Bradsholt.

Den nye Fæster (fra 1786) hed Hans Jensen og var fra Hæbelstrup i Mygdal. Da han døde 1809 (57 Aar gl.), drev Enken, Margrethe Nielsdatter, Gaarden til 1819, da Sønnen Jens Hansen²⁾ overtog den (mod Aftægt).

Han havde den, til den 1847 blev solgt til Valdemar Mathiesen. „Bette Mathiesen“ vil ikke saa faa nulevende kunne huske. Dog ikke fra Menholt, thi der var han kun til o. 1855. Han flyttede nu til Lilholt i Mygdal; senere levede han i det lille Sted, Højborg, til sin Død 1888.

I de følgende Aar skiftede Menholt Ejer flere Gange, men fra 1859 til 1884 boede Niels Henrik Simonson der; en Mand, der med stor Dygtighed drev Gaarden op. Han havde da ogsaa i 1873 Raad til at fejre sin Datter Tines Bryllup med al den gamle Pomp: en stor Brudeskare med til Kirke, Forridere i Spidsen og siden Gilde i flere Dage. Der gaar Ry af det endnu; det blev det sidste store Bryllup i Sognet.

Da Niels Menholt flyttede hen til Sindal By for at leve sine sidste Aar hos sin Søn, Peder Nielsen, solgte han Gaarden til Hans M. Nielsen. Denne boede der

1) Bagg. Skifteprotokol.

2) En anden Søn, Niels Hansen, fik et Stykke af Aasens Mark 1821.

til o. 1902, og om ham minder endnu de smukke Læplantninger om Gaarden og Markerne.

De ny Ejere, Brødrene Larsen, hvorfra nu kun den ene bebor Gaarden, solgte en hel Del Jord fra til Husmandsbrug, saa nu er den store, aabne Vidde, der før strakte sig her, bleven bebygget og forskønnet.

U l s t e d b o .

Ulstedbos Jorder ligger i den sydlige Del af Sindal Sogn imellem Sindal og Fjelsted Bymarker. Skellet dannes mod Nord og Øst af en Bæk, som i gamle Dage kaldtes Glommens Bæk; paa en Del af Vestsiden af en anden, mindre Bæk og mod Syd af Uggerby Aa.

Da Agermarken i Aaret 1683 blev opmaalt i Anledning af Hartkorns-Skattens Indførelse, deltes den i fire Dele:

1. Et Fald Nord for Gaarden.
2. Et Fald Øst for Gaarden.
3. Holtens Fald og
4. Slettholts Fald.

Tilsammen udgjorde de Marker, der var under Plov o. 68 Tdr. Land. (De to Navne, Holtten og Slettholt, som nu er glemte, minder om forsvundne Skovstrækninger).

Desuden hørte der til Gaarden dengang som senere en stor Eng nede ved Aaen, og her, samt paa andre udyrkede Strækninger, kunde man avle 40 Læs Hø, hvilket var mere end paa nogen anden Bondegaard i Sognet.

Øst for Gaarden var der en lille Have samt „to smaa Fiskeparker med noget lidet Fisk udi som om Sommeren af Hede borttørres.“ (Der har til for faa Aar siden været en Dam Øst for Gaarden).

Hartkornet blev 1688 fastsat til 9 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., og dette forhøjedes ved den ny Matrikel 1844 til 10 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 1³/₄ Alb.

I Ulstedbo boede i Aaret 1600 en Mand, som hed Laurs Lauridsen, men han var ikke Ejer af Gaarden, kun Fæster.

Ved Aar 1640 ejedes Ulstedbo af Adelsmanden Christoffer Ulfeld til Ellinggaard, og den var da bortfæstet til en Mand, som hed Jens Sørensen.

To Aar efter var der kommet en ny Fæster, Niels Christensen, der var barnefødt i Fjelsted, og han og hans Broder, Jens, boede nu i Gaarden i et Par Snese Aar.

De kom dog til at skifte Herskab, idet Gaarden 1651 af Knud Ulfeld til Svenstrup, kongelig Befalingsmand paa Landskrona, solgtes til Jomfruerne Anne og Birgitte Kruse paa Baggesvogn. Købesummen nævnes ikke, men Fæsteren skulde i aarlig Landgilde yde: $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Skovsvin, $\frac{1}{2}$ Ask Honning (= 2 Kander), 6 Mk. Gæsteri, 1 Gaas og 2 Høns. Det, at Hovedparten af Afgiften bestod af Smør, viser ogsaa, at Gaarden var en god Græsgaard.

Efter den Tid hørte Ulstedbo til Baggesvogn Gods i omtrent 200 Aar.

Af Fæsterne var Jens Christensen endnu i Live i Aaret 1677, da han paa Horns Herreds Ting fortalte om, hvorledes de Fjelsted Mænd i hans Barndom kunde drive deres Kvæg paa Græs i Bakkerne og Skovene helt op til Gaarden Ryd i Astrup.

Men 1682 træffer vi en ny Mand i Gaarden, Frands Andersen, der før i nogle Aar havde været Ridefoged paa Baggesvogn. (I Baggesvogn Arkiv findes en Del Papirer, som han har skrevet).

Da Frands Andersen døde 1703, efterlod han sig en Enke, Kirsten Nielsdatter samt flere Sønner og en Datter; disse blev senere bosat i Sindal, og de har endnu Efterkommere i Sognet.

Kirsten Nielsdatter giftede sig senere med en Gaardmand i Sindal, Christen Therkildsen, som derefter i mange Aar var Fæster af Gaarden Søttrup i Bindslev Sogn.

Den næste Fæster af Ulstedbo blev Laurids Ibsen, der rimeligvis var fra Nabogaarden, Sindallund, og som 1708 holdt Bryllup med Anne Jensdatter. Dette Par fik Gaarden i god Gang, saa de klarede sig gennem de mange daarlige Aar, der snart indfandt sig; de kunde svare enhver sit.

Inde i Stuerne havde de gode, solide Møbler, der var Borde, Stole og Bænke af Fyr, Ask og Egetræ, der var naturligvis en stor Ege-Kiste med Jernbeslag, men der var ogsaa svære Egeskabe, og endelig var der noget saa fint som en Himmelseng, foruden et andet Sengested og alle de gamle Alkover.

I Stalden stod en Besætning, der sikkert maa have været særlig god; der var 10 Heste over 3 Aar, 8 3 Aars og 6 yngre Stude, 11 Køer, 1 Tyr, 5 Unghoveder, 19 Faar, 11 Væddere (!), 2 2-Aars og 4 1-Aars Svin samt 3 Grise.

I Vognskuret stod 4 Vogne, 2 Plove og 2 meget gamle Harver; desuden fandtes 6 Par Stavtræer med Skagler, Sibbepuder (= Sivpuder til Stavtræerne) og — til Stads — et Par Læderpuder m. m.

Laurs Ibsen døde 1744, og han havde da ingen Børn. Ved Skiftet saa det, trods den gode Besætning, ikke ud til, at der kunde blive noget til Arvingerne; men efter Enkens Død 1746 blev der i hendes Gemmer fundet o. 30 Rdl. i Sølv, som sammen med hendes velforsynede Klædeskab og Seng kunde give et lille Overskud.

Derefter blev Gaarden bortfæstet til et Ægtepar, som havde tjent paa Baggessvogn i flere Aar, Ladefoged Laurs Abrahamsen og Hustru, Bodil Andersdatter. De fik Gaarden paa meget rimelige Vilkaar.

De skulde kun gøre Halvdelen af det Hoveri, Gaarden efter sin Størrelse skulde yde, betale 6 Rdl. for den anden Halvdel samt kun 4 Lispund Smør i Landgilde.

Da Laurs Abrahamsen ikke hørte hjemme paa Godset, lovede Godsejeren endog, at han skulde have Frihed til at rejse bort igen, hvis han blev ked af Stillingen — naturligvis mod lovlig Opsigelse af sit Fæste. Han blev imidlertid i Gaarden Resten af sin Levetid, men det er kun lidt, der kan fortælles om ham. I Aaret 1771 var han Vurderingsmand i Dødsboet efter Pastor Kjærulf. Hans Søn (vist den eneste), Abraham, døde 1765, 18 Aar gammel. En Datter vilde han have godt forsørget, og han nærmest tvang hende til at sige Ja, da Degnen i Sindal, Peder Thrane, friede til hende (se senere).

1773 døde Laurs Abrahamsens Hustru, og Laurs fik saa overdraget Gaarden til en anden Datter, Else, der blev gift med Jakob Willumsen, der vistnok var fra Fjelsted.

Jakob Willumsen „havde et smukt, sort, kruset Haar, han var munter, snaksom, rask og hidsig, havde en ikke ringe Læsning, var et godt Hoved, talte og skrev godt for sig og gjorde Vers.“

En af hans Sønner, Willum Jacobsen (i mange Aar Lærer i Hjørring), der skildrer Faderen saaledes, fortæller ogsaa, at han „var den største Slider og Slæber . . . i højeste Grad økonomisk og sparsommelig. I de 20 Aar omtrent, han var ved Ulstedbo, sammenslæbede og sammensparede han næsten 3000 Rdl. i rede Penge. At disse ikke saa ganske i den følgende Tid kom mig og mine Søkende til Gode, var ikke hans Skyld, men Tidens og Omskiftelsernes.“ . . . Faderen læste for det meste „hans Morgen- og Aftenbøn højt. Om Morgenen var han næsten altid den første og om

Aftenen den sidste. Naar han om Morgenens var paa-klædt og færdig til at gaa ud, læste han altid følgende skønne Vers:

Naar du gaar ind, naar du gaar ud,
 hvad som du gør efter Guds Bud
 i Embed dit, udi Guds Navn,
 beskikker han til Nytte og Gavn,
 og han er din Beskærmer blid
 og hjælper dig til evig Tid.«

Om Vinteren, Højtidsaftener og Højtidsmorgener, holdt han stedse Husandagt.

Jakob Willumsen døde 6. Januar 1796, 60 Aar gammel. Han havde sørget for, at Enken havde kongelig Bevilling til at sidde i uskiftet Bo.

Og man ser her det dengang sjældne Tilfælde, at flere Herremænd i Egnen var denne Fæstegaardmands Skyldnere (Justitsraad Wilsbeck til Sejlstrup havde laant 1500 Rdl., Ritmester Bolwig i Bøgsted 498 Rdl., Søren Bræggaard til Lerbæk 500 Rdl.). (Helt enestaaende er det dog heller ikke. I Nabogaarden Slotved havde man ogsaa Penge at laane ud, selvom Tallene ikke var saa store).

Jakob Willumsen og Else Laursdatter havde fem Børn, to Døtre og tre Sønner, Den yngste Søn, Jakob, døde som ung; de to andre, Lars og Willum, drog senere den lange Vej til København, hvor de tog Lærereksamen paa Blaagaard Seminarium.

Moderen giftede sig et Aars Tid efter med en ældre Ungkarl, Niels Chr. Laursen (fra Stokholm), og ved det Syn, som afholdtes over Gaarden ved hans Tiltræden, faar man Besked, ikke alene paa Besætningens Størrelse, men ogsaa paa Bygningernes Beskaffenhed.

Bygningerne var store og vel vedligeholdte, og de adskilte sig fra de fleste Gaardes Bygninger derved, at en Del af Væggene var muret af Sten. Her var

ialt 6 Huse: Stuehuset laa Sønden i Gaarden; det var 40 Alen langt og havde en Kvist (Udbygning) paa nordre Side. Østen i Gaarden laa først Kohuset og derefter Laden, tilsammen 72 Alen langt. Mod Nord var Studehuset (28 Al.) og mod Vest et 40 Al. langt Hus til Tørvehus, Faaresti m. m., og endelig et Vognhus Øst for Gaarden.

I Udhusene var der Plads til 12 Heste og 40 Fækreaturer.

Else og Niels Chr. Laursen drev Gaarden til 1813, da de gik paa Aftægt. Og Gaarden gik for anden Gang i Arv paa Spindesiden, idet Elses og Jakob Willumsens yngste Datter, Else Jakobsdatter, dette Aar blev gift med Jakob Thrane, Søn af Degnen Jens Thrane (og Sønesøn af førnævnte Peder Thrane). Dette Par fik nu Gaarden i Fæste, og de drev den til 1847. Paa den Tid solgte Godsejer Nyholm bort af Fæstegodset, og Jakob Thrane foretrak at købe Nabogaarden, Sindallund (Matr. Nr. 4a). En Del af denne Gaard (4 b) gik senere i Arv til Sønnen Jens Jakobsen (Thrane). Hans andre Børn blev ogsaa bosat i Egnen, og fra Else og Jakob Thrane stammer nu en talrig Slægt.

Ulstedbo blev solgt til en Fremmed, H. C. Oeckenholt (der fik Skøde 1852). 1857 kom Mads Eriksen, en Øbo, som efter sin Hjemstavns Skik lod Køerne ligge ude om Natten, straks de kom paa Græs om Foraaret; han havde da det Uheld, at nogle Køer frøs ihjel en 2. Pinsenat.

Fra 1863 ejedes Gaarden af Mads Mortensen, der kaldtes „Blegdamsmølleren“, fordi han var Ejer af Møllen ved Blegdamsvej i København. Derefter kom A. Skriver, hvis Enke i en Aarrække omkring 1890 forpagtede Gaarden ud til C. Olesen (nu Ejer af Korsholt i Hørnsted).¹⁾

¹⁾ C. Olesen er for et Par Aar siden død.

Under den næste Ejer, Fritz Rømer fra Volstrup (fra 1898) blev Gaarden udstykket, idet de længst bortliggende Jorder blev solgt. Ormosegaard ligger saaledes paa nogle af det gamle Ulstedbos Jorder; denne Gaard ejes nu af Gartner A. Rasmussen. Ulstedbo tilhørte derefter i nogle Aar Christiansen, tidligere Hotelejer i Sindal. Nu ejes den af K. Klitten, der herfra driver sin store Handelsvirksomhed.

Aasen.

Paa den østligste af Baggesvogns nuværende Marker laa indtil o. 1750 en Gaard, som hørte til Herregaarden gennem lange Tider.

Gaarden hørte til Hans Bagges Len (o. 1460). Et hundrede Aar senere nævnes den første Mand i Gaarden, Lars Skriver, der tillige var Degn (se senere). 1595 boede (en Søn ?) Niels Lauridsen her.

1607 nævnes Christen Nielsen i Aasen; han var Broder til Niels Nielsen i Skovbo i Astrup.

Næste Mand var Jens Pedersen, der boede her o. 1620. Han havde før tjent som Foged paa Baggesvogn i 20 Aar. I denne Stilling nævnes han 1603, som Fadder til et af Præsten Niels Olufsen Rafns Børn. Nytaarsdag 1616 stod hans Fæstensøl (paa „Bagisvoen“) med Maren Nielsdatter, og 13. Oktober samme Aar holdt de Bryllup paa Vorgaard i Himmerland. Aaret efter, 11. Sept. fik de en Datter, Anne Jensdatter.

Juleaften 1622 blev Jens Pedersen pludselig syg; det var en saa pinefuld Lammelse, at Gaardens Folk ikke kunde være ene om at pleje den syge. Mænd fra Sindal By kom undertiden daglig for i et Lagen at løfte ham fra en Seng over i en anden. Denne Sygdom kunde efter Tidens Tankegang kun skyldes Trolddom. Mistanken faldt paa en berygtet Heks, Hose-Mette. Hun blev fanget og fængslet i Gaarden, slap ud og sprang i Dammen

Vest for Haven; men hun kunde naturligvis ikke synke. Dette og andre Vidnesbyrd fra Omegnen viste klart hendes Skyld. Viborg Landsret dømte hende til at brændes, hvilket ogsaa skal være foregaaet paa en Høj Vest for Vaaen; tæt ved Sindal Sogneskel.¹⁾

Dette hjalp dog ikke Manden til at blive rask igen. Han laa til Sengs i mange Aar; men noget af den voldsomme Pine fortog sig, saa han i. Ek.: $\frac{4}{4}$ 1636 kunde skrive sit Vidnesbyrd i Sagen om en Eng, da han ikke kunde møde personlig.

18. Septbr. 1642 blev Jens Pedersens Datter, Anne, gift med Præstesønnen Niels Eriksen, og Jens Pedersen oplevede ogsaa at se en Dattersøn ($\frac{26}{9}$ 1643). Snart efter (12—10—1643) lukkede han sine Øjne, 72 Aar gammel. Han blev begravet midt i Sindal Kirke, og over Graven blev lagt en smuk Ligsten (se S. 80).

Paa denne Tid kom Aasen efter en kort Afbrydelse igen under Baggesvogn; men Niels Eriksen vedblev at være Fæster.

Niels Eriksen skrev en god Haandskrift, og efter Faderens Død fortsatte han den Aarvog, som denne havde arvet efter sin Formand (se S. 92).

Han var saa velstillet, at han kunde lade sin ældste Søn, Jens, begynde at studere lige efter Svenskekrigenes Tid. Efter Studentereksamen drog Jens Nielsen endog udenlands og kom 1664 til Universitet i Rostock.

Hvorfor fuldendte han da ikke Studierne? Man faar intet Svar. — Men da Faderen døde $\frac{26}{6}$ 1668, var han hjemme og kunde styre Gaarden for sin Moder og sine fem yngre Søsken. De fire Søstre blev gift, Jens Nielsen holdt deres Bryllup, den yngste Søster døde, og det er gribende vemodigt, hvad Jens skriver i den gamle Aarvog:

¹⁾ Baggesv. Arkiv.

„1680, 8. Febr. Kl. vid 12 om Natten døde sl. Ingeborg Nielsdatter min kiereste Søster udi hendes Alders 21 Aar 29 Uger ringere end 3 Dage. — Gud lad os findes udi Guds Rige.“

Alt imens blev Jens Nielsen en gammel Karl. Engang imellem tog han Bøssen paa Nakken og gik paa Jagt for Jomfruerne paa Baggesvogn, og derved fik han Tilnavnet Skyt. Først 1686 blev han gift, og Bruden var den unge Mette Thomasd. Kjærulf fra Nr. Sundby.

I dette Ægteskab fødtes tre Børn, Niels, Anne og Thomas; men de to første døde som smaa.

Først 1697 døde den gamle Anne Jensdatter. Hun blev begravet i sin Mands Grav paa Hjørring Kirkegaard, Syd for Kirken.

Fire Aar efter fulgte Sønnen hende i Graven, 58 Aar gammel. Som sin Morfader blev han begravet i Sindal Kirke, noget længere nede, og paa hans Grav blev ogsaa lagt en Ligsten med Indskrift (se S. 81).

Ønsket i Gravskriften kom dog ikke til at gaa i Opfyldelse, idet Mette Kjærulf 1705 giftede sig med Forpagteren paa Odden, Claus Svendsen Bønsdorph.

Hendes Søn Thomas Jensen Schyt, blev 1725 Præst i Tolstrup-Stenum, men døde allerede ³⁰/₁ 1733.

Aasen havde 1683 o. 46 Td. Land Agerjord. Der var en lille Have, og i den var der nogle Frugttræer, hvad ellers sjældent nævnes. Desuden var der et Par smaa Fiskedamme (husk Hose-Mette). De samme Damme gav Anledning til en Retssag mod Jens Nielsens Eftermand, Peder Christensen. „Junkeren“, W. A. Unger, stævnedede ham i 1714 til at møde i Retten med sit Fæstebrev, for at man kunde se, om det gav ham Ret til at fiske i Dammene. Peder var dristig nok til at blive hjemme, og Forpagteren paa Baggesvogn, Simon Lund, der mødte for ham, sagde utvetydigt, at det var unødigt

Trætte fra Junkerens Side. Denne opnaede da heller ikke at faa Peder Christensen dømt fra Gaarden, hvad der vel nok havde været Mening.

Da Peder Christensens Hustru, Anne Jensdatter, døde 1734, var Arvingerne foruden Enkemanden: hans Steddatter, Birte Nielsdatter, gift med Anders Johansen i Hjørring, og tre Børn, Laurids Pedersen, 40 Aar, Forpagter paa Raunstrup, Bodil, 46 Aar, gift med Christen Steffensen i Linderum Mølle, samt Karen, 43 Aar, ugift.

Boet gav Underskud, men Peder Christensen erklærede, at han vilde blive ved sit Fæste. Nogle Aar efter har han dog opgivet det og er flyttet bort fra Sognet (han er ikke død her). 1742 var han borte, og der er intet Navn opført i Jordebogen. Gaarden er da bleven drevet under Hovedgaarden, men det er altsaa ikke ganske rigtig, naar der i Jordebogen 1754 staar, at Jorden i „ungefær 25 Aar“ er brugt til Baggessvogn. Bygningerne var nedrevet 1754, og der er ikke bygget nye siden.

Paa Aasens Mark ligger et Voldsted paa et naturligt Højdedrag ud mod Engen. Højdedraget er paa to Sider omgivet af dybe Slugter, der afgrænser og værner det, mulig er de yderligere tildannet ved Afgravning; mod Sydvest har Forbindelsen til den forbiførende Vej været. En omkring 1890 afdød omtrent 100-aarig Kvinde, Saltkonen, der boede paa Baggessvogns Hospital, har meddelt, at i hendes Ungdom var Murresterne synlige over Jorden.

I Nyholms Tid blev Voldstedet indtaget til Dyrkning, og det kostede ikke saa lidt Arbejde, at faa Murresterne, der var af Teglsten, brudt op.

Bøndergaardene byggedes i 16—1700erne stadig af lerklinet Bindingsværk. Der maa da her før 1460 have ligget en Herremands Gaard.

Præstegaarden omtales senere.

SINDAL BY.

Østergaard. Matr. Nr. 6 og 7. — 1688 Nr. 1.

Denne Gaard laa lidt borte fra de andre Gaarde i Byen. I Oldtiden har den maaske været et Ornumbol og Bolig for en Høvding (se S. 125).

Den nævnes første Gang 1600, da boede der en Mand, som hed Clemend, og han var der ogsaa 1610. Han synes ikke at have haft Sønner; der nævnes ingen Clemendsønner senere. Derimod blev Ingeborg Clemendsdatter 1616 gift med Jens Persen i Gaardsholt.

Aaret efter boede Morten Lauridsen i Østergaard. Derefter har der været to Mænd i Gaarden. 1635 nævnes Jens Jensen og Enken, men 1642 og 1662 Jens Jensen og Anders Jensen, der 1664 siges at være „temmelig ved Magt“. Landgilden var 6 Td. Byg, 1 Foer Oxe, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns og 3 Mark Gæsteri. Senere fulgte (en Søn?) Hans Jensen og Ole Lauridsen, der var her 1683.

Gaardens samlede Hartkorn blev sat til 7 Td. 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Fra nu af kan man se, hvilke Mænd, der har boet i de to Halvdele af Gaarden

Den vestre Gaard, senere Matr. Nr. 6, var den, Ole Lauridsen boede i endnu 1709. Han efterfulgtes 1717 af Peder Madsen, der kun i 8 Dage havde Gaarden i Fæste, idet han ulovlig forlod den. Det gav Anledning til en Retssag for Horns-Vennebjerg Herreders Ting. Godsejeren, W. A. Unger siger i sin Stævning af 19. April s. A.: P. M. stævnes „for Sigtelse, Vidner at paahøre og Dom at lide anlangende Eders Grovhed, som I haver forøvet imod mig, idet I haver sted og fæst halv Østergaard i Sindal og nu igen fra samme vil forløses.

Man faar endvidere at vide, at Peder Madsen før har boet i Menholt, og at hans Fæstebrev var dateret 11. April 1717.

Hele Processen var i Virkeligheden kun en Formsag; thi Peder Madsen havde ganske stille forladt Gaarden og medtaget den eneste Ko og den sidste Kvie, der fandtes. Han skulde ganske vist have været fri for Skyld og Landgilde og kørende Rejser i to Aar, men han maa alligevel være blevet saa „fortvilt“ over Stillingen, at han har foretrukket at gøre sig usynlig. Hans eneste Driftskapital har akkurat været en Rdl., som Godsejeren havde været saa naadig at give ham sammen med Fæstebrevet „til at købe Vaarrug for“. Hvor skulde han da faa de fire Heste fra, som behøvedes til Gaardens Drift, foruden de tre, der fandtes, og hvordan skulde hans Familie faa Mad i Huset, naar der kun var én Ko i Stalden?

Nu skulde hans Fæstebrev altsaa omstødes.

Først blev Stedet synet (den 21. April), og man fandt da følgende at skrive paa Peder Madsens Indtægtsside:

En Vogn med gammelt Redskab 2 Rdl. 4 Mk.

1 gammel Plov og do Harve 1 — 2 —

1 gul stjernet Øg, 6 Aar 7 — 2 —

1 do 6 Aar 5 — 2 —

1 sort blisset Øg, 15 Aar 3 — 2 —

Ialt 20 Rdl.

Paa Udgiftssiden kom følgende:

Husets Brøstfældighed:

8 Fyrre Lægter 1 Rdl. 2 Mk. „ Sk.

2 Læs Bøge til Staver „ — 2 — „ —

5 Læs Langhalm 3 — 2 — „ —

Til Sædekorn:

1 Td. Vaar Rug 1 Rdl. 5 Mk. „ Sk.

3 Tdr. Byg 3 — 2 — 4 —

12 Tdr. Havre 8 — „ — „ —

Til Avlingens Fortsættelse behøves:

4 Plovbæster a 10 Rdl.	40 Rdl.	„ Mk. „	Sk.
kgl. Skatter til Mikkelsdag	3 —	3 —	7 —
Gave af Herskabet	1 —	„ —	„ —

Ialt 72 Rdl. 4 Mk. 11 Sk.

Dommeren kendte for Ret, at „Peder Madsen, som uden Pas og Afsked har qvitteret Baggessvogn Gods, bør som Rømningsmand, og hvor han antræffes, da at betale sit Herskab de resterende Penge eller og at lide paa sin Person. Processens Bekostning betaler han med 2 Rdl.“

Peder Madsens senere Skæbne melder Historien ikke noget om; ingen har vel gjort sig nogen Ulejlighed for at faa fat i den arme Stækkel; men nu var der Plads for en ny Mand i Østergaard.

Det blev Jens Nielsen, der $\frac{7}{8}$ 1715 havde holdt Bryllup med Margrete Thomasdatter (fra den østre Gaard), og dette Par blev her et langt Liv igennem; han døde 1760, 83 Aar gl., hun 1755, 75 Aar gl. 1749 fik de Gaarden overgivet til Sønnen, Thomas Jensen (døbt $\frac{23}{1}$ 1718), der s. A. blev gift med Mette Thomasdatter. Da Mette døde 1781, fik den yngste Søn, Thomas Thomasen, Fæstebrev. Den ældste Søn, Niels Thomasen, kom kort efter til Taagholt. En Datter, Else, var gift med Niels Jensen i Sindal (se Tronsig). Unge Thomas Østergaard var først gift med Johanne Hansdatter, der døde 1794 og efterlod sig to Smaapiger, Karen og Mette.

Thomas Ø. giftede sig igen, denne Gang med Birgitte Andersdatter Brun fra Bolleholt; hun overlevede sin Mand i mange Aar og sad for Gaarden til sin Død 1845. Gitte Østergaard, hvis Navn endnu mindes af enkelte, havde ingen Børn.

Straks efter solgte J. C. Nyholm Jorden, der 1844 fik 4 Td. 0 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn. Gaarden

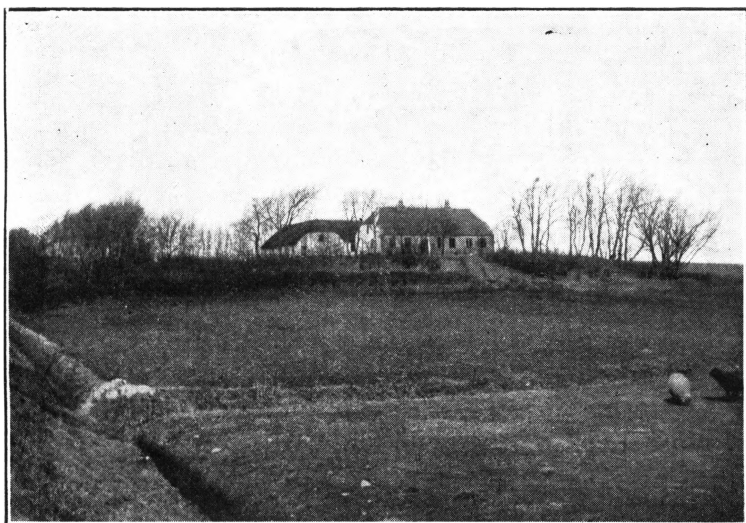
blev revet ned, og 1848 blev Jorden delt til fire Husmandsbrug: 6 a, Frands Larsen; 6 b, Peder Christensen Vestergaard; 6 c, Lars Jensen; 6 d, Jens Chr. Christensen. Disse Ejendomme er der senere bleven skiftet paa og handlet med, men det meste af dem ejes nu af Møller Andreasen (Tyrstig) og Enke Tine Aagesen. Paa det sidste Sted boede i sin Tid Peder Stenderup; senere blev saa Svend Aagesen Ejer. — Ved Siden af disse to Ejendomme ligger Søndergaard, der nu ejes af Jens Jepsen.

Østergaard (den østre). Matr. Nr. 7.

Her boede 1709 Thomas Mikkelsen, der døde 1712 og fulgtes af (en Søn?) Christen Thomsen. Denne afstod 1721 igen Halvparten af Gaarden til Hans Christensen. Christen døde Aaret efter, og Hans blev vist Husmand; men en kort Tid fortsattes der med to Mænd her.

1727 boede Mikkelt Thomsen og Jens Vigelsen her, men 1730 kom Jens til en større Gaard (Nr. 3.) og Mikkelt kom til Bolleholt. 1732 kom Anders Jensen i Stedet for dem, senere fik han mere Jord (se Nørgaard). Han døde 1751, 72 Aar gl. Sønnen Jens Andersen fik Fæstebrev paa Gaarden 1741, men har rimeligvis ikke kunnet klare sig, thi o. 1752 kom Jens Jensen til. Denne døde 1759. Gaarden var da i udmærket Stand; man fandt, at der kun manglede tre Læs Langhalm til Tag, og der var en god Besætning (8 sorte Heste, 4 Køer, 3 Kvier og 5 Stude). Enken, Kirsten Andersdatter, giftede sig senere med Jens Pedersen, men nu gik det daarligt, 1767 havde de kun 4 Heste, 2 Køer og en Kvie. Godsejeren lod da tilspørge Jens Pedersen, om han vilde „qvittere“ sin Gaard, fordi han „paa saa skammelig en Maade havde forsidet sin i Fæste havende Gaard og ikke alene aldeles havde forødt Gaardens Besætning, men endog paadraget sig store

og anselige Restance af kongelige Skatter og Husbondens Landgilde samt forødt saavel Æde- som Tærekorn“. Herpaa kunde kun svares ja. Gaarden blev saa givet i Fæste til Anders Jørgensen (af Harrild-Slægten), der i en Del Aar havde haft sit Hjem i Stoksdal. Nu kom der rolige Tider for den omtumlede Gaard. Anders Øster-

Chr. Munck Rømers Barndomshjem, Østergaard i Sindal.

gaard døde 1807, og Gaarden gik saa over til Sønnen, Niels Andersen.

Paa den Tid blev Bygningerne flyttet mod Øst til den nuværende Plads. Niels Østergaard, der i en Aarrække var Sognefoged, købte Gaarden med Indmarken 1847; men snart efter solgte han den igen til Carl Ludvig Smith (1852). Niels Andersen døde i Østergaard $\frac{2}{7}$ 1848, 76 Aar gl. Han og hans Hustru, Johanne Marie Stephensdatter fra Fjelsted, havde to Døtre, Kirsten Marie og Maren, f. o. 1816 og 1824, hvoraf den første

1842 blev gift med Anders Chr. Sørensen, Søn af Søren Andersen i Thirup.

Smith var Søn af Pastor Smith i Sindal. Han havde først ejet Laden el. Ladegaarden (nu Høglund) i Hørmsted. Efter at han var flyttet til Østergaard, byggede han det Stuehus, som staar der endnu, samt anlagde paa nogle Brinke en ret anelig Have (senere udvidet). Han døde 1863, og Enken, Caroline Louise, solgte saa 1868 Gaarden til Svogeren, Lærer Christian Bastian Vegener Rømer.

Denne var gift med Pastor Smiths Datter, Louise. Deres yngste Søn, Christian Julius Smith Rømer, fik Østergaard 1878. Den 14/4 1880 blev han gift med Ane Sophie Pedersdatter Munck. Chr. J. S. Rømer havde i sin Tid mange Tillidshverv; lige til sin Død i Foraaret 1926 var han Kreditforenings-Repræsentant. — Chr. J. S. Rømer og Hustru havde 10 Børn, af hvilke en Pige døde som lille; deres ældste Søn, Chr. Munck Rømer, døde den 17. Novbr. 1925; han hviler nu i Familiegravstedet Syd for Sindal Kirke.

1920 bortforpagtede Chr. J. S. Rømer Østergaard til sin næst yngste Søn, C. B. V. Rømer, (han har arvet Bedstefaderens Navn) som nu ejer Gaarden. Vegener Rømer er gift med Gerda Rømer.

To andre Sønner ejer Nabogaardene til Østergaard; Martin Rømer bor i V. Ledet og er gift med den forrige Ejers Datter, Antoinette Nielsen, og Gustav Rømer bor i Ø. Ledet; han er gift med Marie Olesen fra Understed.

En Søn, Carl Rømer, bor i Gaarestrup og en anden, Aksel Rømer i Vraa. Den ældste Datter, Margrethe Rømer, er Diakonisse (knyttet til Lucas-Stiftelse); en anden Datter, Louise Rømer, er hjemme hos Moderen, og den

Yngste Datter, Hilda, er gift med Johs. Christensen og bor i L. Ravnhøje ved Frederikshavn¹⁾.

Nedlagt Boelsted — Gl. Matr. Nr. 2.

Dette beboedes 1635 og endnu 1683 af Peder Jensen Munk. Hans Landgilde var 2 Pd. Smør, 1 Svin og 1 Gaas, og Hartkornet blev 1—7—2—1. 1709 havde Søren Mikkelsen Stedet, men 1719 Søren Jakobsen, der døde 1728, 51 Aar gl., og efterlod sig Enke, Maren Pedersdatter, og to smaa Børn. Aaret efter giftede hun sig med Jørgen Jensen, der straks fik Fæstebrev (og 2 Rdl. til at sætte Husene i Stand for). Som omtalt S. 155 blev dette Boel nedlagt, og Jørgen blev flyttet til Nørgaard, hvortil han 1742 nylig var kommen.

Møllergaard, Matr. Nr. 5 . . . 1688 Nr. 3.

1635 boede her Unge Christen Jensen i Mod-sætning til Christen Jensen i Nabogaarden. Han var her ogsaa 1662, og 1664 siges han at være „ved Magt“. Hans Landgilde var 2 Td. Byg, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Gaas, 2 Høns, 2 Hestegæsterier. 1688, da Christen Christensen boede i Gaarden, blev Hartkornet 4-0-3-2. 1709 var Christen Olesen her. Han fratraadte 1730, og Jens Vigelsen (se S. 150) kom til, men denne holdt sig kun til 1739, da han forlod det afklædte Sted. Christen Sørensen fra et Hus paa Heden blev nu Fæster og fik stor Hjælp for at komme i Gang, men 1741 gav han op. Den næste Mand, Jens Hansen, var der endnu 1753.

1) Noget af ovenstaaende Familiemeddelse er tilføjet af Udgiveren. Samtidig kan det meddeles, at for visse Steders Vedkommende, i Sindal og Fjelsted, var Manuskriptet ikke færdigskrevet. (Undersøgelserne har ikke været tilendebragt). De korte Optegnelser er da indført i Bogen, og nogle Oplysninger fra Nutiden er skaffet til Veje.

Mikkel Jensen fra Nabogaarden blev Fæster 1764. Da hans Hustru, Johanne Jakobsdatter, døde 1812, havde de to Sønner, Jakob Sindal i Sterup Mølle og Jens Mikkelsen, der var „tungsindig“, og som fik Jens Andersen i Røde Mølle i Mygdal til Værge. Gaarden gik saa over til Jens Nielsen (vist en Brodersøn), og Mikkel Jensen fik Aftægt. 1836 kom en ny Mikkel Jensen (en Søn af Jens Nielsen), der 1847 købte Gaarden (en anden Søn, Niels Jensen, kom til Nedergaard i Aagaard).

Mikkel Jensen blev 1853³⁵ gift med Else Cathrine Jensdatter Bukholt fra Ledet, og de fik mange Børn; den ældste Datter, Cathrine, blev opdraget hos Bedsteforældrene. Mikkel Jensen var en stor Slider, og han forlangte meget Arbejde af sine Folk og sine Børn, men han kunde da ogsaa sætte Børnene i Vej. Af Ledet dannede han to Gaarde, Sønnen, Jens Michael, fik den ene, og Datteren Cathrine den anden. Til en anden Datter, Karen, gift med Jens Hansen, samlede han af Dele af sin egen Gaard og af de to Østergaarde en Gaard, som gerne er bleven kaldt Søndergaard. En anden Søn var i mange Aar en afholdt Røgter hos Larsen, Gaardbogaard — hans Billede staar nu der mejslet i Sten uden for Hovedbygningen.

Gaardens nuværende Bygninger er opført af Mikkel Jensen og er en smuk Type paa en vendsysselsk Bondegaard fra sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. 1875 fik Jens Peter Nielsen fra Menholt Skøde paa Gaarden, idet han blev gift med Mikkel Jensens Datter, Else Kirstine, der imidlertid døde efter et Aars Ægteskab. Han havde gennemgaaet en haard Skole i sit Hjem og senere paa Mølskovgaard. Nu drev han sin Gaard saaledes, at der var et smukt og solidt Præg over alt ude og inde. Da Peter Nielsen døde 1894, blev hans anden Hustru, Margrethe, boende. Af de tre Døtre af

dette Ægteskab blev den ældste, Johanne, gift med N. Bisgaard, nu Ejer af Ulstrup ved Hjørring; Mathilde blev gift med Folketingsmand J. Sørensen Vanggaard og Kirstine med Christen Jensen fra Volstrup, nu i Vester Harken.

1909 solgte Margrethe Nielsen Gaarden til P. Chr. Houmann, der blev gift med Anna Poulsen fra Kolsager.

Degnebolet, (Matr. Nr. 2a og 2b), ejes nu af Aksel Severinsen. Ejendommen er gjort en Del større og kaldes nu Nørlund. A. S. er mangeaarig Graver ved Sindal Kirke.

Svindsig og Skoven. Gl. Matr. Nr. 5, nu Nr. 9 og 17.

Det er den Gaard, som Anne Krabbe 1610 købte af Peder Munk (se S. 129), og som da beboedes af Christen Jensen og Christen Mikkelsen. Disse to var her endnu 1635. 1657 og 1664 nævnes Anders Bertelsen og Peder Jensen (den sidste vel den samme som den Peder Mogensen, der nævnes 1662). Deres Landgilde var 6 Tdr. Byg, 1 Svin, 11 Skilling Gerningspenge og 9 Mark Gæsteri, Hartkornet blev 1688 8-6-1-2. Da boede Peder Jensen og Søren Simonsen her.

Skoven blev senere Navnet paa Peder Jensens Halvdel. 1709 var (en Søn?) Jens Pedersen her og 1719 Mads Jensen (død i Hospitalet 1757, 84 Aar gl.). 1742 var Mads afløst af Jørgen Christensen. Denne blev fradømt sit Fæste, og Christen Pedersen kom til i Trues Tid (1753—1759). Da han døde 1782, efterlod han sig ingen Børn, og Tjenestekarlen Niels Olesen fik saa Gaarden, som han flyttede ud fra Byen. Han var gift med Anne Margrete Bertelsdatter, og de havde 4 Børn: Maren f. 1783, Ingeborg f. 1786, Else f. 1789 og Christen f. 1796. Hustruen døde 1808. Datteren Ingeborg blev gift med Laurs Jespersen fra Lille Ryd, der fik Fæstebrev 1811. Da han døde 1819, giftede Ingeborg, der

var barnløs, sig med Søren Olesen fra Favrholt (1822). Hendes Fader levede endnu mange Aar efter, han døde 1845, 96 Aar gl.

Søren Olesen døde Juleaften 1850, forslaaet af løbske Heste. Snart efter blev Gaarden solgt til Niels Poulsen, f. i Knagholt i Mygdal; han kom lige hjem fra Krigen (se senere), og han og hans Hustru, Anne Marie Pedersdatter, boede her, til de paa deres gamle Dage byggede sig et Hus i „Kirkemosen“ ved Siden af Gaarden.

Skoven blev 1885 solgt til Andreas Andersen, der endnu ejer den.

Svindsig. I Anders Bertelsens Gaardpart boede 1688 og 1709 Søren Simonsen († 1728, 85 Aar gl.). 1719 var (en Søn?) Morten Sørensen her, der 1731 mod Aftægt „oplod“ Gaarden til Christen Jensen fra Gaardestrup. Denne blev 1732 gift med Gertrud Pedersdatter, der døde 1734; derefter giftede han sig 1735 med Kiersten Nielsdatter Pol. 1764 fik Sønnen (af 1. Ægteskab), Søren Christensen, Fæstebrev paa Gaarden, som Faderen godvillig havde afstaaet ham med „fuld Besætning, alt i god og forsvarlig Stand“. Søren døde 1773 fra Hustru, Else Nielsdatter, og en lille Søn, Niels.

1774 blev Christen Sørensen (Bukholt) Fæster, men 1786 kom Mads Jensen i hans Sted, og Christen Bukholt døde barnløs som Røgter paa Baggsvogn 1812.

Mads Jensen flyttede Gaarden ud paa „Gammeljord“, til den øverste Ende af den bugtede Sig, som den fik Navn efter; men de første Mænd yndede ikke Navnet Svindsig, fordi man udledte det af Dyrenavnet og derfor syntes der klæbde noget urent ved det. Dette gamle Marknavn kunde dog ikke ties ihjel.

Mads Jensen gik paa Aftægt 1812, og Laurs Jen-

sen fra Sindallund boede her saa i mange Aar. Han skal have været den første, der købte sin Gaard (der var dem der mente, at Købesummen i Virkeligheden var = 0. Laurs Jensen var Sognefoged, og hans Eksempel kunde jo paavirke de andre Bønder). Sønnen Jens Chr. Larsen fik Skøde 1863, men da dennes Søn, Laust Jensen, fik bygget en Gaard paa Nabomarken, det østligste af Sindallund, blev Gaarden 1874 solgt til Ole Fjelsted, derefter 1878 til Niels Jensen og 1883 (ved Auktion) til Søren Andersen fra Brønderslevegnen. Den sidste boede her i en Menneskealder. Senere ejedes Gaarden af Julius Jakobsen, og siden 1918 har Johs. Voss den.

Tyrsig og Ø. Nymark.

Gl. Matr. Nr. 6 . . . ny 10 og 11.

Denne Gaard ejedes 1740 af Henrik Ramel til Nørre Elkjær, senere af Admiral Marquor Rodsten (Niels Juels Underanfører i Slaget i Køge Bugt) og blev af dennes Sønner solgt til Baggsvogn (se S. 130).

Her boede 1640 og 1664 Jens Andersen (der 1657 kaldes Jens Tordsen). 1683 var Ole Jensen her, 1695 sad dennes Enke for Gaarden og 1709 Thomas Olesen, der 1731 maatte gaa fra den gamle Familiegaard.

Gaarden, hvis Hartkorn var 8-5-2-2, og hvoraf Landgilden var 6 Td. Byg, 1^{1/2} „Pund“ Smør, 1 Svin, 1 Okse at stalde, 1 Gaas, 2 Høns, 3^{1/2} Mark Gæsteri, 4 Rdl. Arbejdspenge samt 1 Mark Limsten (se S. 136), blev nu delt i to, som senere blev til de to ovennævnte.

Tyrsig. Den ene Halvdel fik Mikkell Laurssen, der var født i Tornby og tjente i Sindal Præstegaard; men han blev fradømt Gaarden paa Grund af ulovlig „Forsedelse“. Man har altsaa ment, at han ikke har drevet den paa forsvarlig Maade. Allerede i Ja-

nuar 1735 fik Christen Thomsen, ogsaa kaldet Smed, Fæstebrev. Da Christen Thomsen 1734 (22-10) blev gift, var Thomas Olesen Forlover, saa Christen var maaske Søn af den tidligere Fæster. Han var her endnu 1753, men derefter er der lidt Uklarhed. Han er maaske den Christen Thomsen, der døde i Hospitalet 1774, 71 Aar gl. Og den Laurs Christensen, der 1765 blev fradømt en Gaard i Sindal By, kunde være hans Søn. Derefter har der saa været en Mand i Gaarden, Niels Thomsen, der gik fra af Armod o. 1768. Nu kom Søren Sørensen Bukholt, Søn af Søren Emmersen i Bukholt og Tummelbakken, der 1779 blev gift med Else Pedersdatter fra Menholt. Søren Bukholt flyttede Gaarden ud til den Sig paa Gammeljord, som den fik Navn efter. Han døde 1825, 83 Aar gl. Men Sønnen, Jens Sørensen Bukholt, der 1815 giftede sig med Maren Jensdatter fra Sindallund, havde allerede 1813 faaet Gaarden i Fæste. Før 1827 byttede han Fæste med Peder Thomsen Rytter, Ledet. Navnet Bukholt var lige ved at forlade Manden for at blive hængende ved Gaarden; en lang Tid kaldte mange den Bukholt. Peder Rytter naaede ikke at faa Fæstebrev, hans anden Hustru døde 1827, og inden Skiftet hedder han „forrige Gaardmand“. Han blev nu Husmand, men døde 1831. Til TyrSIG kom nu Lars Christensen (f. i Mosbjerg). død 1851. Derefter købte Anders Pedersen Hamborg, der havde været Avlskarl hos Nyholm, Gaarden, som han delte. Han beholdt selv en Kærlod (Lille TyrSIG — 10 b)

Hovedlodden (10 a) købtes 1858 af Jens Chr. Henriksen, derefter (1880) af Jens Kjellerups Enke og 1899 af Jens Møller Andreasen, der solgte den 1913 og flyttede til et Sted paa Østergaards Mark (af Matr. Nr. 6). Efter et Par Handeler blev Gaarden

saa 1916 købt af Thomas P. Schjøtt; den nuværende Ejer er Aksel Dybro.

Lille Tyrsig blev 1862 tilskødet Peder Hansen fra Engen i Taars. 1871 fik Thomas Pedersen Stedet og 1881 Lassen Madsen (Søn af Mads Chr. Pedersen Mose — se S. 131), der blev gift med Peder Hansens Datter, og som 1915 solgte Stedet til Chr. A. Poulsen.

Ø. Nymark, den anden Gaardpart, fik Jakob Pedersen fra Stokholm 1731. Allerede Aaret efter „oplod“ han Gaarden til Johan Frederik Hansen Herfort, Søn af Løjtnant Herfort, der i en Aarrække havde Kvarter her i Sognet. Da hans Hustru, Else Mogensdatter fra Ryd, døde 1734, var Gaarden i rigtig god Stand, men snart efter gik det tilbage for ham, saa han fratraadte. 1739 stod han offentlig Skrifte for Lejermaal . . . ligesom hans Fader i sin Tid . . . Æblet falder ikke o. s. v.

Niels Pedersen fra Vellingshøj fik Fæstebrev 1736; han fik Sædekorn for at komme i Gang. Baade han og hans anden Hustru døde 1763 fra seks Børn: Peder, Mikkell, Christen, Søren, Dorte og Maren.

Derefter kom Carl Andreasen Johan Henriksen, (et noget mærkelig klingende Navn, mest afkortet til Carl Andreasen), som o. 1777 flyttede ud paa Nymark (Øster N.). Fire Aar efter blev hans Formue opgjort til 87 Rdl., mens Gælden var 202 Rdl. Han maatte da opgive sit Fæste, idet han „haabede, at Husbonden vilde se til ham og hans smaa Børn med Barmhertighed“.

Den ny Fæster blev „Landsoldat“ Thomas Poulsen f. i Sindal By, men han forsvinder 1787.

Derefter kom Jens Mikkelsen, Søn af Mikkell Christensen paa Heden, der fik Fæstebrev 1-12-1787 efter at der var blevet afholdt Syn over Gaardens Tilstand ifølge Forordningen af 8. Juni s. A. (for første

Gang her). I sit Ægteskab med Anne Jensdatter († 1812) havde han tre Børn: Mikkel, der havde været klog nok til at være Dragon, men senere blev noget sær; paa Baggesvogn stod han undertiden op midt om Natten og striglede Hestene eller koblede dem sammen og red med dem f. Eks. til Elkjær; han døde i Præstegaarden 1854 som „den gale Mikkel Nymark“. Datteren Anne var født o. 1795.

Jens Jensen, f. 1798, blev Fæster, da Faderen døde 1831, 75 Aar gl., og 1852 fik han Skøde paa Gaarden. Senere byggede han sig et lille Hus paa Kærlodden helt ude ved Aæn, mens Plejedatteren, Ane Catrine, og hendes Mand, Peder Chr. Larsen, der allerede 1845 som ung Karl tjente her, fik Gaarden 1856. Da Ane blev Enke 1873, flyttede hun ned paa Kæret og byggede „Lille Nymark“, som hun og hendes Sønner drev til o. 1916. Nu bor her Laurits Dahl fra Krustrup.

Hovedlodden (11a) blev 1880 tilskødet Lars Madsen og 1893 Jens Peter Christensen Møller, der 1906 solgte Gaarden og flyttede til Vraa. Senere Ejere er Christen Holm Pedersen, 1908 Chr. P. Jensen, Søren Nielsen; nu ejes den af Chr. Pedersen.

Ledet og Tronsig.

Gl. Matr. Nr. 7 . . . ny 8 og 18.

Denne Gaards Beboere kan med Sikkerhed opgives fra 1662, men det synes, at det var her Bertel Laursen og Claus Laursen boede 1610 og Mikkel Jensen 1635 og samme samt Kristen Olufsen 1642.

Den sidste og Jens Mikkelsen boede her 1662, og de var 1664 „ved Magt“. Landgilden var ligesom i Østergaard, men Hartkornet blev 1688 sat lidt højere

8-0-3-1. Og Beboerne var da Jens Mikkelsens Enke og Thomas Klausen.

Ledet. Fæster af denne Halvdel var 1709 og 1719 Niels Pedersen. Derefter kom Jens Povlsen, der frasagde sig Gaarden af Armod 2-6-1734, hvorefter Thomas Jensen, f. i Sindal By, havde den til sin Død 1757. Han efterlod sig kun Døtre, og den ny Fæster blev saa Landsoldat Niels Madsen Langheden. Da hans Hustru døde 1768, var Bygningerne i god Stand, men han skyldte flere Aars Skatter og Landgilde. Han blev dög boende i flere Aar endnu; men 1778 var Gaarden øde. Thomas Christensen fik Fæstebrev 1782. Han var født i Aagaard, og da han engang kaldes Thomas Togholt, er han Søn af Christen Thomsen fra Togholt, der en Tid var Gaardmand i Aagaard, men senere boede paa Sindal Hede. Han kaldes ellers altid Thomas Rytter, som saa mange forhenværende Ryttersoldater. Han flyttede Gaarden ud, og den fik nu sit Navn . . . . enten efter sin gamle Plads i Byen eller efter sin nye, omtrent hvor Føllefold-Vejen gik ind paa Gammeljord. Thomas Rytter døde 1821, men da havde hans eneste Søn, Peder Thomsen Rytter, allerede i syv Aar haft Brev paa Gaarden. 1827 byttede han som nævnt Fæste med Jens Sørensen Bukholt i Tyrstig, hvor han dog ikke blev ret længe. Han havde mindst fem Børn, og fra ham stammer en ret talrig Slægt:

- 1) Thomas Christian Pedersen Rytter, f. 1806.
- 2) Anders Christian Pedersen, f. 1809, i mange Aar Staldkarl paa Teklaborg.
- 3) Jens Peder Pedersen, f. 1814, Husmand Nord for Østergaard.
- 4) Christian Pedersen, f. 1816, Dannebrogsm. 25-11-1850, vist død i Taars.
- 5) Mette Marie Pedersen, f. 1821.

Jens Sørensen Bukholts eneste Søn, Jens Chr. Jensen, døde 1845, og to Aar efter blev Gaarden solgt til Jens Chr. Christensen (Jens Krænsen), der blev gift med Jens Bukholts Datterdatter, Catrine.

En sørgelig Arv, der staar i Forbindelse med Jens Bukholts Brændevinsbrænderi, bidrog til, at de maatte sælge Gaarden 1859, og samtidig blev den delt i to. Svigerfaderen, Mikkell Jensen, købte den vestre Halvdel (8b), som Sønnen, Jens Michael Jensen, 1867 fik Skøde paa. — Den østre Gaard fik Jens Kjellerup.

Senere Ejere er:

Ø. Ledet. 1879 Carl Chr. Madsen, død 1908, hvis Enke og Søn, Hans Madsen (nu paa Ulstedbos Mark), solgte Gaarden 1918. Samme Aar købtes den af Gustav Rømer.

V. Ledet. 1881 Gram, 1882 Svend Aagesen (hvis Enke bor paa Østergaards Mark). 1892 købte Martin Nielsen Gaarden; han var gift med Petrea Jensen fra Slynge i Tversted, der som Enke endnu har Bolig i Gaarden. Siden 1921 ejes V. L. af Martin Rømer.

Tronsig. I den anden Halvgaard i den gamle By boede 1709 Mikkell Jensen og efter hans Død 1739 den eneste Søn, Jens Mikkelsen. Denne havde, som Overleveringen bød, givet en Søn Navnet Mikkell Jensen, han fik ikke Hjemmet, men Nabogaardene (se Møllergd.); en anden Søn, Laurs Jensen, kom ind i „Polstedet“, saa det blev den tredie Søn, Niels Jensen, der 1775 overtog den gamle Slægtsgaard. Niels, der var gift med Else Thomasdatter fra Østergaard, flyttede før 1800 ud til Sigen Nord for Kolsager, og her døde han 1804. Enken blev ved Gaarden med sine fem Børn, og 1810 fik saa den ældste Søn, Jens Nielsen, f. o.

1782 Fæstebrev, men 1812 forsvinder han fra Tronsig, og samtidig dukker en Jens Nielsen op i den Gaard, som Farbroderen, Mikkel Jensen, nu opgav paa Grund af Alder (Møllergaard). Det synes rimeligt, at det er den samme Mand. Han fortsatte ogsaa Traditionen, idet han kaldte sin Søn Mikkel Jensen. Til Tronsig kom 1812 et Søskendebarn, Niels Larsen (Pol), der dog snart efterfulgtes af Søren Nielsen Tronsig. Denne døde 1842 (83 Aar gl.). Derefter kom Niels Sørensen („bette Niels Tronsig“), der fik Skøde 1855, og hvis eneste Barn, en Datter, blev gift med Ole Sørensen Krøg, som fik Gaarden 1861. De solgte den 1873 til Chr. Pedersen Dybro, denne 1875 til Mourits Kjeldsen, denne 1879 til Niels Larsen Bæk. Fra 1889 har den skiftet Ejer flere Gange. Nu ejes den af Juel Jensen (Lykkegaard).

Vestermark og V. Nymark.

Gl. Matr. Nr. 8 . . . ny 13 og 12.

1610 og 1642 boede rimeligvis Jesper Jensen og Jens Persen i denne Gaard. 1662 var Anders Laursen og Laurs Mikkelsen her. De var 1664 „temmelig ved Magt“. Landgilden var som i Nr. 5. Hartkornet blev 1688 7-4-3-1. Den første Mand var da afløst af Thomas Pedersen. 1709 boede Gl. og Ung Jens Jensen i Gaarden. 1719 var Chr. Thomsen Aagaard kommet i Stedet for den ene af dem. 1727 var der tre Mænd i Gaarden, nemlig foruden de to nævnte Anders Jensen, men dette varede ikke længe. 1739 fik Laurs Andersen fra Bakken i Astrup Chr. Aagaards Sted, men 1742 nævnes kun han og Jens Jensen. Laurs nævnes ogsaa 1753. 1763 blev Niels Jensen Kaas efterfulgt af sin Stedsøn, Jens Sørensen Kaas (d. 1776), og i den anden Halvdel

ligeledes 1770 Hans Abrahamsen (d. i Hospitalet 1800, 82 Aar gl.) af Peder Jørgensen. Da Peder Jørgensen o. 1776 blev Husmand i Byen, skulde der paa een Gang to ny Mænd ind, og Godsejeren foretog da en Udflytning fra Byen (se S. 156), idet den ene Halvdel af denne Gaard kom ud paa Nymark under Navnet Ny Sindal. Den blev snart efterfulgt af en anden (fra Nr. 6).

Vestermark blev senere Navnet paa den Halvdel, som blev liggende. Her boede 1777 Chr. Nielsen Pol, til han 1814 byttede Fæste med Husmand Christen Vognsen paa Tværkjær. Denne blev 1817 dømt fra Gaarden, fordi han havde ført noget af Afgrøden bort (d. i Hosp. 1853, 88 Aar gl.). I Stedet for kom Jørgen Andreasen fra Bolleholt, der sidst havde haft Lundergaard i Fæste. Drejer Jørgen, som han i Almindelighed kaldtes, var noget af en Førernatur. Det viste sig i Sagen om Hoverirejser (se S. 146). Man tager heller næppe Fejl i at mene, at han staar bagved det Andragende, som nogle af Baggesvogns Bønder 1827 indsendte til Regeringen, om at faa deres Gaarde til Købs. Allerede 1828 købte han Bindslev Præstegaard til sin ældste Søn, Jens Chr. Jørgensen, der 1829 blev gift med Anna Pedersdatter fra Stokholm. Priserne var da meget lave, og han fik Gaarden besat for saa faa Penge, at man senere der paa Egnen kaldte Aaret 1828 „Drejer Jørgens Aar“. Den anden Søn, Peder Andreas Jørgensen, blev 1831 gift og fik Fæstegaarden, men 1835 flyttede baade han og Faderen fra Sindal. De købte en Gaard „Øster nede“.

Til Vestermark kom Jens Christensen, der gav stor Indfæstning, 150 Rdl. Sølv, og som 1858 fik Skøde. Efter hans Død giftede Enken sig o. 1869 med

Niels Chr. Larsen fra Skjelstrup, nu kaldet Skjellet. Sønnen, Jens Larsen, havde den 1885—1891, da Jens Jensen Dahl fik Gaarden.

1893 fik Niels Jensen (senere i Vidstrup) Skøde, 1902 Jørgen Bæk (nu i Vraa), 1906 Christian Jensen, 1907 Christian Sørensen, 1917 Thorvald Christensen, 1918 Senius Nielsen, 1921 Niels Jensen; nu ejes Gaarden af Peter Petersen.

V. Nymark blev 1778 fæstet til Anders Pedersen fra Menholt. Han druknede 1782, og Enken blev da gift med Anders Olesen. Denne døde 1816. Af Børnene: Maren, Jens, Ole Kristian, Laurs og Peder, blev den sidste senere Fæster i N. Taagholt.

Til Nymark kom Niels Christensen fra Mosbjerg. Efter dennes Død 1845 købte Enken og Sønnen Hans Chr. Nielsen 1847 Gaarden. Senere Ejere er Mads Peter Christensen (Skøde 1887), (af hvis Sønner en er Fotograf i Vraa) og fra 1907 Chr. P. Hansen fra Gilkrog.

Lundergaard. Gl. Matr. Nr. 9 — nyt 14.

1635 boede her rimeligvis Anders Jensen. 1662 var Ib Andersen og Kristen Nielsen her, og de var 1664 „ved Magt“. Deres Landgilde var 4 Td. Byg, 2 Svin, 2 Fødenød, 4 Hestegæsterier. Hartkornet 1688 4-2-0-0. 1683 var Ib Andersens Enke her, og 1709 Anders Ibsen, der døde 1716, 45 Aar gl. Derefter fulgte Laurs Jensen, han blev gift med Formandens Enke, Anne Olsdatter. Da hun døde 1754, havde han en Stedsøn, Ole Andersen. Det var Mening, at denne skulde overtage Gaarden efter Stedfaderen, men dette skete ikke, thi han er sagtens den Ole Andersen i Gaden, der døde 1758. Gaarden er ved den Tid gaaet over til

Povl Pedersen, der døde 1760, 37 Aar gammel. Hans Enke, Else Thomasdatter, sad tilbage med 2 smaa Dreng, Peder og Thomas, 3 og 1 Aar. Hun giftede sig med Hans Christensen, der fik Fæstebrev 1764 og som da allerede „i nogle Aar“ havde boet i Gaarden. Da han døde 1792, hjalp Sønnen, Peder Povlsen, sin Moder, og to Aar efter fik han selv Gaarden. Den anden Søn blev Husmand paa Heden. Peder Povlsen byttede 1808 med Jørgen Andreasen (Brun) i Bolleholt, hvor han døde Aaret efter. Paa denne Tid blev Gaarden flyttet ud, og den fik Navn. 1818 byttede Jørgen og kom til Vestermark, som han vel har anset for bedre. Til Lundergaard kom Peder Dalsgaard. Denne byttede ogsaa — o. 1833 — med Knud Olsen Ramm e i Torskildhøje, efter hvem Sønnen, Ole Knudsen, overtog Gaarden 1844. Han har rimeligvis kunnet faa saa meget i Afstaaelse af sit Fæste, at han har foretrukket at slaa til. 1848 blev Gaarden saa solgt til Peder Andersen, antagelig den samme som samtidig afstod N. Taagholt. Faa Aar efter solgte han Lundergaard og Nørgaard (som han ogsaa en kort Tid var Ejer af) og flyttede til Bragholt i Bindslev (Per Bragholt var hans Navn siden). Til Lundergaard kom Niels Chr. Nielsen (Skøde 1853), hvis Slægt senere har boet her. Efter hans Død fik Datteren, Nicolette, og dennes Mand, Jens Jakobsen, (fra 1879) Gaarden, og efter dem (1892) Sønnen, Niels Jakobsen.

Kolsager. Gl. Matr. Nr. 10 — nyt 15.

Her boede 1657 og 1662 Kristen Tammesen, der 1664 er „ved Magt“. Landgilden var 3 Td. Byg, 1 Svin, $\frac{1}{2}$ Sk. 2 Alb. Saltpenge, 1 Mark Jægerhold, 3 Mark 2 Sk. 2 Alb. Gæsteri. „Jægerhold“ betød oprindeligt, at man skulde huse Herskabets Jæger engang

imellem, naar han var paa Egnen. Altsaa siger dette os, at Gaarden har tilhørt en Herremand, som boede noget af Vejen. 1683 boede Niels Kristensen Pol i Gaarden, der nu fik Hartkornet sat til 4-1-3-1. Niels Pol døde 1713, 66 Aar gammel, og efterlod sig en mindreaarig Søn, Ole, der fik sit Ophold hos Thomas Olesen (Nr. 6), der skulde gemme hans Arvepart og sørge for hans Skolegang. Samme Ole kom siden til at bo i Taagholt (Se S. 278). Hjemmet blev fæstet til Peder Thomsen Pol, der var her endnu 1757, da hans tredie Hustru døde. Per Pol var da en gammel Mand, han fik en Plads i Hospitalet, og der døde han fire Aar efter, 81 Aar gl.

Paa den Tid stod Gaarden øde, og Godsejeren har ikke lige i Øjeblikket haft en Mand, der kunde fæste den; derfor lod han en Del af Besætningen komme til Bakken i Aagaard, der 1761 fik en ny Fæster. Og de andre Mænd i Byen har saa drevet Jorden. 1770 fik Laurs Jensen (Søn af Jens Mikkelsen i Nr. 7) Fæstebrev, og sammen med Gaarden har haft faaet Forgængernes Navn, saa han siden næsten altid kaldes Laurs Pool (Paal, Poel). Han skal have været Byens sidste Grandefoged (se S. 154). Han var gift to Gange og efterlod sig ved sin Død 1805 7 Børn. Af disse boede Jens Larsen (f. 1770) 1805 og 1812 i Bjørnbæk Mølle i Mosbjerg, Niels Larsen (f. 1776) var 1805 Skoleholder i Hørnsted, men fæstede 1812 Farbroderens Gaard, Tronsig, Jens Larsen (f. 1779) var Skræder og Husmand paa Sindal Hede, mens deres Halvbroder P e d e r Larsen (f. 1787) foreløbig styrede Gaarden for sin Moder. Han flyttede 1832—33 (med nogen Hjælp) Gaarden op paa Kollen Nord for Byen, hvor den den Dag i Dag ses viden om; paa samme Tid fik han endelig selv Fæstebrev. Mens hans Brødre ikke har baaret Faderens Til-

navn, hed Peder, der fik Hjemmet, altid Per Pol, undtagen i Kirkebogen, der her som andre Steder i denne Tid bortkaster Bøndernes Slægtsnavne. Peder Larsen Pol døde 1844. Enken fik senere Aftægt i Gaarden. Det blev ikke en af Sønnerne, der 1848 købte Gaarden, men Lars Chr. Andersen. Denne solgte 1856 Gaarden til Niels Vadum Rømer fra Sindal Skole, denne 1864 til Arfmann, og denne 1875 til Niels Poulsen, der boede her til sin Død 1894, og hvis Søn, Anton Poulsen, 1916 overtog den efter sin Moder (en anden Søn, Poul Poulsen, bor i Rakkeby, og en Datter, Anna, er gift med P. C. Houmann i Møllergaard).

Nørgaard. Gl. Matr. Nr. 11 — nyt 16.

Kristen Nielsen boede her 1635. Niels Christensen 1683 (Htk. 3-3-3-1), og 1709 Søren Olsen, der sammen med sin Hustru, Maren, døde 1710. Derefter kom Laurs Laursen (død 1734). Anders Pedersen Horne blev 1736 „ved Dom løs kyndiget“ og efterfulgt af Laurs Andersen Gjøel, der afstod 6 Skp. af Hartkornet. Ogsaa han blev her kun kort. 1742 var Jørgen Jensen her, men han drev i Begyndelsen kun de 2 Td. Hartkorn, Resten var delt mellem Mændene i Østergaard. Han var her til sin Død 1776 (81 Aar gl.) Derefter kom Mogens Frandsen, der døde 1798, 56 Aar gl., og Thomas Pedersen, der 1814 afstod Gaarden — mod Ophold — til Christen Jensen. Denne var her endnu 1844. Peder Larsen Pols Søn, Jens, (senere i Hørmested og Skaarup Mølle) skal have været her en kort Tid, men allerede 1852 solgte Peder Andersen Nørgaard til Ole Christensen, der 1857 lod den gaa videre til Christen Pedersen Dybro fra Skærum. 1876 fik Lars Sørensen Skøde, 1884 Christian L. Christensen og 1906 dennes Svingersøn Niels Peter Jensen.

Bolleholt. Matr. Nr. 31.

Oppe i Skoveggen blev efter det store Rydningsarbejde mellem 1730 og 1740 bygget en Gaard, Bolleholt (se S. 119). Det siges, at o. 1732 kom Mikkel Thomsen, som en Tid havde boet i Østergaard til Bolleholt, hvor han døde 1746, 56 Aar gl. 1763 bor Mikkel Sørensen Put her og Lorentz Fritz, der var Skovfoged, og som døde 1770, 63 Aar gl. I Andreas Bruns Fæstebrev (o. 1770) siges, at han skal vogte Skoven i Fjelsted og Slottved lige op til den lange Bakke i Bolleholdt Skov (se S. 109). A. Brun døde o. 1800; derefter havde Enken Gaarden, og 1805 fik Sønnen, Jørgen Andreasen, den; denne kom 1817 til Vestermark efter sidst at have haft Lundergaard i Fæste. En Datter af Andreas Brun, Birgitte Andersd. Brun, blev gift med Enkemand Thomas Østergaard (se S. 295). 1811 blev Peder Christensen Ulstedbo Fæster af Bolleholt, og 1822 gav Jakob Hansen ved sin Tiltrædelse 24 Rdl. i Indfæstning. Han skulde være Skovfoged over de paa Aasen, Skjötmarken og Holterne værende Skovragler og Enebærris. 1838 blev Lars Christian Christensen Fæster; han skulde give Aftægt til den foregaaende. 1840 kom en ny Mand, Christen Nielsen Skoven, der fik Skøde paa Gaarden 1847. 1875 købte Kristen Chr. Jensen Gaarden, og han solgte den 1880 til Søren Jørgensen fra Vidstrup. Denne er mangeaarig Sogneraadsformand i Sindal; nu er han tillige Amtsraadsmedlem. I Aaret 1916 blev Søren Jørgensen udnævnt til Dannebrogsmænd. 1918 solgte S. Jørgensen Bolleholt og flyttede ned til Sindal Stationsby. Siden har først Senius Larsen derefter Andreas Andreasen (Skoven) haft Gaarden, og nu ejes den af Karl Mølgaard.

L. Bradsholt, Matr. Nr. 30. Thomas Pedersen

fra Menholt blev 1786 Fæster her (Fæstebrev 1797 $29/12$); da han døde 1819, fik Chr. Christensen, Mosbjerg, Fæstebrev $17/9$, og 1838 $11/12$ kom Lars Thomsen hertil. Nu har Chr. C. Christensen Ejendommen; han er maaske en Søn af den foregaaende og har nu været Ejer over en Menneskealder.

Toskildhøj, Matr. Nr. 32, fik Snedker Ole Ramme (R. var Søn af Degnen i Bindslev) Fæstebrev paa $1/3$ 1805. Dennes Søn, Knud Olesen Ramme, fik Fæstet 1813; han byttede o. 1833 med Peder Jensen Dalsgaard, der kom fra Lundergaard. 1851 fik J. Sønnichsen Skøde; han solgte igen 1855; derefter flere Ejere. Nu bor Vilhelm Vinther her.

Oremose, Matr. Nr. 33. Forannævnte og denne Ejendom er bygget paa noget af den v. Sindallunds Mark. O. 1792 fik Harrild Nielsen Stedet (Fæstebrev 1806!) og havde det til han døde o. 1809. Fra den Tid var en af Lund Sønerne Fæster, til Peder Andersen Bødker fik Fæstebrev $13/11$ 1836; men denne byttede 1838 med Hans Nielsen fra Nr. Taagholt, der fik Fæstebrev $19/12$ s. A. Oremose er bleven til mange mindre Ejendomme; i en af de ældste bor Marius Risager nu.

Paa Matr. Nr. 34 boede først Peder Truelsen, derefter kom $12/6$ 1763 en Søn, Albert Pedersen Glarmester, til at bo her. $4/9$ 1808 var Christen Pedersen Fæster; han efterfulgtes $24/9$ 1833 af Niels Sørensen Hejselbæk. Nu hører Jorden til V. Ledet.

Matr. Nr. 35. Herpaa fik $4/1$ 1798 Jens Olsen Fæstebrev; han efterfulgtes $28/10$ 1812 af Jens Larsen Skræder. Nu ejer Anders Jensen Stedet.

Nymarkshus (V. Højen), Matr. Nr. 36. Den første navngivne Mand herfra var Søren Ingvard, der døde 1808 paa „Heden“. $28/10$ 1812 fik Jens Sørensen Skytt Fæste-

brev, og ligeledes $^{30}/_4$ 1827 Chr. Nielsen (Hellede). Fra o. 1906 har den nuv. Ejer, Jens Jensen, boet her.

Tværkjær, Matr. Nr. 37. 1798 $^{4}/_{12}$ fik Chr. Chr. Rævbak Fæstebrev og 1818 $^{12}/_9$ Chr. Thomsen Bradsholt. Den Lod, der havde faaet Matr. Nr. 38, beboedes i sin Tid af Skiøt Enken, der 1781 $^0/_1$ efterfulgtes af Jens Hansen og 1794 $^{22}/_{12}$ af Lars Nielsen Paal; derefter kom 1833 $^{29}/_9$ Laust Chr. Andersen. Senere er Matr. Nr. 37 og 38 lagt sammen; Ejendommen ejes nu af Kirstine Nørgaard og kaldes L. Taagholt.

Paa Tværkjær, Matr. Nr. 39 var Johan Slottved Fæster, til han døde 1784, 52 Aar gl. $^{30}/_{11}$ 1791 fik Søren Jensen Kaas Fæstebrev. — Nu bor Jens P. Jensen her.

Tværkjær, Matr. Nr. 40 var først fæstet til Chr. Jensen Vognsen, der 1811 $^6/_7$ efterfulgtes af Chr. Christensen Vognsen og denne 1814 $^{16}/_{12}$ af Chr. Nielsen Paal. — Nu ejer Brødrene Elsig Ejendommen.

Tværkjær, Matr. Nr. 41. Her boede Henrik Hansen Berg i sin Tid. Denne Lod er nu to Ejendomme; den ene (41 a) ejes af Kr. Østgaard, den anden (41 b) af L. P. Thomsen.

„Hedøn“, Matr. Nr. 42, var 1778 $^{24}/_8$ beboet af Ole Ramme. 1805 $^1/_3$ kom Thomas Povlsen, og 1819 $^{28}/_{12}$ blev Lars Chr. Christensen Mosbjerg Fæster; han efterfulgtes 1855 $^{27}/_9$ af Jens Chr. Raabjerg. Derefter ejedes Stedet af Jens Martin Pedersen og senere af Kasper Mikkelsen. Nu har Anders Kr. Henriksen Ejendommen.

I Højen boede 1778 Niels Mikkelsen Sadelmager, der 1808 efterfulgtes af en Søn, Hans Nielsen Sadelmager. Nu ejer Laurids Larsen Ø. Højen.

Skjelstrup (Matr. Nr. 5) er bygget paa Sindal og Taagholt Fælled lige ved Mosbjerg Skel (se S. 119). 1705

og 1709 boede Hans Christensen her († 1728). O. 1730 var Laurs Povlsen, der sidst havde boet i Sindallund, Fæster; han døde her. 1739 kom Jens Christensen fra Sparrevogn († 1765, 74 Aar gl.) og derefter en Søn, Niels Jensen, som døde o. 1812 og efterfulgtes af Sønnen, Laurs Nielsen, som var her endnu 1843; men 1847 boede Thomas Larsen her. 1881 købte Thøger Chr. Nielsen Skjellet ved Auktion; siden 1891 har der været flere Ejere. 1918 var Niels Martin Iversen Ejer; nu bor Sofie Olsen her.

I Gilkrog boede 1812 Christen Jensen Aagaard, der var gift med den forrige Fæsters Datter; han døde o. 1817 og efterfulgtes af Søren Mikkelsen, som blev gift med Enken (Fæstebrev 1822). S. M. boede der endnu 1843. — Nu ejer Niels Jensen Ejendommen.

Stoksdal¹⁾ (1664 — 0 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartk., 1688 — 1-2-1-1). Her boede 1688 Hans Sørensen og 1709 Chr. Christensen, der kom til Bradsholt 1727 og efterfulgtes af Mads Lauridsen; senere kom Jørgen Frandsen, der døde 1740, 51 Aar gl.; derefter blev Anders Jørgensen Fæster; han flyttede til Sindal By. 1771 fik Niels Mikkelsen Fæstet († o. 1804). 1812 var Chr. Nielsen her og 1836 og 1844 Niels Chr. Christensen. — Nu bor Chr. Larsen i Stoksdal.

Langheden fik 1664 intet Hartk. 1688 boede Maren Jensdatter her, og 1709 Jens Simonsen og Peder Hvidemos; da var Stedet sat til 1 Td. 1. Skp. 2 Fdk. og 2 Alb. Hartk. 1719 og 1727 var Christen Sørensen Fæster og 1741 nævnes Mads Christensen og Mads Jensen; den sidste døde 1766. 1797 blev Therkild Olesen fra Uggerby Fæster og efter ham 1810 Niels Svendsen; hans Enke var der endnu 1844. — Efter at

¹⁾ Om dette og de følgende Steders Tilblivelse er fortalt S. 119.

der er handlet meget med Ejendommen, har Anders Jensen den nu.

Sommerdal fik 1664 intet Hartk.; men 1688, da Thomas Pedersen boede her, blev Hartk. 4 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. 1709 blev Niels Nielsen Fæster og 1719 Jens Nielsen Tolne og Niels Madsen; 1727 sad Chr. Hansen ved Stedet; han døde her og efterfulgtes 1741 af Niels Christensen. 1792 var Mikkel Nielsen her; hans Hustru døde 1812. 1833 boede Jens Larsen her og 1837 og 1844 var Sommerdal fæstet til Thomas Chr. Pedersen. — Nu ejes den af Chr. Hansen.

Rævbakken (1664 intet Hartk., 1688 — 7 Skp, 1 Fdk. 2 Alb.) Laurs Povlsen boede her 1688 og 1709 Niels Christensen. 1719 Chr. Nielsen. Fra 1726—41 var Søren Madsen Fæster. Derefter en ny Fæster, Hans (Navnet mangler) og hans Søn. 1782 nævnes Niels Hansen, der endnu var Rytter; hans Søn, Mads Nielsen, er her 1827 og 1844 — Jens Nielsen boede her i o. 50 Aar. Nu ejer Læge Sporon Fiedler Ejendommen.

Oppe i de gamle Skovegne blev der foruden ovennævnte i ældre Tider bygget en hel Del Steder, af hvilke nogle endnu findes som særlige Ejendomme. Et af de ældste er Tummelbak¹⁾; men om det kan her kun siges, at Jens Andersen bor der nu.

I Vejborg boede 1822 Jens Jensen Klit, der 1827 blev gift med Dorthe Frandsdatter fra Lund. — 1891 købte Chr. Nielsen Stedet, og nu ejer hans Sønner Ejendommen.

Affersholt er ogsaa et gammelt Sted, som der nu kun kan siges om, at det i de senere Tider ofte har skiftet Ejer.

¹⁾ Om dette og flere andre Steder er der i Optegnelser henvist til Undersøgelser (der ikke naacdes) i gamle Kildeskrifter.

I Højborg boede Valdemar Mathiesen i mange Aar, til sin Død 1888 — 1910 blev Christen Larsen Ejer.

Stoltenborg. Her boede Thomas Stoltenborg i 20—30 Aar; nu har Vilhelm Jørgensen Stedet.

Ørnhøj (Matr. Nr. 1g). Denne Ejendom er udvidet med Slottved Skolelod. 1891 har Anders Jensen den; han solgte den 1903 til Anders Pedersen. Siden 1915 ejer Peder Jensen Ørnhøj.

FJELSTED BY

Vestergaard.

Matr. Nr. 1 fra 1688; fra 1811 Nr. 11.

Hartkorn: 1664 8 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., 1688 6-0-3-2, 1811 2-3-1-1¹/₂, 1844 2-1-3-2³/₄.

Her boede, da Fjelsted Skov og Krat blev rebet (opmaalt), en Mand, som hed Søren Pedersen. En af hans Efterfølgere, Christen Jensen, havde før 1611 ladet sætte et Dige om den Skovpart, der tilfaldt Gaarden, men det vilde de andre Bymænd ikke finde sig i¹).

Gaarden tilhørte da Fru Helvig Kaas til Restrup; men Fru Anne Krabbe har nok købt den til Baggsvogn (se S. 129).

Mellem Mændene i Fjelsted er endnu 1635¹) en Christen Jensen. Men 1636, 1642¹) og 1664 boede Anders Pedersen her²); hans Landgilde var 6 Td. Byg, 2 „Pund“ Smør, 1 Ask Honning, 1 Svin. 1 Gaas, 2 Høns, 2 Dlr. Gæsteri, men han var 1662 „ilde ved Magt“. Ved Aar 1680³) stod Gaarden øde; men 1683⁴) havde Mikkel Christensen Kat Gaarden. (1811 kaldes et Stykke af Byens østre Mark Kat Roppen).

1) Baggsvogn Arkiv.

2) Aalborghus Amts Matrikel 1664.

3) Aalborghus Amts Matr. — Ekstra R 1680.

4) Markbogen.

1709 og 1718 var Christen Pedersen her. 1763 nævnes Niels Jensen, der ogsaa var her 1787; han var da 59 Aar gl., og hans Hustru, Ane Jakobsdatter, var 72; hun havde en Datter af første Ægteskab, Ane Helvig. Imellem 1791 og 1801 træffes Navnet Christen Sørensen. 1811 boede Peder Nielsen her, og 1834 Søren Andersen. 1837 fik Martin Jensen Skøde. Han blev Lægdsmand 1847. Hans Søn Niels Martinsen var med i Krigen 1864. 1871—80 ejedes Gaarden af Christian Christensen. Fra 1880 til 1905 skiftede den Ejer otte Gange. Siden 1905 ejes den af Martin J. T. Christensen.

Høngaard. Matr. Nr. 2 (1688), fra 1811 Nr. 8 og 9.

Hartkorn 1664: 4 Td. 4 Skp. „ Fdk. „ Alb., 1688: 6-0-3-0, 1811: 2-3-1-³/₄ (Nr. 8) og 3-1-2-1¹/₂ (Nr. 9), 1844: 2-6-1-0 (Nr. 8) og 2-6-2-1 (Nr. 9).

Høngaard (= Hjørnegaard) laa endnu 1811 lige Øst for Vestergaard ved et Sted, hvor Vejen drejede.

1604 solgte Bertel Holck til Højgaard til Fru Anne Krabbe en Gaard i Fjelsted, hvor Laurids Pallesen boede. Denne Gaard kan næppe være nogen anden end den, som Palle Villadsen boede i 1635 og 1664. Hans Landgilde var 1662: 1 Td. Rug, 1 Fjerdings Smør, 1 Svin og 2 Mark 4 Sk. Gæsteri, og han var da „vel ved Magt“. 1680 boede Christen Olesen her; han efterfulgtes af Thomas Christensen, og 1683 kom Jens Christensen. 1709 og 1718 boede Emmer Thomsen her, han var Fader til flere Sønner, der førte Navnet Emmersen videre. Emmer døde 1727. 1730 døde Lars Larsen i Høngaard, 48 Aar gl. 1731 har Anders Pedersen i Høngaard Barn i Kirke. Saa tier Kilderne til 1763, da Christen Rasmussen havde Gaarden. Han døde 1778, 72 Aar gl.; han efterfulgtes af Rasmus Chri-

stensen (vel en Søn), der boede her endnu 1801; han var gift med Karen Andersdatter, men havde 1787 ingen Børn.

Gaarden havde da en lang Tid været beboet af to Familier. 1773 nævnes Peder Nielsen, og 1781 Jens Mikkelsen, der døde 1797, 67 Aar gl., og hvis Enke, Maren Pedersdatter, endnu var her 1801; hun havde da en Søn paa 20 Aar, Peder Jensen, hjemme.

Efter Udskiftningen 1811 fik hver Halvdel af Gaarden sit Matr. Nr.

I Matr. Nr. 8 boede 1816 Niels Laursen. 1834 var Lars Jensen her; han var da 37 Aar gammel, og gift med den 24aarige Ane Kathrine Jespersdatter. 1846 fik Jens Rasmussen Skøde. 1869 var Lars Melsen Jensen her og 1899 Janus Andreassen. Nu ejes den af Scheving.

I Matr. Nr. 9 boede 1811 Per Andersen, der døde 1825, 68 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Derefter kom Jens Andreas Pedersen f. o. 1798. 1864 boede Jens Peter Jensen, der var en Søn af Formanden, her. 1904 blev Oluf Kristian Nielsen, der var gift med en Datter af Jens Peter Jensen, Ejer af Gaarden.

Favrholt og Søndergaard.

Disse to Gaarde, der 1688 fik Nr. 5 og regnedes for een Gaard, var 1657 beboet af Jens Mikkelsen og Laurs Bertelsen. Den sidste var ene 1662, og han var da „moxen forarmet“. Hans Landgilde var 5 Td. 4 Skp. Byg, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 2 Td. Havre, Gæsteri.

1683 boede Søren og Thomas Christensen i Gaarden, og Søren Christensen var her ogsaa 1709 og 1718. 1742 nævnes Mikkkel Christensen. 1765 havde Peder Mikkelsen Gaarden. Han gjorde ikke Hoveri til Linderumgaard som de andre Bymænd og nævnes derfor ikke 1773. Han har ved denne Tid faaet en Fælle i Gaarden,

d. v. s. han flyttede selv ud paa den østligste af Byens Marker, Favrholt, mens Mads Pedersen boede paa den gamle Plads i Byen (Gaard Nr. 2 paa Kortet).

Favrholt. Mikkel Pedersen døde i Favrholt 1797, 82 Aar gl. Han havde allerede før 1781 opladt Gaarden til sin Svigersøn, Ole Laursen (f. o. 1749). Denne paa- tog sig igen Hoveriet — vel for at slippe for at betale Arbejdspenge. Med sin Hustru, Sidsel, havde han tre Sønner. Af disse overtog den ældste, Laurs Olesen, Gaarden efter Faderens Død 1803. Peder kom til Lille Høngaard, og Niels giftede sig ind i Skoven i Sindal. Laurs Olesen døde 1847 (66 Aar gl.) 1852 fik Sønnen, Ole Chr. Larsen, Skøde. Han var Aaret før blevet gift med Marie Benedicte Larsdatter. Hans to ugifte Brødre, Mads og Niels Christian, blev i Gaarden. Efter at Ole var død, giftede Marie sig 1862 med Peder Hesselbæk Pedersen fra Aastrup Mark. Marie blev tidlig værkbruden af Gigt og var henved 30 Aar lænket til sin Stol og sin Seng. Da Peder og Marie ingen Børn havde, afstod de 1894 Favrholt til hendes Søn af 1. Ægteskab, Lars Olesen, og fik til Gengæld hans lille Ejendom „Amager“ ved Sindal. Gaarden ejes siden 1903 af Lars Olesens yngste Datter og Svigersønnen, Oluf Olesen, mens den ældste Søn, Oluf Olesen, bor i Hjortholm i Taars, og den yngste, Anker Olesen, er Mejeribestyrer paa „Victoria“ i Skallerup.

Søndergaard. Mads Pedersen var vist barnløs; han døde 1810, 78 Aar gl., men allerede 1794 havde han afstaaet Gaarden til Christen Pedersen. Denne fik Hylsagre ned mod Aaen at bo paa. Gaarden blev kaldt Søndergaard, og den fik Matr. Nr. 7. Christen Pedersen døde 1814, 61 Aar gl., og 1816 fik Sønnen, Christen Christensen, Skøde. Denne havde med sin Hustru, Malene, en Søn, Christen Christian Christensen, der fik Gaarden 1866, og flere Døtre, der blev gift her

i Sognet. C. C. C.s Hustru var af den gamle „Frands-Slægt“ fra Sindallund. En af deres Børn, Sønnen Christen Christensen, fik Gaarden 1907 og bor der endnu.

Nørgaard og Melgaard.

Øst for de tidligere omtalte Gaarde laa 1794 to Gaarde (4 og 3), der i Matriklen 1688 regnes for een, og som der har Nr. 4. Her boede 1657 Jacob Jensen og Jens Thomsen, men 1662 Jacob Jensen og Christen Poulsen, hvis Landgilde var 6 Td. Byg, 2 „Pund“ Smør, 1 Fødenød, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Rdl. Gæsteri, og som begge var „temmelig ved Magt“. 1683 var de afløst af Lars Nielsen og Mikkel Christensen Kat; den sidstnævnte maa være kommen hertil netop det Aar, for han nævnes samme Aar som Beboer af Vestergaard. 1709 og 1718 var den ene Halvdel beboet af to Mænd, Niels Laursen og Peder Kristensen, mens der i den anden Halvdel boede en Mand, som hed Willum; 1709 skrives Efternavnet Pedersen, 1718 Hansen, og endelig døde i 1746 en Mand i Fjelsted med Navnet Willum Poulsen, 76 Aar gl; man kan ikke afgøre, om det er den samme Mand. 1765 var der stadig to Mænd i den ene Halvdel: Søren Nielsen og Søren Pedersen (Sønner af Formændene?). Begge Navne nævnes 1773, men 1781 kun det sidste. 1787 var Søren Pedersen 60 Aar og gift (2' Gang) med Dorthie Jensd., (30 Aar gl.); de havde da tre smaa Døtre.

I den anden Halvdel boede 1765 Thomas Pedersen; han var 1787 gift med Johanne Christensdatter og havde to Børn, Maren og Christen, hjemme. Han fik 1794 tildelt følgende Agerskifter: Foldbakken, Kirkebakken, Aasens Fald og Kat Roppen, der ved den endelige Udstykning fik Matr. Nr. 4 samt Navnet Melgaard.

I Melgaard boede endnu 1801 Thomas Pedersens Enke. Derefter kom Peder Villadsen (f. o. 1777),

der døde 1846, og som blev efterfulgt af Sønnen Jens Villads Pedersen. 1876 blev Søren Chr. Andersen Ejer af Gaarden, men da han kom ulykkeligt af Dage (han druknede i Aaen), blev Gaarden 1880 ved Auktion solgt til Jens Simoni Jørgensen, der boede her i over 30 Aar. Senere er en Del solgt fra. Nu ejes den af Jens Chr. Jensen.

Nørgaard. I Stedet for Søren Pedersens Navn kommer 1794 Navnet Laurs Sørensen. Denne Mand (f. o. 1749) fik Markerne: Raasig Haven, Sort Haven, Ulstedbo Have, Stenbro Have og (en Del af) Kat Roppen. Gaarden fik Matr. Nr. 3, og den blev kaldt Nørgaard eller — efter Beskaffenhed — Tørholm. 1811 var Christian Madsen Ejer; han døde 1824, og 1833 fik Jens Christiansen (en Søn?) Skøde; han var født o. 1805, og var gift med Else Larsdatter (f. o. 1796). 1863 gik Gaarden over til Sønnen, Lars Chr. Jensen (f. o. 1833), der 1892 solgte den for derefter, sammen med Sønnen Jens Chr. Jensen, at købe Horsholt.

Senere har Gaarden ofte skiftet Ejere. Nu ejes den af Julius Olsen.

Paa den nordlige Del af Marken byggedes der 1855 en Gaard med et Teglværk, som dog nu er nedlagt.

Østergaard. 1688 Matr. Nr. 6, nu 10.

Htk. 6-1-1-1, 1811 2-4-3-2, 1844 3-2-0-1. Denne Gaard tilhørte 1657 Niels Galde til Egebjerg og var da fæstet bort til Peder Jensen og Hans Jensen.

Efter at Jomfruerne Kruse havde købt Gaarden, var den 1662 beboet af Harrild Povlsen og Niels Eriksen; men 1680 var Thomas Jensen her, og han blev her, til han døde 1720. 1765 var Peder Christensen Fæster. I Stedet for Omgangs-Hoveriet gav han 2 Rdl. 4 Mark. Han var bortflyttet 1773 (til Slottved?) og efterfulgtes af

Stephen Laursen (f. o. 1747), der var gift med en Enke, Inger Laursdatter. De boede i Østergaard endnu 1801; men da Byen paa den Tid blev solgt, har de foretrukket at købe „Lille Høngaard“. (St. Laursen døde 1809). Østergaard ejedes 1811 af Christen Sørensen og 1834 af Niels Nielsen. Dennes Svigersøn, Ole Christensen, boede da ogsaa i Gaarden. Han synes at have byttet Gaard med Christian Nielsen (en Broder til Niels N.?) 1838. Chr. Nielsen døde her 1844; men 1841 havde Christen Christiansen faaet Skøde paa Gaarden. Han druknede.

De følgende Ejere var 1871 Ole Christensen Fjelsted, 1873 Købmand Julius Hansen, Frederikshavn, 1877 Vilhelm Meyhof og fra 1883 af Dusenius Mikkelsen. Nu ejes Gaarden af Laurids Frost.

Horsholt og Skovbostedet.

I Aaret 1614 solgte Fru Kirsten Nielsdatter Stygge¹⁾, der da boede i Ribe, til Fru Anne Krabbe paa Baggessvogn en Gaard i Fjelsted, som Steffen Jensen og Knud Christensen boede i. Landgilden var 6 Td. Byg, 5 Td. Havre, 1 Skovsvin, 1 Fødenød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og Gæsteri. — Ingen af disse to Mænd var her 1635. 1657 og 1662 svarede den samme Skyld af Jens Thomsen og Palle Andersen, der 1662 begge var „ved Magt“. Den sidste var 1683 afløst af Bertel Jensen, der boede her endnu 1719.

Jens Thomsens Efterfølger blev Clemend Jensen, der døde 1717, 69 Aar gl., og hvis Familie var der endnu 1718. 1763 boede Christen Mikkelsen og Mads Thøgersen her; de to blev der i mange Aar. Mads Thøgersen siges i Folketællingslisten 1787 at være 75 Aar gl., hans Hustru, Johanne Nielsdatter, var 73; de var

¹⁾ Enke efter Christoffer Rosenkrantz.

maaske barnløse — der var ingen Børn hjemme. Mads Th. døde 1789 og siges da at være 71 Aar gl.¹⁾.

Christen Mikkelsen kaldes 1787 Chr. Nielsen, hvilket Navn ikke forekommer ellers. Christen Mikkelsen var der endnu 1794, da det første Bykort blev tegnet; han døde 1796, 78 Aar gl. Kortet viser, at Christen Mikkelsen havde faaet sin Gaard flyttet lidt uden for den øvrige Gaardrække (hvor den vel har ligget i Mellemrummet mellem 5 og 6) til den Plads, den har endnu.

Fra 1811 fik den Matr. Nr. 12, og den kunde vel passende kaldes

Skovbostedet. Den første Ejer var Jens Christensen, der 1801 var 45 Aar gl. Den næste (Skøde 1822) var Thomas Jensen Skovbo (f. o. 1790), der fulgtes af Sønnen Erik Thomsen (f. 1835), hvis Enke o. 1900 solgte Gaarden. Denne har senere haft flere Ejere. Siden 1893 ejes den af Martin Møller.

Horsholt. Mads Thøgersens Eftermand blev Niels Nielsen. Han boede 1791 og 1794 i Byen paa Gaardens gamle Plads (Nr. 5). Ved Udskiftningen fik han de gode Jorder: Horsholt, Hors Enge og Maaen mod Sydøst og Gaarden fik Matr. Nr. 5.

Niels Nielsen var 1801 54 Aar gl., og han havde da to Sønner, Niels og Jens, hjemme; han var her endnu 1811. Han efterfulgtes af Christian Nielsen (en Søn?), der boede her 1834, og som døde i Østergaard 1844 som Aftægtsmand. 1838 fik Ole Christensen Skøde. Han var gift med Mette Nielsdatter fra Østergaard i Fjelsted. Han var fra Slottved, men med sin Hustru fik han efterhaanden hendes Bynavn knyttet til sig, saa han altid kaldtes Ole Fjelsted.

---

¹⁾ Man tog det ikke saa nøje med et Par Aar til eller fra — maaske heller ikke med et Bogstav.

Han handlede en Del, og var efterhaanden Ejer af flere andre Ejendomme. Huset Nybro købte han før 1844 og lagde det til Gaarden. Horsholt solgte han før 1877 til Christen Andersen Kanstrup, der 1892 flyttede til Skæve. Gaarden var da bleven købt af Jens Chr. Jensen (fra Nørgaard i Fj.), der endnu ejer den.

Grøndal, Matr. Nr. 13.

Nordligst i Fjelsted, inde mellem Bakkerne, ligger Grøndal. Ved Udskiftningen 1811 fik det tillagt 2 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn, hvoraf de 2 Skp. var tiendefri. Den tiendefri Jord er den Kirkejord — tilhørende Sindal Kirke — som omtales f. Eks. i Baggessvogns Jordebog 1709.

Nogen Bebyggelse i Grøndal hører man intet om før o. 1735; men da har Stedet sikkert staaet en Tid, thi Christen Pedersen i Grøndal døde 1757, 83 Aar gl. Hans Efterfølger er vel Niels Christensen, der boede her 1787, og som var gift med Karen Hansdatter. Rimeligvis er han den samme, som den Niels (Sørensen?), der døde her 1792, 74 Aar gl.

1797 døde Jens Olesen i Grøndal, 73 Aar gl., og 1801 boede (en Søn?) Ole Jensen, 46 Aar gl., her. Ole Jensen døde 1837 som Aftægtsmand. Sønnen, Niels Chr. Olesen (f. o. 1800), var 1824 bleven gift med Maren Jensdatter. Ved Matriklen 1844 blev Stedets Hartkorn sat op til lidt over 1 Tønde. Ejeren var nu Anders Christensen, der 1853 fulgtes af Christen Jacobsen, og denne 1857 af Hans Jensen, som 1881 afstod Ejendommen til Sønnen, Søren Hansen. Denne boede senere i Bjergby, efter at han 1885 havde solgt Gaarden til Jens Christensen. Nu ejes Grøndal af tidligere Fattiggaardestyrer, Chr. Søndergaard.

Dalhus, Matr. Nr. 14.

I Byen boede 1801 en „Husmand med Jord“, der hed Erik Christensen (f. o. 1757, d. 1824), og som ved Udstykningen fik en Lod Syd for Melgaard (o. 5 Skp. Hartkorn). Den gik senere over til Sønnen, Niels Chr. Eriksen (gift 1825 med Ane Catrine Olesdatter fra Sejlstrup). Hartkornet blev fra 1844 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. — 1889 boede Christen Sørensen her, og 1892 Peder Kristiansen; derefter kom 1896 Lars Jensen, og nu er det lagt sammen med Nr. 15.

Dalhus, Matr. 15.

Htk. 1811: 2 Skp. 2 Fdk. $1\frac{5}{6}$ Alb.; 1844: 6 Skp. 1 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb. Den første Mand, der kendes her, var Rasmus Christensen († 1824). Niels Chr. Laursen blev 1831 gift med Christiane Nielsdatter ved Nybro. — 1881 kom Jens Michael Mikkelsen hertil og blev her i mange Aar. Som nævnt er Matr. Nr. 14 og 15 nu én Ejendom; den ejes af Christian Kirklund.

Lille Høngaard, Matr. Nr. 16.

Htk. 1811: 0-3-1- $2\frac{1}{2}$; 1844: 1-0-0-2. Dette Sted kaldtes o. 1800 „Krattet“, et Tegn paa at der endnu var Skovrester tilbage. Hertil flyttede Steffen Laursen fra Østergaard (Fj.). Han druknede 1809, 61 Aar gl. To Sønner, Niels og Christen, døde et Par Aar efter; tilbage var en Søn, Lars, og en Datter, Johanne Marie, der var gift med Niels Andersen i Østergaard i Sindal. Næste Ejer var Peder Olesen (fra Favrholt), der 1819 giftede sig (2. G.) med Ingeborg Nielsdatter, maaske Søster til Peder Nielsen i Vestergaard, der var Forlover. — 1850 boede Sidsel Johanne Pedersen her og 1860 Else Marie Pedersen. 1877 blev Jens Chr. Christensen Ejer. Han solgte 1923 til Niels Chr. Nielsen, der nu ejer L. Høngaard.

Vagthus, Matr. Nr. 17. Htk. 1811: 0-1-0-2; 1844: 0-2-3-1¹/₄. 1801 boede Jens Pedersen i Vagthuset. 1844 kom Søren Christensen Skomager hertil, da Nybro blev solgt og lagt til Horsholt. Vagthus findes ikke mere.

Om Dalgaard, Matr. Nr. 18 a, vides kun, at Aksel Nielsen nu bor der.

Paa Matr. Nr. 20 a og 21 a bor nu Anders Jørgensen.

Nybro, Matr. Nr. 23.

Htk. (privil.) 1811: 0-1-0-2; 1844: 0-5-1-0.

Navnet vidner om en ældre Bro. Nybro er rimeligvis bygget kort efter, at Fjelsted By 1717 var solgt til Linderumgaard. At Huset er bygget efter 1688, ses deraf, at det endnu 1765 opføres uden Hartkorn. 1728 havde Anders Christensen Skomager ved Nye Bro Barn i Kirke (Provst Bruns Døtre stod Faddere). Han blev imidlertid Enkemand, og 1735 blev han gift med Anna Nielsdatter (Mads i Dalsager og Christen i Grøndal var Forlovere).

Anders Skomager døde 1764, 71 Aar gl. Haandværket og Huset gik i Arv til en Søn, Christen Andersen, der 1765 gav 4 Rdl. aarlig i Hus- og Arbejdspenge. Han havde ogsaa Dalhuset i Fæste. 1781 hedder det, at Christen Skomager „passer Aalegaarden og Bro-pengene“. Christen Andersen var født o. 1743; han blev gift med Karen Lauridsdatter, og de havde 1787 fire Børn hjemme. Christen døde 1810. 1839 døde Søren Christensen, Indsiddet ved Nybro, 84 Aar gl.

Paa den Tid har Broen været borte, og Ole Christensen Fjelsted, købte Huset og lagde det til sin Gaard, Horsholt, og hertil hører det endnu.

SKAT.

Skat til Staten er saa gammel som Staten selv. — I Oldtiden og den første Del af Middelalderen, inden Penge blev almindeligt Betalingsmiddel, var Skat Arbejde og Kørsel for Kongen, dels Krigstjeneste, og dels Fødevarer til Kongen, naar han var paa Egnen, hvilket ikke hændte saa sjældent, idet Kongerne rejste og holdt Ting. Disse Ydelser nævnedes med Navnene Inne, Leding og Stud (Stød, Tilskud).

I og umiddelbart efter Valdemarstiden blev de to sidstnævnte Ydelser erstattet med en aarlig Afgift i Penge eller haardt, hart, Korn (Rug el. Byg) Hartkorn; men denne mere faste og mulig ogsaa forhøjede Skat var ikke vellidt; mange Bønder gav sig under Herremændenes Værn for at opnaa Beskyttelse og for at opnaa Formindskelse i Skatterne til Kronen (Begyndelsen til Fæstevæsenet). Til Gengæld ydede de Herremændene Arbejde (Ugedagstjenere) eller Landgilde. Selvejergaardenes Antal gik i dette Tidsrum med stærk Fart nedad, og Kronen (Staten) mistede derved dels straks dels efterhaanden store Skatteindtægter. Herremanden fremhævede sin frie Stilling ved ikke at betale faste Skatter; som en Erstatning havde han Ledingspligten. Indtil Reformationen svarede han dog Tiende til Gejstligheden.

Flere af Middelalderens Oprør skrev sig fra Modstand mod Skattepaalæg; ikke blot fordi disse kunde være byrdefulde, men ogsaa fordi de følte som Indgreb i Folkets Frihed.

De førnævnte Skatter var blevet faste Skatter, men Tid efter anden opkrævedes Ekstraskatter, der særlig til at begynde med vakte Misfornøjelse. En af de første Ekstraskatter paalagdes af Kong Erik Valdemarssøn til et Korstog til Estland, men den forskaffede Kongen Øgenavnet: Erik Plovpenning.

Langt frem i Tiden blev de gamle Skatter staaende med samme Værdi. Ekstraskatter blev dog til Gengæld særdeles almindelige, og forskellige nye Skatter, der indførtes efter 1660, fik for de flestes Vedkommende Karakter af faste .Skatter. — En vis Hensynsfuldhed eller Ubehjælpssomhed, om man vil, afspejlede sig ofte i Skattepaalæggene, nemlig en Slags offentlig Begrundelse eller Undskyldning for den nye Skat; idet den nye Statsudgift gav Skatten Navn, f. Eks. Rytterholdspenge, Soldaterdusørpenge, Marschpenge, kvart pro Cent Skat (Statsgælds Afbetaling), Tugthusskat og Stænderskat. Navnene antyder Skattens Formaal. Nærmere hen imod vor Tid blev de dog sammenlagte med de gamle Skatter, som oftest Hartkornsskatten. — I vore Dage begrundes Skattens Anvendelse ikke gennem Navnet; men efter mer eller mindre sindrige Ligningssystemer udskrives Beløbene, der bl. a. ogsaa som Følge af den større tekniske Lethed ved Paaligningen har vist en fremragende Evne til at stige.

Afgiften til Herremanden af Fæstegodset, Landgilden, blev gennem hele Fæstevæsenets Tid næsten uforandret.

Som Følge af daarlige Tider og Misvækst, der indtraf hyppigere end nu, i flere Egne af Landet ogsaa paa Grund af Tilbagegang i Landvæsenet, følte Skattepaalæggene i Fortiden dog ofte meget trykkende, ikke mindst efter Svenskekrigene. Den nye Enevoldsregering solgte Hovedparten af Krongodset, Rigets daværende største Indtægtskilde for at dække Gælden. For den manglende aarlige Indtægt maatte der da søges Erstatning i nye Skatter, som „Konsumtionen“, der dels var Told ved Byportene, dels andre Skatter.

Ikke blot har Krige og Ulykker givet sig Udslag i forøgede Skatter, men ogsaa „Samfundets Udvikling“ har stillet større Krav til Skattepaalæggene, men har vel ogsaa givet forøget Evne til at bære dem.

Vi vil nu se paa Skatterne ned gennem Tiderne.

Man mener at kunne fastslaa, at en Bonde i Valdemarstidens Slutning — da der ogsaa var frugtbare Aar — svarede saa meget i Skat (Stud og Leding) som Værdien af hans aarlige Udsæd¹⁾.

Kronens Indtægter anslaaes i samme Tidsrum til at være omtrent Værdien af 1 Million Td. Korn aarlig, mens den i Kristian IV's Tid kun har været halv saa stor.

Grunden hertil var bl. a.: 1). Adelen var fri for Skat (som Vederlag for Krigstjeneste). 2). Landbruget gav ikke saa godt Udbytte som 400 Aar før. 3). Fæstebønderne blev helt eller delvis fri for Skat.

Dette sidste begyndte 1507 med, at Herremændenes daglige Arbejdere, som ikke selv drev Avl, blev fri for Skat. 1526 blev nogle af Herremændenes Ugedagsbønder (d. e. Bønder i det Sogn, hvor Hovedgaarden laa) fri. Fra Kristian III's Tid gav Fæstebønderne kun halvt saa meget som Selvejerne. Og endelig 1651 blev alle Ugedagsbønderne fri for Skat²⁾.

Man ser det for denne Egn Vedkommende af Regnskaberne for de Extra-Skatter, som i Kristian IV's Tid blev paalagt Bønderne.

Af Regnskabet for Aalborghus Len 1633³⁾ ses, at der var udredet af 27 Selvejergaarde à 2 Skp. Rug og 4 Skp. Byg, 6 Selvejerboel og 1734 $\frac{1}{2}$ Fæstegaardmænd à 1 Skp. Rug og 1 Skp. Byg, 802 halve Gaarde eller Boel, 23 Fæstegaardmænd og 91 Ugedagsgaardmænd à $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 1 Skp. Byg, 49 Fæsteboel og 53 Ugedagsboel à 1 Fdk. Rug og $\frac{1}{2}$ Skp. Byg.

Alene af denne Opgørelse ses, at ikke alle Bønder har kunnet svare denne Skat.

¹⁾ Kr. Erslev: Valdemarernes Storhedstid.

²⁾ Prof. Fridericia i Hist. Tidskr. 6 II. ³⁾ I Rigsarkivet.

I Sindal var der 6 Bønder, som gav hel Skat: Poul Harrildsen, Jens Mikkelsen og Jens Jensen Østergaard i Sindal By, Jens Sørensen i Sindallund, Chr. Bertelsens Kone i Ulstrup (Fejlskrift for Ulstedbo) og Christen Jensen i Fjelsted. Halv Skat betaltes af fire: Christen Lauridsen, Jens Sørensen, Bertel Christensen og Jens Pedersen.

I de øvrige Sogne i Horns Herred stillede Forholdet sig saaledes: Astrup 1 Mand hel Skat, 2 halv, Bjergby 2 og 2, Bindslev 4 og 7, Mosbjerg 4 og 1, Hørnsted 2 og 1, Tolne 3 og 1, Elling 2 og 10, Raabjerg 4 og 24, Skagen Sogn 1 og 4, Tversted 4 og 8, Uggerby 8 og 9, Tornby 8 halv og 16 $\frac{1}{4}$ Skat.

Foruden Extra-Kornskatten blev der ogsaa indkrævet en Extra-Pendinge-Skat, der i 1637 (i samme Len) opføres saaledes: 30 jordegne Bønder à 2 Rdl., 6 jordegne Halvgaarde, 1688 Fæstegaarde, 8 Embedsmænd¹⁾ med Avl og 1 Peber Svend à 1 Rdl., 907 $\frac{1}{2}$ Fæste Halvgaard, 15 Gaarde halv Skat, 85 Ugedagsgaardmænd, 37 Embedsmænd uden Avl og 115 Tjenestekarle á $\frac{1}{2}$ Rdl., 50 Fæsteboel halv Skat, 68 Ugedags Halvgaarde, 299 Tjenestedrenge og 4 Embedsmænd à 1 Ort.

Denne Skat betaltes i Sindal af Anders Persen, 1 Gd., Jens Mikkelsen, 1 Gd., Bertel Kristensen, 1 Boel, Per Olufsen, 1 Boel, Søren Jensen, 1 Boel, Jens Andersen, 1 Gd., og Jens Sørensen i Sindallund, 1 Gd.

Ugedagsbøndernes Fritagelse viser sig f. Eks. i Regnskabet for 1655. Da er der fra Sindal kun nævnt Jens Andersen i Sindal By, 1 Gd., Mikkelt Smed og Knud Sørensen, 1 Gd., Husmænd Jens Laursen og Hans Jensen i Fjelsted, 1 Bol. Og disse Ejendomme var netop de eneste, som ikke hørte under Baggessvogn.

Efter 1660 maatte Regeringen skaffe sig andre Indtægter. Den ophævede da Ugedagsbøndernes Skatte-

¹⁾ d. e. Haandværkere.

frihed og paalagde alle Landejendomme den første Hartkornskat 1662. Denne Skat var $\frac{2}{3}$ Rdl. (= 1 Sletdaler) af hver Td. Hartkorn, og dette beregnedes efter Landgilden, idet den Gaard, som svarede f. Eks. 8 Td. Rug el. Byg om Aaret, blev sat til at svare Skat af 8 Td. „Hartkorn“.

Da Landgilden ikke var lige høj i forskellige Egne, blev Skatten ikke saa retfærdig, som den burde være.

Dette var man ogsaa klar over, og man indsaa, at man maatte foretage en Vurdering af alle Landets Jorder.

Denne blev foretaget i forbavsende kort Tid (1682—83). Æren for Planen og en stor Del af Æren for dens Gennemførelse tillægges Astronomen og Mathematikeren Ole Rømer, dengang Københavns praktiske og dygtige Politimester.¹⁾

Ved Udregningen af den „ny Matrikel“ 1688 fik Ejendommene i Sindal en lille Nedsættelse af Satserne i Landgildematriklen. Hele Sognets Hartkorn blev o. 235 Tønder.

Denne Skat paa Hartkornet blev dog ikke den eneste. Der blev paabudt flere Ydelser, som ogsaa blev lignet paa Hartkornet. Først en Okse- og Flæskeskat, saa en Rytterholdspengeskate, som begge blev faste fra 1692. Dernæst en Kornskate, der fra 1662 til 1791 i Regelen ydedes in natura.²⁾

Og endelig kom i Tidens Løb snart et snart et andet Paalæg — til Sandflugtsarbejde, Bropenge, Tugthuse o. s. v. — som ogsaa blev lagt paa Hartkornet (se Skatteregegnskabet S. 338).

1) Gunnar Knudsen: »De danske Matrikler« i »Fortid og Nutid« II S. 18.

2) C. Christensen: »Om Amtsregnskaberne. . .« i »Fortid og Nutid« IV S. 1 ff.

Disse Hartkornskatter blev 1813 slaaet sammen til een: „Gamle Hartkornskatter“, der fra 1818 fik Navnet „Landskat“.

Foruden disse maatte der tit udskrives Ekstraskatter. Saaledes under den skaanske Krig. Først var der „Krigsstyr“ 1676—1679¹⁾:

1677 maatte Jomfruerne Kruse udrede 100 Rdl., Sognepræsten Hr. Palle Hansen 18 Rdl., Laurits Mortensen Degn 4 Mark, Frands Andersen (Ridefoged) 4 Rdl., Harrild Povlsen (i Slottved) 2 Rdl., Aasen (Jens Nielsen Skyt) 1 Rdl., Ane Persdatter i Bradsholt²⁾ 2 Rdl.

De tre sidste fik Skatten eftergivet, idet Skatten kun skulde ramme Folk af Indtægt, Formue og Rang, men ikke Bønder.

Disse var derimod med til at give „Ildsted- og Kvægskat“ 1677 og Kop-, Kvæg- og Rentepengeskate 1678.

Den første var for Bønder: af et Ildsted 2 Mk., af 1 Hest 2 Mk., af 1 Ko 8 Skilling. Folk som Præster og Degne skulde give henholdsvis 4 Mk., 2 Mk. og 24 Skilling. Præsten i Sindal gav af 6 Ildsteder, 6 Heste og Hopper og 8 Køer, og Degnen af 2 Ildsteder, 2 Hopper og 2 Køer.

Af Baggessvogn Gaard og Gods blev der ialt betalt 171 Rdl. 1 Mk. — Hele Skatten blev for Aalborghus Amt indbetalt til Kongen med 11512 Rdl.

Kop- og Kvægskatten af 1678 blev af Sindal Sogn 202 Rdl., Astrup 159, Bjergby 116, Mygdal 54, Tolne 80, Elling 225, Bindslev 179.

Saadanne Ekstraskatter blev ogsaa opkrævet senere hen, især under den store nordiske Krig 1709—20.

¹⁾ Rigsarkivet: Aalborghus Amters Ekstraordinære Skatters Regnskab 1676—78.

²⁾ Enke efter Sognepræsten, Erik Christensen.

Fra 1762 til 1812 opkrævedes en Ekstraskat paa 8 Skilling om Maaneden af hver Person over 12 Aar (Kopskat). Af Regnskabet for denne Skat¹⁾ faar man da at vide, at der i Sindal i Jan. 1763 levede 352 Mennesker over 12 Aar (188 Mænd og Hustruer, 71 Børn over 12 Aar, 38 Tjenestefolk, 19 Tjeneste-Dreng og 32 Piger over 12 Aar, samt 4 andre); i Astrup var der 314, i Bindslev 371, i Mygdal 324.

Alle disse Skatter opkrævedes paa de private Godser (altsaa over det meste af Landet) af Godsejeren og indbetalt af ham til Amtsforvalteren.

Paa Baggsvogn indrettede man 1777 en Skattekvitteringsprotokol efter følgende Skema: (Beløbene er Skatten for en Gaard med 4 Td. 0 Skp. 3 Fdk. $11/14$ Alb. Htk., betalt af Anders Jørgensen i Østergaard i Sindal By). Hartkornskat: Januar Kvartal 2 Rdl. 1 Mark 14 Skilling, Folkeskat (1797 betalt 1 Mk. 8 Sk.), April Kvartal 1 Rdl. 2 Mk. 6 Skl., Juli Kvartal 1 Rdl. 4 Mk. 5 Skl., Folkeskat (som foran), Oktober Kvartal 2 Rdl. 2 Mk. 3 Skl.

Ved Ekstra-Skatten for Januar, Februar o. s. v. er Beløbet ikke opført. 1799 er den 2 Mk. Kornskatten 1797 og 99: 4 Rdl. 5 Mk. 12 Skl.

Fra 1787 staar desuden: De øvrige Skatter af Hartkornet er 3 Mk. $2^{5/8}$ Skl. pr Td. (af 4 Td.: 2 Rd. $10^{1/2}$ Skilling).

Anders Jørgensen (og de andre Mænd i Sindal By) har da 1799 og foregaaende Aar betalt Hartkornskatter 9 Rdl. 5 Mk. $6^{1/2}$ Skl., Folkeskat 3 Mk., Ekstraskat (Kopskat) 4 Rdl., Kornskat 4 Rdl. 5 Mk. 12 Skl. ialt 19 Rdl. 2 Mk. $2^{1/2}$ Skl.

Til Sammenligning: Aar 1800 vurderedes Ulstedbos 10 Heste til ialt 155 Rdl. 19 Rdl. er Værdien af en god Hest.

¹⁾ I Rigsarkivet.

Fra 1800 til 1812 brugtes en noget anden Opstilling, og de ekstraordinære Skatter steg efterhaanden.

For Aarene 1813 til 1817 er Listen saa lang som et ondt Aar; her er alle de forskellige Skattepaalæg, som er omtalt, opført foruden ikke saa faa andre.

For en Gaard paa 4 Td. Htk. (Anders Jørgensens i Sindal) var Udgifterne følgende i Rigsdaler, Mark og Skilling¹⁾:

	1813			1814		1815		1816		1817	
	Rdl.	Mk.	Skil.	Rdl.	Skil.	Rdl.	Skil.	Rdl.	Skil.	Rdl.	Skil.
Gl. Hartkorn Skat...	19	4	4	45	1 $\frac{1}{2}$	35	70	30	56	36	92
Arealskat	46	—	4	105	84	89	36	60	4	75	82
Ilstedskat ²⁾	3	4	—	10	45	6	62	—	—	—	—
Mobilieskat ³⁾	18	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chirurgskat	—	—	5	—	7 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—
Tugthuspenge	—	—	5	—	7 $\frac{1}{2}$	—	21	—	15	—	15
Veterinærskolen	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	6	—	1 $\frac{1}{2}$	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—
Delinqventpenge	—	—	12	—	86	—	—	1	21	1	4
Bropenge	—	1	12	—	58	—	—	1	60	1	40
Sandflugtskat	—	1	—	—	—	—	72	—	60	—	60
Kjørselskat	—	5	—	—	—	—	—	2	80	—	—
Marchpenge	—	—	4	—	—	—	16	—	—	—	24
Kystmiliceskat	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Syges Kur	—	1	12	—	—	—	—	—	38	2	52
Bro- og Stensleskat ⁴⁾	—	—	—	—	54	—	24	—	44	—	—
Militair Sygehuskat .	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—
Stykhestskat	—	—	—	1	18	—	—	—	—	—	—
Hamborg Belejnings-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
skat	—	—	—	13	72	—	—	—	—	—	—
Tinghuskat	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—
Landgildepengge	—	—	—	3	25 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—
Reparerede Omkost-	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
ninger	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fourageskat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	28
Vejskat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81
Viborg Tugthus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41 $\frac{1}{2}$

¹⁾ 1 Rdl. = 6 Mk. (en Sldl. = 4 Mk.), en Mk. = 16 Sk.

²⁾ Ophævet 1816.

³⁾ Een Gang for alle. ⁴⁾ Bro- og Stenslagerskat.

De mange Smaaafgifter fik man dog Tid efter anden afløst, og i. Eks. 1835 er der kun tre: Landskatten, Toldafgift og Marchpenge, som af 4 Td. Htk. udgjorde 33 Rdl. 34 Skl., 64 Skl. og 1 Rdl. 12 Skl.

Efter mange Aars Arbejde fik man 1844 indført en ny Matrikel, der nu blev brugt ved Skatteligning. For de Hartkornskatter, der var paalagt før 1802, skulde dog den gamle Matrikel stadig bruges, og disse sammenfattedes nu under Navnet Gammelskat.

Ved den ny Matrikel blev Sindal Sogns samlede Hartkorn omtrent uforandret: det tiendefri blev nedsat med omtrent 3 Td. til 55 Td. 6 Skp. 2 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb., mens det tiendeydende fik en tilsvarende Forhøjelse til 164 Td. 3 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. ialt 220 Td. 2 Skp.

(Baggesvogn med Afbyggere gik o. 4 Td. ned, Sindal Ejerlav 6 Td. ned, Taagholt-Menholt Ejerlav 3 Skp. op, Ulstedbo 1 Td. 3 Skp. op, Stokholm 1 Skp. op, Slottved 2 Td. op, Langhede m. fl. 1 Td. ned og Fjeldsted, der jo tidligere havde faaet 16 Td.s Afslag paa sine 47—48 Td., kom nu 6—7 Td. op).

Efterhaanden som Opdyrkningen skred frem, kom der mange Klager over, at de gamle, dyrkede Jorder kom til at bære en uforholdsmæssig stor Skat, og det medførte, at der 1903 blev vedtaget i Løbet af nogle Aar at afløse Hartkornskatten med Ejendomsskylden.

De gamle Skatter indbragte de sidste Aar inden Afløsningen $10\frac{1}{3}$ Mill. Kr., deraf den gamle Hartkornskat (Gammelskatten) 5 Mill. Kr. Bygningsafgiften, der særlig hvilede paa Købstæderne, gav $4\frac{1}{3}$ Mill. Kr.

HOSPITALET VED SINDAL KIRKE.

Dette stiftedes 1669 af de to Søstre Kruse, der derved satte sig det smukkeste Minde (se S. 207). Det er et af mange Eksempler paa fremragende Egenskaber hos den gamle danske Adel.

Hospitalet blev bygget Nord for Sindal Kirke. Oprindeligt var der kun een stor Stue til samtlige Lemmer. Dette gamle Hospital nedbrødes paa Grund af Brøstfældighed o. 1850 og erstattedes af en tidssvarende Bygning med rummelige, lyse Stuer, hvor to Kvinder var sammen i en Stue. Om Hospitalets Midler og disses Forvaltning giver Fundatsen tydelig Besked. Den lyder saaledes:

Udi den alene vise og velsignede Tre-Enigheds Navn, kender vi underskrevne Ane og Birgitte Kruse til Baggesvogn, og hermed for alle nuværende og efterkommende vitterligt gøre, at som vi udi Henseende til vores Fraskillelses Stund, den vi hvert Øjeblik maa vente, have Aar 1669 den 29. Marts, efter Kongelig Naadigste Permission, vores sidste Villie ved et kristeligt Testamente endrægtigelig sluttet og bekræftet, samt derpaa næstfølgende 5. April erlanget Kongelig Naadigste Confirmation (hvorfor Gud være Hans Majestæts store Løn), og vi udi bemeldte Testaments 2. Punkt have meldt om et Hospital, som vi Gud til Ære og hjælpeløse Mennesker til Underholdning ved vores Sogne-Kirke udi Sindal Sogn udi Horns Herred udi Vend-Syssel vilde stifte og indrette, saa have vi da med fri og velbetænkt Hu gjort om samme Hospital efterskrevne Foundation, den vi efter begge vores dødelige Afgang udi alle sine Ord og Punkter ville trykkelig og uigenkaldeligen have holdet og efterkommet.

1.

Gives og foræres til bemeldte Hospital til evindelig Ejendom det Hus, som vi op til den østre Side af Sindal Kirkegaard have ladet opbygge og med nødvendig Husgeraad ladet forsyne (efter det Inventarii Lydelse, som efter begge vores Død paa samme Hospitals Indchavende skal optegnes, hvilket skal være og blive til de Fattiges Vaaning og Nytte, som der inde opholdes, og til ingen anden Brug i nogen Maade henvendes.

2.

Skal udi i samme Hospital underholdes 12 fattige og nødtrængende Mennesker, som have et godt Vidnesbyrd om deres ærlige og gudfrygtige Forhold udi Verden og er komne til den Alder og Skrøbelighed, at de sig selv ej kan ernære, og der nyde deres Ophold, saa længe de lever, efter derom efterfølgende Anordning,

og paa det de kan have nogen Røgt og Tilsyn skal et godt, flittigt, troe og gavnligt Tjeneste-Folk antages, som kan forestaa deres Brygning, Bagning, Kogen, Vasken og anden Opvartning og nyde Maanedts-Kost lige med de Fattige og derforuden til aarlig Løn Sex Daler Mynt udi Penge.

3.

Funderes og gives til disse 13 Personers Underholdning udi forbeholdte Hospital efterskrevne vores Jorde-Gods liggendes udi Vendsyssel i Vennebjerg Herred i St. Olufs Sogn udi Vellingshøj-Bye: Thomas Jensen og Jacob Andersen, skylder aarlig $6\frac{1}{2}$ Td. 4 Skp. 1 Fdk. Byg, 3 Pund Smør, 1 Svin, 1 Føde-Nød, 1 Sldr. Arbejdspenge; Lars Nielsen skylder aarlig $6\frac{1}{2}$ Td. 4 Skp. 1 Fdk. Byg, 4 Pund Smør, 1 Svin, 1 Føde-Nød, 1 Sldr. Arbejds-Penge; Thomas Sørensen og Peder Madsen skylder aarlig (det samme som Thomas Jensen og J. A.), Mourits Christensen og Mourits Jensen (ligesaa), Peder Jensen og Peder Nielsen skylder aarlig 7 Td. 4 Skp. 1 Fdk. Byg, 3 Pund Smør, 1 Svin, 1 Føde-Nød, 1 Sldr. Arbejdspenge; Hans Knudsen skylder aarlig 4 Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Pund Smør, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Gaas, 2 Høns, 2 Slimk. 1 Skill. Arbejds-Penge; Søren Jensen, ibdm., skylder aarlig 2 Td. Byg, 1 Pund Smør, 2 Sldr. for Arbejde og Rejser: Christen paa Heden skylder aarlig 2 Tdr. Byg, 3 Mark Gæsteri, 2 Sldl. for Arbejde og Rejser, naar de ikke gøres. Gadehuse ibidem: Christen Svendsens Enke af et Gadehus 1 Rdl., Niels Jacobsens Enke af et Gadehus 1 Rdl., Jacob Skomager af et Gadehus 1 Rdl., Christen Skomager af et Gadehus 1 Rdl.

Gaarstrup: Christen Thomsen skylder aarlig 4 Td. Byg, 1 Svin, 1 Føde-Nød, 1 Lam, 12 Skilling Saltpenge, 1 Rdl. Gæsteri, 4 Rdlr. Arbejds-Penge. Gadehuse ibidem: Jens Pedersen skylder for Arbejde og Hus-Penge aarlig 1 Rdl.

Wistrup Sogn og By; Stephan Christensen skylder aarlig 3 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Løb Smør, $\frac{1}{2}$ Skov Svin, 1 Gaas, 1 Høne, 3 Mark Gæsteri, 2 Rdl. Arbejds-Penge; Henrik Jacobsen skylder aarlig 3 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Skov Svin, $\frac{1}{2}$ Føde-Nød, $\frac{1}{2}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas, 1 Høne, 2 Td. Havre, 2 Rdl. Arbejds-Penge. Gade-Huse ibidem: Kirsten Anders Datter, Arbejde og Hus-Penge 1 Rdl. Rubjerg Sogn og By: Niels Mortensen og Jens Christensen skylder aarlig 2 Td. Byg, 1 Skovsvin, 1 Td. Havre, 2 Rdl. Arbejds-Penge. Skallerup Sogn, Klitten, Yde Olufsen skylder 2 Td. Torsk, gives derfor aarlig 4 Sldr.

Horns Herred: Tornby Sogn og By: Peder Andersen skylder aarlig 2 Td. Byg, 4 Rdl. Arbejds-Penge; Mikkell Pedersen skylder aarlig 1 Td. Torsk eller 2 Td. Byg derfor, 2 Td. blodig Torsk, 2 Sldr. Arbejds-Penge. Christen Sørensen skylder aarlig 1 Td. Byg, 2 Rdl. Arbejds-Penge; Jesper Jensen skylder aarlig 1 Td. Byg, 4 Sldr. Arbejds-Penge. Gade-Huse ibidem: Jens Christensens Enke i Gyden for Arbejde og Hus-Penge aarlig 1 Rdl.; Peder Lasses for Arbejde og Hus-Penge 2 Rdl.; Peder Andersen for Arbejde og Hus-Penge 1 Rdl.; Anders Jensen for Arbejde og Hus-Penge 2 Rdlr.

Himmer-Syssel, Aars Herrerd, Giver Sogn, en eneste Gaard kaldes Adstrup: Terkild Troelsen skylder aarlig 4 Td. Byg, 1 Fjerdings Smør, 1 Stald-Oxe, 1 Svin, 2 Rdl. Gæsteri, 6 Sldr. Arbejdspenge.

Halds Len: Bjerregrav Sogn og By, Christen Willadsen skylder aarlig 3 Ørter Rug, 1 Pund Smør, 1 Svin, 3 Rdl. Arbejdspenge.

Hvilke Bøndergaarde, Huse og Ejendom tillige med deres aarlige Skyld og Landgilde, Ægt og Arbejde, visse og uvisse, ihvad Navn det og have kan, intet undtaget i nogen Maade, skal blive og følge bemeldte Hospital og dets Lemmer uformindsket, uforrykt og uforandret til evindelig Ejendom. Og skal ingen have Magt til noget af dette Gods, lidet eller stort, enten at afhænde, forbytte, mageskifte eller under nogen Prætext Hospital fravende, ihvad Vederlag og derfor ske kunde, men det evindelig at blive og følge Hospitalet, ligesom det nu givet er.

4.

Skal af denne Jorde-Bogs aarlig Indkomst gives de Fattige og deres Opvarterske maanedlig (Aaret udi 12 Maaneder beregnet) Malt 2 Td. og 1 Aalborg Skp., Humle 2 Aalborg Skipper, Rug-Mel $1\frac{1}{2}$ Td., Gryn 2 Aalborg Skp., Ærter 1 Aalborg Skp., røget og velforvaret Flæsk 5 Lispund, saltet Oxekød $6\frac{1}{2}$ Lispund, Smør 1 Lispund, Salt 1 Aalborg Skp. Nok hvert Fjerdingsaar saltet Sild 1 Tønde, saltet Torsk eller Kuller $1\frac{1}{2}$ Td., og skulle disse 2de sidste Species hvert Fjerdingsaar leveres udi deres Træ, og paa det Fiske kan ligge i sin Lage, velforvaret, de Fattige til desbedre Nytte, derforuden skal de Fattiges for antegnede Bønder og Tjenere være forpligtede til at forskaffe dem nødtørftig god og grøn Kaal Vinteren igennem, som de ved deres Gaarde selv skulle plante og paa engang om Vinteren, naar Kaalen haver fanget Frost, at den kan optages, føre den til Hospitalet, og der ved Huset nedlægge, at de altid have dem ved Haanden, Vinterens Spisning igennem.

5.

Skulde de Fattige nyde fri Tørv til daglig Ildebrand, og nødtørftig Brænde-Ved til Brygning og Bagning, saa vidt som til Hospitalet behøves, af Baggesvogns Ejermænd, som udi Sindal-Sogn, skulle engang om Aaret udi rette Tider det udvise, og da af Hospitalets egne Bønder graves, hugges og tilføres dem, saa at ingen Mangel i nogen Maade derpaa lide.

6.

Skulde og nogen af de Fattige i Hospitalet findes saa blotte og nøgne fra Klæder, Linnet og Uldet, saa skal da, naar deres Vedtørfthighed saaledes befindes og af Baggesvogns Ejermænd tillige med Præsten udi Sindal legitimeres, dem, som det behøve, gives 10 Alen Vadmel til en Klædning og til 2 Stykker linnede Klæder næst Kroppen samt Hoser og Træsko, om de det højt behøve, og det for allernøjeste Pris af Baggesvogns Ejermænd betinges og indkøbes, og skal de, som saaledes nye Klæder bekomme, lade sig udi 2 fulde Aar med dem være benøjede, og ellers om nogen af de Fattige udi Hospitalet noget med Spinden

eller Syen kan fortjene, da skal de selv deraf med Klæder sig underholde og ikke til nogens egen Nytte henvendes, paa det Hospitalet ikke med nogen unødvendig Udgift skulde besværes.

7.

Naar nogen af de Fattige udi Hospitalet afdør, eller deres Plads paa anden lovlig Maade ledig vorder, da skal Baggesvogns Ejermænd, som paa Gaarden selv boendes vorder, tilligemed Superintendenten og Præsten tilskikke og forordne en anden vedtøvende Lem i deres Sted, og hvis (hvad) de Fattige, som saaledes bortdø, efterlade sig i Hospitalet, er det af Klæder, da skal det uddeles til de efterlevende mesttrængende Lemmer derinde, eller er det udi Penge, da skal det føres ind i Hospitalets aarlige Indtægt og til dets Forbedring anvendes, og maa ingen, som nyder Almisse derinde, forvende noget af, hvis (hvad) de have fra Hospitalet, under deres Almisses Fortabelse, hvor udover, naar nogen annammes ind i Hospitalet, da skal deres Gods af Degnen registreres, at der vides kan, hvad i Hospitalet er indført, og naar den dør, da det Efterladte iligemaade til Bogs føres, paa det al Urigtighed kan afværjes, og skal samme Registrant aarligen fremlægges, tillige med Regnskabet, for Superintendenten, naar han Stedet visiterer.

8.

At Gud fornemmelig og for alle Ting i dette vort Hospital maa æres og tjenes, skal Degnen udi Sindal hver Morgen, naar ikke Prædiken falder, og ellers hver Aften forføje sig ind i Hospitalet, og der holde en andægtig Morgen og Aften-Bøn, med en liden Psalme, som Præsten hannem ordinerer, og derforø samt for anden Tjeneste for de Fattige nyder aarligen 3 Daler Mynt, som ham af Baggesvogns Ejermænd af Hospitalets Tjeneres Landgilde skal gives og til Regnskab føres, og skal de Fattige selv forpligtede være, naar de kan gaa, at søge Guds Hus og altid lade sig findes Gudsfrygt-andægtige, i Omgængelse med hinanden fredssommelige, ædru udi Levnet, sagtmodige i Ord og Tale, uden al Banden og Sværgeren, til hvilken Ende og hermed Præsten udi Sindal, som nu er og herefter kommandes vorder, ombedes, at han engang i det ringeste om Ugen vilde Hospitalet besøge og flittigt inquirere om de Fattiges Forhold, at de uskikkelige efter Baggesvogns Ejermænds, om de selv bo paa Gaarden, samt Superintendentens Sigelse, kunde afskaffes, og Gudsfrygtige Mennesker, som denne Almisse allene er skænket, den kunde nyde.

9.

Skulde Hospitalets Bygning (det Gud naadelig afvende) ved Ildebrand eller Fjende-Haand fordærvs og nedbrydes, da skal det af Godsets Indkomst igen opbygges, og det de Fattige udi Almissen afdrages, hvilken efter Baggesvogns Ejermænds og Superintendentens Sigelse, skal da mellem dem proportioneres, ligesom Skaden er til, indtil den vorder repareret, dog at der haves nøje Agt paa, at de Fattige ej for længe forholdes deres fulde og ordinære Underhold, og skal da Hospitalets Bønder altid føre de Materialier til Stedet, som behøves, og ellers gøre alt det Arbejde, som af dem kan udkræves til slig Reparation at fuldfærdige.

10.

- Og at bemeldte Hospitalets Gods, enten af Mangel for Forsvar eller Tilsyn, ikke skulde forringes Hospitalet til Skade, Da have
- a. Baggesvogns Ejermænd al Højhed og Herlighed over Godset med lige saa god Rettighed til Jagt og Fiskeri, saa vidt dets Ejendom og Fællig sig strækker, som det var deres eget Eje og Arve-Gods.
  - b. Alle Adkomst-Breve og Dokumenter paa foreskrevne Gods og dets Ejendom, skal blive i deres Forvaring og Gemme, og de derimod være forpligtede Bønderne med Lov og Ret at forsvare, om dem eller deres Ejendom nogen Uret eller Trætte paaføres, saa at de vide kan, hvo de om Forsvar have at søge.
  - c. Angaaende Contributionerne eller deslige Udgifter, som nu er, eller herefter kommandes vorder, skal dette Hospitals Gods staa under deres Direction, dog maa ikke dennem enten af Ros-Tjeneste, Soldater-Hold eller andre Skatter videre paalægges end dette Godsets Qvota kan være, og den forsvarligen imellem dennem proportionerer.
  - d. Indkomster, med visse og uvisse, have de iligemaade at lade oppebærge, de Species udi Jorde-Bogen, som til de Fattiges Underhold ej behøves, det dyreste ske kan forhandle, Gaardene og Husene at bortfæste, Sagefald at aftinge, og hvad andet nævnes kan under sin Dispensation at antage, dog at den Fattige nyder den mindste Penge med den største, af visse og uvisse, i hvad Navn det og have kan, og Bønderne med aldeles ingen Ægt eller Arbejde betyngte, uden det, som Hospitalets egen Nødtøftighed vedkommer, mens at de fornemmeligen se til, at deres Fogeder eller Fuldmægtiger ingen egen Nytte eller Fordele deraf søge videre end deres retmæssig Fogd-Penge af Godsets uvisse Indkomst, som de for deres Umage, lige med andre Fogder i Landet, nyde. Dog skulde Gaardens Ejermænd ikke selv paa Stedet blive beboende, da have deres Fuldmægtige paa Gaarden udi ingen af de Poster noget at slutte eller gøre uden Præstens Videnskab og Samtykke.
  - e. Haver Baggesvogns Ejermænd efter før optegnede Spisnings Ordinance udi Præstens Overværelse maanedligen og Fjerding-Aars Vis, som udi den 4. Artikel før er meldet, at udlevere til de Fattige deres der deputerede Genant; og hvad Maltet angaar, da lade Bønderne Malt for Byg levere, som godt og forsvarligt er, og de andre Species, som i Jorde-Bogen ikke findes, for den anden Indkomst sig i rette Tider til at forhandle saa at de fattige aldrig fattes noget af deres forordnede Almisse, mens de den saa fuldkommeligen nyde som den er dem tillagt, og de over deres, enten forholdne eller forringede Almisse, ingen Aarsag skal have nogen Klagemaal at føre, enten for Gud eller Menneskene.
  - f. Og at dette ustraffeligen efterkommes, have de aarligen til hver Paaske at tilstille Superintendenten i Aalborg et rigtigt Regnskab paa Indtægt og Udgift af bemeldte Hospital, som og hermed venligen og trohjerteligen ombedes og af os Fuldmægtiges for sig og sine Efterkommere baade at ville tage en

christelig og nøje Opsyn til denne vores velmente Fundations nøjagtige Efterkommelse saa og at tale paa, om noget af Indkomsten, enten ilde dispenseredes eller de Fattige fravendtes, eller dets tillagte Gods imod denne Foundation betyngedes eller presseredes, som han for Gud og sin Samvittighed paa den store Doms Dag agter at forsvare.

Hvorfore og til endelig Beslutning, at denne Fundats ikke ved Tidernes Langvaarighed skulde komme i Forglemmelse, da skal den hvert Aar den næste Søndag efter Paaske udi S i n d a l Kirke efter Guds-Tjenesten for al Menigheden forkyndes og oplæses. Og Sogne-Præsten til den Ende en rigtig Genpart under vores Hænder af den altid hos sig beholde, med tvende lige med den samme nu indlægges, den ene hos B a g g e s v o g n s Ejermand, den anden hos S u p e r i n t e n d e n t e n udi Stifts-Kisten, at ikke ved Tidernes Forandring og ulykkelige Tilfælde, nogensinde Afsagn skulde findes paa Fundatsen, hvilken vi nu og hermed i J E s u N a v n beslutte og ønske alle og enhver som den vedkommer Guds Aands Naadige Kraft og Regering at forsvare og maintainere Guds fattige Lemmer ved denne dennem nu anordnede Almisse, saa de kan have selv Ære og Roes deraf paa vor H E r r e s J E s u C h r i s t i D a g. Men skulde imod al vor Forhaabning (det Gud afværge) nogen findes saa ryggesløs i Samvittighed, at de denne vores velmente Foundation ville forhindre, forringe eller i nogen Maade de Fattige fravende deres beskikkede Del og Portion, da være Gud en Dommer imellem dem og os og en Hævner over denne Fundations Overtrædere, at som de elsker Forbandelse, den da maa komme over dem, den maa blive dem som en Kjortel, de have paa, og et Bælte de altid binde om sig, saa ske dem til Løn af H E r r e n, som ere imod denne vor velmente Gave og de Fattiges Hjælp og Nytte.

Til dets ydermere Bekræftelse have vi begge vores egne Hænder underskrevet samt og vores sædvanlige Zigneter her neden under ladet hænge.

Actum B a g g e s v o g n, den 1ste Maj, Aar 1669.

A n n e K r u s e, E n e v o l d s D a t t e r.   B i r g i t t e K r u s e.

Skønt Jomfruerne Kruse saaledes højtidelig havde bestemt, at den af dem affattede Fundats angaaende Hospitalet aldrig maatte forandres, skete dette dog. Efter „Forestilling“ af Biskoppen over Aalborg Stift, Broder Brorsen, og den daværende Ejer af Baggesvogn, Christen True, giver Kongen ^{17/11} 1758 Tilladelse til, at Hospitalets Gods maa sælges. Ved Auktioner i Marts og April 1759 blev alt Godset solgt for o. 2500 Rigsdaler.¹⁾

1) Aalborg Bispearkiv, Caps. C. Loc. 2.

Der er noget trist i at tænke paa, at Jomfruerne Kruses storstilede Gave Tid efter anden forødtes trods det, at den var omgjordet med retsgyldige, testamentariske Bestemmelser. — De indkomne Penge smuldrede hen; saadan som det tit gaar, naar faste Værdier ombyttes med løse. Var Godset bleven bevaret, havde Tiden ført med sig, at der havde været Underhold ikke blot til Hospitalets Lemmer, men til samtlige Sognets fattige Mennesker.

Fundatsen, som omstødte den første, meddeles nedenfor:

DEN NY FUNDATS FOR BAGGESVOGNS HOSPITAL.

Vi Frederik den Femte o. s. v. gør vitterligt, at eftersom for Os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begæret Voris allernaadigste Confirmation paa efterskrevne Fundats for Baggessvogns Hospital lydende Ord efter andet som følger:

Broder Brorsen, Biskop over Aalborg Stift, og Christen True, nuværende Ejer af Baggessvogn, gør herved vitterligt, at eftersom det allernaadigst har behaget Deres Kongelige Majestæt paa allerunderdanigst Forestilling af 19. Oktb. 1758 for at redde det af Frøkenerne Anne og Birgitte Kruse (Kruuser — staar der) under Dato 1. Maj 1669 stiftede Baggessvogn Hospital fra total Ruin og Undergang ved allernaadigste Reskript af 17. Novb. næst efter at approbere, at det til bemeldte Hospital henlagte Jorde-Gods ved offentlig Auktion maatte bortsælges, og samme Sal[g] ved allern. Reskripter af 27. April og 8. Juni 1759 ligeledes allern. af Deres Kong. Maj. er bleven Konfirmeret, saa haver vi i allerunderdanigst Følge allerhøjest bemeldte allern. Reskript af 8. Juni sidst afvigte foretaget os at indrette en ny Fundats efter Planen af den forrige for dette Hospital oprettede Fundats af bemeldte Frøkener A. og B. Kruuser, saaledes: at den ny Fundats stemmer overens saavidt muligt med den gamle Fundats af 1. Maj 1669, til hvilken Ende samme Post-Vis er fulgt dog med den Forskel som Forandring formedelst det skete Sal[g] i sig selv medfører saaledes:

1.

Hospitals Huset, som er beliggende op til den østre Side af Sindal Kirkegaard, forbliver herefter som hidtil efter den gl. Fundats's 1. Post til Lemmernes frie Beboelse og maa til ingen anden Brug i nogen Maade henvendes ligesom og hvis Inventarium, som dertil er givet og ikke af Tidens Ælde er opslidt fremdeles derved forbliver, hvorover en rigtig Fortegnelse skal forfattes og ved første Aars Regnskab efter den nye Fundats udi Protokollen optegnes, og hvis deraf maatte mangle, og Lemmerne

nødvendig behøver, bliver ved Tid og Lejlighed af Baggesvogns Ejere forskaffet af Hospitalets ekstraordinære faldende Indtægter.

2.

Første Del uforandret. — De syge og skrøbelige Lemmer skal plejes af dem, der har »bedre Helbred.«

Beboerne paa det bortsolgte Gods har ingen Ret i Hospitalet (ifølge Auktions Konditionerne 8. Post).

3.

»I Stedet for at den gl. Fundats her specificerer alt det Jorde-Gods, som til Hospitalets Conservation var henlagt, saa bliver Capitalen, af hvis Rente Lemmerne herefter skal underholdes, alene her at anføre, nemlig: To Tusinde og fem Hundrede Rigsdaler Courant. Af denne Capitals Renter, maa intet videre end her i denne Post fastsættes, enten til Husets Reparation og Vedligeholdelse, ej heller til nogen anden Brug uden alene til de Fattige Lemmers Underholdning og Soulagement (Lindring, Trøst, Vederkvægelse), men Baggesvogns nuværende og efterkommende Ejere skal saa længe Verden staar i Henseende til den Velsignelse, de Fattige af Baggesvogn Gods kan aarlig nyde saavel som og i Henseende til den Befrielse, bemeldte Baggesvogns Ejere ved denne Forandring faar fra at sørge for det bortsolgte Godses Istandsættelse, i alle Dele sætte og holde bemeldte Hospital i god og forsvarlig Stand, imod at den Godtgøres aarlig af benævnte Renter 13 Rigsdaler Courant, som de dog ej alene nyde for Husets forsvarlige Istandsættelse og bestandige Vedligeholdelse, men og for at de derimod skal aarlig give de Fattige fornøden Brændsel af Træ og Tørv, hvilket de i rette Tid lader bringe og Hospitalet tilføre, saaledes at de Fattige derfor i ingen Maade Mangel eller Trang lide, som og herefter videre udføres og forklares.«

4.

I Stedet for de tidligere Naturalier skal Lemmerne nu have deres Del af Renten »enten den svares med 5 pro Centum eller ringere«. Hver af de 12 Lemmer kunde da maanedlig faa 4 Mk. 10 Skill. + 8 Skill. ved Aarets Udgang (ialt 112 Rdl., mens Godsejeren fik de 13 Rdl.)

Hvis Lemmernes Tal ikke er »Complet« »da skal den eller de vacante Portioner aarlig oplægges eller og deles til de nødtørftigste, som kan behøve mere Hjælp end dem ellers er tillagt, hvilket reguleres af Baggesvogns Ejere og Sogne-Præsten i Sindal saaledes, at de mest trængende soulageres (hjælpes), og at de selv kan bevare en god Samvittighed for Gud og de arme.«

Levering af Grønkaal skal nu paahvile Baggesvogns Ejere.

5.

I Stedet for Hospitalets Bønder skal Baggesvogns Ejere nu levere Ildebrændsel (se 3. Post).

6.

»Baggesvogns Ejere skal se til med de fattige Lemmer, at de saaledes bruge deres Almisse, at de kan have Hjælp af samme baade til Klæde og Føde, siden ingen Overskud eller Beholdning bliver uden ved særdeles indfaldende Lejlighed.«

7.

Som i den gamle Fundats, næsten ordret.

8.

Ligeledes. Dog er Degnens Vederlag forandret fra »3 Daler Mynt« til 2 Rigsdaler.

9.

»Hospitals Huset bliver vedligeholdt som i 3' Artikel ommeldt, dog dersom nogen af Lemmerne er af saadanne Helbredes Omstændigheder, at de enten kan assistere ved saadanne Reparationer eller Hospitalets Tørvs Gravning og Røgtning, da bør de dertil at komme til Hjælp, siden samme er til Hospitalets Nytte og Lemmernes Fordel. Skulde Hospitals Huset ved Ildbrand eller anden Ulykkelig Tilfælde blive øde, da bliver samme for Hospitalets Regning af Capitalens Renter igen opbyggt, som afdrages og proportioneres imellem Lemmerne af den dem tillagte Del«.

10.

»Naar Hospitalets Capital, 2500 Rdlr., som nu staar sikker paa Rente, indkommer, skal Bagg. nuværende Ejer tage imod samme imod nøjagtig Forsikring indtil hans Lejlighed bliver paa første Prioritets Ret at fastsætte den i Baggessvogns Gaard og Gods, som i det seneste skal fyldestgøres, naar der sker Forandring med Baggessvogns Ejere enten ved Død eller Salg, og maa da Baggessvogns Gaard og Gods ikke anderledes enten sælges eller købes eller afhændes, ej heller Capitaler derpaa herefter laanes, end Hospitalet jo bestandig bliver prioriteret for ermeldte Summa, hvoraf svares aarlig Rente 5 Rdl. pro Cento — med mindre samme efter Coutume ej kan erholdes, da Renten svares aarlig med den p. Ct., som alm. Cours er. -- For samme Capital bliver Original Beviserne under Biskoppens Forvaring, hvoraf Biskoppen meddeler Baggessvogns Ejere verificeret Genpart til deres Efterretning«.

11.

Den ny Fundats træder i Kraft 1. Maj 1760.

12.

Baggessvogns Ejer skal hver 1. Maj aflægge Regnskab til Biskoppen og sørge for, »at Hospitalet stedse er i forsvarlig Stand, og at Lemmerne nyde deres Del til Guds Ære og de Fattiges Trøst og Hjælp, og naar saaledes befindes, vorder Regnskabet af Biskoppen approberet og dermed har sin Rigtighed«.

Den gamle Fundats »annuleres og mortificeres«. Den nyes Original beholder Biskoppen, der udsteder Genpart til Baggessvogns Ejer og Præsten i Sindal. Denne skal hvert Aar 2. Søndag eft. Paaske oplæse Fundatsen i Sindal Kirke, »at ikke ved Tidens Forandring eller ulykkelige Tilfælde den behøvende Underretning herom skulde savnes«. — — »Endelig da det er saa klart, at de Fattiges Velsignelse bliver mere end dobbelt saa stor, som den har været, hvorved de salige Stifters Intention (Hensigt) ej i nogen Del er svækket, den og tillige ved denne Fundats er sat paa saa fast en Fod, at den næst den højstes Bistand hverken kan forrykkes eller forringes, saa bliver nu denne saaledes op-

rettede nye Fundats til Deres Kongelige Majestæts forventede allernaadigste Confirmation allerunderdanigst af os under vores Hænder og Forsegling indsendt.

Aalborg Biske Residends og Baggessvogn,
den 12' Januarii A. 1760

Broder Brørsen. Christen True.

Da ville Vi foreskrevne Fundats udi alle dens Ord, Clausuler og Punkter . . . allernaadigst have confimeret og stadfæstet.

Givet paa Vort Slot Christiansborg i Vores kongelige Residens-Stad Kjøbenhavn den 15de Februarji Anno 1760.

Under vor kongelige Haand og Signet

Frederik R.

/J. L. v. Holstein.

Ifølge den oprindelige Fundats for Baggessvogns Hospital, skulde Degnen i Sindal hvert Aar registrere Hospitalets Inventar. Et Eksempel paa en saadan „Registrant“ er følgende:

Baggessvogn Hospitals Inventarium, 1. Maji 1725:

Doctor Niels Hemmingsens Postill fordanket, Et gammelt Fuhr-Bord, 5 gamle Stoele, 2 gamle Bænke, En Fuhr-Halvkiste og 3 Skriine, En Jern Kakkelovn, En gammel Kaabber Brøgger-Kedel i Grue vægtig, En behøvende Staalgryde, En Jern Trefod, Et Deynn Trug, En Øl-Tønde, En Standtønde, 2 Halvtønder, 2 Fjerdinger, En Spand, En Strippe, En Haandqværn. Sænge-Klæder haver enhver af de fattige fornøden til een Sæng, hvilket at forfindes atesteres.

Hellena Kirstine sl. Ungers, gb. (geboren) v. Müsting.

Baggessvogns Hospital eller „Kirkehuset“, som det i Almindelighed er bleven kaldt, vedblev efter Fundatsens Forandring at være Fribolig for de fattige; men Legatet kunde efterhaanden ikke give synderlig til disses Underhold; hvad der manglede, kom mest ind ved frivillige Gaver.

De ældre af den nulevende Slægt kan mindes de sidste Beboere af „Kirkehuset“. Foruden den andet Steds omtalte Kvinde, „Saltkonen“ eller „Saaltj Johan

Maritj¹⁾, der havde oplevet Engelskmandskrigen 1807—14, var der Maren Sandbak, Maren Rævbak, Spræk-Hans og hans Kone, Skøt-Jens Christian, Kjesten Thirup, der havde kendt bedre Dage, og som var god til at fortælle; der var Rytter-Met, Else Movster (Mouridsdatter) og Inger Tronsig, hvis Ven, Peder Røller eller Roland, der boede paa Fattiggaarden, kunde en Del gamle Eventyr og Folkeviser²⁾. Inger Tronsig var den sidstlevende af Hospitalets Beboere; sin sidste Tid var hun paa Fattiggaarden; hun døde og blev begravet 1905.

Kom man ind i Hospitalets fælles Køkken, hvortil Yderdøren umiddelbart førte, stak de gamle Hovederne frem fra deres Stuer. — Det kneb undertiden med at forliges.

Traditionerne havde i nogen Maade holdt sig: Søndag var de gamle sikre Kirkegæster; de havde deres egne (2) Stole i Kirken. Ved Begravelser var de ogsaa gerne til Stede, og de saa da meget deltagende ud.

25. Juni 1908 skriver Godsejer Glud i Hospitalets Regnskabsprotokol: „De sidste Legatnydere er forlængst døde“. Samme Aar blev Hospitalet saa nedlagt, og Bygningen nedbrødes og solgtes³⁾.

Renten af Legatet giver nu aarlig 8—900 Kr. Godsejeren paa Baggessvogn og Sognepræsten i Sindal uddelede disse Penge i Parter paa 100 Kr. til værdigt trængende i Sindal-Astrup Sogne.

1) Hun var født i Elling Sogn og havde været Vidne til, at man i lange Tove slæbte Kanonerne op til Strandbatterierne paa Skagen. Johanne Marie var i sine yngre Dage bleven opereret af en af Datidens Kirurger og havde, som hun selv sagde, »set sine egne Tarme«.

2) Ved Lærer Sørensens Hjælp fik Evald Tang Kristensen disse til sin Samling.

3) Justinus Hansen fik det nedrevne »Kirkehus« bygget op til Bolig (Gaden), hvor hans Enke endnu bor.

DE SIDSTE KRIGE — VETERANERNE.

Treaarskrigen.

Krigens Gang kan man læse om i særlige Værker. Men det er nok værd at lægge Mærke til, at man kan følge Krigens Hændelser ved at se paa Tablisten — selv for et snævert Omraade:

Jens Thomsen, Østergaard i N. Tornby, blev saaret ved Bov, 9. April 1848, Lars Chr. Christensen, Borridsholt, saaret ved Dybbøl Mølle, Jens Sørensen (Hjermeslev) paa Baggesvogn, saaret Langfredag 1849, Simon Chr. Larsen, Burskov, saaret ved Kolding 23-4-1849, Hans Chr. Pedersen (Ellen), Sindal Hede, saaret ved Fredericias Belejring 1849. Tre Mand fra Sindal døde under Krigen, uvist om af Sygdom eller af Saar, den sidste dog rimeligvis efter Slaget ved Isted. Det var: Thomas Laursen fra Bradsholt, Anders Jensen fra Skoven og Jens Chr. Jensen fra Sindal Hede. Krigens sidste Bedrift, Kampen ved Frederiksstad, mindes ved, at Underkorporal Christian Pedersen (Rytter Christian), f. i Ledet i Sindal, derefter blev Dannebrogsmænd. Han havde iøvrigt gjort sig bemærket allerede i Slavekrigen i Foraaret 1848 som Fører for Mandskabet fra Baggesvogn og Omegn.

Disse jævne Soldater havde ikke ønsket Krig, men de drog af Sted, fordi det var deres Pligt, og de kom hjem uden at vente sig nogen egenlig Løn, som fra et andet Dagværk. For en Del af dem var der ogsaa den Lighed med dette, at man hvilede om Vinteren. Andre laa i Tjeneste næsten uafbrudt: Peder Stenderup, der blev Dragon i Begyndelsen af 1847, var ikke hjemme i fem Aar; han tog Tærskearbejde i Krstrup uden for Randers i den korte Orlov, han havde.

Om Soldaternes Udholdenhed skal her kun nævnes et lille, men talende Træk: Ole Gilkrog, Niels Knagholt og Thomas Gru blev i et af Krigsaarene sammen med deres Afdeling afmønstret i Thisted. De og flere fra Vendsyssel gav sig saa en tidlig Morgen paa Vej hjemefter — til Fods naturligvis. Som Dagen gik, blev Flokken mindre. Hen paa Aftenen naaede Niels og Thomas til Hjørring. Saa syntes Kammeraten, det kunde gøre godt at komme i Seng; men Niels blev ved til Baggessvogn, hvor han havde tjent før Krigen. Det var en Tur paa o. 17 Mil.

Krigen manglede, som rimeligt er, ikke sine „Messingjens“er eller sine „Rasmus Owstrup“er. Sindal har ogsaa sin. Svend Jensen fra Tronsig, der ligesom hin berømte Rasmus havde været Kyraseer, men nu ved Afdelingens Opløsning var oversat til Dragonerne, hjemførte fra Fyn en Pigelil, med hvem han holdt Bryllup i den sidste Vaabenstilstand (20-12-1849) Vemodigt er det, at han døde kort efter Krigen Slutning.

Disse jævne Veteraner bør mindes, om ikke paa anden Maade, saa ved at man optegner deres Navne. Dette kan endda være vanskeligt nok. Følgende Liste er dog vist omtrent fuldstændig for Sindal Sogns Vedkommende:

Alene i 1848 deltog: Thomas Olesen Hovalt, f. 1-3-1817.

I alle tre Aar deltog: Thomas Christensen (Chr. Thomsen, Tværkær), f. 1819, Dragon, Svend Jensen (Jens Svendsen, Tronsig), f. 1819, Dragon (Kyraseer), Jens Chr. Christensen (Chr. Thomsen, Sindal), f. 1820, Trænkusk, Jens Chr. Thrane (Jacob Thrane, Ulstedbo), f. 1820, do., Jens Chr. Christensen (Chr. Jensen, Sindal), f. 1820, 11. Batt., Laurs Peter Pedersen (Peder Laursen, Kolsager), f. 1820, do., boede 1876 paa Lørslev

ø. Hede, Jens Chr. Nielsen (Christen Nielsen, Tværkjær), f. 1822, do., Jens Chr. Jensen (Jens Jensen, Vejborg), f. 1823, Trænkusk, Søren Chr. Holgersen, f. i Sindal 1820, 1848 i 11. Bat., 1849—50 i 5. R. Bat., boede 1876 paa Vandsted Mark, St. Hans, Niels Poulsen Knagholt (Poul Christensen), f. 1821, 5. Resv., Gaardm. i Skoven i Sindal, Ole Chr. Christensen Gilkrog, f. i Astrup 1820, 11. Bat. og 5. Resv., Husm. i Sindal, Hans Chr. Pedersen (Ellen), f. 1822, 11. Bat., Husm., Sindal Hede, Niels Chr. Jensen (Kirkelund), f. i Vogn 1820, 1. Resv. Jæger, Husm. i Sindal, Niels Chr. Jensen, f. i Mønderup 1821, Dragon, boede 1876 i Dalhus i Fjelsted, Peder Chr. Bendtsen Nielsen (Stenderup), f. i Mosbjerg 1825, Dragon, Husm. Østergaards Mark, Niels Chr. Jensen, f. 1825, 11. Bat., Gaardm. i Fjelsted By 1876, Jens Jensen, f. i Nyerup paa Sjælland 1825, 2. Bat., Skovfoged paa Baggesv., Mads Chr. Pedersen (P. Pedersen, Abildgaard), f. 1822, Konstabel.

i 1849 og 1850 deltog: Niels Chr. Laursen (Laurs Olesen, Faurholt), f. 1826, Ole Pedersen (Peder Jensen, Dalsgaard, Lundergaard), f. 1826, Carl Chr. Nielsen (Niels Hansen, Højborg), f. 1827, Thomas Jensen Boleje f. 1827, var 1876 Daglejer i Fjelsted, Ole Chr. Christensen Telden, f. 1827, Ambulancesoldat, var 1876 Husmand i Oremose i Sindal, Niels Jensen Heden, f. 1824, 11. Bat. var med ved Kolding, Husm. Ø. Højen, Sindal, Anders Madsen Panberg, f. 13-8-1824, 1. Espingol Bat., Husm. i Oremose, Hans Chr. Sørensen, f. i Kalstrup 1826, 18-7, 2. Forst. Jægerkorps, Husm. i Fjelsted, 1850 deltog: Jens Peter Larsen (Lars Thomsen, Bradsholt), f. 24-1-1827, 5. Resv. Bat., Husm. paa Tværkjær i Sindal, Jens Chr. Jensen Tislum, f. 21-6-1827, var 1876 Husm. og Banearbejder i Sindal, Mads Peter Hansen, f. 1827, 5. Resv.

Bat., Landpost i Fjelsted, Lars Melsen Jensen, f. 1826 6-4, 1. Artill. Regm., Gaardm. i Fjelsted, Christen Sørensen, f. 1827 22-7, 5. Resv. Bat., Husm. i Fjelsted, Jens Chr. Christensen, f. 22-3-1826, Trompeter 10. Bat., Laurs Jacob Thrane, f. i Ulstedbo, 1827, Trænkusk, Jens Chr. Nielsen (Niels Andr. Andreasen, Taagholt), f. 1827, do., Laurs Peter Jensen (Jens Andersen, Højen), f. 1825, do.

Deltagelsens Varighed uvis: Niels Chr. Nielsen (Niels Svendsen, Langheden), f. 1818, Dragon, Anders Pedersen (Peder Andersen, Sindal), f. 1819, 11. Bat.

Krigen 1864.

I denne Krig naaede Fjenden helt til Landets Nordspids. I Sindal havde man kun een Dag Soldaterne, og de omliggende Sogne slap ogsaa let over Indkvarterings Byrder.

Naturligvis havde man paa forskellig Maade prøvet paa at bjerge sine værdifulde Ting. Paa Baggessvogn blev der saaledes indrettet en lille Stald dybt inde i den store Lades Halmdynger, — saa snart Tyskerne nærmede sig, skulde Kusken gemme sig der med de fire røde Køreheste. I Asdal reddede en Mand, der allerede havde maattet aflevere en god Hest, denne ved at faa den til at gøre sig lille, saa den kunde krybe ud af en meget lav Bagdør.

Krigens Gang følges paa samme Maade som før: Paa Hærens Tilbagetog fra Dannevirke var det som bekendt Vendelboer (11. Regm.), der sammen med Københavnerne kæmpede tappert ved Oversø og Sankelmark. De bagerste Soldater blev taget til Fange — blandt dem Christen Christian Jensen (f. i Bolleholt 1826). I Kampen ved Vejle 8. Marts blev Niels Peter Jensen, Borridsholt, taget til Fange. Som rimeligt er, viser Stormen paa Dybbøl det største Tab. Her blev følgende taget til Fange: Axel Pedersen, f. 11-1-1834, 22. Regm., Husm.

paa Menholt Mark, Jens Chr. Andreasen Uggerby, f. 23-5-1834, 22. Regm., Husm. i Fjelsted, begge 7. Komp., Jens Chr. Tellefsen, f. 9-9-1832, 22. Regm., 4 Komp., Husm. i Sindal By, Chr. Peter Povlsen Sandager, f. 8-12-1834, 22. Regm., 2. Komp., Arbm. i Fjelsted, Chr. Sørensen, f. 12-5-1834, 22. Regm., 1. Komp., fanget ved Skanse 2, Gaardm. paa Holtegaard i Mygdal, Peder Chr. Pedersen, f. 29-1-1839, Fæstningsartillerist, 11, Bat., Arbm. paa Baggsvogn. Ved Tyskernes Overgang til Als d. 29. Juni blev ogsaa taget en Fange her fra Egnen: Søren Christensen Hesthaven, f. 26-4-1837, 10. Regm., 4. Komp., Gaardm. i Linderum.

Soldaternes Indtryk af deres Fangenskab faar et kort, men sikkert træffende Udtryk, naar en af dem 1876 skriver, at han var Fange i „das forflugte (verfluchte) Spandau“ (det fordømte Spandau).

Det synes, at ingen fra Sindal Sogn faldt i Krigen. Heller ikke har nogen af de Veteraner, der 1876 boede i Sindal, været saaret.

Disse var: Johan Chr. Berg, f. 27-1-1839, 8. Regm., 7. Komp., Stationsforstander i Sindal, Jens Chr. Thomsen Bøgholt, f. 9-11-1836, 11. Regm., 6. Komp., Arbm. Sommerdal, Anton Christensen Stagsted, f. 30-3-1831, 19. Reg., 3. Komp., Ledvogter i Fjelsted, Jens Peter Jensen, f. 19-8-1834, 12. Reg., 5. Komp., Gaardm. i Fjelsted (Høngaard), Lars Jensen Fjelsted, f. 13-12-1836, 20. Reg., 4. Komp., Sigtenborg i Ugilt, Anton Mathias Johst, f. 17-8-1840, 6. Reg., 6. Komp., Underkorp., Taagholt, Svend Melsen Jensen, f. i Vejborg 22-5-1838, 11. Reg., 2. Komp., nu Husm. i Borridsholt, Martin Martinsen Kok, f. 3-4-1840, 21. Reg., 3. Komp., Tjenestekarl paa Baggsvogn, Anders Chr. Larsen, f. 16-7-1838, 11. Reg., 3. Komp., Husm., L. Bradsholt, (Erik Christian), Martin Larsen, f. 8-10-1832, 8. Reg., 5.

Komp., Arbm., Nymark, Nicolaj Larsen, f. 19-7-1837, 11. Reg., 8. Komp., Kromand i Sindal, Carl Christian Madsen, f. 28-1-1838, 1. Artill. Reg., 8. Batt., Gaardm. i Ledet, Jens Mathiesen, f. 12-6-1839, 5. Dragon Reg., Gaardm. i Bradsholt, Svend Nørgaard Munck, f. 1-9-1840, Fæstnings-Artillerist, 11. Batt., Købm. i Sindal, Anders Chr. Nielsen, f. 15-6-1835, 11. Reg., 3. Komp., Husm., Tværkjær (Anders Taagholt), Jens Michael Pedersen, f. 4-11-1833, 8. Reg., 2. Bat., Tømrer i Sindal By, Niels Chr. Sørensen, f. 9-12-1831, 19. Reg., 5. Komp., Landmand i Fjelsted, Niels Thomsen, f. 1835, 20. Reg., 8. Komp., Underkorp., Tveden, Sindal, Adolf Christensen (Christen Christensen, Ørnhøj), f. 1831, senere i Hørme-sted, Niels Chr. Olesen (Ole Christensen, Fjelsted), f. 1836, senere i Slottved, Christen Christian Olesen (samme), f. 1839, Christian Lars Hagensen, f. i Fjelsted 1833, Villum Jakobsen (Jakob Jakobsen Thrane, Fjelsted), f. 1840, senere i Amerika, Niels Mortensen (Morten Jensen, Vestergaard i Fjelsted), f. 1839.

Efter Krigens Slutning herskede i vide Kredse en bitter Stemning overfor Hæren lige fra General de Meza til den menige Soldat. Følgende lille Træk er ganske talende:

Den senere Købmand i Sindal, Sv. N. Munck blev afmønstret i Nyborg 2. Juledag 1864. Han og mange andre blev sat i Land i Aarhus, og i Halvhelligdagene satte han og flere Kursen mod Nord. Et Stykke Vej Nord for Aarhus blev de indhentet af et Køretøj med et Par kraftige Heste for. Soldaterne glædede sig allerede til en Køretur. Men da de bad Manden, der var ene paa Vognen, om Lov til at køre med, gav han dem tydeligt at forstaa, at Folk, der havde gjort deres Sager saa daarligt, vilde han ikke køre for. Han piskede paa Hestene og forsvandt. Men Munck bad ikke tiere, og der var heller ikke nogen, der bød ham op at age.

SAGN OG TRÆK FRA DET DAGLIGE LIV.

V E N D S Y S S E L.

Weejeboers Laj de rækker
sæ fraa Fywr aa uk te Straj.
Øwwer Rewlen Hawwe brækker,
Skumme sprøjter ej mo Laj.
Uk for Skawi, laantj i Nør,
der er h i e l e Danmarks Dør.

Weejeboers Juor er broge:
Tørv aa Lier aa Saaj aa Mold.
Skowwens Træjr er somster kroge,
men dæj Weej skal nok ta Hold,
nær wi planter maanne flier
øwwer Markens Saaj aa Lier.

Weejeboens Ryg bløw krogen
maanne Gaang aa Røwt aa Sle.
Haj mat oltier hold sæ wogen
for aa klaar sæ we set Ste,
men de djuer tit i Slog
te i ræjti Maj - aa klog.

Weejeboer haar fraa gammel
Tier wat no hoer Hals.
Bløw der Krig di ku sæ sammel,
mæ di fremme ta en Wals.
Fæk di osse somtier Hog,
ga di dem i j e n e Knog.

Weejeboen siel haj treer
noe taangt bag we si Plow,
somtjer er de lidt haj seer,
mæ skul trow, haj djik aa sow.
Men haj kaj blyw wrej aa harmt,
aa hans Hjat de ka blyw warmt.

Weejeboers Laj wi lier
wagt hwar Da, de blæser haat.
Men nær Sol derøwwer skrijer,
Kuen aa Græjs de growwer gaat,
Skowi stoer i jenne grønt,
da wi tøkkes: her er skønt.

Dette lille Digt paa Vendelbomaal om Vendsyssel og Vendelboer er skrevet af Chr. Munck Rømer knap et halvt Aar, før han døde. Det synes at være en passende Indledning til efterfølgende Afsnit med Fortællinger og Sagn, hvoraf flere er fortalt paa Vendelbomaal. (Digtets Melodi er »Jylland mellem tvende Have — — «).

K. R.

En Skawisres.

For maane Oer seen bowe dær i Maj i Mænholtj, dær hjet Niels. Haj war noe i hoer Hals, aa haj war i forskrækkele Slier.

Jet Wintjer tjr haj i Da, de war baar Juer, te Skawi for aa hentj e Læs Fesk te Føen. For intj aa tjr mæ taam Wuen deruk, tu haj non Tøjer Row mæ, haj wil sæl. Haj fæk Fatte-Lawst mæ, saa war e intj saa laangle paa Ressen, aa de kuj somtier wær te Nøt aa vær tow. Lawst forsemt intj noe mæ e, aa saa fæk haj da Føen saa læng.

Ressen te Skawi djik godt nok, der hæntj intj no mærkentj. Rowi blev soltj, aa Niels Mænholtj aa Fatte Lawst laa øwer derop om Nætten. Feskeren war paa Hawwe om Nætten lisom hellens, aa di kam i Laj aen Dawi mæ e stuer Dræt, saa Niels ku sajtj praang sæ te e godt Læs Fesk. A trower intj der bløw drokken sue maanne Drammer te Lejtjyb, men allywal war e laantj øwer Mæja, een di fæk Hæsten for aa ku bedjøj aa paa Hjemressen. Ættermejingi war intj sue laang paa dæj Titj aa Oere, saa di kam nok te aa ta Nætten mæ. De var hellens bløwen intj saa let koltj, for de frøs haat, aa de blæst osse noe.

I Mørkningi liig førri di kam te Høwen heller Gammel Skawi møt di i wuen, der kam nier fraa Hawwe. Maj tjæj di intj noe te, men da haj naaj dem, saae haj: „Wel di hær Faalk te Twæste i Jawten?“ Ja, de war da Menningi. „De wel a roe jer fraa, I ma heller blyw hær; wi for stræng Weer i Næth“.

Niels Mænholtj war intj saa næm aa raak; no hae haj sat sæ i Hwot, de (at) haj wil hjæm, aa haj tentj osse, de haj war kaski lisaa klog paa Weere, som dej naen, saa haj saae: „Nej wi ska hjæm i Jawten“. „Ja, ja, de ma I siel om, men haar I osse no gaat stærk Reb mæ jer“. Næj de hae di intj. Men Niels Mæn-

holtj töt, de Roe war kaski intj saa toble, de ku da intj hænne noe aa ha e Stötj Reb i Won. Aa di tjöbt saa e Rinkel we Tjömaj i Höwen.

Knap ætter war di nier paa Strajen, som di skul fölle di tre-fier Mil, der war te Twæste. Di hae intj tjyr sue læng, een di mærke, a dej fremme kaski nok hae waht dej klogest. Wejen war i Norwest heller Nør, aa dej hae rest sæ intj saa let, de war hotte we aa blyw Storm, aa saa bedjyntj e osse aa knytj mæ no Snej. Ja da de blöw længer hen epaa, war e liig we aa wær Ræjfog. Strajen war osse sej aa tjyr a, no Wejen war epaa, Hywlen skor i, saa de war haat for Øgen. De blöw jo længer jo nier mørk. Men der war intj noe aa stel op — aantj æn aa blyw we liig uk. Huus heller Folk er der iin aa paa dej Kaantj. Te sihst war e saa mørkt aa saa tykt i Luften, saa mæ intj ku sitj noteng forwed Hesten. Saa ga e mæ jet e Dump i Won — aa straks ætter jet te, saa di ku forsto, di war we jej aa di Bæhk, der løber i Hawwe hær. Noe ætter kam di øwwer jej te. Da bedjontj Niels aa Lawst aa snak om, hwodant de ku go mæ aa kom øwwer Flo Bæk. De war dej trij aa sihst, mæn de war osse dæj stöt.

Di tjyr, aa di tjyr, di ku intj forsto, hwor laantj der war te dæj Bæk. Di west intj, hwa Klaakken ku wær. Ændelig ga de e Støe, aa Forhywlen sak dybt nier. „De er Flo Bæk“, robt di bue tow. Aa Niels Mænholtj stywnt Tæmen aa brugt Peski, di skul djan op ijen. Øggen trak osse godt te — -- mæn da Hywlen djik imo Brinki we dej naen Sij, sprang ol fier Skawler. „De war en Held, wi fæk no Reb mæ os“, saae Niels Mænholtj. Haj sprang aa Won, aa Lawst kam osse nier. Aa di mat saa te aa law nytj Skawler aa sæt dem i i Stee for di, der war stöt. Bagætter

skrabt di mæ Hæjen Saantj wæk fraa Hywlen — aantj Reskab hae di intj. Saa fæk Øggen Low aa ta we ijen -- om di ku ta Won. Aa de djik — di kam op. — No ku di tjr ijen. Men dærfør war djer Døw intj te Æj.

Di west, de fraa Flo Bæk war der intj saa grow laantj te de Ste, hwor mæ skul op idjemmel Kletti for aa kom te Twæste (de war dej Gaang længer øster end de er no). Men di ku ejsitj, de di umovle ku fej de Ste i de Mørk. Di war osse baang for aa blyw we aa tjr, mæ ku oller wæe, hwohen Ugerby Oe djik i Hawwe dej Næt, de ku godt wær laantj øster a Strajen — aa dæj mat di intj kom i, hwodant de helles djik. Di tjr e Støk te, saa tur di intj mier. Niels tu Hold, aa de holtj Ro e Ywblek. Der war intj aantj for — di mat skilles: Niels Mænholtj mat blyw aa prøw aa hold Lyw i Hæsten aa sæ siel, — aa Fatte-Lawst skuld go op i Kletti aa bjerre sæ, som haj kuj, aa saa sitj, om haj ku træf paa Folk.

Men føst tu di di to gue nytj Wæmmels Dækner, di siel hae hat om Bjen, aa laae dem paa Øggen, aa di fæk endda Mon te aa stap dem ej aajer Tøwwen aa faa spæntj ijen, saa de intj ku blæs aa. Saa fæk di Hæsten fraa, Niels tu Tæmen aa bedjont aa tjr runtj om Won. Lawst forswaj straks i Tykningi, aa da tentj Niels: „Mon a sier dæ tier, sølle Lawst“.

Saa djik Niels aa hans Hæst runtj aa runtj om Won — for intj aa go wiltj aa for aa hold e bette Kon Warm i Kroppi, — de sprøjte fraa Hawwe, aa de frøs, saa det knagt.

Lawst krawlt omkreng aap i Hawbakki. men haj kuj intj sitj Lyjs noster. Der war intj Spor aa Meesker, aa haj west intj, hwa Sij haj skul wæj sæ te. Hej mat wentj te Daw. Haj faj en Smol Læ bag we i Klet, aa dær bore haj sæ nier i en Snedryw.

De bløw en laang Næht for Niels Mænholtj. Haj töt, dæj fæk oller Æj. Men allywal — te sist bedjønt e aa lyssen, der war kommen mier Snej. Lawst kam uk aa Drywwen aa ljet wier ætter Folk, aa noe ætter war haj osse saa heldi, de haj fæk Yw paa e Huks. Faalken dær bløw mø foraaajere øwwer aa faa fremme fraa dæj Kaantj. Men Lawst sköntj sæ aa sæj dæm Beskie: di mat we jenster sitj aa kom nier te Strajen aa bjerre Niels Mænholtj, om haj lelles war løwwi ino, — haj war siel saa træt, de haj intj ku rej aa wis Wej, men di ku nok følle hans Traaer i Snejen.

Faalken fæk trabelt, aa de war intj sue laantj hæn aapaa Dawwi, een baade Niels Mænholtj aa hans Hæst war i Huks. Niels aa Lawst kam i Sæng, en kold Sæng war nok dej bæst, saa forfrøst som di war. Di faltj straks i Søwn aa sow tow Daw aa tow Nætter hotte uk aa en Træk.

Da war der saa bløwen Opholdsweer, aa no ku di tenk paa aa kom hjem. Først mat de nier te Strajen ijen ætter Won, aa de war træls aa kom op idjemma Kletti. Di war saa ej i Twæste Krowwer, for a Hæsten ku faa en Djøw heller tow. Aa saa kam de ændelig aa Ste a Søndaal te. No ku de læ sæ djør, for Snekaasteren war we aa wær fare mæ aa kaast i Snej paa Wejen.

Hjem i Mænholtj hae di jo wat noe urowle, mæn de tentj allywal, de Niels aa Lawst intj war kommen fraa Skawi, førri de sat aapaa mæ de lie Weer, men di bløw endda glaae, da Won kam ej i Gorri.

Siel om osse Niels Mænholtj intj war mø æmskintj, saa war e no te Søn, de haj hae hat en stræng Nættes Tij. „A haar oller sit Faar saa ymyg“, saae hans Sæn seen¹⁾.

1) Peder Nielsen til Chr. Rømer, Østergaard.

Hons haj hae dōwwe, forstu di nok føst e bette Kon aa, da di kam te aa sitj aapaa di Dækkener, haj hae laa paa Røgi aa Øggen. Di war dej jen Næth blōwen peske i Støtjer. Der war intj aantj tebag end no Traller, der sa fast ej aajer Maankpueren.

Brøllupskommæs.

Der war Brøllup i Ønholtj (ja de er snaat hujer Oer seen). De war Christens Dætter, dæ skul djywtes mæ i Entmaj. Der war jo Forrijere mæ te Tjerk, aa imæll dæm war osse Skovrijer Jespersen fraa Bageswuen aa Soren Wæstergaard heller Soren Thirup, som di osse kaltj ham, fraa Fielstæ. Jespersen war kommen te Ejnen for stakke seen, aa haj will godt wijs sæ en Smol for di hær dawle Meesker.

Da Brøllupsfaalken tjyr hjæm fraa Tjerk, skul Forrijeren jo rij aa Kap, aa Jespersen kam føst te Ønholtj. De war haj intj saa lidt stuer aa, aa haj djur sæ te o e, mens di holtj aa skul ha Drammen te „Wal-kommen fraa Tjerk“, ollermjest øwwer for Soren Thirup. Soren war i halgammel Maj, men i hans ung Daw hae haj wat i Tjennesten i syw Oer som Kyrasier.

Haj blōw te siist e bette Kon uj øwwer de hær Drilleritj. Liig paa jej Gaang wæntj haj Øgge aa sat uk aa Gorri. Oll de ajer kam snaat bagætter, for ue paa Marken bedjont Soren aa rij en Woltj. Haj re runtj aa runtj i Plønningi, aa da haj hae faat ræjti Faart aapaa, tu haj Hatti aa, bukke sæ nier te ejer Sij aa sat dej paa Juoren. I næst Omgaang tu haj dæj lisaa-dant op ijen. Straks ætter sagtent haj Faarten, re hæn te Jespersen aa saae: „Ka Di djør mæ de ætter, wel a kal Dæm mi Øwwermaj, men helles wel a nok rænnes for dej bæst“,

Skowrijeri stu lisaa sløt, haj ku intj sej jet eneste Oer.

(Efter Lærer L. V. Romer).

Kræmmerens Træ.

„Hvad der er skjult i Sne, kommer op i Tø“, siger et gammelt Ordsprog. Fra gammel Tid har Mennesker her til Lands erfaret, at Misgerninger ikke kunde skjules i Længden. Der har været en stærk Tro paa, at den skyldige vilde faa sin Dom. Et Udslag af denne Tankegang er det Sagn, der knytter sig til „Kræmmerens Træ“

Kræmmerdalen.

i Slottved Skov. Træet staar der ikke mere, for en Snes Aar siden er det bleven fældet. Det var et stort Bøgetræ, der stod lige ved den ældgamle Vej, der førte fra Sindal til Astrup, ved den vestlige Ende af de gamle Hulveje, der endnu kan ses. Tæt ved er en dyb Dal, der kaldes Kræmmerdalen. Herinde i den tætte, mørke

Skov, fortæller Sagnet, blev en omvandrende Kræmmer for mange Aar siden overfaldet og slaet ihjel: Det var henad Aften; det var omtrent mørkt, og Kræmmeren skyndte sig for at komme ud paa fri Mark igen. Da blev han pludselig overfaldet og slaet til Jorden. Kræmmeren sank sammen under et Træ ved Vejkanten, og Røveren tog øjeblikkelig hans Tværsæk og hans Penge. Kræmmeren bad for sit Liv, og han sagde, at Røveren skulde betænke, hvad han gjorde. Men denne svarede, at der var ingen, som kunde fortælle om hans Gerning.

Idet Røveren nu vilde gøre det af med Kræmmeren, fløj der en Flok Krager hen over Trætoppene, og Kræmmeren raabte: „Fuglene skal være mine Vidner“.

Snart efter var han død, og Røveren begravede ham under et Træ.

En Tid efter savnede man Kræmmeren, og der gik Rygter om, at han vist var bleven slaet ihjel; men man fik det ikke opklaret.

Mange Aar efter, da Folkene paa Herregaarden Bøgsted en Aften kom ud fra Folkestuen efter Nådver, fløj en Flok Krager hen over Gaarden. I det samme siger en ældre Mand hen for sig: „Der fløj Kræmmerens Vidner“.¹⁾ „Hvad mener du med det“, sagde de andre. „Aa, ikke noget“, svarede Manden. Men Folkene havde faaet Mistanke, og det førte til, at Manden kom i Forhør og maatte bekende, at det var ham, som havde dræbt Kræmmeren.

Naar vejfarende Folk senere kom forbi den dybe Dal, tog de en lille Gren op og lagde den hen paa Kræmmerens Grav under Træet.

---

1) L. V. Rømer fortæller: at dette skete, da Folk kom ud af Sindal Kirke.

1) Skræder Niels Christensen: at det skete under Høstarbejdet paa Gaarden Slottved.

Fra den Tid Overtroen var stærk blandt Folk, fortælles følgende Sagn fra Baggessvogn: Gaarden ejedes den Gang af en Frue. Fruen havde fremmede, som var med hende i Marken. De stod paa en Høj Sydøst for Gaarden, og de saa paa syv Plove, der drev og pløjede paa Aasens Mark, som den Del af Ejendommen endnu kaldes. — Med et holdt de seks Plove stille. De fremmede undredes, men forstod, at Fruen lønlig havde en Finger med i Spillet. Da hun vedkendte sig dette, blev der snart spurgt, hvorfor ikke den syvende Plov holdt stille. „Der er en Pind af Røn i Ploven, og derfor har jeg ingen Magt over den“, svarede Fruen.

Da Malenes Morfader, Jørgen Skytte, var et ungt Menneske, boede der tre gamle Koner sammen i et Hus. Den ene kom en Aften hjem, efter at hun havde forrettet Tjeneste hos Fru Gleerup paa Baggessvogn. Hun var gennemblødt og lagde derfor sine Klæder til Tørring paa Grydeovnen. Om Natten gik der Bræk paa Ovnen, og der kom Ild i Klæderne. Næste Morgen fandt man Kvinderne kvalt af Røg. De blev begravet, og den ene af dem, Dorte Sandhøj, gik igen. En Dag kom en gammel Mand hen til Jørgen Skytte og sagde til ham: „Dersom jeg vidste, at det var sandt, at Dorte S. gik igen, da kunde jeg have Lyst til at standse hende“. Jørgen svarede at han syntes, det var bedre, om man kunde bringe hende til Ro. „Jo, det skulde du nok være Mand for, din Grønsolling“, sagde Manden.

Da Solen var gaaet ned, satte den gamle Mand en Greb midt i Stien, ad hvilken han vidste, Dorte skulde komme; hun maatte da vige for Jernet.

Næste Aften stillede Jørgen Skytte sig ved Greben, og da han saa Dorte, sagde han: „Jeg frygter Herren“,

„Ja, det gør jeg ogsaa“, sagde hun. „Hvorfor gaar du da saaledes?“ Hun forklarede ham nu, at hun søgte en Toskilling. Han lovede, at han skulde finde den. Da bad hun ham om at give den til hendes Datter, som tjente paa Baggervogn. Skillingen fandt han indsvøbt i en Klud under en Stolpe.

Siden hørte man ikke, at Dorte Sandhøj gik igen.¹⁾

Fra Treaarskrigen. Peder Stenderup²⁾ fortæller:

I jet aa di Oer a war mæ i Krigen ha'e wi jeje Gaang wat u i flier Daw aa intj wat oe Klæen.

Te sist kam wi jeje Ettermeje te e Par javn stuer Goer, der laa lig we Sijen aa hinaan u paa Marken. Dær fæk wi Low aa se aa te hæn a Awten. Wi ku gaat nok intj ræjti forsto'e, faar wi west a Tyskeren' wes war i Nærhjen, men baade Øgen' aa Kaalen' war træet. Hæsten' bløw bojen ej i Laaen, aa Kaalen laa sæ we Sijen aa i Halmt.

A ha faat mej Hæst stelt an lig ejen for Laaedøn, aa a wil aasse te aa leg mæ; men saa kam a te aa tenk aapaa, de a hae en ræn Skjowt mæ mæ. Aa a hae paa Faanemmelsen, de a war intj længer jenne i dej gammel. Dej krængt a saa aa mæ, aa fæk dej naen aapaa. — A hae faat men Pakkenelliker snør sammel ijen aa skul lig hen aa leg mæ, da a kam te aa tjik uk aa Døn.

Dær kam Tyskeren' ej i Gorri.

¹⁾ E. T. Christensen: Danske Sagn. V N. 973.

²⁾ Per Stenderup var Soldat 5 Aar i Træk (1846—1850). Allerede før han blev Soldat, havde han tjent paa Baggervogn, og efter Treaarskrigen var han i nogle Aar Avlskarl paa Herregaarden (i Nyholms Tid). Fra den Tid er der en Fortælling om, hvorledes han kunde sætte sig i Respekt hos sine Medtjenere. (Se S. 257).

A robt jo aa di ajer, tu Saaeltøwe aa smed op paa Røgi aa Øgge, støt Grimskawte aa kam uk i en Hast. Tow aa di ajer fæk Maan te aa kom bagætter. Men u i Gorri war dær fulltj aa Tyskere we bue Sier, saa dær war intj aantj Ro end aa sæt Hæsten i Spreng uk øwer Møngi. Dær war lowle blødt, aa a sa intj sekkert, for a ha jo intj faat Saaeldjuren spæntj i Faarten. A fæk mæ saa lætent saa mø, de a ku skup Saael fraa mæ, aa wi trej slap saa uk a Gorri. Men knap ætter kam dær no aantj i Wej, de war e stur Dej mæ no høw Ris uen aapaa. Wi mat prøw aa kom øwer, saa wi sat Fart aapaa.

A aa Dragon Sulsted kam gaat fraa Sprengt, men dej trij Hæst hae faat faa wagt Forspreng, saa dæj bløw sej i Risen, aa Kaali bløw ramt aa Tyskerens Kuler.

Wi ajer tow red saa e Støtj tebag i Læ we de her Dej. Da so a lig mæ jet, de der stu i hvitj opsaalt Hæst u'en Rytter e bette Kon længer hæn.

„De ær bier aa rij mæ Saael en uen“, tentj a, aa fæk Hold i Hæsti, aa saa re a wijer paa dej, men a holtj i Tøwleren' aa mi ijen.

Føst da a kam noe længer hen, saajst a, de de war i betjæj Hæst; de war mi ij Ritmesters.¹⁾

Til gamle Lærer Klittens Ansættelse i Fjelsted, knytter sig følgende Fortælling²⁾:

„Ka do intj faatæl os, hvodant do bløw fast Skolmester i Fielstæ?“

„Jow, de ka a djan. Si, a ha'e læng goen aa wat li'e o'e. A rest jo dej Eksamen. Saa jej Da snakke a

---

1) Optegnet efter L. V. og Chr. Rømers Fortælling d. 7/11 1923, omskrevet paa »Maal« d. 9/11 1924 af C. M. R.

2) Fortalt af Per Favrholt, som havde kendt J. C. Klitten personligt til Chr. Rømer, Østergaard, Sindal.

mæ Tammes i Bejsle, aa haj faatalt mæ, de haj war lig bløwen fast Skolmester.

„Hvodant bor do dæ a mæ de“, saae a. — „Jow, de djik hielt næmt“, saae haj: „A war jej Da nier we Oen aa fesk, aa saa war a saa heldi aa ta e Par swæer stuer Djejer. Da a kam hjæm, trak a i men pæn Klæer, aa saa djik a nier aa forær Prowsten de hær to pæn Fesk. Aa knap etter kam der Brøw om, de no war a sat fast.“

„Da a kam hjæm, tentj a mø paa dej Histori. A duj no intj te aa fesk, men a hette allywal po Roe. De Sommer war der jet a Foen, der ha'e saant e pænt Djemmerlam; de ku wal wær li saa godt som e Par Djejer, tentj a.

Noen Daw ætter djuer a mæ i Staj og trak te Hjørring mæ Lamt. Da a kam ej i Prowstens Goer, djek a hen te Tjykkendøn aa spur, om Prowstinden war hjæm, for a wil djan snak mæ her. Jow, de war hon da. Dej jen aa Pigeren' djek ej i Stowen, aa straks ætter kam Prowstinden uk te mæ. Hon hjelst: „God Dag, min gode Mand, hvad vil De.“ „A wil djan sej wæ saa gue, her war e Lam te Prowstinden.“ „Hvad for noget, jeg har jo ikke købt noget Lam,“ saae Prowstinden, hon kuj intj forsto de her. „Nej, de war heller intj Menningi, a Prowstinden skal tjyb e, men a tentj, a Prowstinden nok wil ha' e, de stoer bojen u i Gorri.“ Saa kam hon uk aa so paa Lamt. „Ja, det er jo et dejligt Lam,“ saae hon, „ hvor meget skal De have for det.“ „A skal intj ha noe, hvis bare Prowstinden intj wil forsmø' e.“ Hon tjikke saa wes paa mæ. „Skal De ingenting have,“ saae hon saa, „hvem er De?“ „De er mæ, der holler Skuel nier i Fielstæ, a hjeir Jens Chrestjan Klitten.“ Saa kam hon hielt hen te mæ aa saae: „Vilde De ikke tale med min Mand?“ „Nej, de ka wær de sam, a wil blot fli Prowstinden de hær bette

Lam.“ Ja, men var der da nu ikke noget, De gerne vilde have,“ saae hon saa ijen. „Jow, hwes Prowstinden intj er lie oe, saa wil a grow djan, om Prowstinden wil leg e godt Uer ej faa mæ we Prowsten, saa a ku blyw fast ansat som Skolmester der nier i Fielstæ; de haar a længtes etter i maanne Oer, aa no haar a Kuen aa maanne bette Bøen.“ Saa klappe hon mæ paa met Avsel aa saae: „Ja, ja, min gode Klitten, gaa de nu bare hjem, saa skal jeg nok prøve at tale med min Mand om Sagen.“

Aa de haar hon aasaa djur, for de waar intj saa grow læng, førri dær kam en laang Skrywels, aa i dej stu, a etter dej aa dej Titj, war a fast ansat.“

Som 9 Aars Dreng var Rytter Christian¹⁾ Hyrde hos Jens Svendsen i Bradsholt. Der oplevede han en Eftermiddag en total Solformørkelse. Han havde lige faaet Køerne ned i Engen, da den begyndte; Køerne samlede sig om ham og tudede ligefrem. — Stjernene kom til syne, — men „di war hiel suet.“

---

¹⁾ Meddelt af Niels Christian Andersen.

PRÆSTERNE — KIRKELIGT LIV.

I den katolske Tid havde i Almindelighed hvert Sogn, ogsaa Sindal og Astrup, sin egen Præst (og Præstegaard). Der var dog Undtagelser. Mygdal og Asdal Kirker kaldtes saaledes Kapeller og betjentes af Sognepræsterne i Bjergby og Horne.

Præstegaarden i Astrup blev frataget Embedet af den bjærgsomme Biskop Styge Krumpen, der „magelagde den bort til Seilstrup“. Saa maatte andre tænke paa Præstens Underhold.

Styge Krumpen var den sidste katolske Biskop i Vendsyssel, og han blev snart afsat; men Præsten i Astrup fik ikke sin Præstegaard tilbage. Endnu 1553 boede Hr. Jens, den eneste Præst i Astrup, vi kender Navn paa, i en Gaard, som Fruen paa Bøgsted havde undt ham.

Det er meget faa Sogne, hvorfra man kender Navne paa Præster fra den katolske Tid, og om deres Liv og Færden ved man saa godt som intet. Reformationen udslettede ethvert Spor.

Som Præst i Sindal nævnes dog 1479 Hr. Oluf Lauridsen, nemlig i et Tingsvidne, der afgives 1559, og som gaar ud paa: at „Kirkeholmen i Fielsted Aa er Eng og Grund til Søndal Præstegaard“, at Præstegaarden har sin „Fædrift og lodskiftet Jord til 1 „Pund“ Rug i Barckehiedt og lodskiftet Eng nedenfor“,¹⁾ og at Hr. Oluf Lauridsen havde taget Tingsvidne derom.

Omkring 1515 boede en Anders Fønbovsen²⁾ i Sindal Præstegaard. Det ses af efterfølgende Vidnes-

¹⁾ Aalborg Bispearkiv: J. Sml. S. 390 f.

²⁾ Anders Fynbosen var dog næppe Præst, da han ikke nævnes med gejstlig Titel.

byrd. 1569 vidner Mads Povlsen, Borger paa Skagen, der for 54 Aar siden var hos Anders Fønbovsen i Sindal Præstegaard, og Jep Bjørn Jensen i Routved, der for 50 Aar siden var hos sin Morfader, Anders Fønbovsen, at Endel mellem Bækkene er Præstegaardens Endels Skov.¹⁾

Efter Reformationen var der en Tid faa brugelige Præster. For at bedre Præsternes Kaar blev mange Steder totrè Sogne lagt sammen til et Pastorat under een Præst. Sindal havde saaledes en Tid Præst fælles med Mosbjerg og Hørmested. Men ved den endelige Ordning af disse Sogne bestemte Kongen (i „Klemmebrevet“ 1555), at Sindal og Astrup skulde være eet Pastorat, og at Præsten skulde bo i Sindal Præstegaard. Og saaledes har det været siden.²⁾

Præstens Indtægt var dengang og langt senere næsten udelukkende Naturalier.

1571 havde Præsten — foruden Præstegaarden, paa hvis Mark han kunde saa 10 Td. Rug, 10 Td. Byg og 8 Td. Havre, og i hvis Eng han kunde avle 40 Læs Hø — Tiende og Offer.

I Sindal Sogn var Tienden 10 Td. Rug, 7 Td. Byg, 4 Td. Havre, 9 Lam, 3 Kid og Offeret 6 Mark. Af Astrup: 16 Td. Rug, 8 Td. Byg, 3 (?) Havre, 20 Kid og Lam, Offeret 6 Mark.

De store Tal for Astrup bliver forstaaelige; thi til Vederlag for den manglende Præstegaard, har Præsten fra 1555 faaet Kronens Part af Tienden (d. e. den gamle Bispetiende). 1625 opgives næsten de samme Tal; dog lidt mindre i Astrup; thi dette Sogn, siger Præsten, er meget forarmet. 1690 var Korntienden kun 32 Td., thi en Del af Bønderne var ude af Stand til at saa fuld Sæd.

¹⁾ Aalborg Bispearkiv: J. Sml. 2. II. S. 390 f.

²⁾ Præsteindberetninger.

Samme Aar var der i Præstegaarden 5 Huse: Rollingshus, Herbergshus, et Fæhus og to smaa Lader. Det første var opført efter en Brand 1678 og er i Hovedsagen det, som endnu staar.

Først efter Aar 1900 forlod man Tiendeordningen for at gaa over til Lønning i Penge. Nu er Sindal-Astrup et Embede i 1. Lønningsklasse. — Jordlodden blev fra o. 1850 til 1895 drevet af Forpagtere: Peder Christensen (i 1850'erne), Otzen (i 60'erne), Lehn, senere i Glimsholt (først i 80'erne), Jungersen, senere Ø. Thirup (1886—88) og Chr. Rømer, Østergaard (1888—95).

Omkring den Tid var Pastor Schøtt bleven Præst for Sindal-Astrup, og han drev selv Præstegaardens Jordlod hele sin Tid.

Efter Pastor Schøtts Død 1925 skulde i Følge Loven om Præstegaardes Udstykning største Delen af Jordlodden udstykkes. Gaarden fandtes dog ikke egnet til Udstykning, og Størstedelen af den naturskønne Ejendom bliver ved Præstegaarden, hvorved det ogsaa bliver muligt at bevare de gamle historiske Bygninger.¹⁾ — Præstegaardsjorden drives nu af Menighedsraadet ved Bestyrer.

Fra Tiden efter Reformationen indtil Nutiden kender man Navnene paa alle Præster i Sindal-Astrup. Der har været 20 indtil 1925. Den første af disse:

Oluf Lavridsen Rafn, født i Vedby i Salling i Aaret 1524,²⁾ blev Præst i Sindal og Astrup 1555. Han „kom til Sindal ved St. Mikkels Dag“, og her fik han sit Hjem i fulde 53 Aar. Det er kun lidt, vi nu ved om ham. — Han har som andre Præster drevet sin Gaard med Flid, opdyrket Jord³⁾ og værnet om Præstegaardens

¹⁾ De bliver nu paa Nationalmuseets Foranstaltning fredede.

²⁾ Alle Oplysninger om O. L. Rafn og hans Familie er fra »Kristen Staphensens Aarbog«.

³⁾ Bagg. Arkiv.

rette Tilliggende, som da enkelte vilde drage i Tvivl at „Kirke Holmen i Fielsted Aa“, eller Skoven Sydøst for Præstegaarden o. s. v. ene og alene tilhørte Præstegaarden¹⁾.

Han skulde besvare Spørgsmaal fra Regeringen (saaledes som han har gjort 1571), om hvem der ejede Jord i Sognene m. m.

Han har med Glæde set paa, hvad der blev gjort af Forbedringer og Udsmykning af Kirkerne, ja maaske har han netop tilskyndet de kendte og ukendte Givere af Kirkeklokke, Alterkalk, Prædikestol og Kirkestole.

Og vi tør maaske ogsaa slutte, at han har været ivrig i sit vigtigste Kald, at han var en virkelig Præst og Sjælesørger. Vi maa tænke, at han flittig har læst af den nye danske Bibel for sin Menighed, og at han har lært den at synge de nye danske Salmer (i Hans Thomisøns Salmebog).

Oluf Rafn døde i Sindal d. 4. Decb. 1608, efter at have haft den Sorg at miste de to Sønner, han sagtens har sat sine største Forhaabninger til. Han overlevedes af sin Hustru Kiersten Jensd., der først døde $\frac{8}{4}$ 1620, 91 Aar gl.

Af Oluf Rafns Børn kan man nævne Niels Olufsen Rafn, som var Faderens Kappellan, og Jacob Olufsen i Bradsholt, der holdt Bryllup „her til Faders“ Fastelavn Søndag 1604. En tredie Søn er den Hans Olufsen Rafn, der døde som Kapellan ved St. Bodils Kirke i Aalborg 3. Aug. 1602 (se S. 96).

Maaske er ogsaa Jens Olufsen, Mette Olufsdatter og og muligvis Peder Olufsen i Rugtved Børn af den gamle Præst; de to første var to Gange og den sidste een Gang Faddere ved Barnedaab hos Niels Olufsen.

Niels Olufsen Rafn, der var født $\frac{8}{12}$ 1569, blev sin Faders Medhjælper o. 1594 og beholdt denne Stilling i 14 Aar.

¹⁾ Jydske Saml. 2. II. 390.

Menigheden klagede o. 1597 over ham til Bispen og Kongen, fordi han havde ført et usømmeligt Liv; men da han lovede Forbedring, blev Sagen ordnet i Mindelighed.¹⁾ Hvad der egentlig har været i Vejen, siges der intet om. Men snart efter forstaar man, at han har nydt almindelig Agtelse: Som Faddere til hans fire Børn, Lavrits²⁾, Maren³⁾, Karen og Hans nævnes saavel Fru Anne Krabbe til Baggesvogn, som Fogeder, Skrivere og Bønder samt Nabopræster, især Hr. Erik Pedersen (Horne) af Mosbjerg, som døbte de to Piger og maaske ogsaa Sønnen Hans.

Som før sagt døde Niels Olufsen før sin Fader. Den 20. April 1607 var han til Bryllup hos en Gaardmand, Chresten Jensen i Sindal By og „fik der sin Sygdom“. Hvad han fejlede, er ikke bleven optegnet; men han laa syg i næsten et helt Aar og døde 3. Paaske-dag (29. Marts) 1608 (se S. 97).

Om Hr. Niels er endnu at fortælle, at han har haft nogen historisk Sans. Det maa nemlig være ham, som har hjemført det Haandskrift, som Aalborgpræsten, Kristen Staphensen, engang imellem havde skrevet nogle Linier i om Dagens eller Aarets Hændelser. Niels Olufsen skrev deri mest om sine Børns Fødsel og Daab; da Aarbogen blev i Sindal i 100 Aar, og der stadig var Mænd, som skrev i den, giver den mange Oplysninger om Folk i Sognet.

Ved Niels Olufsens Død sad en stor og ulykkelig Familie tilbage i Sindal Præstegaard; den unge Enke, Ellen Nielsdatter, med sine fire smaa Børn og de to gamle Præstefolk. Oluf Lavridsen var nu en Olding paa 84 Aar, hans Hustru „kun“ 79. —

Erik Christensen. Hvem skulde nu sørge for dem alle, naar den gamle Præst om kortere eller længere

¹⁾ Jydske Tegnelser 5. 34. ²⁾ Døde ugift i Bradsholt. ³⁾ Var 1639 gift med Søren Nielsen Krog i Høj . . . (Horns H. Tgb. 1639 fol. 33b).

Tid døde, og hvem skulde indtil den Tid bestride Embedet?

Spørgsmaalet løstes paa den simple Maade, som er kendt rundt om i Landet, at en ugift Mand blev kaldet til Kapellan med Ret til at blive Sognepræst efter Formandens Død — og samme Mand giftede sig med den unge Enke.

Den unge Præst hed Erik Christensen (Bistrup). Han var født o. 1577 som Søn af Ridefoged til Sejlstrup Len, Christen Eriksen, kaldet Skriver, der boede paa den gamle Bispegaard ved Hjørring, Bistrup. Moderen hed Ellen Mogensdatter.

Erik Christensens Familie kendes. Af 4 Søstre blev Karen gift med Raadmand Chr. Therkelsen i Hjørring, Inger var gift med Pastor Peder Jensen Skive i Albæk-Voer; Ingeborg var gift (1. G.) med Hr. Laust Mikkelsen, Tversted, († 1609) og (2. G.) med Hr. Palle Andersen, samme Sted († 1629); hun døde i Bindslev Præstegaard og blev begravet i Tversted. Mette blev begravet i Hellum Kirke $18/6$ 1642.

Erik Christensen Bistrup blev Sognepræst i Sindal inden Aaret var omme, (han havde i tre Aar været Kapellan hos sin Svoger i Tversted).

Aarbogen fortæller ikke, hvornaar hans Bryllup med Ellen Nielsdatter stod; men den siger, at deres Søn, Niels Eriksen, blev født $19/8$ 1613, og det var maa-ske ikke den førstefødte. En anden Søn, Christen Eriksen, døde $12/11$ 1624, og to Døtre, Anne og Ingeborg, døde 1621 og 1632; en tredje Datter, Ellen, (født $17/6$ 1609?) blev senere Præstekone i Mosbjerg.

1625 blev Erik Christensen Enkemand, idet Ellen Nielsdatter døde 9. Marts. Senere giftede han sig igen. Hans anden Hustru, Anne Pedersdatter, var født ved Tønder 1589.

Aarene gik. De fleste af hans Børn og Slægtninge døde. De gode Tider, der raadede i Landet o. 1600, blev efterhaanden afløst af daarlige. Allerede 1625 klagede Erik Christensen i sin Indberetning over, at Sognene er meget forarmede; men der blev snart større Grund til Klage, efter hvad han skrev i Aarbogen 1627 (se S. 99).

Senere kom der Pest og Uaar og nye Indfald af Fjender. Nogle Lyspunkter har der dog ogsaa været. 1631 holdt han sin Stedsøn, Hans Nielsens, Bryllup med Maren Svendsdatter i Mosbjerggaard. 1637 holdt han Bryllup for sin Kollega (og Søstersøn?) Christen Lauritsen, Præst i Bjergby-Mygdal. Og 1642 havde han den Glæde at vie sin Søn, Niels Eriksen, til Anne Jensdatter, Datter af Jens Pedersen i Aasen i Sindal, hvis Gaard det unge Par nu overtog.

Snart efter har Alderen begyndt at trykke. Han holdt Kapellan. Den første af disse, som kendes ved Navn, er Laurits Lauritsen Kock (fra 1644). Han holdt dog ikke ud at vente paa Hr. Eriks Død.

Derefter skal der have været en Kapellan ved Navn Harald Poulsen, der skal være bleven gift med Formandens Enke,¹⁾ men hvis dermed menes Erik Christensens Enke, Anne Persdatter, maa det være en Misforstaaelse; thi hun vedblev at være Enke.

Da Erik Christensen døde efter at have været Præst i Sindal-Astrup i 47 Aar, var hans Enke 65 Aar gammel, og hun døde mange Aar senere (24. Maj 1682) i Bradsholt som „salig Hr. Erik Christensens Kvinde“.

Erik Christensen døde 19. April 1654 og blev begravet i Sindal Kirke.

Edvard Pedersen Røring, som blev Erik Christensens Eftermand, var født i Aalborg, døbt i Budolfi

¹⁾ Wiberg: Præstehistorie.

Kirke 19. Aug. 1630¹⁾. Han var Søn af en Tysker, Peter Røring, der 1625 blev Købmand i Aalborg, og som blev gift med Anne Dideriksdatter Grubbe fra samme By. Edvard Røring var vist bleven Student i Viborg 1650. Paa samme Tid omtrent, som han kom til Sindal, har han holdt Bryllup med Gertrud Andersdatter, f. o. 1622.

De fik fire Børn: 1. Anders Evertsen R. 1655—1736, der 1702 boede i Dal i Tolne. 2. Ulrik Evertsen R., død 1721, boede 1700 og senere som Fæster i Neder Bistrup ved Hjørring. 3. Sophie gift med Eftermanden. 4. Anne Kirstine Røring boede 1725 i Hjørring og kaldtes „den fornemme Matrone“. De to Sønner efterlod sig ikke Børn. Om Edvard Røring vides ellers intet.

Hans Haandskrift er opbevaret i en lille Indberetning fra 1657, der nu findes i Rigsarkivet²⁾. Han stavede sit Navn „Effuert Røring“. Han døde i Sindal i September 1672³⁾. Hans Enke overlevede ham i mange Aar; hun har vel nok i lang Tid haft Opholdet i sit gamle Hjem hos Datteren og Svigersønnen. Sidst boede hun hos Sønnen Ulrik, og hun blev begravet i Hjørring St. Olai Kirke, d. 8. Juli 1718, 96 Aar gammel.

Palle Hansen Mosbjerg. Straks efter Rørings Død var Hr. Palle i København og indgav til Kongl. Majestæt sin Ansøgning om Embedet⁴⁾, „da den forrige Præst Effvert Røring i gaar otte Dage“ er død. Ansøgningen var dateret København 22/9. Den blev bevilget

1) C. Klitgaard i Personahist. Tidsskrift 7. Række 6. Bind 1921, S. 153.

2) Rigsarkivet: Designation paa Gaarde og Bol, indsendt fra Sognekaldene i Vendelbo Stift 1657.

3) Jydske Register 1672 Nr. 165 Bilag.

4) Nu i Rigsarkivet.

af Kongen ^{27/9} 1672, „saafremt han helles efter foregaaende examen til Prædikeembedet dygtig befindes“¹⁾.

Palle Hansen har vel begivet sig paa Hjemrejsen sagtens med første Skibsløjlighed; men i de Tider kunde en Rejse fra København til Vendsyssel være lang og stræng; det kom Hr. Palle til at erfare.

Noget har der været i Vejen, for Tiden gik, og der kom ingen Præst til Sindal-Åstrup. Rygtet gik, at han var omkommen paa Vejen.

En ny Ansøger var straks paa Færde, og ^{28/12} 1672 satte Frederik III sit Navn under et Kaldsbrev til Urban Pedersen²⁾ i „afgangne Palle Hansens Sted“.

Men „den, der lyves Død, lever længe“. Palle Hansen naaede endelig til Aalborg for at aflægge sin Eksamen for Bispen, og selv om denne ikke gik særlig glimrende, saa var han dog nu Sognepræst, aflagde sin Embedsed og blev ordineret ^{15/1} 1673³⁾. Hr. Urbans Kaldsbrev maatte derfor indlemmes i Samlingen af „henlagte Sager“⁴⁾. Palle Hansen havde studeret privat (sagtens hjemme); han blev Student 1764, Cand. 1766. Nu maatte han love at læse flittigt i Bibelen og at lade Biskoppen skønne om hans Fremgang. Palle Hansen kom til sin Hjemstavn i mere end een Forstand, idet han var født 1. S. i Adv. 1645 i Mosbjerg Præstegaard, som Søn af Hans Eriksen Horne⁵⁾ (og Sønnesøn af Erik Pedersen Horne⁶⁾ — se Niels Rafn) og Ellen Eriksdatter. Han blev altsaa en af sin Morfaders Efterfølgere og kom til at bo i sin Moders Hjem.

1) Jydske Register 1672 Nr. 165.

2) Jydske Register 1672 Nr. 179.

3) Edsprotokol 1673—1771 S. 9 (Landsarkivet i Viborg).

4) Nu i Rigsarkivet.

5) Præst i Mosbjerg—Hørmested 1635—1689.

6) Præst i Mosbjerg—Hørmested 1602—1635.

Palle Hansen giftede sig $\frac{1}{11}$ 1675 med sin Formands Datter, den unge Sophie Røring.

Man faar det Indtryk, at Palle Hansen har været en Mand, der ikke havde let ved at bøje sig for andre og ikke havde let ved at lempe sig frem.

Med Jomfruerne Kruse paa Baggesvogn stod han ikke paa den bedste Fod.

Jomfruerne havde kort før Rørings Død faaet kgl. Majst.s Tilladelse til at søge Bindslev Kirke („løse Sognebaand“) (se S. 208).

Nu plejede Præsten i Sindal hvert Aar at faa 3 Td. Rug og 3 Td. Byg fra Baggesvogn (2 Td. af hver Slags fra Bøgsted). Palle Hansen fik ogsaa dette 1673, men i 1690 siger han, at han ikke har faaet noget senere¹⁾. Hvad Jomfruerne har haft at sige hertil, vides ikke.

Under Striden om Sparrevogn Skov (se S. 211) fik Jomfruerne Brug for Hr. Palle, men denne var ikke til Sinds at efterkomme deres Befaling straks. For at faa opklaret, hvem der var Gerningsmand til et ondartet Skovtyveri, vilde Jomfruerne have Præsten til fra Prædikestolen at (udtale) „bandsætte“ den ukendte.

Præsten nægtede imidlertid at gøre dette paa egen Haand — han maatte have Bispens Ord for det,

I Aaret 1677 fik han Strid med Bønderne i Sindal By, idet disse dette Aar indtog et stort Stykke Fællid til Dyrkning uden at give Præsten noget deraf, og derved mistede han en Del af Græsgangen der. Samme Aar maatte han svare i „Krigstyr“ 18 Rdl. og i Skat af „Ildsteder og Queg“ 8 Rdl., alt paa Grund af Kringen (se S. 336).

Aaret efter d. 8. Novb. havde han det store Uheld, at Præstegaardens „Rollings Huus“ brændte, og det kostede ikke lidt at faa det bygget op igen.

¹⁾ Præsteindberetning. Udg. af Wulff.

Der var altsaa ikke saa lidt, der gik Palle Hansen imod, og der var mere endnu. Stormvinden kom ned fra de høje Bakker og gjorde Fortræd paa hans „smaa“ Huse, Pensionen (16 Td. Korn) til Enken er for tung, Bønderne er forarmede, saa de ikke alle kan give fuld Tiende (han har i tre Aar faaet o. 32 Td., mens Embedet i bedre Tider gav 42).

Han maa købe mange Læs Hø til sine Kreaturer; thi Engen er overgroet med Mos, og det koster saa meget at holde Indhegningen i Stand om Gaardens Marker.

Dog ikke altid havde han Grund til at klage. Den 3. Decb. 1679 takkede han og alle de, der var kommen i Kirke, for Freden, som var sluttet efter den skaanske Krig.

Tankerne kunde vel ogsaa komme til at dreje sig om jordisk Lykkes Ubestandighed. Havde han ikke i København set og hørt saa meget om den mægtige Griffenfeld! Hvad var han nu?

Med sine Søskenbørn i Aasen har han vel haft en Del Samkvem, men muligvis mest med Jens Nielsen, der, skønt han nu var Bonde, dog havde studeret i Udlandet.

Palle Hansen døde $20/4$ 1702. Hans Enke flyttede til Hjørring, hvor hun levede i meget trange Kaar. De fem Børn, Evert, Hans, Anne, Ellen og Niels, tog Navnet Sindalin.

Bertel Frandsen Brun. Med denne nye Præst fik Folk her paa Egnen et tydeligt Tegn paa, at der til Danmark var knyttet et andet Land, hvis Børn ogsaa var Børn i vort eget. Bertel Frandsen Brun var nemlig født $23/2$ 1668¹⁾ i Norge, hvor hans Fader, Frands B.,

¹⁾ Liber daticus.

var Præst i Ringebo Præstegaard i Gudbrandsdalen. Moderen hed Birgitte Bertelsdatter. Han var bleven Student i Kristiania 1690 og Kandidat fra Københavns Universitet 1694 (non).

Her saa man ogsaa for første Gang, at en Privatmand kunde udse en Præst til Sindal-Astrup og give ham Kaldsbrev paa Embedet. Efter at Friherre Jens Juel i 1670erne havde købt „jus patronatus“ (Kaldsret), og denne Ret nu var gaaet i Arv til Datteren Sophie Catrine, der var gift med Etatsraad Fr. Wind til Baggessvogn, kunde denne nu bruge sin Rettighed. Derefter indsendte Brun sin Ansøgning om Stadfæstelse paa sit Kaldsbrev, og den fik han $\frac{2}{6}$ 1702. Et Par Maaneder efter (16. Aug.) blev han ordineret og d. 27. Aug. 1702 indsat i sit Embede af Provst Poul Kyng fra Skagen.

Fra samme Dag begyndte han at føre en Kirkebog, saa fra den Tid har man Efterretning om fødte, døde og ægteviede o. s. v. i disse Sogne. Pastor Brun skrev en smuk og tydelig Haand.

Brun var gift med Margrethe Hedeveg Jensdatter Hagedorn, (f. 1676). I Sindal fødtes de fire Børn: Frederik f. $\frac{9}{7}$ 1703 og d. $\frac{12}{10}$ s. A., Sophie Catrine f. $\frac{10}{2}$ 1705, Berthe el. Birgitte f. $\frac{15}{11}$ 1706 og Anne Marie f. $\frac{25}{3}$ 1709.

Brun havde meget Samkven med Sognets og Omegnens Folk, Præstefruen og senere Jomfruerne var ofte Faddere.

I Præstegaarden blev Stuer og Kamre efterhaanden fyldt med værdifuldt Bohave, mindst 4 Kakkelovne, 1 Perpendikel-Værk, forgyldte Spejle, indlagte Møbler, Sølvtøj, Tintøj og Kobbertøj i Mængde, Dækketøj og Sengetøj¹⁾.

1) Gejstlig Skifteprotokol f. Horns Herred 1716—73.

Det har været saa fint og velindrettet et Hjem, at det ikke stod tilbage for Herregaardene i Pastoratet, og Pastor Bruns kom da ogsaa sammen med Herskaberne paa Baggesvogn og Bøgsted.

Da W. A. Unger i 1723 døde, var det Brun, der skrev hans Gravskrift i højstemte Strofer (se S. 80).

Fra Bruns Haand stammer ogsaa Beskrivelsen af Sindal Sogn, først og fremmest af Kirken med dens Grave og Ligsten (se S. 78f.)¹⁾. Ikke mindst Interesse har det at se, at Præsten har haft Øjet aabent for Naturen og dens Skønhed, som den viste sig her. Man ser, han har lagt Mærke til Niels Hellevads Forklaring af Navnet Sindal (se S. 7).

14. Oktober 1732 havde Brun den Sorg at miste sin Hustru. Han blev dog ikke ene, thi de tre Døtre var hjemme. To tre Aar senere blev den ældste, Sophie Catrine, gift med Jens Winther.

Som Præst skulde Brun ikke blot prædike, hvilket han gjorde „ustraffeligt“, som Biskoppen siger, men ogsaa paa anden Vis lede sin Menighed frem ad de gode Veje. Et Middel hertil havde den lutherske Kirke taget i Arv fra den katolske, Kirketugt, og dette Middel brugte Provst Brun fra første Færd.

En Form for Kirketugt var, at Forældrene til de Børn, som blev født udenfor Ægeskab, maatte staa frem paa Kirkegulvet under Gudstjenesten og paahøre en Straffe- og Formaningstale, før de — efter at have bekendt deres Synd og Anger — igen fik Adgang til Menighedens Fællesskab ved Nadveren.

En saadan Straf har været virkningsfuld, ser det ud til, — i det mindste behøvede Pastor Brun ikke mange Straffetaler af denne Art i de senere Aar, hvad saa

¹⁾ Beretningen blev trykt 1920 i Vends. Aarb.

Grunden har været. I de første 20 Aar (1702—1721) fødtes i Sindal Sogn 201 Børn, hvoraf de 30 var født uden for Ægteskab (15 $\frac{0}{0}$), i de næste 20 Aar (1722—41) var Tallene 200 og 14 (7 $\frac{0}{0}$).¹⁾

Ovennævnte Kirketugt brugtes ogsaa overfor de Mænd, der gjorde Forsøg paa Voldtægt, de Forældre, der ved Uforsigtighed voldte deres Smaabørns Død, samt de, som forsømte at gaa i Kirke.

Helt fri for disse mindre behagelige Hverv var Brun i Aarene 1722, 1730, 1731, 1733, 1737 og 1742.

I Aaret 1731 var Brun bleven Provst. Dette gav mere Arbejde, maaske ogsaa nogen Glæde, men tillige bidrog det sikkert til at gøre hans økonomiske Forhold daarligere. Som Provst var han ikke alene Skifteforvalter for den gejstlige Jurisdiktion i Herredet (omfattende Præster og Degne) men det ser ud til, at han i en hel Del Tilfælde ogsaa var Forvalter af de umyndiges Midler. I de udpræget daarlige Tider for Landbruget, havde han sagtens — som alle Landmænd — Underskud, men alligevel maatte han betale høje Skatter. Derfor er det forstaaeligt, at hans Gæld voksede til det tredobbelte i de 10 Aar fra 1732 til 1742.

Da Provst Bruns Hustru var død 1732, blev Boet gjort op.

Den 13. November 1732 blev Registreringen og Vurderingen foretaget. Til Stede var foruden den gejstlige Skifteret to Gaardmænd fra Sindal, Peder Jakobsen i Stokholm og Lars Ibsen i Ulstedbo, der skulde være Vurderingsmænd.

Man begyndte med Varerne, d. v. s. Metalvarer: Penge, Smykker, Skeer, Fade, Tallerkener og andet Bord-

¹⁾ Ved Betragtningen af disse Tal maa man ikke glemme, at Militens Officerer og Menige forøgede de »uægte« Børns Tal.

redskab, Køkkentøj, Træsagerne i Bryggers og paa Loft og Værktøj. Derefter vurderedes Møbler og andet Indbo samt Besætningen m. m.

Et langt, indholdsrigt Register, som dengang blev optegnet, da der blev gjort Skifte mellem Provst Brun og hans tre Døtre, viser, hvad der fandtes i en Præstegaard hos en velstillet Præst for o. 200 Aar siden.

Hele Boet „bedrager“ (i Følge Vurderingen) 1199 Rigsdaler, 4 Mark og 10 Skilling.

„Boens Besværing“ (Gæld) var følgende: Mad^m Maren Rasmusdatter, Arvepart, i Hiøring 80 Rdl., m. 4. Aars Rente 16 Rdl., Mad^{selle} Maren Iversdatter, fædrende og mødrende Arv, 140 Rdl., Fru Møsting paa Wormholt 50 Rdl., med et Aars Rente 2 Rdl. 3 Mk., Magister Godsen i Ingstrup 66 Rdl. 4 Mk., Aage Christensen i Sparrevogn 66 Rdl. 4 Mk., Raadmand Tobias Nachou 17 Rdl. 4 Mk. L. Christen Jacobsen i Aalborg 26 Rdl. 3 Mk. 15 Skl., Velædl. Hr. Buge til Bøgsted for Sindal Præstegaard i Pant, 100 Rdl. og a parte indløst min Obligation for Hr. Biskop Thestrup paa 66 Rdl. 4 Mk. Summa 633 Rdl.

Formuen blev 566 Rdl. 4 Mk. 10 Skl. Deraf faar de tre Døtre hver 150 Rdl. og B. Fr. Brun selv 116 Rdl. 4 Mk. 10 Skl.

Ved Provst Bruns Død 1742 var Formuen den samme, men Gælden 1519 Rdl.

Præstedøtrene maatte da se paa, at alle deres kære Ting blev stillet til Auktion og solgt til Spotspris. Og skønt Boet var stort, blev Salgssummen dog kun 1197 Rdl. Altsaa kunde man ikke svare enhver sit, og til Døtrene var der — intet.

Christian Henrik Kjærulf. Provst Brun blev begravet 11. April 1742, og 7. Juni kan Biskop Br. Brorson — samtidig med at han melder Bruns Død — meddele, at Godsejer G. A. Braëm havde kaldet Præ-

sten i Aakirke paa Bornholm, Laurits Hjort, til at være Præst i Sindal og Astrup, og tillige oplyste Biskoppen, at Kaldets visse og uvisse Indtægter kunde sættes til 250 Rdl.¹⁾

Snart efter undskyldte Hjort sig imidlertid formedelst vigtige Aarsager.

Braëm maatte da anden Gang skrive Kaldsbrev, og denne Gang faldt hans Valg paa en af Egnens Præster, Christian Henrik Kjærulf, i Jelstrup. Han var Søn af Tolderen, Niels Povlsen Kjærulf, og født i Hjørring ^{24/10} 1712¹⁾. Chr. Kjærulf blev Student fra Hjørring Latinskole 1730. Han blev Kandidat 1737 (2' Karakter), og 1739 kom han som Præst til Jelstrup og Lyngby. 1740 blev han i Vrejlev gift med Kristine Marie Rasmusdatter Schiøtt fra Rønnovsholm.

Som Præst fik han af Biskoppen det Vidnesbyrd, at han prædikede „opbyggeligt“. Og der var nu kun rosende og gode Ord at sige om Menigheden²⁾. Det samme fremgaar ogsaa af Kirkebogen. Kun i faa Tilfælde har der været Brug for Kirketugten. Den glædelige Fremgang i Sædelighed, som var umiskendelig i Provst Bruns sidste Tid, fortsattes. I de 14 Aar fra 1742--1755 fødtes 180 Børn, men kun 4 uden for Ægteskab (2,2 ⁰/₀).

Kjærulfs fik mange Børn, og til de mange Højtideligheder ved Barnedaab indbød de deres Omgangsvener, Braëms fra Baggesvogn, Ginchelberg fra Linderumgaard, Bugge fra Bøgsted, Vissing fra Odden, Pastor Schandorff fra Ugilt o. fl.

Kjærulfs var indbudt, da Ginchelbergs Datter, Malene, 1744 holdt Bryllup med den unge Præst, Broder

1) Rigsarkivet: Jyske Register 1740—42 (²⁰⁰/₁₇₄₂).

2) Se C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier«. Visitatsindberetninger i Vends. Aarb. 1919, S. 19f.

Brorson,¹⁾ en Brodersøn af H. A. Brorson. De blev viet i Ugilt Kirke af Brudgommens Fader, Biskop Broder Brorson fra Aalborg.²⁾

Et Par særlig gode Venner har Kjærulfs haft i Forpagteren paa Rønnovsholm, Peder Christensen og Hustru, Maren Holm, der var Moster til Pastor Kjærulf. Disse to flyttede paa deres gamle Dage til Sindal og byggede sig et Hus i østre Side af Præstegaarden. Det blev dog ikke mange Aar, de kom til at bo i Præstegaarden. Om dem og deres Grav samt om deres Gave til Præsteembedet fortæller den Marmorplade, der endnu sidder indmuret udvendig i Kirkeskibets nordre Væg (se S. 75).

Der læses: „Dette Marmor er her indsat for at vise „Læseren, hvor man haver nedsat det dødelige af Peder „Christensen, født i Raasted 1688, den 10. November, „var Skriverdreng, Karl og Foged ved Vrejlevkloster 22 „Aar, Forpagter ved Rønnovsholm 22 Aar, byggede et „Hus i østre Side af Sindal Præstegaard 1748, hvor han „døde af Stensmerter 1753 den 23. August. Hans Hustru, „Maren Jacobsdatter Holm, født i Kayholm i Rubjerg „Sogn 1692 den 10. September, var i Ægteskab 27 Aar „uden Børn, beskikkede ved Fundats af 17. Juni 1757 sit „Hus i Præstegaarden til fri Bolig for Præsteenker i „Sindal og døde af Kræft 1757 d. 18. Maj.“

I sine sidste Aar var Pastor Kjærulf syg — af Brystsygdom, siges der 1760.³⁾ Derfor maatte han have Hjælp. Poul Nielsen Fogh, der 1766 blev Sognepræst i Aasted-Skærum, og som 1763 blev gift med Kjærulfs ældste Datter, Hippolytia, var vel nok den første Kapellan. Og den sidste blev den ældste Søn, Niels,

¹⁾ Præst i Hundstrup og Østerild 1743—1755.

²⁾ John. Hansen: Hans Adolf Brorson og hans Brødre, S. 106.

³⁾ Se Vends. Aarb. 1919, S. 18.

der tog Embedseksamen 1769 (non). Niels Kjærulf blev 1778 Præst i Ørre og Hodsager.

Da Kjærulf og senere hans Hustru døde, blev de begravede ved Siden af Peder Christensens. Der var Plads paa ovennævnte Marmorplade til endnu en Indskrift, og der blev da indhugget følgende:

„Præsten Chr. Henrik Kjærulf, født i Hjørring 1712
 „blev Student 1730, Præst i Jelstrup 1739, gift 1740,
 „Præst i Sindal 1742 og døde 1771 den 14. Oktober.
 „Hans Hustru Kristine Marie Rasmusdatter født i Hastrup
 „i Spentrup Sogn 1721, gift 1740, blev Moder til 15
 „Børn, hvoraf 3 ligger hos Forældrene begravede, og
 „døde 1777 d. 20. Juni.
 „Vale Lector! Seqvaris! (Farvel Læser! Du følger efter!)

Kjærulfs Enke døde paa Eget i Skærum.

De mange Børn gik det kummerligt nok; de synes ikke at have haft Greb paa at holde fast paa Penge, (ganske vist havde de fleste af dem heller ikke mange at holde paa); de fleste døde i Fattigdom.

Christen Andreasen Tødsleuf. Skønt det stred mod Forretningsordenen i Kancelliet, brød man her som saa ofte før Regelen, ikke at kalde en Præst til et Embede, før det var ledigt.

Da Kjærulfs Død snart kunde ventes, underskrev Ejerinden af Baggesvogn, Erica Catrine Sommer, (paa den Tid Enke for tredje Gang) ^{25/5} 1771 Kalds- og Expectance-Brev paa Sindal-Astrup Sognekald, til Chr. Andreasen Tødsleuf. Denne var født i Aalborg 1739, Student 1759 og Kandidat 1766 (non).

Tødsleufs Ansøgning¹⁾ til Kongen om Godkendelse (Confirmation) er skrevet (dateret) i Aalborg ^{20/6} 1771. Biskop Br. Brorson skriver, at T. „har været mig vel-

¹⁾ I Rigsarkivet.

bekendt fra hans Skolegang af og er en kristelig og velbegavet Student og til at dele Sandheds Ord rettelig“. Tødsleuf ender sin Ansøgning med følgende Rim:

„Allernaadigst Konge! stiiig højt i Visdom, Magt og „Flor! Lev! og lev her længe, vel i alt blandt Konger „stor! Gud lad ald Lyksalighed som en frugtbar Regn „flyde ned over det Høi-Kongelig Huus til høistvelsignet „Herlighed.“

Den stormægtige Konge, som stadfæstede denne Ansøgning paa „Hirschholm“ d. 27/7 1771, var -- den stakkels Kristian VII. (Kaldsbrevet træder først i Kraft, „naar Kaldet vorder ledigt paa lovlig Maade“).

Tødsleuf kom ikke til at vente længe paa sit Kald. Allerede 13. Decb. s. A. blev han ordineret. Og et Fjerdingaar efter (³¹/₃ 1772) blev han gift; Brylluppet stod paa Baggesvogn, og Bruden var Jomfru Catrine Marie Sommer (Søster til Fruen paa Baggesvogn), f. o. 1740.

I hende fik T. en dygtig Kone. Hun kunde styre sit Hus og hjælpe til at drive Præstegaarden, saa de flere Gange fik Præmie af Landhusholdningsselskabet.

Folk sagde senere om T., at han til Tider var sindsforvirret; og noget har der maaske været om det. Et Avertissement, som han lod indrykke i „Jydske Efterretninger 1782“, kunde nok tyde paa, at han var bleven noget mere underlig, end da han skrev sit Hyldestdigt til Kongen:

»I Sindal Præstegaard hvor der for værende Tid er en god Slags Beesters god Besætning og af Præstegaardens unge Tillæg til Præstegaardens (ællers sjelden indfalden) Stutteries Handel, ere, og staa salgsmæssig og færdig til en god avangemarsch, hvor hen vides ej, for grundfornuftige Bæste-Liebhavere indtil førstkomende Midsommerstid:

a. en blank triangelstjernet, in obtuso vinculo, sort Hoppe, først tilreden og dernæst vel tilkjørt, i 6te Aar -- for Bæste = »ægte« og »rette« Kjændere og »promte« Liebhavere i Betaling efter Tilpaskjøbet med ægte ret Bedømmelsesapplaus meget nyttig i sin ret hurtige beqvemme Kudskecommanderende Reisevejensfortffarths og for dem, som søger (ifølge en fuldstændig Beste-Gou) at tilforhandle sig en rask Forløber i Spand eller ogsaa

- efter Liebhaber = Kjøbmands Behag en smaa = Herres Ridehoppe. Højden er 10 Quart $\div$ $\frac{1}{16}$.
- b. en blankbrun Mærplag med firstjærnet, smaltribet Blæst i 3di Aar, tjenlig ifølge Coulouren til Ride-Hop, da den er allerede efter Alderen anselig lang i Livet og af hurtig og »vis« Fodskifte.
- c. en sortbrun Ramskopd Hingstplag med en hvid venstre Bagfod, allerede springmæssig til alt kjændelig, vis forventede = Hingst-Producter, tjenlig for Liebhavere, som Saadan en maatte behøve efter først nogen »fuldkommen« promte Approbation, til en derefter ægte = capabel brugelig Stutteri = approberede Bondehingst, vel endog ved god Høes- og Hafrefohrings = Korns = Retholdelses Education og Satpasning, ordentlig i eet og alt, til en tilkommendes approberendes Herregaards Hingst.
- NB. NB. NB. Alle ovennævnte til Salg! Publicerede Bæster ere avlede og prducerede af en ren Avlshoppe efter Høgholts = Stand berømmelige Hingst.«

Tødsleuf døde (paa en Rejse) i Fjaltring Præstegaard, hvor den senere Dr. theol. Claus Wilhelm Claudi da var Præst; han blev begravet i Sindal $\frac{12}{8}$ 1783.¹⁾

Hans Enke flyttede efter Naadensaarets Udløb ind i Enkesædet, og Svogeren, M. Gleeurup til Baggessvogn, hjalp hende, saa hun havde baade at bide og brænde.²⁾

Paa Baggessvogn stod ogsaa hendes Bryllup, da hun giftede sig anden Gang $\frac{24}{9}$ 1789 med Provst Chr. Fred. Schnell Bjørn i Tversted. Pastor Lars Holm, som viede dem, siger, at de to var „i Sandhed et velparret Par“, og at de levede lykkeligt sammen i 27 Aar.³⁾

Hun døde paa Overklit ved Hjørring $\frac{22}{5}$ 1832, 92 Aar gl.

Lars Holm var af gammel vendsysselsk Præsteslægt. Hans Faders Farfar, Lars Povlsen Aalborg, var Præst paa Gjør 1656—1684. Dennes Søn, Jakob Lauritsen, tog Navnet Holm (efter Biskoppen i Aalborg), og han var Præst i Saltum-Hune 1685—1717. Han efterlod sig en Søn, Jakob Jakobsen Holm,

¹⁾ Liber daticus.

²⁾ Baggessv. Fæsteprotokol.

³⁾ Lars Holm: Gudelige Taler. 1821.

der 1734—1777 var Præst i Jerslev. Af dennes 10 Børn blev 2 Sønner Præster: Jakob Holm blev Faderens Kapellan og Eftermand († 1805), og Lars Holm kom til Sindal.

Lars Holm blev født i Jerslev $28\frac{2}{3}$ 1753. Han gik i Aalborg Skole, blev Student 1771 og tog Embedseksamen 1776.

Derefter kom han snart til Aalborg som Kateket ved Budolfi Kirke, hvor han 1782 blev Kapellan.

Han blev rost for sin Veltalenhed, og det bidrog til, at han allerede 1781 udgav „Tvende hellige Taler“¹⁾. Den ene var holdt for Biskoppen 1. S. i Fasten over Math. 1, 4.—11, og omhandlede „Christnes retskafne Forhold under deres forskellige Fristelser“, og den anden var er Langfredagsprædiken om „det meget, vi skylder Jesus Christus, fordi han ved sin Død har befriet os fra Dødens Rædsel“.

Allerede denne Overskrift viser, at han ikke var Rationalist, men stod paa den gamle lutherske Kirkes Grund. Talen er saa letfattelig og holdt med saa naturlige Ord, at man forstaar, at han har haft lyttende Tilhørere.

Det var da intet Under, et Justitsraad Mourits Gleerup til Baggessvogn „efter Biskop Studsgaards Recommendation“ d. 22de August 1783 gav Holm Kaldsbrev paa Sindal-Astrup Præstekald, og dette blev d. 3. Decbr. stadfæstet af Kongen.

Lars Holm blev den 26de Juli 1783 gift med Anna Hegelund Ifversen fra Burholt i Ø. Brønderslev, Datter af Kancelliraad Peder Ifversen og Hustru Karen Bast.

I sit Ægteskab med Anna Ifversen havde Holm to Sønner, Jacob, f. 1786 og død 1788, og Peder Ifversen

¹⁾ Trykt i Aalborg hos J. P. Holtzberg.

Holm, f. 1788 og død 3dje Marts 1821 som Sognepræst til Grinderslev, Grønning og Thise i Salling.

Lars Holms Hustru døde 29. August 1804, 43 Aar gl. Aaret efter giftede han sig med Benedicte Poulsen (Datter af Peder Poulsen, Sognepræst i Ingstrup), som var Enke efter Proprietær Gertner til Egebjerg.

Det har snart vist sig, at Holm fyldte sin Plads.

Han maatte være Landmand og overtog den store Præstegaard i ypperlig Drift, som han fortsatte.

Han var Skolens Tilsynsmand, og han var sikkert ivrig for Ungdommens Oplysning, hvortil der først og fremmest krævedes dygtige Lærere. Naar man ser, at tre unge Mænd fra Sindal omkring Aar 1800 drog den lange Vej til København for at uddanne sig til Lærere paa det nyoprettede Blaagaards Seminarium, og tre unge Mænd fra Sindal og Astrup i de samme Aar blev Lærere (uden Eksamen), da kan man vist tillægge Holm en ikke ringe Del af Tilskyndelserne.

I Aaret 1797 blev Holm Provst i Horns Herred og fik saaledes en ny Tilsynsgerning at passe, og 1813 blev han hædret med Titlen Amtsprøvt.

Først og fremmest var Provst Holm dog Præst. Man ser det af hans Bog „Gudelige Taler“, som han udgav 1821. Det er kun en lille Bog, men Indholdet er vægtigt. Fra sin 40-aarige Præstegerning har han samlet disse Taler, tre Prædikener, tre Konfirmationstaler, tre Skriftetaler, tre Brudetaler og tre Taler ved Indsættelse af Præster.

Allerede af Fortalen faar man et Indtryk af ham som en ydmyg Mand, og man mærker det hjertelige Forhold mellem ham og hans Menighed.

„ . . . Indbildskhed var ikke min Arvesynd — det er ikke først i Dag, da jeg indtræder i mit halvfjerdsindstyvende Aar, det er blevet mig begribeligt: Af Guds Naade er jeg det, jeg er — grandt kender jeg, hvor lidet

jeg vejer i Forhold til andre, der har ladet deres gude-
lige Taler se Verdens Lys; ikke heller er det mig ube-
kendt: hvad Forskel der er imellem at høre og læse en
Afhandling — Mandens Hjertesprog lyder bedst paa
hans egen Tunge. — Imidlertid ligger det i Menneskets
Natur, at han gjerne vil meddele sig, gjerne indgyde
Andre sine Tanker og Følelser saa vidt mueligt —
Hvo lugtede Rosens Liflighed og rakte den ikke til sin
Naboe? Hvo beundrede dens Skatteringer og vilde ikke,
at hans Sidemand skulle det samme? Ingen Under derfor,
at den Religion, der er mig selv saa dyrebar, der er
saa opbyggelig, styrkende og vederkvægende for min
Aand, at denne vilde jeg ogsaa gjerne skulle triumphere
i hvert et Bryst indtil Dagenes Ende. Deraf avledes i
Nattens Stilhed denne Beslutning . . . :

At ethvert Hus i Sindahl og Adstrup Sogne, det
mindste med det Største, skal deraf uden Betaling have
et velindbundet Eksempplar, naar jeg ikke længer kan
virke, naar min Tunge er stum . . . . .

Skulde ellers nogen faa Lyst til at læse og eje disse
Taler, og deres Antal skulde blive saa stor, at Mere end Pa-
pir og Tryk kan betales, skal dette Mere være ofret paa
det priisværdige Bibelselskabs Alter — dog at de mest
Trængende i Sindahl og Adstrup Sogne først deraf blive
forsynede med Nye Testamenter eller hele Bibler. —
Vist vil der, efter min Bortgang, gives Mænd, der an-
tager sig denne Sag og opfylder min Hensigt, da min
Søn er gaaet i Forvejen“.

Efter en Bemærkning om de anførte Bibelsteder og
om sin Stil, slutter Forfatteren:

„Mennesket kan lære, medens han lever — og —
nu tænker jeg at leve evig, bliver altsaa en evig Lærling.

Sindahl Præstegaard, den 28de Marts 1821.

Lars Holm.“

Da Provst Holm udgav denne Bog, der altsaa først og fremmest var bestemt for hans Menighed, var han naaet til „Støvets Aar“. — Man ser ogsaa, at han sysler med Tanken om Døden. Han havde jo ogsaa som ung Mand mistet sin første lille Dreng; i hans Manddom døde hans Ungdoms Brud, og i hans Alderdom — kort før han skrev Fortalen — gik hans sidste Søn bort. Der er en egen Mildhed over ham, en dyb Glæde over den Herlighed, han en Gang skal leve med i.

To Aar endnu levede han; og han udgav 1823 endnu en Tale (en Ligtale holdt i Astrup 1784).

Han døde den 16. August 1823. Maaske kan man tænke sig hans Død, saaledes som han selv fortæller om sin Nabo, Provst Bjørn i Tversted-Bindslev-Uggerby, senere i Jerslev, at „han døde saa roelig og glad, som han levede“.

Nu er der gaaet Hundrede Aar, siden den gamle Præst lukkede sine Øjne, og faa er de, som har hørt Provst Holms Navn. Men den, som kunde se dybt i Menneskers Sind, vilde dog maaske endnu spore Frugt af hans Arbejde. Hans Afskedsgave til Hjemmene i sin Menighed, den lille Prædikebog, blev sikkert modtaget med Glæde. Et enkelt Eksempplar, mærket af lang Tids Brug, er dog blevet gemt indtil Nutiden.

Christian Julius Smith blev kaldet til Sindal-Astrup ³¹/₁₂ 1823. Med ham kom for anden Gang en Nordmand til at være Præst her. Han var født i Stavanger den 9. Oktober 1773 som Søn af Stadskaptajn og Købmand Lauritz Smith og Hustru Christine Juliane von Ely (Enke efter Magnus Reutz, resid. Kappelan i Stavanger), der døde to Dage efter Sønnens Fødsel. Efter Faderens Død 1784 kom Christian Julius til Bergen, hvor han blev Student 1793. Embedseksamen fik han Aar 1800, og ²⁹/₅ 1801 blev han kaldet til

det lille Embede paa Hirtsholmene, og samme Aar giftede han sig med Sophie Charlotte Müller, Datter af Justitsraad og Bankkasserer Müller fra København; hun var født $\frac{8}{4}$ 1772, $\frac{5}{2}$ 1808 blev han forflyttet til Sennels i Thy, og 15 Aar efter kom han saa til Sindal.

Efter at have holdt Afskedsprædiken til sin „elskte og kjære Menighed i Sennels“ paa 3. S. i Fasten over Ordene 1. Kor. 2,2: „Thi jeg agtede ikke at vide noget iblandt eder uden Jesus Kristus og ham korsfæstet“ (en Tekst, han selv havde valgt)¹⁾, kom han til Sindal d. 7. April, og Palmesøndag talte han for første Gang til sine nye Menigheder. Samtidig skrev han i en af Embedsbøgerne, „Liber daticus“: „Nu give den gode Gud mig Naade til at bestyre dette Embede til disse Menigheders sande Gavn og Opbyggelse“.

Hvis man vil spørge om, hvordan Smith har været som Præst, kan det vist — udover disse faa i og for sig talende Træk — blive vanskeligt nu at skaffe flere Vidnesbyrd.

Smith var som sin Forgænger og som saa mange andre i den Tid meget optaget af Skolevæsenets Fremgang. Som Formand i Sogdenes Skolekommissioner skulde han holde halvaarlige Eksaminer i Skolerne, men dermed lod han sig ikke nøje. Ni-ti-elleve Gange om Aaret holdt han Møde i Skolekommissionen²⁾, næsten altid i Forbindelse med Besøg i Skolerne, og det er umiskendeligt, at han har glædet sig, naar han i sin Protokol skrev sine rosende Bemærkninger om Børnenes Fremgang.

Ogsaa paa andre Omraader ser vi ham som en virksom og interesseret Mand. Han var saaledes den

¹⁾ Liber daticus.

²⁾ Landsarkivet i Viborg: Skolekom. Protokol f. Sindal-Astrup.

første, der indsendte Oldsager fra Sindal til det nyoprettede Nationalmuseum. Han sendte ogsaa en Tegning af en Indskrift paa Alterbægeret i Mosbjerg Kirke. Denne Interesse fik han iøvrigt belønnet paa en smuk Maade, idet han blev foreslaet og i Mødet d. 31. Jan. 1833 udnævnt til Medlem af Det kongelige nordiske Oldskrift Selskab¹⁾.

Smith var en munter Mand. Han var god til at fortælle. Og han havde altid nok at fortælle. Dette er slet ikke saa underligt. Han havde set flere Egne og kendt flere Mennesker end ret mange i sine Kollegers og sine Sognebørns Kreds.

Som Barn havde han levet i Fiskerbyen Stavanger ved den brede, aabne Fjord, hvor Fjældene laa i blaa Taagedis i det fjerne. Senere havde han gaaet i Skole i Norges travleste By, Bergen, set paa de hundrede Sejlere og de tusinde fremmede Søfolk, der aarlig gæstede Staden, og mærket Trykket af Fløjfjældet, der mørkt og oftest indhyllet af Regnskyer hæver sig højt over Byen.

Studenteraarene levede han saa i det muntre København, ved Øresunds smilende Kyst. — Han havde oplevet Skærtorsdagsslaget, maaske været Øjenvidne dertil. Og derefter havde han som Præst levet paa det danske Skær, Hlirtsholmene, blandt Lodser og Fiskere, og senere blandt Bønderne i det fede Thy.

Naar man har sagt om Smith, at han var „mere kendt for sine Historiers Mangfoldighed end for deres Paalidelighed“,²⁾ kan man altsaa nok forstaa, at det har sin Rigtighed med „Mangfoldigheden“, men det kunde vel tænkes, at Tvivlen om „Paalideligheden“ var ugrun-

¹⁾ Medlemsdiplom ejedes af Chr. Munck Rømer. Hjørring, nu hos Gaardejer Martin Rømer, Ledet, Sindal.

²⁾ Wiberg: Præstehistorie.

det, fordi Fortælleren, som paaapeget, har haft et større Omraade af Stof end Tilhørerens.

Han glemte aldrig sit Fødeland Norge. Han fortalte ikke mindst derom, naar han sad med sine Børn om sig, og det var Timer, de ikke glemte. Hans Dattersønner husker endnu noget af Sæterjentens Lokkesang, den de lærte af deres Moder, den som for snart 150 Aar siden kaldte Buskaben sammen, da Smith som Dreng hørte den oppe paa Sæteren.

Pastor Smith og Hustru havde tre Børn, som blev voksne, og af dem kom de to til at bo i Sindal. Sønnen, Carl Ludvig, ejede Østergaard, og Datteren, Louise, blev gift med Lærer C. B. V. Rømer.

I de sidste Aar havde Smith en Kapellan. Det var Frederik Nielsen, f. $\frac{3}{7}$ 1818 paa Aastrup ved Hjørring. Han kom til Sindal $\frac{1}{5}$ 1845 og tog med Iver fat paa sin Gerning. Senere — 1861 — blev han Præst i Aasted-Skjærum og Provst i Horns Herred.

Pastor Smith døde d. $\frac{14}{10}$ og blev begravet d. $\frac{22}{10}$ 1847; hans Hustru var død $\frac{3}{9}$ 1843.

Niels Nielsen blev kaldet til Sindal-Astrup $\frac{4}{1}$ 1848. Han var født i Aalborg $\frac{23}{9}$ 1808 som Søn af Købmand Josef Nielsen (der senere blev valgt til Medlem af Stænderforsamlingen i Viborg). Han blev Student 1824 og Kandidat 1831 (laud). Allerede 1830 blev han Adjunkt i Aalborg, derefter blev han 1835 Præst i Tolstrup-Stenum og 1842 i Hals. Han var gift med Henriette Jacobine Møller, Datter af Købm. (Agent) Poul M. i Aalborg.

Nielsen kaldes en „elskelig Personlighed“ og en „dygtig, nidkær og samvittighedsfuld Sognepræst“.

Han besøgte tit Skolerne, og Lærerne satte stor Pris paa ham. Han var i det hele almindelig afholdt. Men han slog dog ikke Rod i Sindal som hans Formand.

Hans Hustru var svagelig; han søgte bort, og 1861 blev han forflyttet til Glumsø-Bavelse paa Sjælland. Det var første Gang efter Reformationen, at en Sognepræst rejste bort fra Pastoratet. (Senere Gaardejer Jens Peder Jensen, Høngaard i Fjelsted, fulgte med til Sjælland og blev derovre et Aars Tid).

Christian Fred. Aug. Ishøy blev kaldet til Sindal-Astrup ^{18/1} 1862. Han var født i Marstal ^{26/11} 1822, hvor hans Fader var Lærer. Han blev Student 1840, Cand. theol. 1845 (laud) og Præst i Bedsted ved Aabenraa 1850.

Han blev ^{26/11} 1850 gift med Elisa J. A. Braag (f. 1820, † ^{4/11} 1853) og derefter ^{27/8} 1855 med Søsteren, Marie R. Braag (f. 1818). I sit første Ægteskab havde han to Sønner, i det andet to Døtre: Frederik Ishøy blev Kaptejn i D. F. D. S., Røbert Ishøy døde i Begyndelsen af 1880'erne; Elise Ishøy, gift med Forpagter Eegholm, og Anna Ishøy, der var ugift

Ishøy kom hurtigt til at gøre sig gældende i det offentlige Liv, idet han allerede i 1863 ivrigt deltog i Egnens politiske Møder, hvor han talte for Ejderpolitikken; den eneste Modstander var egentlig Nyholm, Baggessvogn, der klart fremstillede Farerne ved at udskille Holsten.

Samme Aar var Ishøy opstillet som Kandidat ved Landstingsvalget, men opnaede ikke Valg.

I Sindal kom i hans Tid Sindene noget i Oprør ved et Sammensurium af Overtro og Taskenspillerkunster. Mange var overbevist om, at Skræderens Hus var forhekset, saadan som Persejern og Sakse fløj i Luften. Ishøy vilde gerne afsløre Galskaben og naede det vist ogsaa. Engang, da han efter et Besøg hos Skræderens paa Hjemvejen kom ind i Skolen, var han mægtig vred: „Jeg saa jo, at det var Knægten, der gjorde det.“¹⁾

¹⁾ Ev. T. Kristensen har optegnet et Par Beretninger om Pastor Ishøys og Lærer Rømers Kamp mod dette Uvæsen.

Da Kristian IX i September 1871 indviede Jernbanen, var det Pastor Ishøy, der ved Sindal var Egnens Ordfører.

Kort efter, $\frac{9}{1}$ 1872, blev han forflyttet til Vignæs paa Lolland, og derfra kom han $\frac{18}{8}$ 1883 til Stokkemærke. 1888 blev han gift (3. G.) med Amalie Birgitte Wind, f. Christensen, der 1883 var blevet Enke efter Lærer Wind i Vignæs. Hun blev Ishøy en fortrinlig Støtte, ikke mindst med Hensyn til det økonomiske. I sit første Ægteskab havde Fru Ishøy en Datter, som blev gift med nuværende Provst Sevaldsen i Hjørring. Fru Ishøy døde i Stokkemærke $\frac{5}{12}$ 1902, seks Uger efter — $\frac{20}{1}$ 1903 — fulgtes hun i Graven af sin gamle Ægtefælle.

Peter Edvard Ferdinand Lundholm blev Præst i Sindal $\frac{30}{3}$ 1872. Han var født paa Kronborg ($\frac{6}{2}$ 1817), hvor Faderen, P. V. Lundholm, var Magasinforvalter. Han blev Student 1836, Kandidat 1843. Derefter var han Huslærer hos Biskop Lautrup (Lolland-Falster Stift), Skolebestyrer i Frederikshavn, Lærer ved Slagelse Realskole og fra 1855—72 Kateket i Kalundborg. Han blev gift $\frac{23}{5}$ 1856 med Marie Christine Barfred (Søster til Fru Konsul Cloos). Han tog sin Afsked $\frac{31}{12}$ 1880 og levede derefter i en Aarrække i København.

Efter hans sidste Vilje blev der af hans Formue stiftet Legater til Fremme af almenyttige Formaal i Sindal og Astrup Sogne samt til Udsmykning af Kirken.

Han udgav og sendte til forskellige Mænd i Sognet sine Ligprækener („Ved Gravene“) fra den Tid, han var Præst i Sindal.

Ferdinand Lauritz Jørgensen blev kaldet $\frac{10}{3}$ 1881. Han var født $\frac{11}{8}$ 1844, Søn af Garver Peter H. J. i Hillerød, Student 1863, Kandidat 1867. Huslærer i Vestprøjsen, Inspektør ved Petri tyske Realskole 1873. Kateket ved Holmens Kirke $\frac{26}{10}$ 1878, entlediget i Naade $\frac{22}{4}$ 1880. Grunden til, at han da søgte Afsked, var

vel nok, at han paa samme Tid blev separeret fra sin Hustru, Doris Marie Pedersen (D. af Marskandiser Jens P.).

I Sindal blev han ikke længe. Han var syg, og for at prøve at overvinde sin Brystsyege rejste han til Korsika, men her døde han $^{23}/_6$ 1883. Hans Hustru opholdt sig i Sindal i Naadensaaret og fik derefter Pension.

Pastor Jørgensen var en livlig Mand; han kæmpede med Kraft og Vid mod den i hans Tid fremrykkende Mormonbevægelse.

Johan Andreas Ohrt blev kaldet $^1/_11$ 1883. Han var da en ung Mand, født $^{20}/_5$ 1857 i Flensborg, Søn af N. C. O., Godsinspektør ved Grevskaftet Reventlow (Sandbjerg), og Christine Caroline Koch. Han blev Student fra Ribe 1876, Kandidat 1882. $^{18}/_{12}$ 1883 blev han gift med Ida Henriette Vilhelmine Lund.

Han var den første Repræsentant for Indre Mission; men hans Virksomhed i Sindal blev ikke lang. Embedets Indtægter var ikke store, da der jo hvilede to Pensioner paa det. 8. December 1887 blev han forflyttet til Vinkel og Rind.

Gustav Theodor Borchsenius blev den næste Præst for Sindal-Astrup (kaldet $^{24}/_4$ 1888). Han var født $^{11}/_{11}$ 1861 paa Aagaard, Gjørlov Sogn paa Sjælland, Søn af Landmand Hans P. B. Han blev Student i Fredericia 1880, Kandidat 1887. Han blev gift $^5/_7$ 1888 med Laura Walsøe.

Borchsenius blev $^{31}/_7$ 1894 forflyttet til Skjolde, $^9/_2$ 1900 til Munkebo, $^{25}/_4$ 1911 til Vallekilde-Hørve og 1923 til Sæby, hvor han døde et Par Maaneder efter. Pastor Borchsenius ligger begravet i Vallekilde.

Jørgen Jessen Schøtt (kaldet $^{10}/_{10}$ 1894) var født $^{20}/_{10}$ 1866 i Fjelstrup ved Haderslev som Søn af Gaardejer Jes Eriksen Schøtt og Kirstine Raun. Han blev Student i Kolding 1886, Kandidat $^2/_2$ 1893, uordi-

Præstegaarden og Haven med Pastor Schøtt.

neret Medhjælper i Sindal-Astrup i August 1893, pers. Kapellan sammesteds ^{15/9} 1893, ordineret 25. Novb.

Pastor Schøtt levede ugift. En tiltagende Tunghørighed var ham de sidste Aar til en Del Besvær. Da han i Foraaret 1925 ved Konfirmationen skulde til at prædike i Astrup Kirke, blev han ramt af et apoplektisk Anfald; to Dage senere døde han den 22. April 1925. En mægtig Folkeskare fulgte ham til Graven. Han ligger begravet paa Sindal Kirkegaard. Sindal-Astrup Menigheder har rejst et smukt Gravmæle over ham.

Pastor Schøtt har efterladt sig det smukkeste Minde i Sognet; han var en meget dygtig og nidkær Præst, der evnede at samle alle om sin Forkyndelse og tog sig af syge og fattige.

Men foruden fuldkommen at passe sin Præstegerning

var han en fremragende Landmand og derved et Særsyn blandt Præster i vor Tid; han var da ogsaa Landmands-søn. Den sjældent smukke Præstegaardshave blev holdt mønsterværdig, og de gamle, historiske og maleriske Bygninger blev sat i smuk Stand og pietetsfuldt bevaret. Bøgekrattene blev udtyndet, saa de atter kunde danne Skov, og de lyngbevoksede Skraaninger blev tilplantet. Ogsaa i timelig Henseende var Pastor Schøtt saaledes Foregangsmand for sit Sogn.

Pastor Schøtt havde Slesvigerens stilfulde Optræden; det nationale laa ham i Blodet, og han gav det ofte Udtryk i sin Prædiken. Efter Genforeningen med Nord-slesvig, ved hvilken Lejlighed han var nede at deltage i Afstemningen og prædikede i sit Fødesogn, omgikkes han med Tanken om at faa Præstekald dernede; men det blev ikke til noget; han blev i sit kære Sindal.

Pastor Schøtt har selv skrevet: „Skønt født Sønderjyde og knyttet til Sønderjyderne med mange Baand, har jeg været glad og taknemmelig for den Virksomhed, der er bleven mig betroet blandt Vendelboerne“.

De fleste Oplysninger efter Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84 og Grohshennig og Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911.

Ole Christian Olesen Kildebæk er født d. 3. Juli 1878 i Nordsjælland. Han blev Kandidat 1911 og samme Aar Kapellan i Valby og Hvidovre. 1912 blev han Sognepræst paa Endelave og 1919 først residerende Kapellan og derefter (1923) Sognepræst i Rønne paa Bornholm.

Søndag d. 6. September 1925 blev Pastor Kildebæk af Provst Sevaldsen, Hjørring, indsat i sit Embede som Sognepræst for Sindal-Astrup Menigheder.

LÆRERNE — SKOLEVÆSEN.

Som hvert Sogn i den katolske Tid havde sin Præst, havde det ogsaa en Degn, hvis Gerning det var at være Præstens Medhjælper i Kirken, især som Leder af Sangen.

Saaledes blev det ogsaa efter Reformationen, selv om Degnenes Tal indskrænkedes. Men Reformatorerne saa klart, hvor uvidende mange Mennesker var om de kristne Trossandheder, og de forstod, at man maatte begynde med at undervise Børnene. Man fandt, at Degnen burde være Lærer for de unge, mens Præsten tog sig af de ældre.

Derfor bestemte Kirkeordinansen (Chr. d. 3.s), at Degnene paa Landet skulde undervise Ungdommen en Gang om Ugen i Børnelærdom. Og Biskop Peder Palladius skriver: Hans (Degnens) ypperste Gerning er, at han skal lære eders Børn og unge Folk Børnelærdom.

Dette skete i Hovedsognet i Kirken om Søndagen, i de andre Landsbyer nogle Dage om Aaret, naar det var „dejligt Solskin, og Børn kunde komme fra Huse“. Saa skulde han samle dem i en Dannemands Hus og „lempelig og med en god Tillokkelse undervise dem, synge en Sang med dem og lade dem høvisk lege paa Gaden“.

1629 befales, at Præsten og Degnen skal undervise Ungdommen i Børnelærdom een Gang om Ugen i hvert Sogn (Søndag, Onsdag eller en anden Dag). I den første Tid efter Reformationen var Undervisningen næsten udelukkende Religion, først senere optoges de almindelige Skolefag, hvoraf Skolelærergerningen udvikledes.

Fra ældre Tid er der kun faa Optegnelser om Degne og deres Virke. Oplysningerne stammer væsentlig fra

Retsprotokoller, Kirkebøger og Visitatsberetninger (Bispearkivet).

1553 var Degnen i Sindal ogsaa Degn i Mosbjerg og (vistnok) i Hørmested (jvf. Præstefællesskab, se S. 371). Men 1571 var han ogsaa Degn for Astrup. Præsten skriver, at Degnebolet er saa stort, at der kan saas 6 Skp. Rug, 1 Td. Byg og 6 Skp. Havre, og at Degnens „Rente“ af begge Sogne er 3 Td. Rug, 4 Td. Byg samt 10 Lam og Kid.¹⁾

Den første Degn, vi kender Navn paa, har dog haft større Indtægter. Han var nemlig Fæster af Gaarden Aasen, og tillige var han Skriver ved Horns Herreds Ting; han kaldtes derfor

Lars Skriver. Da han boede paa Aasen, lejede han Degnebolet bort, og han eftergav Sognemændene nogle Ydelser, han ellers fik, fordi han havde anden Fordel af dem.

Aar 1600 nævnes Steffen Degn i Rækken mellem de andre Mænd i Byen i en Sag om „Frøgiæld“, hvor han var Tingsvidne.²⁾

1610 nævnes Jens Degn paa samme Maade.

1630 ²⁸/₄ beklager Jens Jensen (den samme eller en Søn), Degn i Sindal og Astrup, sig over Lars Skrivers Aftaler: „ . . . en Mand i Aasen ved Navn Las Skriver, haver været Degn til samme Kirker, haver efterladt Sognemændene i sin Tid Gaas og Brød af hans aarlig Rente, fordi han haver anden Fordel hos dem; men ogsaa lejet Degnebolet bort og i serdeleshed taget et Engskifte derfra, som nu er skift til den Gaard i Sindal, Maren Jensdatter iboer.“ Han beklagede sig ogsaa over, at Degnebolet i Astrup var kommet til Bøgsted, og Degnen faar

¹⁾ Da holdt man endnu Geder; især i Chr. IV' Tid blev de udryddet af Hensyn til Skovene.

²⁾ Baggesvogns Arkiv.

intet Vederlag derfor. Sluttelig beder han om at faa i Brug nogle Stykker Kirkejord i Sindal og Fjelsted, men fik det ikke.¹⁾

1636 $\frac{9}{5}$ stod Jens Jensen igen paa Horns Herreds Ting, denne Gang som Ordfører for Herredets Degne. Han fik Tingsvidne af 8 Mænd (bl. a. Herman Madsen i Menholt og Laurids Lydiksen i Tuen), at de saa og hørte, at Kresten Hansen i Uggerhøj, Søren Andersen i Korsholt og Søren Ibsen i Sættrup — de mindes i 69 Aar — vidnede, at Degnene i Horns Herred plejede at faa $\frac{1}{6}$ af Kvægtienden (ved St. Hansdag), indtil nu Forstanderen for Hospitalet i Aalborg har ladet læse Kongebreve og forbudt dem at modtage den.²⁾

Klagemaalet over denne Afgang i Indtægt, som de ikke særlig velstillede Degne daarligt kunde undvære, hjalp en Tid. Kongen har givet Hospitalet en anden Sjettedel af Kvægtienden. 1673 fik i hvert Fald Degnene i Sindal, Tornby, Raabjerg og Tversted deres $\frac{1}{6}$ Kvægtiende („lige med Hospitalets Anpart“ skrives der fra Tversted).

„Martin Andersen dein“ nævnes i et Tingsvidne $\frac{25}{10}$ 1641. — 1642 nævnes Morten Andersen (vel samme Mand). En Søn af denne er sagtens Laurs Mortensen, om hvem der $\frac{24}{4}$ 1673 skrives, at han faar af Sindal: Rug og Byg $\frac{2}{2}$ Td., af Astrup: Byg $\frac{5}{2}$ Td., af Sindal og Astrup: Kvægtiende (Kongens) 4 Lam eller flere eller færre (Paaske og St. Hans Rente), ellers intet vist „uden di gode Adels Personer mig paa en Højtidsdag vil forære“. ¹⁾ Den forholdsvis store Bygafgift for Astrup har mulig været Erstatning for den tabte Jordlod.

Laurs Mortensen blev 1674 $\frac{18}{10}$ gift med Maren Nielsdatter fra Aasen. $\frac{11}{9}$ 1702 ver Lars Degn Fadder

1) Aalborg Bispearkiv, Capsa. B Loc 19—20.

2) Rigsarkivet: Gl. kgl. Samling Nr. 2355.

til Christen Podemesters Barn. 1690 skriver Degnen i Sindal: Kvægtienden nydes ikke, men er lagt til Aalborg Hospital; tilforn nød Degnene den halve Part af Kongens Kvægtiende“. Laurs Mortensen skriver s. A., at han hvert Aar giver i „Pension“ til Hjørring Skole (Latinskole) 2 Td. Rug og 1 Td. Byg. Regeringen gjorde Forsøg paa at hjælpe Latinskolerne paa Fode ved at befale, at alle Degneembeder i indtil 2 Mils Afstand fra en Købstad skulde betjenes af Disciplene i de ældste Klasser (Løbedegne), og at disse Degneembeders Indtægter skulde bruges til Hjælp for Skolen og dens Elever. Saaledes skete det i Tornby og Vidstrup; men i Sindal, Bjergby og Mosbjerg beholdt man Degnene, der saa maatte yde „Pension“ til Hjørring Skole.

Formodentlig paa Grund af Indtægtsafgangen er der 1687 og 1690 Tale om Tiendeydelse af Bønderne til Degnene.¹⁾ E. E. Holm til Eskjær og Høgholt opfordrer dertil, Skeel til Odden mener Bønderne er for fattige. Degnen Laurs Mortensen i Sindal siger, at „jus patronatus' Ejer, Jomfru Juel“ (se S. 381), intet har derimod.

Om Degneboligen i Sindal skrives der ved denne Tid: „Degnen beboer et frit Degnebol, som af Arilds Tid har været Kongens. Det bestaar af 2 Huse, et Raalingshus og et andet, som baade er Lade og Fæhus (se S. 156), og en liden Kaalhave norden Raalingen og en liden Have sønden Raalingen og et lidet Stykke Jord vester fra samme Have og til Vejen“. (Dette Jordstykke er aabenbart Toften. — Hartkornet for det samlede Jordtilliggende blev 1688: 1 Td. 2 Skp. 3 Fdk.).

Til Degnebestillingen hørte „Brevløb“, d. v. s. at Degnene skulde befordre Embedsskrivelser mellem Biskoppen, Provsterne og Præsterne. 1688 var Poul

¹⁾ Aalborg Bispearkiv.

Kyng i Skagen Provst, og om Brevløbet skrives da: „Brevløbet gennem dette Herred til Aalborg“ synes at burde gaa fra Skagen til Raabjerg Degnebolig, derfra til Tversted Dgb., til Bindslev Dgb., til Sindal Degnebolig. Men Præsten i Sindal skriver, at der undertiden falder saa stor Vande i Fielsted Aa, at Ingen kan komme derover, men maa halvanden styff Miil omkring Uggelt, enten de skal over Mosbjerg Bro eller ad Hjørring“, derfor burde Degnen have nogen Hjælp af de andre Degne.¹⁾

Laurs Mortensen døde 1716, 69 Aar gl. Af hans Børn kendes en Datter, Maren (f. 1681), som rimeligvis er den Maren Larsdatter, der 1710 blev viet til Christen Jensen (fra Bjergby), og som Laurs Mortensen var Forlover for.

^{12/1} 1715 stod en Søn, Niels Degn, i Sindal Kirke Fadder til Jørgen Frandsens Barn. Han beholdt ikke længe Embedet; thi 1716 staar Niels Larsen Degn aabenbar Skrifte „beskyldt af Karen Sørens datter“. ^{29/9} 1716 underskriver Johan Mumme Erklæringen om at yde „Pension“. ^{1/10} blev han i Ugilt Kirke viet til Marie Christensdatter fra Ugilt Præstegaard. Hun døde 1732, 56 Aar gl.; og 1734 blev Johan Mumme gift med Rebecca Nielsd. Bagge, der havde opholdt sig i Præstegaarden. Med Aarene gik det tilbage med Mummens Flid, ser det ud til. Ved Visitatsen 1738 havde Biskop Brorson ventet sig nogen mere Frugt af ham, og 1741 var han „ringe.“²⁾ Snart efter gik han af og levede saa i et Hus i Sindal By. Her døde hans Hustru 1751 (49 Aar gl.) og han selv Aaret efter, 61 Aar gammel.

¹⁾ Aalborg Bispearkiv: Dette behager ikke dem. — Degnen i Bjergby vil nok besørge Brevene.

²⁾ Visitatsindberetninger, trykt i Vends. Aarb. 1919 (S. 18).

1742 blev Peder Jensen Thrane Degn. Aaret efter skrev han: „Sindal Degneboel, der den Tid (1742) stod ganske som øde, har jeg nu maattet opbygge.“ Stuehuset har han sat i Stand. „De andre Huse er maadelige, siden Degnekaldet og er maadeligt, og jeg kuns et Aar herudi haver boet“.

^{28/5} 1745 blev det hele synet af Præsten og fire By-mænd, der fandt, at „Degneboligen er i beboelig Stand undtagen Rollingens (6 Fag) nørre Side og Ende, som er helt brøstfædig paa Tømmer og noget Tag,¹⁾ og at „Skole Huset fattes intet hverken indvendig eller udvendig“. Degnens Indtægt var paa den Tid 53—54 Rdl., deraf Offer 23—24 Rdl. Han kunde holde 2 Heste og 3 Køer.

1728 var Peder Thrane bleven Student fra Aalborg Skole. Han fik af Biskoppen det Vidnesbyrd, at han varede med Flid paa sit Embede og „fortjente megen Berømmelse“ baade som Degn og som Skoleholder.

Peder Thrane var gift med Maren Lauridsd. Thura, Datter af Købmand og Borger i Hjørring, Laurs Jensen Thura. Fra 1743—55 havde de fire Børn, hvoraf de to døde som spæde. Faddere var Slægtninge i Hjørring og Thranes Kaldsfæller i Egnen, Nors i Ugilt og Klim i Mosbjerg.

Maren Thura døde i Januar 1768, 58 Aar gl. I November s. A. holdt Thrane Skifte med sine Børn, Jens og Maren. Til Stede var hans to Svogre, Laurids Thura, Sognepræst i Jelstrup, og Christian Høymark, Sognepræst i Harridslev. Degnens Besætning var 3 Heste, 4 Køer, 3 Faar og 3 Grise. Foruden Bohavet i de to Stuer (Østerstue og Dagligstue) samt i Kammeret ved Dagligstuen fandtes saa værdifulde Ting som 10 Skeer, 1 Bæger, 1 Tummel,²⁾ 4 Theskeer og en Sukkerklemme, alt af Sølv,

1) Degnen forsikrede, det skulde komme i Stand.

2) Et lille Bæger.

samt et Krus med Sølvlaag. Efter Fradrag af Gæld var Boet vurderet til 156 Rdl., hvoraf Peder Thrane fik Halvdelen, Sønnen $\frac{1}{3}$ og Datteren $\frac{1}{6}$.

Peder Thrane syntes ikke, han kunde være ene med „Hus og Hjem“. Han gik da til den velstillede Lars Abrahamsen i Ulstedbo og bad om hans Datter, Maren, til Hustru. Lars og Bodil vilde gerne se deres Datter som Degnekone. De agtede ikke hendes Vægning, og da P. Thrane 2. Januar 1769 kom til Ulstedbo, tvang Bodil Datteren til at gaa ind i Stuen og sige sit Ja til Degnen. Seks Uger efter blev Trolovelsen indskrevet i Kirkebogen, og nu var Forbindelsen lovformlig. Da Maren vedblivende var ulykkelig, indsaa hendes Søstre og senere ogsaa Forældrene og Degnen, at det var bedst, om Ægteskabet ikke blev til noget. Men det var ikke saa lige til. For at en Trolovelse kunde ophæves, skulde der en Dom til fra den gejstlige Ret: Tamperretten, selv om begge Parter var enige, som her. — Saaledes blev det ($\frac{20}{9}$ 1769) højtidelig kendt for Ret, at „Ægteskabsløftet igen vorder ophævet“.

Efter denne Skuffelse fandt P. Thrane en tredje Maren, med hvem han levede Resten af sine Dage. Han døde i Degneboligen $\frac{5}{6}$ 1790, 72 Aar gl.; hans Hustru, Maren Andersdatter, var død $\frac{26}{4}$ s. A., 75 Aar gl. Da havde hans Søn for længe siden afløst ham som Degn.

Jens Thrane aflagde Embedsed $\frac{10}{6}$ 1774.¹⁾ $\frac{11}{8}$ s. A. blev han gift med Maren Christensdatter. (Forlovere var Degnene Frøstrup i Ugilt og Bjerregaard i

¹⁾ Sidst i 1780'erne var Skolehuset ikke længer beboeligt. Men man ser, at det nu ikke mere var Degnens Sag at sørge for et bedre. Fra Stiftamtmanden i Aalborg kom der Befaling til Justitsraad Gleerup, Baggessvogn, at han som den største Lods-ejer i Sognet, skulde sørge for, at en ny Skolebygning blev opført. Dette Bud efterkom Gleerup straks, og i Sommeren 1787

Harridslev). En talrig Børneflokk voksede efterhaanden op i dette Hjem.

At J. Thrane fyldte sin Plads som Lærer, viser Biskop Jansens Ord i Kirkebogen. Et andet Vidnesbyrd er, at han i sit Hus har haft Elever, Sønner af Egnens fremragende Mænd, saaledes 1787 Sixtus og Ole Cortsen. Han forberedte i det mindste en ung Mand til Lærergerningen, Willum Jakobsen fra Ulstedbo, den senere Førstelærer i Hjørring, og fire andre unge Mænd fra Egnen blev Lærere i de samme Aar. — J. Thrane skal have været en udpræget Ordensmand.

Jens Thrane døde i Marts 1812, 62 Aar gl. Hans Enke fik Pension af Eftermanden.

L a u r s W a d u m R ø m e r (f. $23/11$ 1771), hvis Kaldsbrev er underskrevet paa Baggessvogn $9/4$ 1812 af Fru Kirstine Fædder, var af gammel Præsteslægt.

Hans Farfaders Fader, Søren Lauridsen Rømer, var Præst i Vitten, Haldum og Hadsten; hans Farfaders Broder, Niels Sørensen Rømer, Præst i Stouby og Hornum, Aarhus Stift; dennes Sønner, Christian og Søren, var Præster henholdsvis Horne-Asdal og Fjaltring; hans Farbroder og Fader og hans to Brødre var ogsaa alle Præster.

Farfaderen, Laurs Sørensen Rømer, var Birkedommer m. m. i Ryssensten Birk. Faderen, Hans Larsen Rømer, var 1759—91 Præst i Hygum ved Lemvig. Moderen, Elisabeth Lauridsd. Wadum, var Præstedatter fra Nabsognet Tørring (f. 1740, begravet $13/9$ 1810 i Skæve).

---

rejstes saa et Skolehus, som Provsten erklærede »unægteligt er bygget med en saadan Smag og Styrke, at der findes faa lige blandt Landets Skoler«.

Foruden Mursten, vurderet til 30 Rdl., som Gleerup skænkede, havde Huset kostet 94 Rdl. $15\frac{1}{2}$ Skl. Dette blev 3 Mark $8\frac{1}{2}$ Skl. at betale af hver Tønde Hartkorn.

Mændene i Fjelsted var misfornøjede med det hele, og da Gleerup vilde have sine Penge, vilde de ikke betale, hvad de selvfølgelig ikke kunde undgaa (se S. 226).

Af deres Børn blev den ældste Søn, Laurs Hansen Rømer, Faderens Efterfølger, men døde ung og ugift. De øvrige kom alle til at bo i Vendsyssel.

Laurs Wadum Rømer blev Student 1792. Ligesom sine Brødre havde han gaaet i Latinskole i Aalborg, fra hvilken By deres Moders Slægt stammede. Samme Aar blev han optaget paa Universitet som Nr. 37 af 175, og 1798 tog han theologisk Embedseksamen (Laudabilis).

Der er intet opbevaret om hans Liv i Studieaarene i København. — Den Tid var det, at Europa stod i Brand under den store, franske Revolution. Efterdøningerne af den mærkedes herhjemme i 1801 og 1807. Ligesom i 1659 deltog ogsaa nu Studenterne i Københavns Forsvar. — I Følge Familieoverleveringen har L. W. Rømer været med i Forsvaret et af disse Aar. Og ved Deltagelsen skal han have paadraget sig en Sygdom, der endte med at svække hans Øjne. Denne Svækkelse tiltog med Aarene, og i en Del Aar var han blind (endnu 1834 tales der om „hans svage Syn“).

Han har været Huslærer forskellige Steder bl. a. paa Ovegaard ved Mariager Fjord, og tilsidst hos sin Morbroder, Pastor Wadum i Mosbjerg. Det ene Aar gik efter det andet, og man kunde om L. W. Rømer godt have brugt Heibergs Ord om Grundtvig: „En Kandidat kan gammel blive og holde sig ved Haab i Live“.

1812 kom han altsaa til Sindal. Senere fik han Tilbud om Præstekald, men han tog ikke imod dem.

Hans svage Syn og senere hans Blindhed medførte, at han til de skriftlige Fag havde en Medhjælper i Skolen. Disse flinke Karle blev ved L. W. Rømers Vejledning uddannet i Lærergerningen, saa de senere blev ansat som Lærere: Claus Nielsen i Dvergtved og J. C. Klit-

ten¹⁾ i Fjelsted. Den sidste Medhjælper blev hans ældste Søn.

Præsten og Skolekommissionen besøgte Skolen mange Gange hvert Aar, dels for at sørge for Bygningernes Vedligeholdelse og andre økonomiske Pligter, dels for at overvære Undervisningen. Om denne lyder der altid smukke Ord, f. Eks. ¹⁰/₄ 1832 „med samtlige Børns Flid og Fremgang fandt Kommissionen sig meget fornøjet og tilfreds“. ²⁴/₁₀ 1832 „fandt Kommissionen billig Grund til at være meget fornøjet med Børnenes gode Fremgang og flittige Skolegang, ligesom og Hr. Rømers virksomme Flid for deres Aands Dannelse og Oplysning er umiskendelig“.

Med Hensyn til Undervisningens Form skete 1831 den Forandring, at „den indbyrdes Undervisning²⁾ blev indført.

Undervisningen foregik mest uforstyrret om Vinteren. 1831 maa den „formedelst forestaaende Vaarsæd ophøre fra 25. April til 30. Maj“, og 13. Juni „fandtes da ogsaa en Del Børn forsamlede“. Derefter var der Frihed under Højbjergningen, og i den Tid skulde Skolens aarlige Hvidtning udføres for ikke at sinke Skolegangen.

Saa kom Høsten, og 19. September fandt Kommissionen, at „Skolegangen, som nu burde begynde, burde udsættes til d. 26. d. Md., da Hegningen ikke var eller kunde opgives, eftersom enkelte Mænd endnu havde

1) Denne har meddelt, at L. W. Rømer skrev en smuk Haandskrift, og at han kunde skrive en fuldstændig lige Linie paa den sorte Tavle.

2) Metoden blev indført i de yngre Klasser og bestod i rig Anvendelse af Tabeller. Gaardmand Jens Jensen, Sindallund, paatog sig at klistre Tabellerne. Skolebordene skulde forandres. Udgifterne mentes at blive 13-15 Rdl.; der blev paalignet hver Gaardmand 1 Mark og hver Husmand 8 Skilling, mens Præsten tilbød at give 1 Rdl.

Korn ude“. 12. Oktober var man „meget fornøjet med den flittige Skolegang“; nu var Aarets Udearbejde for Børnene altsaa til Ende.

Der var det bedste Forhold mellem L. W. Rømer og Pastor Smith, der da ogsaa har haft mange fælles Minder fra Studieaarene i København, og Rømer var tit en daglig Gæst i Præstegaarden.

Om Søndagen fulgtes de ad til Astrup Kirke, idet Præsten naturligvis gav Befordring. Engang kom han imidlertid i Tanker om, at nu skulde Degnen køre hveranden Gang. Dette var ikke efter Rømers Hoved; men han sagde ikke stort dertil. Han gik hjem, fik sine Heste solgt og købte et Par Stude i Stedet; men da han tilbød Præsten sit Studeforspand, betakkede denne sig. Sagtens har de begge taget det som en god Spøg.¹⁾

Besøgene i Præstegaarden foregik mest om Aftenen, og Rømer havde da et af Børnene med til at lede sig. Vejen gik gerne over Kirkegaarden, hvad Børnene ikke var saa glade ved.

En Aften, da Christian var Vejviser, fik denne Øje paa noget, der rørte sig henne paa en Grav; uvilkaarligt trak han sig et Skridt tilbage. Faderen mærkede det og spurgte; „Hvad er der i Vejen min Dreng?“ „Jeg kan se noget sært henne paa Graven“. Faderen blev grebet af Stedets Alvor; men han gik hen imod Graven, idet han sagde: „Min Sjæl lover Herren“. „Det gør min ogsaa“, svarede en Mandsstemme. Rømer kendte Manden og forstod straks det hele. Manden havde nylig mistet sin Hustru og var nu i sin Sorg gaaet op til hendes Grav for at klage sin Nød. Denne Oplevelse glemte Drengen aldrig, derimod har han været for ung til at gemme noget af den Samtale, der uden Tvivl fulgte.

L. W. Rømer var gift med Karen Iversdatter, der

¹⁾ I en Aarrække derefter havde man Stude som Trækkraft paa Degnelodden.

1783 var født i Vogn i Mosbjerg; hun overlevede i mange Aar sin Mand og døde $19/1$ 1870. L. W. Rømer døde $24/2$ 1846, De havde haft fire Børn: Elisabeth R. (f. 1814, Skolebestyrerinde i Hjørring), C. B. W. R. (f. 1819, Lærer, blev Faderens Efterfølger), Niels W. R. (f. 1823, Gaardmand) og Anna R. (f. 1830, g. m. Niels Juel, Toldinspektør paa Bornholm).

Omordning af Skoleforholdene i 1840erne.

1837 tog Skoleholderen i Astrup, Jens Jørgensen, sin Afsked (Pensionen blev 6 Skp. Rug og 6 Skp. Byg samt 5 Rdl.). Hans Hus var Aaret før blevet købt til Skole. Men det var nu for lille; der byggedes da en helt ny Skole, og den gamle blev flyttet til Fjelsted¹⁾ for at bruges som Vinterskole.

„Oplysningstiden“ i Slutningen af det 18. Aarh. havde sat Skolevæsenet under Diskussion, og Resultatet blev for Danmarks Vedkommende Skolelovene af 1814, der betegnede et stort Fremskridt. Der blev nu indført de under L. W. Rømers Virke omtalte Skolekommissioner, og hvor Skoledistriktet og Børnetallet var for stort, skulde det deles. For at faa Penge til de nye Skoler og Lærere, skulde Degneembederne ved Embedsledighed nedlægges, og Efterfølgeren, der nu officielt hed Skolelærer og Kirkesanger, skulde kun have den i Loven af 1814 fastsatte Løn: 6 Td. Rug, 35 Td. Byg, Offer og Accidenser samt Bolig og Jordlod til 2 Køer og 4 Faar. Da L. W. Rømer døde, skulde altsaa Degneembedets Indtægter beklippes til Fordel for Sognets Skolekasse.

1847 blev Sindal Skolehus — fra 1787 — tillige med det endnu ældre Vaaningshus afløst af een Bygning med baade Skolestue og Lejlighed. Denne Længe (som

¹⁾ Fjelsted havde 1742 haft en Omgangsskole (Visitatsindberetn., se Vends. Aarb. 1919 S. 19).

kostede 762 Rdl.) staar endnu og er i al sin Jævnhed med sine hvide Mure og sit mørke Straatag et smukt Hus, en god Type paa — eller snarest et Forbillede for — en Række af de senere Skolebygninger i Vendsyssel.

Da Sindal Degnelod var større end den, som Loven af 1814 fastsatte som Mindstemaalet, fik Sogneforstanderskabet ved Kancelliets Skrivelse af $18/8$ 1846 Tilladelse til at sælge den overflødige Del af Jorden. Til fremtidig Skolelod blev udlagt den Del, der laa nærmest Skolen, omtrent 7 Td. Land god Jord af Hartk. 7 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Sælges skulde: 1) o. 5 Td. Land Syd for Bækken, 2b. 2) „Kirkemosen“ o. 5 Td. Land, 2c. 3) Heden o. 17 Td. Land, 2d og 4) 1 Td Land i Oremosen, 47b. Højstbydende ved Auktionen $16/10$ 1846 blev Lærer C. B. W. Rømer med ialt 740 Rdl. Heden solgte han snart igen (til Jørgen Nielsen [Ellen]); men det øvrige, som han selv havde opdyrket meget af som stor Dreng, har han villet beholde. Og saaledes vedblev det vigtigste af den gamle Degnelod endnu en Aarrække at udgøre eet Jordbrug.

Fjelsted havde endnu i nogle Aar den gamle Ordning, og her var J. C. Klitten Vinterlærer.

1854 var Tallet paa skolepligtige Børn i Sindal Sogn imidlertid steget til 134. Deraf gik de 44 i Fjelsted Skole om Vinteren, og iøvrigt mente Skolekommissionen, at „Lærer Rømer ved sin Flid og sin kraftige Alder nok kan overkomme at undervise disse Børn“. Præsten brød imidlertid ud og foreslog at ombygge Fjelsted Skole og gøre den til en fast Skole, saa Forældrene slap for om Sommeren at lade deres Børn gaa den lange Vej til Sindal Skole. Dette blev vedtaget, og $16/2$ 1855 havde man udarbejdet Tegning og Overslag (paa 891 Rdl.) til en ny Skole.

Det tog nogen Tid, inden Myndighederne godkendte Beslutningen, saa Skolen blev først bygget i Foraaret 1857. Bygmester var Christen Skoven i Bolleholt.

Af Hensyn til Udgifterne lod man Skolen vedblive at være en Biskole med en Pengeløn af kun 80 Rdl., og i dette Embede blev Klitten konstitueret.

Jens Christian Klitten var født i Asdal ^{22/3} 1809. I 1830erne var han som nævnt Hjælpelærer hos L. W. Rømer, hvem han altid senere omtalte med stor Hengivenhed. Efter at han havde forsøgt at komme paa Snedsted Seminarium, blev han Vinterlærer i Fjelsted. Hans Familie boede foreløbig i Mosbjerg — Lejligheden i Fjelsted var kun et Kammer. Ved Flytningen til Fjelsted blev Familiens Kaar bedre, men Klitten ønskede selvfølgelig at blive fast ansat, og i Januar 1858 indsendte han en Ansøgning derom. Provsten støttede ham; thi „Klitten, der i mange Aar har været i det offentlige Skolevæsens Tjeneste . . . har stedse lagt Flid og Duelighed for Dagen“ og „Børnene under ham gør upaaklagelige Fremskridt“. I April gav Ministeriet sit Ja, og Klitten havde dermed opnaaet det store Gode, at han nu ogsaa havde Ret til Pension. Indtægterne var ikke store. Reguleringssummen blev 150 Rdl.; senere søgte Klitten om Tillæg og fik 35 Rdl. mere. 1881 tog han sin Afsked og flyttede til Sindal Stationsby; her døde han ^{9/12} 1900.

Niels Pedersen blev hans Eftermand; han var 1844 født i Himmerland. Pedersen var en dygtig Lærer, der virkede i Fjelsted i 35 Aar. Han tog sin Afsked 1916 og flyttede til Sindal, hvor han døde ^{16/4} 1926. Gamle Elever satte ham en Mindesten.

1846 blev C. B. W. Rømer kaldet til Embedet i Sindal, efter at han indtil Faderens Død havde været dennes Medhjælper. 1840 havde C. B. W. Rømer ved

Lyngby Seminarium taget Lærereksamen med 1ste Karakter; han er altsaa den første Lærer i Embedet med Seminarieuddannelse. Hidtil, naar for en Del undtages den allerældste Tid, var Degnene Studenter eller havde dog gaaet paa Latinskole; en Del læste videre for om muligt at blive Theologer. Grundene til Afbrydelse af Studiet turde naturligvis være højst forskellige. Den sidste Degn i Embedet, L. W. Rømer, var theologisk Kandidat.

I den ny Skolebygning havde Rømer en pæn Lejlighed at byde en Hustru, og i Maj 1848 holdt han Bryllup med sin Barndomslegekammerat, Louise Smith fra Sindal Præstegaard. Tre Børn — to var døde som spæde — voksede op i dette Hjem: Lars Wadum R. (f. $24/6$ 1850, Lærer, først i Slottved, senere i Skærum), Sophie R. (f. $28/6$ 1852, gift med Købmand i Sindal S. N. Munck) og Christian Julius Smith R. (f. $16/11$ 1856, Gaardejer, Østergaard i Sindal.)

I Skolen voksede Arbejdet; thi Børnetallet steg stærkt: Fjelsted Skole var bleven bygget; men allerede Aaret efter har Sindal Skole 110 Børn, og yderst sjældent gik Tallet under 100. (I Astrup Skole var der 1862 ogsaa over 100 Børn). Da 100 var det højeste Tal af Elever, Skoleloven af 1814 tillod, maatte man omsider finde en Udvej. Og som den billigste foreslog Sogneforstanderskabet 1864 at oprette en Biskole paa et passende Sted, hvor Børn mellem 7 og 11 Aar fra en Del af begge Sogne kunde blive undervist om Vinteren.

I de to Vintre 1864—65 og 1865—66 holdtes der Skole i Lille Ryd, og næste Vinter i Sparrevogn. Lærer var en ung Mand, den senere Lærer i Bindslev, Gerhard Møller, Lønnen var 50 Rdl. Da Slottved blev købt til Fattiggaard, fik Biskolen Husrum her, og i nogle Vintre havde man en ung Pige til Lærerinde, en Datter af Petersen i Ørnhøj (tidl. Taagholt).

I 1874 vilde Ministeriet have en Forbedring, da Tallet paa skolepligtige Børn i Sindal Sogn nu var over 200. Sogneraad og Skolekommission prøvede at faa Sagen stillet i Bero, hvilket ikke lykkedes ret længe. Det blev da bestemt at bygge en ny Skole paa den nordlige Del af Slottveds Mark. Til dette Embede blev $\frac{5}{10}$ 1877 kaldet daværende Lærer ved Skoven Skole i Bindslev, L. W. Rømer, der 1871 var dimitteret fra Lyngby Seminarium; han blev en afholdt Lærer.

Faa nulevende forstaar, hvilket stort og slidsomt Arbejde Datidens Lærere udførte, idet de ofte gennem mange Aar hver Søgnedag underviste Klasser med 50—60 Børn eller flere i Lokaler, der stod langt tilbage for Nutidens.

Det gode, gamle Ord Pligt blev i de Tider ogsaa i Skolen holdt højt i Ære; de gamle, pligtro Lærere har gennem deres Undervisning og ved deres Færd bidraget meget til Fremgangen i vort Folk, navnlig efter 1864.

C. B. W. Rømer forlangte maaske nok meget af sine Elever; men han sparede heller ikke sig selv. Han kunde blive bister, naar Arbejdet ikke vilde gaa; men hans Elever fik lært noget. En af hans gamle Elever har fremhævet, at i Sindal Skole hørte de Historie og Geografi, medens han intet hørte om dette, da han senere gik i Skole i et af Nabosognene. Gymnastik omkring „Klavreværket“ paa den ujævne Legeplads har ikke været noget behageligt Fag at undervise i; men det var befalet, og Rømer underviste saaledes i dette Fag, at Biskop Kierkegaard efter en Visitats i 1858 udtalte „sin fulde Tilfredshed med Gymnastikken i Sindal Skole“, som han erklærede „kun faa Steder at have fundet saa god“.

Biskop Kierkegaard, Broder til Søren Kierkegaard, var en nidkær, dygtig, men ofte streng og stædig Visitator; Træk fra hans Visitatser vidner derom.

C. B. W. Rømer holdt ikke af at blive forstyrret i Skole-

tiden. Naar der var Skole, var der Skole, og Folk, der kom for at tale med ham, maatte vente, til det blev Frikvarter.

Det laa Rømer meget paa Sinde ogsaa at gøre sin Tjeneste i Kirken saa godt som muligt; han var ivrig for at faa gode Hjælpere til Kirkesangen, saa denne kunde blive smuk og god.

Rømer kom meget ud. Paa Embedsvegne kom han til at deltage i snart alle Sognets Glædesfester og Sørgehøjtider; som født og opvokset i Sindal kendte han hvert eneste Hjem.

I det offentlige Liv tog han ikke Del, men passede sit Embede og sin Jordlod, der sammenlagt med hans private Jord, var saa stor, at han kunde holde en Karl og have 2 Heste. Da hans Svoger, Carl Ludvig Smith i Østergaard, døde, købte Rømer denne Gaard af Enken og drev den ved Bestyrer til 1878, da hans yngste Søn overtog den. — 1885 tænkte han paa at tage sin Afsked. Han byggede derfor et Hus Syd for Skolen paa den Del af den gamle Degnelod, som var hans Ejendom; her tænkte han at bo sine sidste Aar. Men da hans Hustru døde $\frac{5}{6}$ 1885, syntes Rømer, det var for trist at flytte over i det nye Hus. To Aar efter begyndte han at skranke; i Vinteren 1887—88 var han syg, og Sønnen, Christian, blev hans Hjælpelærer. C. B. W. Rømer indsendte nu Ansøgning om Afsked, men omtrent paa samme Tid, som den blev tilstaaet, døde han $\frac{3}{4}$ 1888.

Søren Jensen Sørensen blev den sidste Lærer i det gamle Embede. Han var født $\frac{14}{7}$ 1844 i Solbjerg paa Mors og 1866 dimitteret fra Ranum Seminarium med 1ste Karakter. Fra 1866—70 var han Huslærer hos Præsten i Bjergby og Hjælpelærer hos Lærer Milling sammesteds. I Aarene 1870—88 var Sørensen Lærer i Bagterp ved Hjørring, en Tid ogsaa Kirkesanger ved St. Hans Kirke. I Bagterp fandt han sin Hustru, Maren

Sørensen. — Den $29/5$ 1888 blev han kaldet til Sindal. I 13 Aar boede Sørensen i den gamle Sindal Skole; han var i den Tid tillige Kirkesanger.

Jordlodden omfattede nu kun den nye Skolelod, hvor der holdtes 1 Hest og 4 Køer, som Sørensen for største Delen selv passede.

Sindal gamle Skole. (Se S. 413. Billedet er fra 1891.)

Omkring 1900 skete der imidlertid en gennemgribende Forandring af Sognets Skolevæsen, foranlediget af Børnetallets Stigning og særlig af nye Skolelove, der forlangte færre Børn i Klasserne. Enkelte Steder i Landdistrikterne løstes dette ved at udvide de gamle Skoler til Dobbelt-skoler med 2 Lærere eller 1 Lærer og 1 Lærerinde; thi nu er Kvinden ogsaa rykket frem i Skolens Tjeneste. Men de fleste Steder opførte man nye Skoler; ogsaa for at Børnene kunde

faa den kortest mulige Vej til Skole, selv om denne Ordning blev noget dyrere.

Saaledes ogsaa i Sindal. Nu nedlagdes den gamle Sindal Skole, hvor der havde været Skole og Degneembede i flere Hundrede Aar, og i Stedet opførtes 2 nye Skoler ved Bolleholt og Agerledet, gode og tidsvarende bygget¹⁾.

S. J. Sørensen fik Lov at vælge mellem Skolerne, og valgte Agerledet og søgte og fik samtidig Fritagelse fra Stillingen som Kirkesanger, der derefter gik over til Læreren ved Bolleholt Skole. I Agerledet Skole virkede Sørensen til 1914, da han efter Indtrædelse af 70 Aars Alderen maatte søge Afsked, som han fik i Oktober 1914. Derefter flyttede Sørensen til Hjørring; hans Hustru var død nogle Aar i Forvejen. ¹⁴/₆ 1922 døde S. J. Sørensen og blev begravet paa St. Hans Kirkegaard. Tidligere Elever fra Sindal satte ham en Mindetavle. — En Tid havde Sørensen været Formand for den stedlige Kreds af Danmarks Lærerforening.

Udviklingen ved Sindal Station førte med sig, at der allerede 1892 blev bygget en Skole her; denne Skole er senere bleven udvidet og har nu 3 Lærere. Den første Lærer og senere Førstelærer blev

Ole Peter Nielsen, født ¹³/₃ 1860 i Ø. Ørum ved Vejle. Nielsen, der var en affholdt og trods sit svage Helbred energisk Lærer, har i Marts 1925 taget sin Afsked, men bor endnu i Sindal.

De gamle Lærere, som de ældre af den nulévende Slægt har kendt, var ofte Personligheder, der med en vis Myndighed hævdede sig mellem Egnens Befolkning.

¹⁾ Samtidig skete andre Omlægninger af Skoledistrikterne, og Slottved Skole blev nedlagt.

Aaen — og den ny Kirke i Baggrunden.

DEN NYESTE TID.

Med det sidste Grandestævne (1797) forsvandt Resterne af Oldtidens og Middelalderens Selvstyre, hvis Hovedopgave dog havde været Styrelsen af Jordfællesskabet og derfor efter Fællesskabets Ophævelse maatte forekomme overflødig.

Ved Forordningen af 1841 oprettedes Sogneforstanderskabet, der 1867 afløstes af Loven om Sogneraad. Kommunen omfattede her, som de fleste andre Steder, Pastoratet, altsaa baade Sindal og Astrup Sogne. 1. April 1904 blev Sognene imidlertid adskilte i kommunal Henseende og danner nu hver sin Kommune. Her skal ikke kommes nærmere ind paa det kommunale Styre, der kunde være Grundlag for Behandling af et helt Afsnit.

Af Begivenheder, der her som andre Steder har

virket stærkt omdannende paa Landbruget, maa nævnes Oprettelsen af Andelsmejeriet i 1888. Nu findes der tillige et Fællesmejeri.

Ellers har Anlægget af Jernbanen (aabnet 10. April 1871) været det, der stærkest har præget Udviklingen i den nyeste Tid. Paa Sognets sydøstligste Hjørne er den store Stationsby vokset op og er efterhaanden bleven Egnens Centrum og bærer nu sædvanlig Navnet Sindal. Her grundede Svend N. Munck, gift med Sophie Rømer, den første Købmandsforretning ved Vejkrydset mellem Landevejen til Frederikskavn (anlagt 1845—46) og den siden Banens Aabning nyanlagte Bindslevvej. Paa den anden Side af Vejkrydset byggedes Kroen, der i en Aarrække ejedes af fhv. Skibskaptain Dinesen; den kaldes nu Hotel Sindal. Hørmested Kro blev derefter nedlagt, og det dersteds afholdte Marked flyttedes til Sindal.

Som en betydningsfuld Mærkepæl i Udviklingen maa nævnes Opførelsen af den nye Kirke, der blev indviet 1910. En betydelig Del af Midlerne til dens Opførelse kom ind ved frivillige Gaver. Dette Kirkehus er stadig bleven mere fuldkommen i sin Udstyrelse. I 1917 skænkede mangeaarig Købmand i Sindal, Dybro Jørgensen, et smukt Orgel til denne Kirke.

Forskellige Data angaaende den nyeste Tid er nævnt i de enkelte Afsnit, og Sognets nuværende Udseende er beskrevet i Indledningen.

Kort
 over
Sønder Byes Ejendomme
 ved Høring Amt
 udsigt over 1787 og 1814
 udsigt over 1787 og 1814
 af J. M. B.

180 Alen

